JAVIER MARÍAS

YARINKİ YÜZÜN

Birinci Cilt

ATEŞ VE MIZRAK

metis

Javier Marías

YARINKİ YÜZÜN

Birinci Cilt: Ateş ve Mızrak

İspanyol romancı, deneme yazarı, çevirmen. 1951'de Madrid'de doğdu. Çocukluğunun bir kısmını babası düşünür Julián Marías'ın çeşitli üniversitelerde ders verdiği ABD'de geçirdi. Yazarlık hayatına on yedi yaşında yazdığı *Los dominios del lobo* (Kurdun Toprakları) ile atılan Marías, Madrid Üniversitesi'nde İngiliz edebiyatı eğitimi gördü ve okuldan mezun olduktan sonra bir süre çevirmenliğe ağırlık verdi. Çevirdiği yazarlar arasında Hardy, Conrad, Nabokov, Faulkner, Kipling, James, Stevenson, Browne ve Shakespeare sayılabilir. 1980'ler boyunca Madrid, Oxford ve Venedik'teki çeşitli üniversitelerde, ayrıca Boston'daki Wellesley College'da ders verdi. Halen Reino de Redonda adlı küçük bir yayınevinin başında olan Marías, bunun yanı sıra *El País* gazetesinde köşe yazıları yazıyor. Eserleri otuzun üstünde dile çevrilmiş olan Marías'ın Türkçede yayımlanmış kitapları şunlar: *Beyaz Kalp* (Gendaş Kültür, 1999), *Yarın Savaşta Beni Düşün* (Sistem, 1999), *Ufkun Öte Yanı* (Everest, 2000), *Yazınsal Yaşamlar* (Can, 2008), *Duygusal Adam* (Sel, 2009). Üç ciltlik bir roman olan *Yarınki Yüzün*'ün diğer iki cildi de (*Dans ve Rüya* ile *Zehir, Gölge, Veda*) yayın programımızda.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

Metis Edebiyat
YARINKİ YÜZÜN
Birinci Cilt: Ateş ve Mızrak
Javier Marías

İspanyolca Basımı:
Tu rostro mañana 1: Fiebre y lanza

© Javier Marías, 2002
Türkçe Yayım Hakları © Metis Yayınları, 2009
Çeviri Eser © Roza Hakmen, 2010

İlk Basım: Ocak 2011

Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Yayıma Hazırlayan:
Özde Duygu Gürkan

Kapak Tasarımı: Pınar Kazma, 2010

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003

ISBN-13: 978-975-342-796-8

JAVIER MARÍAS

YARINKİ YÜZÜN

Birinci Cilt

ATEŞ VE MIZRAK

Çeviren:

ROZA HAKMEN

metis

Carmen López M.'ye,
beni dinlemeye devam etmek
isteyeceğini umarak

ve Sir Peter Russell'a,
uzun gölgesine kitabın
ve uzun menzilli dostluğuna yazarın
minnet borcuyla

I

Ateş

İnsan asla hiçbir şey anlatmamalı, bilgi de vermemeli, hikâye de aktarmamalı, hiç var olmamış, yeryüzüne ayak basmamış, dünyayı dolaşmamış ya da bu dünyadan geçmiş ama tek gözü kör, kararsız unutuşa gömülerek yarı yarıya kurtulmuş varlıkları da insanlara hatırlatmamalı. Anlatmak hemen her zaman bir armağandır, anlatılan hikâye zehir taşısa ve saçsa bile; aynı zamanda bir bağdır, güven duymaktır; er veya geç ihanete uğramayan güven ise nadirdir; dolanıp düğümlenmeyen, sonunda sıktığı için bıçak ya da jiletle kesilmesi gerekmeyen bağ da nadirdir. Benim güvenip verdiğim onca sırrın kaçı olduğu gibi korunmuştur? Ben ki içgüdülerime o kadar inanır, ama her zaman onlara kulak vermezdim, fazlasıyla uzun zaman boyunca saftım. (Artık o kadar saf değilim, ama saflığın azalması pek yavaş gerçekleşir.) İki arkadaşıma verdiğim sırlar hâlâ sıkı sıkı saklanıyor; buna karşılık on arkadaşıma verdiğim sırlar ya kayboldu ya saçılıp savruldu; babama verdiğim tek tük sırlarla anneme verdiğim iffetli sırlar aynı değilse bile çok benzerdi, anneminkiler zaten fazla uzun süreli olmadı, o artık yaşamadığından sırlarımı kötüye kullanamaz ya da ancak ben günün birinde talihsiz bir keşifte bulunup gizli bir şeyi açığa çıkarırsam kötüye kullanmış sayılır; kız kardeşime, geçmiş, şimdiki ya da hayali sevgililerime, metreslerime ve eski eşlerime (genellikle kız kardeş ilk eştir, çocuk eştir) verdiğim sırların hiçbiri korunmuyor; bu ilişkilerde bilinen ya da görülen şey, sonunda sanki mecburen sevgiliye ya da eşe veya o anlık ısı ve et olan kişiye karşı kullanılır – ifşaatta bulunmuş, zaaflarıyla dertlerine birinin tanık olmasını kabul edip içini dökmüş ya da sadece tehlikelerini düşünmeden, daima üzerimize dikili keyfi gözü, bizi dinleyen seçici ve önyargılı kulağı dikkate almadan, dalgınlıkla yastığa başını koyduğunda

yüksek sesle hatırlamış kişiye karşı (çoğu kez vahim olmayan, ev içi bir kullanım sadece; uzun tartışmalarda diyalektik çıkmaza girildiğinde, köşeye sıkışıldığında ya da savunmaya geçildiğinde haklı çıkmaya yönelik bir tartışma aracı).

Verilen sırrı korumamak şu anlama da gelir: yalnızca boşboğazlık edip bir zarara ya da tahribata yol açmak, koşullar değişip de anlatan ve gösteren kişi –şimdi pişman olan, inkâr eden, yanıltan, şaşırtan, geçmişe sünger çekmek isteyip susan kişi– düşman bellendiğinde bu yasadışı silaha başvurmak değil, aynı zamanda diğerinin zaafı, dikkatsizliği ya da cömertliği sayesinde edinilmiş bilgiden yarar sağlamak; şimdi kullanılan ya da çarpıtılan –ya da sırf telaffuz edilmekle, havaya savrulmakla biçim değiştiren– şeyin hangi yoldan öğrenildiğini hesaba katmamak, buna saygı göstermemek: belki bir sevda gecesinin ya da umutsuz bir günün, belki suçluluk duyulan bir akşamüstünün ya da kimsesiz bir uyanışın, belki de bir uykusuzluğun esrik gevezeliğinin itirafları: konuşan kişinin, o gecenin ya da günün ötesinde bir gelecek yokmuşçasına, çözülmüş dili onlarla birlikte ölecekmişçesine konuştuğu, daima bir şeyler daha olacağını, daima biraz daha vakit, bir dakika daha, mızrak, bir saniye daha, ateş, bir saniye daha, rüya –mızrak, ateş, ıstırabım ve söz, rüya– olduğunu, ayrıca bizim sonumuzdan sonra tökezlemeden, yavaşlamadan süren sonsuz zamanın biz duymadığımız, sustuğumuz halde eklemeye, konuşmaya, mırıldanmaya, soruşturmaya, anlatmaya devam ettiğini bilmediği bir gece ya da gün. Susmak, susmak, hiç kimsenin öldükten sonra bile ulaşamadığı hedef; hele benim, ben ki sık sık anlattım, üstelik raporlar yazdım; hâlâ da bakıp dinliyorum, buna karşılık hemen hiç soru sormuyorum artık. Hayır, benim hiçbir şey anlatmamam, dinlememem gerekir, çünkü anlattıklarımın tekrarlanmaması, bana iftira atmak için kullanılmaması, beni mahvetmemesi, daha da beteri, sevdiklerime karşı kullanılıp onlara hüküm giydirmemesi benim elimde olmayacak asla.

Bir de güvensizlik var, onun da eksikliğini hiç çekmedim.
Yasanın bunu dikkate alması ilginçtir; daha da tuhafı, bizi uyarma zahmetine katlanır: Biri tutuklandığında, en azından filmlerde, suskun kalmasına izin verilir, çünkü "söyleyeceği her söz aleyhinde kullanılabilir" ve bu kendisine anında bildirilir. Bu uyarıda garip –ya da kararsız ve çelişkili– bir niyet vardır: yüzde yüz kalleşlik etmemek. Yani sanığa bundan böyle kuralların kalleşçe olacağı bildirilir; şu ya da bu şekilde yakayı ele vereceği, her beceriksizliğinden, tutarsızlığından ve hatasından yararlanılacağı haber verilir ya da hatırlatılır – artık zanlı değil suçludur ve suçu kanıtlanmaya, iddiaları çürütülmeye çalışılacaktır; o günden itibaren yargıç karşısına çıkıncaya kadar tarafsızlıktan medet umamaz artık; bütün çabalar hüküm giymesini sağlayacak kanıtların toplanmasına, bütün gözetimler, dinlemeler, araştırmalar ve soruşturmalar onu suçlayacak ve tutuklama kararını onaylayacak ipuçlarının elde edilmesine yönelecektir. Bununla birlikte kendisine susma imkânı tanınır, neredeyse susması için baskı yapılır; her halükârda, belki de habersiz olduğu bu hakkı kendisine bildirilir ve dolayısıyla bazen kafasına bu fikir sokulur: ağzını açmamak, kendisine atfedilen eylemi inkâr bile etmemek, tek başına kendini savunma tehlikesine atılmamak; susmak, her bakımdan en temkinli yol, suçlu olsak ve suçlu olduğumuzu bilsek de bizi kurtarabilecek yol, haber verilen bu kalleşliğin etkisiz kalması ya da uygulamaya konulmaması, en azından sanığın istemsiz ve safça işbirliği olmadan uygulanmaması için yegâne yol gibi görünür ya da sunulur: "Susma hakkına sahipsiniz"; Amerika'da buna *Miranda kuralı* denir; bizim ülkelerimizde karşılığı olup olmadığını bile bilmiyorum; bana bir kere, uzun zaman önce –pek de uzun sayılmaz gerçi– orada söylenmişti, ama po-

lis hata yapıp cümleyi eksik söylemiş, ünlü "Söylediğiniz her söz aleyhinizde kullanılabilir" cümlesini hızla aktarırken, "mahkemede" demeyi unutmuştu; ihmali tanıklar tarafından saptandığından tutuklama geçersiz sayıldı. Sanığın diğer hakkı da aynı tuhaf anlayışı yansıtır: kendi aleyhinde ifade vermemek, anlattıkları, cevapları, çelişkileri ya da kekelemeleriyle sözlü olarak kendine zarar vermemek. Anlatıyla kendine zarar vermemek (ki gerçekten büyük zarar verebilir); dolayısıyla yalan söylemek.

Kurallar gerçekten o kadar kalleşçe ve çıkarcıdır ki, bu tür önermelerden yola çıkan bir adalet sistemi adil olduğunu iddia edemez; belki de bu durumda adalet asla, hiçbir yerde mümkün değildir, adalet bir yanılsamadan, yalan bir kavramdan ibarettir. Çünkü sanığa söylenen şey şu anlama gelir: "İşimize gelen, amacımıza uygun bir ifade verirsen sana inanırız, söylediğini dikkate alırız ve aleyhine çevirirız. Yok, kendi yararına, seni savunan bir iddiada bulunursan, seni aklayacak, bizim işimize gelmeyen bir şey söylersen, katiyen inanmayız, boşuna nefes tüketmiş olursun, çünkü yalan söyleme hakkından yararlanabilirsin ve biz de herkesin, yani bütün suçluların bu avantajı kullanacağını varsayarız. Seni zan altında bırakan bir şeyi ağzından kaçırırsan, aşikâr biçimde çelişkiye düşersen ya da açıkça itiraf edersen, bu sözlerin boşa gitmez ve aleyhine çalışır: Onları işitiriz, kaydederiz, dikkate alırız, söylenmiş sayarız, yazılı kanıtları olur, tutanağa eklenirler ve senin suçun sayılırlar. Buna karşılık aklanmana yardımcı olacak her cümle hafife alınıp bir kenara atılır, duymazdan gelinip kulak arkası edilir, havadan, dumandan, sisten farkı olmaz ve kesinlikle lehinde işlemez. Suçlu olduğun yolunda ifade verirsen doğru kabul edip ciddiye alırız; masum olduğunu söylersen espri sayar, güler geçeriz." Böylece hem masumun hem de suçlunun masum olduğunu iddia edeceği varsayılır, konuştukları takdirde aralarında bir fark kalmayacaktır, eşitlenecekler, aynı konumda yer alacaklardır. İşte bu durumda "Suskun kalabilirsin" diye eklenir; gerçi bu da masumla suçluyu birbirinden ayırmaya yaramayacaktır. (Susmak, susmak, hiç kimsenin öldükten sonra bile ulaşamadığı hedef; buna karşın en vahim anlarda bize tavsiye edilen, teşvik edildiğimiz şey budur: "Sus, sus, hiçbir şey söyleme, kendini kurtarmak için de olsa. Dilini tut, sakla, boğulsan da yut dilini, fare yuttu farz et. Sus ki kurtulasın.")

İlişkilerde, iniş çıkışsız hayatta bu tür uyarılar yoktur; uyarının yokluğunu ya da eksikliğini veya bütün söylediklerimizin, konuştuklarımızın doğru ya da yanlış biçimde tekrarlanmasının daima muhtemel bir tehdit olduğunu –ki bu da aynı kapıya çıkar– hiç unutmamamız gerekir belki de. İnsanlar kaçınılmaz biçimde gidip anlatır, her şeyi er veya geç anlatır, ilginç şeyleri de, anlamsız şeyleri de, özel şeyleri de, genel şeyleri de, mahrem olanı da, fuzuli olanı da, gizli kalması gerekenleri de, yayılması gerekenleri de, dertleri de, sevinçleri de, hınçları da, hakaretleri de, tapınmaları da, intikam planlarını da, bizi gururlandıran şeyleri de, utandıranları da, sır gibi görünen şeyler kadar sır olması gerekenleri de, bildik olanı da, ağza alınmaz şeyleri de, dehşetli olanı da, aşikâr olanı da, temel şeyleri de (aşk gibi), önemsiz şeyleri de (aşk gibi). Hiç düşünmeden. İnsanlar hiç durmadan aktarır, ne yaptığını bilmeden, harekete geçirdiği, felaketle sonuçlanabilecek, denetlenmesi imkânsız fesatlık, yanılma ve kargaşa süreçlerinin farkına bile varmadan anlatır; durmadan başkalarından ve kendinden söz eder, ayrıca kendinden söz ederken başkalarından ve başkalarından söz ederken kendinden söz eder. Bu sürekli anlatış bazen bir anlaşma olarak algılanmasına rağmen daima başarıyla hediye kılığına girer (çünkü her durumda böyle bir niteliği de vardır); çoğu kez de rüşvettir, bir borcun diyetidir, kâh somut bir hedefe yöneltilen, kâh rasgele talihe ya da felakete dönüştürsün diye şansa, havaya savrulan bir bedduadır, sosyal ilişkileri, iltiması, güveni, hatta dostluğu ve elbette cinselliği satın alan paradır. Aşkı da satın alır: karşımızdakinin anlattıkları bizim için zorunlu hale geldiğinde, soluduğumuz hava olduğunda. Bazılarımıza bunun için bir ücret ödenir; anlatmak, dinlemek, düzenlemek ve anlatmak için. Akılda tutmak, göz-

lemek ve ayıklamak için. Ağız aramak, allayıp pullamak, hatırlamak için. Yorumlamak, çevirmek ve kışkırtmak için. Ağızdan laf kapmak, ikna etmek ve çarpıtmak için. (Bana henüz var olmayan, var olmamış şeyi, geleceği, muhtemel olanı ya da yalnızca ihtimal dahilinde olanı –varsayımı– anlatmam için, yani sezmem, hayal etmem ve uydurmam için, ikna etmem için ücret ödenmiştir.)

Ayrıca çoğu kişi bildiği şeyi nasıl ya da kimden öğrendiğini unutur; hatta bazı kişiler bildikleri şeyi, ister bir olay, ister bir düşünce, bir görüş, bir dedikodu, bir anekdot, bir yalan, bir fıkra, bir kelime oyunu, bir şiar, bir başlık, bir hikâye, bir özdeyiş, bir slogan, bir söylev, bir alıntı ya da bir metnin tamamı olsun, kendilerinin keşfettiğine inanırlar ve onu bizzat yarattıklarından kuşku duymadan ya da çaldıklarını bilerek ama zihinlerinden uzaklaştırıp gizleyerek gururla sahiplenirler. Zamanımızda bu giderek artmaktadır, sanki zamanımız her şeyin kamuya açık olması, artık eser sahipliği olmaması için, bu kadar yavan olmayan bir ifadeyle, her şeyi ağızdan ağıza, kalemden kaleme, ekrandan ekrana dolaşan bir söylentiye, atasözüne, efsaneye dönüştürmek için, her şeyin denetimsiz, sabitlenmemiş, kaynaksız, bütünlüksüz, sahipsiz olması, her şeyin kışkırtılmış, dizginlerinden boşanmış, durdurulmaz olması için sabırsızlanmaktadır.

Buna karşılık ben her zaman kaynaklarımı çok iyi hatırlamaya çalışırım (nedeni belki de geçmişteki, beni hiç terk etmediğinden hâlâ var olan mesleki deformasyonumdur; gerçeği kurgudan, olguyu varsayımdan, söyleneni anlaşılandan ayırt etmek için belleğimi eğitmem gerekiyordu) ve bu kaynakların kimliğine bağlı olarak, edindiğim malumatı, bilgiyi kullanmamaya çalışır, hatta kullanmayı yasaklarım kendime, çünkü artık bu işi nadiren yapıyorum, benim irademi aştığı, kaçınamadığım zaman ya da karşılığında bir ücret, parasal bir ücret ödemeyen, yalnızca minnetle ve muğlak bir borçluluk duygusuyla karşılık veren dostlarım rica ettiğinde yapıyorum. Bu da tatsız bir karşılık oluyor, çünkü bazen, hatta sıklıkla, bu duyguyu taşıyan ben olayım diye bana aktarmaya çalışıyorlar; bu rol değişimini kabul etmediğim, duyguyu benimsemediğim, onlara hayatımı borçluymuşum gibi davranmadığım zaman bana nankör muamelesi yapıp uzak duruyorlar benden: Ricada bulunmaktan, o ricaları, dolayısıyla kendilerini fazlasıyla açıklamış olmaktan pişmanlık duyan çok insan var.

Bir süre önce bir hanım arkadaşım benden bir ricada bulunmadı da, kendisini dinlemeye zorladı beni ve abartıdan çok gerçek bir korkuyla, ben kocasıyla daha yakın, en azından daha eski arkadaş olduğum halde, yeni giriştiği yasak ilişkiden haberdar etti. Bana iyilik ettiğini söyleyemeyeceğim; bildiklerim yüzünden aylarca kıvrandım; gittikçe kendine daha da hayran kalarak, bencilce, gösterişle bu bilgileri tazeleyip ayrıntıya giriyordu, zira arkadaşıma hiçbir şey söylemeyeceğimden emindi; sırf dostumun belki de –nereden bilebilirdim?– öğrenmemeyi tercih edeceği bir şeyi ona söylemeye hakkım olmadığını düşündüğümden değil; sırf sözlerimle başkalarını eyleme, karar vermeye sürükleme sorumluluğunu üstlenmek istemeyeceğimden de değil; aynı zamanda bu rahatsızlık veren hikâyenin benim kulağıma nasıl geldiğinin son derece bilincinde olduğum için. Rastlantıyla ya da kendi imkânlarımla veya bir görevi ya da ricayı yerine getirirken öğrenmediğim bir şeyi istediğim gibi kullanamayacağımı söylüyordum kendi kendime. Arkadaşımın karısını âşığıyla birlikte Buenos Aires uçağına binerken rastlantı sonucu görmüş olsam, irademden bağımsız bu görüntüyü, bu yorumlanabilir, ama tartışılmaz olmayan gerçeği tarafsızca ifşa etmeyi düşünebilirdim belki (her şeyden önce, kadının adamla ilişkisi konusunda elimde bir kanıt olmadığından, şüphelenmek bana değil, kocasına düşerdi); kaldı ki o durumda da muhtemelen kendimi ispiyoncu gibi hisseder, beni ilgilendirmeyen bir meseleye burnumu soktuğumu düşünür ve herhalde yine cesaret edemezdim. Ama bir ihtimal olurdu, diyordum kendi kendime. Buna karşılık, bildiklerimi ondan öğrendiğim için, bu bilgiyi onun aleyhinde kullanmam; onun onayı olmadan açıklamam söz konusu olamazdı, arkadaşım açısından daha iyi olacağını düşünsem bile; bu düşünceye kimi sıkıntılı anlarda karşı koymam iyice zorlaşırdı, örneğin ikisiyle birlikteyken ya da dördümüz (dördüncü kişi âşığı değil, benim karım) birlikte akşam yemeği yerken kadın bana anlamlı ve zevkle karışık korkulu bir bakış yönelttiğinde (soluğumu tutardım o zaman) ya da arkadaşım kayıtsız bir edayla birinin herkesin bildiği, buna rağmen kocanın habersiz olduğu âşığından bahsettiğinde. (Soluğumu tutardım.) Aylar boyunca bu şekilde sustum hep, beni pek ilgilendirmeyen ve hiç hoşuma gitmeyen şeyleri dinleyerek, onlara neredeyse tanık olarak; üstüne üstlük karamsar anlarımda, günün birinde tatsız

gerçek keşfedildiğinde ya da nihayet açıklandığında, hatta meydan okurcasına sergilendiğinde, sırrını sakladığım, bu konuda tek yetkili olduğunu kabul ettiğim, buna saygı gösterdiğim, anlattıklarını kimseye aktarmadığım kadının ta kendisi tarafından suça göz yummakla, suç ortaklığıyla, bilgiyi paylaşmakla suçlanıp ihbar edileceğimi düşünürdüm. Evet, yetkili ve fail oydu, her ne kadar bu olaya en az iki kişi daha karışmış olsa da: biri bilerek, öteki her şeyden habersiz – ama belki de arkadaşım henüz olaya karışmış değil her şeye karşın, belki ancak ben anlatırsam karışmış olacak. Buna karşılık olayı bildiğimden, dinleyip yorumladığımdan ben karışmış sayılabilirim belki –diye düşünüyordum– uzun deneyimlerim ve uzun bir liste oluşturan sorumluluklarım bana bunu söylüyor; her gün o sorumlulukları gözden geçiriyorum, her geçen gün onları gözümde bulandırıyor, uzaklaştırıyor, öyle ki zaman zaman onları yalnızca okumuş, ekranda görmüş ya da hayal etmiş olduğumu sanıyorum, insanın kendini onlardan ayırması o kadar kolay değil, hatta unutmak da. Belki de hiçbir şekilde mümkün değil.

Hayır, benim asla bir şey anlatmamam, hiçbir şeyi de dinlememem gerekir.

Bunu bir süre boyunca yaptım; dinledim, dikkat ettim, yorumladım, anlattım; o süre boyunca ücretli bir iş olarak yaptım bunu, ama öteden beri yapardım zaten, hâlâ da yapmaya devam ediyorum, edilgen ve istemsiz biçimde, çaba göstermeden, bir karşılık almadan; artık belli, bundan kaçınmam mümkün değil ya da benim bu dünyada varoluş biçimim bu, ölünceye kadar böyle olacak, öldüğümde kurtulabileceğim ancak. Bunun bir yetenek olduğu çok söylendi bana, konuya ilk dikkatimi çeken Peter Wheeler'dı, bana bunu açıklayıp tanımlayan oydu; bir şey ancak adı konduğu zaman var olur, bunu herkes bilir ya da sezer. Oysa ben bu yeteneği bir lanet olarak görüyorum bazen; üstelik artık ilk üç etkinlikle yetiniyorum genelde; bunlar sessiz, içsel, zihinsel etkinlikler, insanın kendinden başka kimseyi etkilemeleri için bir sebep yok; yalnızca başka çare yoksa ya da ısrarla istenirse anlatıyorum artık. Çünkü Londra'daki profesyonel –ya da ücretli diyelim– dönemimde şunu öğrendim: Cereyan eden olaylar kendi başına bizi pek etkilemez ya da cereyan etmeyen olaylardan fazla etkilemez, oysa olayın (cereyan etmeyen olayın da) anlatılması –mutlaka belirsiz, aldatıcı, yaklaşık ve temelde değersiz olduğu halde– önemli ve belirleyici olan, ruhumuzu sarsan, yolumuzu saptıran, adımlarımızı zehirleyen ve kuşkusuz dünyanın tembel ve güçsüz çarkını döndüren neredeyse tek şeydir.

Casuslukta, komplolarda ya da suç eylemlerinde, bir göreve, entrikaya ya da darbeye –gizlice, el altından– katılanların bildiklerinin dağınık, kısmi, bölük pörçük, dolaylı olması, her katılımcının kendi görevinden haberdar olup görevin tamamını ve nihai amacı bilmemesi nedensiz ve tesadüfi değildir. Filmlerden biliriz, bir sonraki pusudan ya da hazırlandığı saldırıdan sağ çıkmayacağını tahmin eden par-

tizan, vedalaşırken sevgilisine şöyle der: "Hiçbir şey bilmemen daha iyi, böylece seni sorguya çektiklerinde bilmediğini söylerken doğru söylemiş olursun; doğruyu söylemek kolaydır, daha etkileyicidir, daha inanılırdır; doğru ikna edicidir." (Yalanın uydurma ve doğaçlama yetisi, hayal gücü, kusursuz bir bellek ve karmaşık mimariler gerektirdiği bir gerçektir; herkes yalan söyler ama beceriyle yalan söyleyen azdır.) Aynı şekilde, büyük bir soygunu planlayan, düşünen ve yöneten beyin de piyonuna ya da sağ koluna, "Sen yalnızca kendi üzerine düşen kısmını bilirsen, yakalansan ya da çuvallasan da plan uygulanır," der. (Zincirin halkalarından birinin kopmasına ya da bir hataya daima izin verilebileceği doğrudur, kesin fiyasko hemen oluşmaz, o kadar basit de değildir, her türlü girişim ya da eylem, tıkanıp başarısızlıkla noktalanmadan önce direnir ve çırpınır.) Gizli Servis şefi de şüphelendiği, artık güvenmediği ajanına şöyle fısıldar: "Cehaletin seni koruyacak, daha fazla soru sorma, bu senin kurtuluşun, emniyet supabın olacak." (İhanetten kaçınmanın en iyi yolu ihanete malzeme sağlamamak ya da içeriğinin asılsız, değersiz, önemsiz, bir kılıftan ibaret olmasını, karşılığında ücret ödeyenleri hayal kırıklığına uğratmasını sağlamaktır.) Kiralık katil tutan ya da cinayet tehdidinde bulunan kişi, rezilliğini itiraf edip kendini şantaja maruz bırakan kişi, bir şeyi gizlice satın alan kişi –paltonun yakasını kaldır, yüzün hep gölgede olsun, asla sigara yakma– kiralık katili, tehdit edilen kişiyi, muhtemel şantajcıyı ya da artık arzulanmadığı halde bizi hâlâ utandıran gelip geçici kadını uyarır: "Unutma, şu andan itibaren beni hiç görmedin, kim olduğumu bilmiyorsun, beni tanımıyorsun, seninle konuşmadım, hiçbir şey söylemedim, sana sorulursa benim ne yüzüm var, ne sesim, ne nefesim, ne adım, hatta ne de ensem ya da sırtım. Aramızdaki bu konuşma, bu buluşma hiç olmadı; burada, gözünün önünde olan şey olmadı, olmuyor; bu sözleri de duymadın, çünkü ben onları telaffuz etmedim. Şu anda duyuyor olsan da, ben söylemiyorum."

(Susmak, silmek, yok etmek, iptal etmek, önceden de susmuş olmak: İşte dünyanın ulaşılması imkânsız büyük hedefi budur ve bu yüzden de yerine konmaya çalışılan her şey yetersiz kalır, söylenmiş sözü geri almaya çalışmak çocukçadır, boştur; bu yüzden kesinkes inkâr, söylenmiş ve işitilmiş sözün inkârı, yapılmış ve katlanılmış hareketin inkârı –her ne kadar inanılmaz gelse de, bazen şüphe uyandı-

rabilecek, etkili olabilecek yegâne şey olduğundan– son derece sinir bozucudur; önceden söylenmiş, birçok farklı kişinin, cinayete azmettirenin, tehditçinin, şantajı öngörenin, hazları ya da başarıları için gizlice ücret ödeyenin, ayrıca bir sevgilinin ya da dostun ağzından çıkabilecek bu sözlerin değindiği eylemin eksiksiz ve mutlak surette gerçekleştirilebilmesi ve sonra da inkâr edilmesi çıldırtıcıdır.)

Filmlerde duyduğumuz bütün bu cümleleri hayatım boyunca, yani filmlere ve edebiyata genelde fark edildiğinden, sanıldığından çok daha fazla benzeyen gerçek hayatta ben de kurdum, bana da söylendiler, başkalarına söylenirken de duydum. Hayatla filmler arasındaki benzerlik, söylendiği gibi herhangi birinin ötekini taklit etmesinden kaynaklanmaz; sonsuz hayallerimizin aynı zamanda hayata ait olmasından, hayatı genişletip karmaşıklaştırmasından, onu daha açıklanabilir olmasa (ya da çok nadiren olsa) bile hem daha bulanık hem de daha kabullenilir kılmasından kaynaklanır. Gerçeği hayalden, hatta arzuyu tatmininden, kurguyu olgudan ayıran çizgi pek incedir, çünkü aslında hayaller gerçektir, arzu tatminidir, kurgu da olgudur, ancak bütün bunlar sağduyu açısından, örneğin niyetle suç ya da azmettirmeyle girişim arasında dağlar kadar fark gözeten yasalar açısından böyle değildir. Ne var ki bilinç yasaları dikkate almaz, sağduyu bilinci ilgilendirmez, bağlamaz; her bilincin kendi duyusu vardır ve o ince çizgi, benim deneyimlerimden yola çıkarsak, sık sık belirsizleşir, ortadan kalktığında hiçbir şeyi diğerinden ayırmaz olur; dolayısıyla ben zihinden geçen her şeyden, hatta zihnin henüz bilmediği şeylerden korkmayı öğrendim; çünkü hemen her zaman, zihne ulaşmadan, zihinden geçmeden önce her şeyin zaten oralarda bir yerde olduğunu gördüm. Bu yüzden de yalnızca düşünülen fikirden değil, düşünceden önce gelen, ondan daha eski olan şeyden de korkmayı öğrendim. Çünkü kendi kendimin ıstırabı ve ateşiyim ben.

Bu yeteneğim ya da lanetim uhrevi bir şey değil; demek istediğim, doğaüstü, doğa dışı, gayritabii ya da doğaya aykırı bir şey değil; olağandışı yetilerle, kehanetle de ilgisi yok; bununla birlikte geçici patronum –sonuçta uzun bir süre, aşağı yukarı Luisa'dan ayrıldığım, karım benden uzaklaşırken onun yanında bulunmamak için İngiltere'ye döndüğüm dönemde hesabına çalıştığım adam– benden kehanete benzer bir şeyler beklemeye başlamıştı. İnsanlar hoşlarına giden şeyin tekrarlanacağına olan inançlarıyla sık sık aptalca davranırlar: İyi bir şey bir kez olmuşsa bir daha olması gerekir, en azından olması beklenir. Benim bir keresinde Bay Tupra için (o anda) önemli olan bir ilişkiyi doğru yorumlamam, Mr. Tupra'nın –ona hep bu şekilde seslenirdim, ta ki onun ısrarı üzerine Bertram, daha sonra da hiç hoşlanmadığım halde Bertie deyinceye kadar– beni işe almak istemesine yetmişti; başlangıçta ara sıra çalışıyordum, daha sonra sürekli çalışmaya başladım; teoride görevlerim çeşitli olduğu kadar belirsizdi de; İspanya ve Güney Amerika müdahalelerinde aracılık ve zaman zaman mütercimlik de bu görevler arasındaydı. Ama aslında –ya da daha ziyade pratikte– onun ilgisini çekmiştim; o da aşırı beklentileri ve tumturaklı ifadesiyle hayat yorumcusu olarak işe almıştı beni. İnsan tercümanı ya da yorumcusu demek daha iyi olurdu: insanların davranış ve tepkilerinin, eğilimlerinin, kişiliklerinin, dayanma güçlerinin; esnekliklerinin ve itaatkârlıklarınm, gevşek ya da sağlam iradelerinin, tutarsızlıklarının, sınırlarının, masumiyetlerinin, ilkesizliklerinin ve dirençlerinin; sadakat ya da alçaklıklarının muhtemel derecesinin, hesaplanabilir bedellerinin, zehirlerinin ve kışkırtılarının; ayrıca çıkarsamayla varılabilecek hayat hikâyelerinin, geçmiş değil gele-

cek, henüz gerçekleşmediğinden önlenebilecek hayat hikâyelerinin. Ya da oluşturulabilecek hayat hikâyelerinin.

Onunla Oxford'da bir profesörün evinde tanışmıştım: Peter Wheeler, artık emekli olmuş ünlü bir İspanyol ve Portekiz dili ve kültürü uzmanı, yeryüzünde Prens Denizci Henrique hakkında en fazla bilgiye sahip kişi, Cervantes konusunda da en çok şey bilenlerden biri, şimdi Sir Peter Wheeler, kendi uzmanlığında ya da alanında en büyük bilginlere verilen –kimi cimri, kimi de yoksul düşmüş üniversiteler dünyasında şaşırtıcı sayılacak– kayda değer bir meblağın armağan edildiği Salamanca Nebrija ödülünü ilk alan kişi; bu yüzden çeşitli ülkelerden haris ya da muhtaç meslektaşlarının kısık gözleri kıskançlıkla ona çevrilmişti (ve ileride son bir kez daha çevrilecekti). Ara sıra Londra' dan onu görmeye giderdim (trenle bir saat gidiş, bir saat de dönüş sürerdi); kendisiyle yıllar önce tanışmış, biraz görüşmüştüm, Oxford Üniversitesi'nde iki ders yılı boyunca İspanyolca okutmanı olduğum dönemdi – o zaman bekârdım, bahsettiğim sıralardaysa ayrılmıştım, yani İngiltere'de hep yalnızdım. Wheeler'la daha ilk başta yıldızlarımız barışmıştı, belki zamanında bizi tanıştırmış olan Profesör Toby Rylands'a saygımızdan; İngiliz edebiyatı profesörü olan Rylands, Wheeler'la gençlik günlerinden beri yakın dosttu ve birçok ortak yönleri vardı, ayrıca aynı yaşta ve gönülsüz emeklilikleri nedeniyle aynı konumdaydılar. Rylands'ı sık sık ziyaret ettiğim halde Wheeler'la ancak İngiltere'de yaşadığım o dönemin sonunda tanışmıştım, çünkü kendisi o sıralar Texas'ta hocalık yapıyordu, tatillerde de ben ya Madrid'e dönüyor ya da seyahate çıkıyordum, bu yüzden karşılaşmıyorduk. Ama Rylands öldükten, ben artık İngiltere'den döndükten sonra da ona olan saygımız devam etti; artık bir anıya ya da savunmasız bir hayalete saygıya dönüştüğü için de sonsuza dek süreceğini sanıyorum. Wheeler'la ara sıra yazışır, telefonlaşırdık; Londra'ya birkaç günlüğüne gittiğim zamanlar bir fırsatını bulup tek başıma ya da Luisa'yla birlikte onu ziyarete giderdim. (Wheeler aynı zamanda Rylands'ın yedeği, halefi ya da mirasıydı; hayatta kaybettiklerimizin yerine başkalarını koyuşumuz, boşlukları doldurmak için gayret edişimiz, kadronun küçülmesini asla kabullenemeyişimiz, o kadro olmadan hayata katlanamayışımız, hatta neredeyse hayatta kalamayışımız, bir yandan da herkesi, dolayısıyla bizi de kapsayan bu evrensel ve sürekli

ikame mekanizmasını ya da hareketini anladığımız ve ona katıldığımız, kötü taklitler olmayı kabullendiğimiz ve giderek kötü taklitlerle çevrili halde yaşadığımız için, vekâleten atandığımız boşlukları doldurmaya hazır oluşumuz korkunçtur.)

Wheeler beni eğlendirir, zekice ama asla kötülüğe varmayan hınzırlığıyla ve o müthiş, esnek kavrayış gücüyle bana çok şey öğretirdi; hiç gösterişe kaçmadığından, çoğu zaman görünürde masum, lafın gelişi söylenmiş ya da önemsiz, hazırlıklıysamız neredeyse bilmecemsi yorumlarında ve sorgulamalarında zekâsını baştan varsaymak ya da deşifre etmek gerekirdi; tıpkı yazılarında bazen satır aralarını okumak gerektiği gibi, konuşmalarında da "kelime aralarını" dinlemek gerekirdi; öte yandan bu baskın dolaylı anlatımı, imalardan sıkıldığında ya da ansızın onları yük gibi gördüğünde, kimsede rastlamadığım, ancak belki Rylands'da tanık olduğum, bir de belki ikisinin izinde, onların öğrencisi sıfatıyla kendim kullandığım bir açıksözlülüğe, hatta insafsızlığa –muhatabını değil, üçüncü şahısları, hayatı ya da kendini hedef alan bir insafsızlığa– başvurmasına engel olmazdı. Herhalde ben de onu eğlendiriyor –başka şey düşünmeye cesaretim yoktu– hatta olumlu tavrım, kolay memnun oluşum ve saygı duyduğum, takdir ettiğim insanlarla birlikteyken –ki Wheeler hem saygıya hem takdire layıktı– eksik olmayan övücü gülüşümle gururunu okşuyordum. (Onun nezdinde ben kimsenin yerini tutmuyordum, kimsenin halefi değildim ya da benim tanımadığım, belki uzak geçmişinden birinin yerini tutuyordum, uzun zaman ertelenmiş ya da kim bilir, umut kesilmiş, yankısından, gölgesinden ya da yansımasından vazgeçmiş olduğu uzak bir figürün halefiydim.)

Londra'da yaşadığım ve –Mr. Tupra beni oradan alıncaya kadar– BBC radyosunda çalıştığım dönemde Wheeler'ın Oxford'daki evine giderdim; eskiden komşu olduğu Rylands gibi o da Cherwell Irmağı'nın kıyısında oturuyordu; bazen kendim karar verirdim gitmeye, bazen de o çağırırdı beni, herhangi bir nedenle müdahalelerine ya da gizli sahnelemelerine bir tanık istediğinde veya az da olsa çeşitlilik sunmak istediği konukları olduğunda –örneğin bildik üniversite ortamına yabancılaşmış bir Güney Amerikalı– bazen de daha sonra, yalnız olduğumuzda benimle hakkında konuşmak isteyeceği kişileri davet ettiğinde. İki-üç kere şöyle bir izlenime kapıldım: Sanki seksen

yaşını çoktan geçmiş olan Wheeler, kendisini yakın gelecekte ya da kendisi için hâlâ öngörülebilir bir gelecekte eğlendirebilecek ya da canlandırabilecek sohbetler hazırlıyordu. Daha sonra benimle Tupra hakkında konuşmanın, bana onun münasebetsizliklerini, kötü alışkanlıklarını, muammalarını, komikliklerini anlatmanın kendisi için eğlenceli olacağını öngörüyorsa, benim önce Tupra'yı tanımış olmam, en azından yüzünün şeklini, ses tonunu bilmem, yüzeysel de olsa onunla ilgili bir fikir edinmiş olmam gerekirdi ki Wheeler benim yorumumu onaylasın ya da itiraz etsin, hatta gereksiz bir şevkle tartışsın; sohbetimiz ancak o zaman zevkli olabilirdi. Söylevlerinde bir ikinci sese ihtiyacı vardı.

Merak ediyorum, acaba yaşlılığın esrarengiz ve parçalanmış zamanı bundan mı ibaret olacak; bu azalan zaman, oraya varabilenlere ve oraya ait olanlara çelişkili biçimde fazla geldiğinden, hatırı sayılır bir bölümü seçilmiş anların oluşturulmasına ya da kurgulanmasına mı ayrılacak; bir başka deyişle çok miktarda boş ya da ölü zaman, önceden tasarlanmış birkaç sahneye ve kendine ait repliklerin önceden ezberlendiği, planlanmış diyaloglara mı yönlendirilecek? Yaşlılar zamanlarını –hem kısa hem yavaş ilerleyen, hem azalmış hem bol, kurnaz ihtiyar zamanlarını– mümkün olduğunca planlamaya, yönlendirmeye, yönetmeye gayret ederler sanki, artık onu tesadüfün, beklenmedik ve bilinmedik olanın sonucu gibi görmeyi reddedip –yeter, tamam: ıstıraba son, ateşe son; söze, mızrağa, hatta rüyaya son– kendi entrikalarının, kendi sahnelemelerinin ve hesaplarının sonucuna dönüştürmeye çalışırlar. Ya da aynı kapıya çıkacak şekilde, onu tahmin etmeye, biçimlendirmeye, içeriğini azami düzeyde düzenlemeye çalışırlar; böylece onu harfi harfine belirlemek isterler, kalan zamanlarını gerçekten değerlendirmenin tek emin yolu budur; zaman pek ağır ilerlermiş gibi görünse de, omuzlarının üstüne yağan kar gibi kaygan ve yumuşak, akıp gitmektedir. Kar daima diner.

Tupra'yla ilgili olarak, Wheeler'ın onunla tanışmamı ya da onu görmemi istediği yolunda kesin bir izlenime kapılmıştım, çünkü beni telefonla arayıp, "İki hafta sonra cumartesi günü birkaç dostla ahbap akşam yemeğine gelecek, soğuk büfe daveti; sen de gel, Londra'da pek yalnızsın," demekle yetinebilirdi. Benim çok mu az mı yalnız olduğumu, yoksa hiç mi yalnız kalamadığımı bilmiyordu, ama kendi durumunu, yoksunluklarını, hatta ihmallerini başkalarına atfetmek gibi bir hilesi vardı; önce o söylediğinde, karşısındakinin onun hakkında aynı yorumda bulunması ya da topu ona atması düşük ihtimaldi, çünkü bu durumda taklitçilik ve çocukluk etmiş olurdu. Ne var ki aşağı yukarı bunları söylemekle birlikte, ben davetini memnuniyetle kabul ettikten, tarihi ve saati not ettikten sonra biraz oyalandı ve sahte bir tereddütle –ama sahte olduğunu gizlemeden– ekledi: "Neyse, göreceksin zaten, Bertram Tupra diye bir şahıs gelecek, Toby'nin eski çömezlerinden." (Kullandığı kelime belki "şahıs" kadar aşağılayıcı olmayan *fellow* idi; aramızda bazen İngilizce konuşurduk bazen İspanyolca, bazen de her birimiz kendi lisanında konuşurdu.) Ben söylediği garip ismi telaffuz etmeye kalkışmadan, o soyadını kodladı ve teslim etti: "Evet, biliyorum, uydurma bir isim gibi geliyor kulağa, olabilir de, ama büyük ihtimalle uydurma olan Tupra değil Bertram' dır, böyle bir soyadı gerçek olsa gerek, belki Rus ya da Çek kökenlidir, bilemiyorum, belki de Finlandiya, belki de biraz 'tundra'yı çağrıştırdığından öyle geliyor, değil mi?.. Her halükârda İngiliz değil, yabancı olduğu fazlasıyla aşikâr, kim bilir, belki Ermeni ya da Türk'tür, dolayısıyla adam soyadını tiyatrolarımıza layık bir adla telafi etmenin tedbirlilik olacağını düşünmüş olmalı, biliyorsun bütün bayat kome-

dilerde bir Cyril, Basil, Reginald, Eustace ya da Bertram vardır. Belki adını bu yüzden değiştirmiştir, buralarda ne bileyim Vladimir Tupra ya da Vaslav Tupra veya Pirkka Tupra diye gezse çok kuşku uyandırırdı; düşünsene, birkaç yıl öncesine kadar felaket bir şey olurdu, bale ya da sirk dışında meslek edinemezdi herhalde, kendi zanaatını icra edemeyeceği kesin en azından..." Wheeler görünüşüne aşina olduğu Tupra'yı bir an kılık değiştirmiş halde, koyu renk tayt ve derin bir dekolteyle sahnede şişkin bacaklar ve damarlı baldırlarla sıçrarken ya da trapezci taytı ve kısa fosforlu peleriniyle hayal etmişçesine alaylı alaylı güldü. Hatta konuşmasına devam etmeden kısa bir ara da verdi, benden onay beklermiş ya da "kendi zanaatı"nın ne olduğunu açıklamak konusunda tereddüt edermiş gibi. Ben bir şey söylemeyince tereddüdü devam etti; konuşmaya başladığında gelişigüzel laflar söylediği dikkatimi çekti, aklına geleni söylediği, karar vermek için zaman kazanmaya çalıştığı izlenimini edindim: "Acaba şu Covent Garden yakınındaki efsanevi kitapçıdan mı esinlendi, Bertram Rota' nın dükkânını bilirsin, tam adı sanırım Cyril Bertram Rota'ydı, bak bugüne kadar Long Acre'da ya da her neresiyse orada dükkânı olan biri için soyadının ne kadar eksantrik olduğunu fark etmemiştim, İspanyol kökenli olsa gerek, değil mi? İspanya'da tanıdığın Rota var mı hiç, rüşvet yiyici kilise mahkemesi dışında elbette? Tabii Bertram gerçek adı da olabilir, Tupra'nın demek istiyorum; belki babası, eğer tundradan ya da steplerden göç eden babası idiyse, oğlunu İngilizleştirip Tupra' nın yarattığı barbar, neredeyse suçlayıcı etkiyi hafifletmek istemiştir; İspanya'da olsa soyadından vazgeçmesi gerekirdi, *estupro** kelimesinden ötürü acımasız esprilere maruz kalırdı, değil mi? Ama bu aptalca numaralar işe yarar, Rota örneğine baksana, şimdiye kadar hiç aklımdan geçmemişti, yıllardır katalogdan o pahalı kitaplarını ala ala bir servet harcadım oysa; oğlu Anthony'ye sorayım bakalım, hâlâ hayatta sanırım..." Wheeler tekrar durdu, konuşurken bir yandan da meseleyi tartıyordu, bana bir şey anlatmayı ya da haber vermeyi veya danışmayı hem istiyor, hem istemiyordu. "Üstelik," diye devam etti, "Tupra, Bertram adıyla samimi durumlarda Bertie diye hitap edilme fırsatını elde eder, bu da dostlar arasındayken, sevgi-

* Tecavüz. *–ç.n.*

lisiyle birlikteyken kendini doğrudan bir Wodehouse eserinden çıkmış gibi hissetmesini sağlar; bu arada sevgilisi de gelecek, yeni sevgilisini bize tanıştırmak konusunda ısrarlı davrandı; eminim kolaylıkla tahmin edilebilecek kültüründen çok fiziğiyle gurur duyuyordur..." Son bir kez sözlerine ara verdi, ama benim gevezeliğim üstümde olmadığından ya da söyleyecek bir şey bulamadığımdan, sözü incelikle bağlamak üzere bir başka ilgisiz konuya daha saptı; bu bana öncekilerden de anlaşılmaz geldi: "Elbette İngilizceyi tam bir İngiliz gibi konuşuyor, güney Londralı, yarı tahsilli biri gibi diyebilirim. Aslında iyice düşününce, benden daha İngiliz de olabilir, eninde sonunda ben Yeni Zelanda'da doğdum, buraya ancak on altı yaşımdayken geldim, üstelik benim de soyadım değişti, tabii yurtsever ses uyumuyla ya da steplerle hiç ilgisi olmayan farklı nedenlerle. Her neyse, bütün bunları biliyorsun zaten, konuyla ilgisi de yok, çok tuttum seni. Anlaştık öyleyse, cumartesi günü görüşmek üzere." Ardından da hiçbir zaman eksik olmayan alaycılığını gizleyen en sevecen tonuyla konuşmayı noktaladı: "Gelişini sabırsızlıkla bekleyeceğim. Londra'da çok yalnızsın. Sakın beni ekme." Bu son cümleyi benim dilimde söylemişti.

İşte Sir Peter Wheeler böyleydi, hâlâ da böyle, sahte bir ihtiyar; demek istiyorum ki saygıdeğer, yumuşak görünümünün ardında sıklıkla enerjik, neredeyse akrobatik entrikalar, soyut sapmalarının ardında da gözlemci, analitik, öngören, yorumlayan ve hiç durmadan yargılayan bir zihinsel etkinlik gizlenir. Uzadıkça uzayan dakikalar boyunca dikkatimi Bertram Tupra denen adama yöneltmişti, böylece akşam yemeğinde onunla ilgilenmek zorunda hissedecektim kendimi, kuşkusuz esas amacı da buydu, benim onunla ilgilenmem. Ama sonunda sebebini açıklamamıştı; aslında söz konusu şahsa ya da *fellow*'a ilişkin, Toby Rylands'ın çömezi olduğu ve yeni bir sevgilisi bulunduğu dışında tasvir ya da bilgi mahiyetinde tek kelime etmemişti; gülünç ismiyle ilgili boş spekülasyonlar yapıp tezler geliştirmekle yetinmişti. Hatta dile getirmediği tereddütlerinin sonunda, adı Pavel, Mikka ya da Jukka olsa asla ilerleyemeyeceği "zanaat"ının ne olduğunu da belirtmemişti. En sonunda da kendi Yeni Zelanda kökenine, İngiltere' ye oldukça büyük bir yaşta gelişine ve değiştirilmiş ya da uydurulmuş soyadına ilk kez değinerek ilgimi Tupra'nın mesleğinden başka yöne kaydırmıştı; öte yandan, sözlerinin ardından hemen, "Neyse, bütün bunları biliyorsun zaten, konuyla ilgisi de yok," diye ekleyerek, kendisiyle ilgili soru sormamı da engellemişti, oysa ben bütün bunları o âna kadar bilmiyordum.

Telefonu kapattıktan sonra, "Demek Toby'yle bir ortak noktası daha varmış," diye düşündüm, "onun da Güney Afrika kökenli olduğu söylentisi dolaşırdı, başka birçok söylentinin yanı sıra; gençlik yıllarında arkadaş olmaları için bir neden daha: Her ikisi de yabancı İngiliz ya da sadece vatandaşlık bakımından İngiliz, sahte İngiliz." Ry-

lands o söylentilerin hiçbiriyle ilgili olarak beni aydınlatmamış, ben de bu konuda pek bir şey sormamıştım kendisine; geçmişinden söz etmekten hoşlanmadığı söylenirdi, benimle de öyle oldu; o öldükten sonra soruşturmaya girişmeyi de saygısızlık gibi gördüm; kendisinin artık ne dayatabileceği ne de vazgeçebileceği arzularını çiğnemek gibi bir şeydi ("Tuhaf şey, arzularını artık arzulamamak," diye alıntı yaptım içimden, "kendi adını bile terk etmek zorunda kalmak tuhaf"). Hemen o anda Wheeler'ın numarasını çevirip kendisine, geçmişine ilişkin bu yeni bilgiler konusunda ayrıntıya girmesini, Tupra'yla ilgili ne demeye öyle uzun uzadıya konuştuğunu açıklamasını istemek geçti aklımdan, neredeyse sabrımı taşırmıştı. Çünkü tam o aramadan önce, hâlâ benim adıma kayıtlı olmakla birlikte artık Luisa'yla çocukların telefonu olan Madrid numarasını aramaktaydım; o kadar uzun süre meşgul çalmıştı ki bir an önce tekrar denemek istiyordum, sırf düşüremediğim süreyi ölçmek için bile olsa. Wheeler'ı işte bu yüzden kapatır kapatmaz aramadım; artık kaybettiğim ya da terk etmek zorunda kaldığım, evdeyken sık sık cevap verdiğim numaramı aramaya devam etmek için sabırsızlandığımdan. Artık o numaraya asla ben cevap vermiyordum, çünkü artık evde değildim, oraya yatmaya dönemezdim artık, başka bir ülkedeydim, Wheeler'ın sandığı kadar yalnız olmasam da ara sıra biraz yalnızlık çekiyordum, belki de her an birileriyle birlikte, her an meşgul olmamayı kaldıramadığımdan zaman geçmek bilmiyordu ya da ben geçmesine engel oluyordum; evine gittiğimde önce Wheeler'ı dinlemekte, ardından da Tupra'nın teklifini kabul etmekte bu yüzden zorlanmadım belki; teklifi bana, kimi zaman yalnızca işitsel ya da görsel de olsa, insanlarla sürekli birliktelik, ayrıca bol bol meşguliyet sağlayacaktı.

Luisa'nın Madrid numarası hâlâ meşguldü, Arıza Servisi arıza olmadığını söyledi; ikimiz de casusluk aygıtı gibi gördüğümüz cep telefonlarını kullanmayı reddediyorduk. Belki internete bağlanmıştı; telefonu meşgul etmemek için ikinci bir hat alsın diye yalvarmıştım Luisa'ya; masrafını üstlenmeyi teklif ettiğim halde henüz bu konuyu halletmemişti; gerçi interneti de nadiren kullanıyordu; dolayısıyla bir perşembe gecesi telefonun bu kadar uzun süre meşgul olmasının sebebi muhtemelen internet değildi; perşembe benim çocuklarla yatma saatinden önce konuşmam için kararlaştırdığımız gündü; iyice geç

olmuştu, İspanya bir saat ilerideydi, orada saat onu, burada da dokuzu geçmişti; üçü televizyon ya da video karşısında akşam yemeğini yemişlerdi muhtemelen; oğlanla kızın tercihlerinde anlaşmaları kolay değildi, aralarında çok yaş farkı vardı; neyse ki oğlan sabırlı davranıyor, kardeşini koruyor, sık sık taviz veriyordu; onun için endişelenmeye başlamıştım, annesine karşı bile koruyucu bir tavır geliştirmişti, kim bilir belki bana karşı da; artık uzakta, gurbette olduğumdan onun ölçütlerine ya da anlayışına göre öksüzdüm; kalkan görevi yapan kişiler, kulağı ve gözü hep tetikte bekçilik yapanlar hayatta çok acı çeker. Yatmış olmalılardı bu saatte, ama lamba daha birkaç dakika açık kalırdı; Luisa'yla bu birkaç dakikayı çocuklar uykuları gelinceye kadar bir şeyler de okusun –çizgi roman, birkaç satır, bir öykü– diye rüşvet ya da temdit olarak kullanırdık; ansızın dışlandığınız, artık yalnızca misafir olarak, önceden haber vererek, yakın bir akraba gibi ara sıra gittiğiniz bir evin âdetlerini en ufak ayrıntısına kadar bilmek acıdır; insan kendi oluşturduğu, içinde barındığı, kendi katkısı, kendi varlığı olmasa imkânsız olacağını zannettiği senaryonun ve temponun ağına takılı kalır; kim bilir kaç kez tanık olup katıldığı bir durumun uzun süreli mahkûmu olur; bu arada değişiklikler olabileceğini hayal edemez, bu değişiklikleri hiçbir şeyin engellemediğini, gerçekleşebileceklerini, hatta gerçekleşmelerinin istendiğini bilse bile; soyut bir biçimde onlardan kuşkulanmayı öğrenir; onun yokluğunda, ondan gizli yapılan bu değişiklikler nelerdir acaba, orada değildir artık, katkısı yoktur, hatta tanık bile değildir; sanki ilerleyen zamandan kovulmuştur, bu zaman uzak bir mesafeden bakıldığında donmuş bir resme ya da donmuş bir anıya dönüşür.

Ve insan aptal gibi sadakatle bekleneceğine inanır, özünde değilse de simgesel olarak, sanki simgeleri silip süpürmek fiilen cereyan etmiş olayları silip süpürmekten çok daha kolay değilmiş gibi, üstelik de olaylar fazla çaba göstermeden, sırf kararlılık gösterip anıları dizginleyerek bastırıldığı ve silindiği halde. Luisa'nın kısa süre içinde yeni bir aşk yaşamayacağını, bir âşığı olmayacağını düşünüyor değilim; daha şimdiden, onu beklediğini bilmeden beklediğini, hatta aradığını bilmeden boynunu uzatmış, bakışları tetikte, aradığını, henüz bir yüzü ve adı olmayan ve bu nedenle hepsini, hem ihtimal dahilinde, hem ihtimal dışı olanları, hem tahammül edilebilir, hem iğrenç olanları kap-

sayan kişinin öngörülebilir belirişini pasif biçimde umduğunu zannetmiyor değilim. Buna karşın, tutarsız biçimde Luisa'nın bu yeni aşkı ya da âşığı çocukların da olduğu eve, artık yalnızca onun yatağı olan yatağımıza götürmeyeceğini, benim henüz taze olan anıma saygısından, zorunlu olarak ya da bir ricaya boyun eğercesine –bir fısıltı, bir ateş, bir tırmalama– onunla neredeyse gizlice görüşeceğini sanıyorum; sanki o dul bir kadın, bense matemi hak etmiş, yeri bu kadar çabuk doldurulamayacak bir ölüymüşüm gibi, henüz değil sevgilim, bekle, bekle, henüz senin vaktin gelmedi, bu zamanı berbat etme, bana zaman tanı, ona, o ölüye zaman tanı, onun zamanı artık ilerlemiyor, silinip gitmesi için gerekli zamanı ver ona, onun yerini almadan, tenini kovmadan bırak hayalete dönüşsün, izin ver hiçliğe dönüşsün, çarşaflarda, benim bedenimde kokusu kalmasın diye bekle, bırak olmuş olan olmamış olsun. Luisa'nın o adamı bizim âdetlerimize, bizim tablomuza o kadar da kolay sokmayacağını sanıyorum, birdenbire akşam yemeğini hazırlamasına onun yardımcı olmasına –bırak, omletleri ben yaparım– video seyretmek üzere onunla, çocuklarla yan yana oturmasına –Tom ve Jerry'ye itiraz eden yoktur herhalde– daha sonra iki odanın ışıklarını söndürmek üzere parmak ucunda gidenin –sen bitkinsin, ben giderim, hiç kıpırdama– ve çocuklarımın usulca yere kaymış bir Tenten ya da yastığın üstünde basit rüyaların minik kucaklamasıyla boğulacak bir oyuncak bebekle uyuyakalmış olduklarını kontrol edenin o olmasına izin vermeyeceğini düşünüyorum.

Ama ortada bir matem olmadığı fikrine, anımıza ya da gecikmeli olarak simgeleştirmeye karar verdiğimiz şeye böyle bir saygı olmadığı fikrine kendimi alıştırmam gerek; her şeyden önce Luisa dul olmadığı için, ölmediğimiz, ben de ölmediğim için –yalnızca yeterince dikkat etmedik, bize kimse bir şey borçlu değil– ve özellikle de onun çocukları sarmalayıp kaçıran zamanı bizim zamanımızdan artık çok farklı olduğu için: Onun zamanı bizi içine almadan ilerliyor, bense kendi zamanımı nasıl kullanacağımı pek bilemiyorum; benim zamanım da aynı şekilde beni içine almadan ilerliyor, belki de ben henüz ona binmeyi öğremedim, belki hiç yakalayamayacağım onu ve hep zamanımın peşi sıra ilerleyeceğim. Yakında onun yanında omletlerle ilgilenen, sürekli onun ve çocukların gözüne girmeye çalışan bir şahıs olacak; onunla canı istediği zaman yalnız kalamamanın sıkıntısı-

nı aylar boyunca gizleyecek, sabırlı, anlayışlı ve dayanışma halinde olacak, yarım kalan cümlelerle, yakaran sorularla, geriye dönük, hüzünlü gülümsemelerle, şimdiden gömülmüş olduğum mezarımı iyice derinleştirecek. Öngörülen bu, ama kim bilir... Belki de rahat, neşeli biri olur, onu her gece dışarı çıkarır, çocukların adını bile duymak istemez, bizim evin kapısından içeri adım atmak istemez, giyinip kuşanmış, sabırsızlanarak, eşikte parmaklarıyla tempo tutarak onun çıkmasını bekler; onu çocuklardan uzaklaşmaya, onları ihmal etmeye zorlar, onu tehlikeye, benim birçok kez burada kapıldığım şen şakrak aşırılıklara sürükler... Despot, fesat bir tip de olabilir, baskı yapıp onu herkesten soyutlayan, aşk, zaaf, kıskançlık, iltifat ve yakarı kisvesi altında talepleriyle yasaklarını yavaş yavaş ona dayatan sapık bir adam; eve kapanılan yağmurlu bir gecede iri ellerini onun boynuna kenetleyebilir; çocuklar –benim çocuklarım– bir köşede duvara yapışıp sanki duvar ittirdikçe gerileyip yok olacakmışçasına, duvarla birlikte gördükleri şey de, fışkırmak isteyen ama engellenen gözyaşları da, bu kâbus da, annelerinin ölürken çıkardığı tuhaf, uzayıp giden ses de yok olacakmışçasına seyrederler. Yok, hayır, böyle bir şey olmayacak, olmaz böyle şey, böyle bir şansım olmayacak, böyle bir felakete uğramayacağım (hayalken şans, gerçekken felaket)... Bizim yerimizi kimin alacağını kim bilebilir, sadece her zaman birinin yerimizi alacağını biliriz; her durumda, her koşulda, ne yaparsak yapalım, aşkta, dostlukta, işte, nüfuzda, hâkimiyette, hatta sonunda bizden bıkan nefrette; yaşadığımız evlerde, bize razı olan kentlerde, bizi ikna eden ya da kulağımıza gülen, mırıldanarak onaylayan, sabırla dinleyen telefonlarda, oyunda ve işte, dükkânlarda ve bürolarda, yalnızca bize ait olduğunu zannettiğimiz çocukluk dünyasında ve onca kokuşmuşluğu görmekten bitkin düşmüş sokaklarda, restoranlarda, gezinti yollarında, koltuklarımızda ve çarşaflarımızda, üstlerinde hiçbir koku, hiçbir iz kalmayıncaya, yırtılıp bez olarak kullanılıncaya kadar; öpücüklerimizde de yerimizi başkası alır, öpüşürken gözler kapatılır, anılarda, düşüncelerde, hayallerde ve her yerde yerimiz doldurulur; omuzların üstüne yağan kardan ibaretim, kaygan ve yumuşak, kar daima diner...

Hiç görmediğim bir İngiliz kadın tarafından ustalıkla döşenmiş dairemin penceresinden dışarı bakıyorum; bir yandan telefonu kapa-

tıp açıyorum, numarayı tuşluyorum, tekrar kapatıyorum, tembel Londra gecesini seyrediyorum; faal insanlar ve kararlı adımlar giderek meydanı terk ediyor ve meydan bir süre –bir iktidar boşluğu– boyunca işsiz güçsüzlerle, serseri adımlarla doluyor; kül rengi kollarını çöp tenekelerine, bidonlarına daldırıp bizim için görünmez olan hazineler ya da hayatta kalmayı başardıkları günün rasgele yevmiyesini arıyorlar; henüz akşam olmamışken, ama kesinlikle gündüz de değilken ya da evlerine dönenlerle tekrar çıkmak üzere giyinip kuşananlar için hâlâ bugün, ama asla yönlerini bilmeden gidip gelenler için dünken. Çöplere dalıp sonunda onlarla bir olan bu hayaletlerin kayıp dünyasından uzaklaşmak, onun tarafından yutulmamak için, hâlâ dahil olduğumu düşündüğüm, ışıklı iç mekânlarında havanın alacakaranlık külünden korunan dünyayı, yönünü bilenlerin canlı dünyasını bulup ona bakmaya devam etmek üzere başımı kaldırıyorum; seyrelmeye başlayan trafikten, karanlık dilencilerden ve geç kalanlardan –beş-altı adım koşup iki katlı otobüse hareket etmek üzereyken atlıyorlar, kadınların topukları sürtünüyor, ciddi tehlike atlatıyorlar– gözümü ayırıp yukarıya bakıyorum; ağaçların, heykelin ötesine, karşı tarafa bakıyorum, şık otele, dev ofis binalarına, ailelere yuva olan evlere; ama her zaman aile barındırmıyor bu evler, tıpkı benim de her zaman bir ailenin parçası olmadığım (ama bazen hâlâ olduğum) gibi. "Kendim gibi olacağım, artık daha çok kendim gibi olacağım," diyorum kendi kendime, "*I'll be more myself*," diye alıntı yapıyorum içimden, yalnız yaşarken, yalnız var olurken; ara sıra bir yönleriyle bana benzeyen insanlar görüyorum, kimseyle birlikte yaşamayan, olsa olsa misafir kabul eden kişiler; belki bazen bunlardan biri gece kalıyordur, bir gözlem noktasından izlensem benim dairemde de görüleceği gibi.

Karşı tarafta, meydanı gölgeleyen ağaçların ötesinde, tam benim hizamda, üçüncü katta oturan bir adam var; İngiliz evlerinin büyük çoğunluğunda stor yok; dantel perde ya da panjur olduğunda da uyku delişmen avlanmasına başlayıncaya kadar kapatılmıyorlar; bu adamı sık sık dans ederken görüyorum, bazen biriyle dans ediyor, ama çoğu zaman, hatta neredeyse hep tek başına, heyecanla dans ediyor, bu danslar, daha doğrusu tepinmeler sırasında salonu boydan boya katediyor, salon çok uzun, dört geniş penceresi var. Prova yapan profesyonel bir dansçı olmadığı kesin: Genellikle üzerinde sokak kıyafeti

oluyor, hatta bazen kravatı bile boynunda oluyor, sanki günün bitiminde kapıdan içeri yeni girmiş, sabırsızlıktan ancak ceketini çıkarıp kollarını sıvamış gibi (ama genelde şık kazaklar, uzun kollu polo gömlekler ya da kısa kollu lakostlar giyiyor); dans adımları spontane, doğaçlama, uyumdan, zarafetten yoksun olmamakla birlikte bana kalırsa pek ölçülü ve ritmik değil, fazla çalışılmamış; benim duyamadığım, belki sadece kendisinin duyduğu müziğin esinlediği adımlar; yarış dürbünümle gördüğüm kadarıyla –evde de ara sıra kullanırım dürbünü– kulaklarına kulaklık ya da bir cihaz takıyor, herhalde kablosuz bir şey, yoksa bu kadar rahat hareket edemez, hoplayıp zıplayamazdı. Bu nasıl olup da bazı geceler seanslarına oldukça geç –özellikle saat on birden sonra, hatta bir saat öncesinden itibaren hiçbir komşunun yüksek volümde müziğe tahammül etmeyeceği İngiltere için– başlayabildiğini açıklıyor; dans adımlarının gürültüsünü nasıl hallettiğini bilemiyorum. Böyle geç başladığında uykuyu davet etmeye çalışıyor olabilir: yorulmaya, kendinden geçmeye, sersemlemeye, bilincin taleplerini dağıtmaya. Otuz beş yaşlarında bir adam, ince yapılı, hatları kemikli –çenesi, burnu, alnı– ama atletik, omuzları oldukça geniş, karnı düz ve dikkati çeken bir çevikliği var; görünüşe bakılırsa doğal yapısı bu, jimnastik sonucu değil. Gür ama bakımlı bir bıyığı var, ilk boksörlerinki gibi, ama eski moda kıvrımlı değil, düz; saçlarını ortadan ayırıp arkaya doğru tarıyor, atkuyruğu varmış gibi, ama hiç görmedim, belki bir gün görürüm. Onu yönlendiren müziği hiç duymadan farklı ritimlerle hareket edişini seyretmek tuhaf, müziği tahmin etmeye çalışmak beni eğlendiriyor; kafamdan bir müzik çalmaya çalışıyorum ki –nasıl desem– sessizce dans etmenin gülünçlüğünden, karşımda sessizce dans etmekten kurtarayım onu; insan bu adamı hâkimiyeti altına alan ya da yönlendiren ve asla işitilmeyen müziği kendi müzik belleğinden temin etmediği –hatta tahmin ettiği müzik elinin altındaysa plağı çıkarıp çalmadığı– takdirde anlaşılmaz, alakasız, neredeyse çılgınca bir görüntü; bazen kafamdan şunları geçiriyorum: "Gövdesinin çılgınca hareketlerine bakılırsa Chubby Checker'ın 'Hucklebuck'ı çalıyor olabilir, belki de Elvis Presley'den bir şarkı, mesela 'Burning Love', kafasını da kukla gibi çok hızlı sallıyor, adımları kısa kısa, belki de daha yeni bir şey, Lynyrd Skynyrd olabilir, hani şu meşhur bilmem ne Alabama şarkısı, bacaklarını fazla

kaldırıyor çünkü, Nicole Kidman'ın o filmde beklenmedik şekilde aynı şarkıyla dans ederken yaptığı gibi; şimdi de bir kalipso olabilir, kalçaları gülünç biçimde Karayipleri hatırlatıyor ya da onun gibi bir şey, bir de marakas aldı eline, bakmayayım en iyisi, ya da derhal 'I Learn a Merengue, Mama'yı ya da 'Barrel of Rum'ı çalayım; ne çılgın tip bu, ne kadar mutlu görünüyor, insanı yiyip bitiren, tüketen her şeyden habersiz sanki, kimseye yönelik olmayan danslarına vermiş kendini, benim bir şeyi beklerken ya da işim yokken ara sıra onu seyrettiğimi bilse şaşırır, belki de bizim binada onu tek seyreden ben değilimdir; sonuçta onu seyretmek eğlenceli, hatta insanı neşelendiriyor, esrarengiz bir yanı da var, kim olduğunu, ne iş yaptığını çıkaramıyorum bir türlü; yorumlama ve çıkarsama yetilerimi aşıyor, ki pek sık karşılaştığım bir durum değil bu, yetilerim doğru sonuca da ulaşabilir hata da yapabilir ama asla tıkanmaz, aksine derhal harekete geçer ve doğaçlama, özet bir portre, bir stereotip çizer, hayali, basit ya da keyfi de olsa canlı bir kıvılcım, akla yakın bir tahmin, bir taslak, bir kesit oluşturur; bu benim tetikteki, hafiye zihnim, yıllar önce yine bu ülkede, Luisa'yla tanışmadan önce Clare Bayes'in eleştirdiği, kınadığı salak zihnim; Luisa'yı sinirlendirmemek, korkutmamak için, en çok zarar veren türden korkuyu, batıl inanca dayalı korkuyu ona yaşatmamak için onunla birlikteyken bastırmak zorunda kaldığım zihnim; ama zihnimi bastırmam pek işe yaramadı; bildiğimiz ve en çok korktuğumuz şey karşısında (belki bizim için kaderci bir cazibesi olduğundan ve hayal kırıklığına uğramamak için peşinden koştuğumuzdan) hiçbir şey işe yaramaz; genelde olayların nasıl sonuçlandığını, nasıl geliştiğini, bizi neyin beklediğini, nereye doğru yöneldiğini, sonunun ne olacağını biliriz; her şey karşımızdadır, aslında dürüst anlatılarda olduğu kadar ilişkilerde de her şeyi daha en baştan görmek mümkündür, bakmaya cesaret etmek yeter; tek bir an, gelecek yılların, neredeyse bütün hayat hikâyemizin tohumunu içinde barındırır, yüklü ya da vahim tek bir an; istediğimiz takdirde onu görür, genel hatlarıyla izleyebiliriz, mümkün olan varyasyonların sayısı pek de fazla değildir; önemli olanlarını ayıklamayı becerirsek göstergeler nadiren yanıltıcıdır, eğer bunu yapmaya hazırsak – ama bu hem zordur hem de felakete yol açabilir; günün birinde anlamı açık seçik bir hareket görür, yanılgıya yer bırakmayan bir tepkiye tanık olur, çok

manidar, ileriye dair çok şeyi haber veren bir ses tonu işitiriz, aslında birinin dilini tuttuğunu da işitiriz, iş işten geçtikten sonra; ensemizdeki bir bakışın mizacını ya da eğilimini hissederiz, görünmediğini, korunduğunu, güvende olduğunu bilen, çoğunlukla istemsiz bir bakışın; yumuşakbaşlılığı ya da sabırsızlığı fark ederiz, hiçbir zaman tam olarak gizlenmeyen gizli niyetleri veya bilinçdışı niyetleri algılarız, onları bilincinde saklayacak olan kişi bilincine varmadan önce; bazen bir kişiyi daha o kişi kendini öngörmezken, tanımazken, hatta sezmezken öngörürüz ve henüz planlanmamış ihaneti, henüz hissedilmemiş küçümsemeyi tahmin ederiz; karşımızdakine hissettirdiğimiz sıkıntıyı da sezeriz, bıkkınlığı da, tiksintiyi de, bazen tam tersini de, ki bu da her zaman daha iyi değildir: bize beslenen kayıtsız şartsız bağlılığı, aşırı beklentiyi, teslimiyeti, karşımızdakinin hoşa gitme, bizim için vazgeçilmez olma ve daha sonra yerimizi alıp biz kimsek o olma hevesini; sahiplenme kaygısını, yarattığımız yanılgıyı, birinin yanımızda olma, olmaya devam etme, bizi fethetme kararlılığını ve mantıksız, saçma sadakatini; ne zaman heyecan olduğunu, ne zaman sadece yaltaklanma, ne zaman ikisinin karışımı olduğunu (hiçbir şey katışıksız değildir çünkü) fark ederiz; kimin sağlam pabuç olmadığını, kimin hırslı, kimin ilkesiz olduğunu, kimin bizi ezip geçeceğini, cesedimizi çiğneyeceğini, kimin naif olduğunu biliriz ve bu sonuncularla karşılaştığımızda başlarına gelecekleri, değişmedikleri, yozlaşmadıkları takdirde onları bekleyen kaderi, değiştikleri takdirde de ne olacağını, yani bizim kurbanımız olup olmayacaklarını biliriz. Bir karıkoca ya da çiftle tanıştırıldığımızda, günün birinde kimin kimi terk edeceğini görürüz; daha onlarla selamlaştığımızda, anında görürüz üstelik, en kötü ihtimalle yemeğin sonunda, tatlılara geçildiğinde anlamışızdır. Bir işin ne zaman çetrefilleşip çıkmaza girdiğini ya da yüz seksen derecelik bir dönüşle tersyüz olduğunu, her şeyin berbat olduğunu fark ederiz, hangi anda artık eskisi gibi sevmediğimizi ya da sevilmediğimizi, kimin bizimle yatıp kimin yatmayacağını, bir dostun kendi kıskançlığını ne zaman keşfettiğini, daha doğrusu ona teslim olmaya karar verip bundan böyle sadece kıskançlığının gösterdiği yoldan gitmeye razı olduğunu, ne zaman hınçlandığını, hıncını etrafa yaydığını algılarız; hangi yanımızın başkalarını çileden çıkardığını, öfkelendirdiğini, mahvımıza sebep olduğunu, neyi söylememiz gere-

kip de söylemediğimizi, neyi söylememeniz gerekip de söylediğimizi biliriz; neden ötürü günün birinde bize başka gözle –şüpheyle ya da kötü gözle: kötü niyetle– bakıldığını anlarız; ne zaman hayal kırıklığı yaşattığımızı, ne zaman henüz hayal kırıklığı yaşatmadığımız ve kovulmak için beklenen mazereti sunmadığımız için öfke uyandırdığımızı biliriz; hangi ayrıntının tahammülü zorlayacağını, temelli dayanılmaz olduğumuzu işaret edeceğini biliriz; kimin bizi ölünceye kadar, sonsuza kadar, bazen bize rağmen, bizim ya da kendisinin ya da ikimizin ölümünden sonra bile... bazen istemediğimiz halde seveceğini de biliriz... Ama kimse hiçbir şeyi görmek istemez ve bu yüzden hiçbirimiz gözümüzün önündeki şeyi, bizi bekleyen, er veya geç başımıza gelecek şeyi neredeyse hiçbir zaman görmeyiz; bize pişmanlık, uyumsuzluk, zehir ve yakınmadan başka şey vermeyecek biriyle ya da bizim bunları vereceğimiz biriyle bile bile sohbete, dostluğa girişiriz, daha ilk anda anlasak da, açıkça belli edilse de. Olayların olduklarından ve göründüklerinden farklı olmasına çalışırız, başından beri pek hoşumuza gitmeyen kişi hoşumuza gitsin diye, belirgin bir güvensizlik duyduğumuz kişiye güvenebilmek için mantıksızca didiniriz; sanki sık sık bildiklerimize aykırı hareket ederiz, çünkü çoğu kez bunun içgüdüden, izlenimden, önseziden ziyade bilgi olduğunu hissederiz; bütün bunların malum olmayla hiç ilgisi yoktur, doğaüstü ya da esrarengiz bir yanı yoktur, esrarengiz olan, bilgimize kulak vermeyişimizdir. Bunca insanın paylaştığı bir şeyin basit bir açıklaması olması gerekir; sadece bilir ve bundan nefret ederiz; görmeye tahammülümüz yoktur; bilgiden, kesinlikten, kani olmaktan nefret ederiz ve kimse kendi ıstırabına ve ateşine dönüşmek istemez..."

Dediğim gibi, yorumlamadığım, indirgemediğim, hakkında açık seçik, hatta belirsiz bir fikir edinemediğim bu adam, âdeti olmamasına rağmen birkaç kere –benim gördüğüm, iki kere– başkasıyla dans etti; iki ayrı kadınla, biri beyazdı, öteki siyahi ya da melez (tam göremedim, ışık loştu); ama yine kadınlardan çok kendiyle, kendi zevkiyle ilgilenir gibiydi; gerçi bu değişiklik, kadınları çekip fırlatabilmek, onlara sarılmak, hafifçe sürtünerek yanlarından geçip boş salonda hareket etmek hoşuna gitmiş olmalı mutlaka; salonun uzunlamasına bir şeridinde hiç mobilya yok, yani engel yok, sanki daha rahat koşuşturabilmek için özellikle boş bırakılmış gibi. Beyaz kadın panto-

lon giymişti ne yazık ki; oysa siyahi kadının üzerinde uçuşan, havalanan bir etek vardı, bazen havalandıktan sonra tam olarak inmiyor, birkaç saniye çoraplarına (bele kadar olan çoraplardan) yapışık kalıyor, sonra bir kalça ya da rasgele el hareketi kumaşı kurtarıp yeniden sansürcü yerçekimi yasasına tabi kılıyordu. Bacaklarını ve bir anlığına poposunu görmek hoşuma gitmişti, bu yüzden dürbün kullanmaktan kaçındım, gözetlemek benim tarzıma uymaz, en azından art niyetle gözetlemek, o durumda dürbün kullanmak art niyetlilik olurdu. Beyaz kadın dans seansından sonra gitti, apartmanın dış kapısından çıktığını ve bisikletine bindiğini gördüm (belki bu yüzden pantolon giymişti, gerçi bir sebep olması da gerekmez); siyahi ya da melez kadın gece kaldı sanıyorum; epey dans edip eğlendikten sonra ışıkları söndürdüler, uzun bir süre gittiğini görmedim, saat zaten epey geçti, ben yatıp kadını unutmaya karar verdiğimde iyice geç olmuştu. Benim bu evde de ara sıra bir kadının kaldığı oldu, özellikle ilk aylarda, yerleşme, keşif ve yoklama döneminde; aralarından biri tekrar geldi, biri gelmek istedi, ben istemedim, üçüncüsü aklından bile geçirmedi, daha bitmeden ilişkiden sıyrılmıştı bile (evet, o güne kadar üç kişi olmuştu), onunla ilgili hiçbir şey bilmiyordum, mutfağımda kahvaltı ettiği sabahtan sonra da kendisinden haber almadım; kahvaltı ederken hareketleri sıkıntılı değil, daha ziyade otomatik ve aceleciydi, sanki sabahın o erken saatinde orada olması kendisiyle ilgili bir şey değil de bir tesadüfmüş gibi; önemli birinin oğluyla nişanlıydı, onunla pek yakında evleneceğini ilan etmeye bayılıyor, bu kadar yakın zamanda evlenmektense korkuyordu; nişanlısı belki de bir önceki geceden ya da sabah çok erken saatten beri onu arayıp duruyor, numarasını tuşluyor, kapatıyor, tekrar açıp numarayı tuşluyordu; cevap alamayan ya da sadece telesekreteri, mesaj bırakın notunu dinleyen gergin bir nişanlı; böyle nafile arayıp durmak dayanılmaz bir şeydir, benim Luisa'nın numarasını çevirmeye tahammülüm kalmamıştı artık; ne yapıyordu acaba, belki misafiri olduğu için telefonu açık bırakmıştı, belki bu gece biri kalacaktı evinde, benim uzaktan gelen sesimin bir şeyleri yarıda kesmemesini, dikkati dağıtmamasını sağlamanın en garantili yolu da –günlerden perşembe olduğunu son anda hatırlamış olsa gerekti; ziyaretin önceden planlanmadığı halde uzayacağı anlaşıldıktan sonra: mızrak, ateş, ıstırabım, rüya, aslolan ya da anlamsız olan–

çocukları her zamanki saatten biraz daha erken yatırıp gece boyunca telefonu açık bırakmaktı, ertesi gün mazeret olarak dikkatsizlik ileri sürülebilirdi nasılsa.

Ama sadece yaltaklanan, hevesli bir erkek gece kalır, en azından bu aşamada; sadece sıcak yataktaki boşluğa yerleşip onu doldurmak üzere göze girmeye çalışan, hiçbir değişikliğe niyetlenmeyen bir erkek; çünkü kendisi bunu bilmese de, selefinin konumu ona mükemmel görünür ve tek isteği o olmaktır; eğlence meraklısı, güleryüzlü erkek gider, hatta içeriye girmez bile, uyanık ve faal olunan saatler dışında aynı yastığı paylaşmak onun için söz konusu bile değildir; zorba ve sahiplenen erkek başlangıçta kendini büyük ölçüde gizler, sırnaşık görünmemeye büyük özen gösterir, daima teşvik edilmeyi bekler ve edilse bile ilk davetleri geri çevirir ("İşini zorlaştırmak istemiyorum, sana zahmet olur, peşinen tartmadan yarın sabah beni görmek isteyip istemeyeceğinden emin olmayabilirsin"), nazik, saygılı, hatta temkinli davranır, istilacı, yayılmacı en ufak bir davranışta bulunmamaya dikkat eder, oldukça ilerideki bir aşamaya kadar yabancı arazide oyalanmaz, kalmaz, çünkü asıl niyeti araziyi tamamıyla ele geçirmektir ve şüphe uyandırma tehlikesini göze almaz. Bu tipler, karşısındaki yalvarıp yakarsa da gece kalmaz, başlangıç safhasında asla; saate, yorgunluğa, soğuğa rağmen tepeden tırnağa giyinip tembelliğin üstesinden gelir, çoraplarını tekrar ayaklarına geçirirler; her türlü hırs ve baskıyı erteler, hırsla baskının yoğunlaşmasına aldırmazlar; arabalarına biner ya da bir taksi çağırır, sabahın köründe sessiz sedasız giderler; bunun bir nedeni de özlemin bir an önce başlamasını istemeleridir; daha kapı arkalarından kapanıp asansörün kapısını açtıklarında, hâlâ ılık, saçı başı dağınık olan kadın hiç de davetkâr görünmeyen dağınık yatağına, buruşmuş çarşaflara ve henüz dağılmamış olan kokuya dönmek zorunda kalır. Eğer adam bu tür biriyse, ileride ona gece gündüz nefes aldırmayacak, onu tamamen tecrit edecek olan, benim anımı daha ilk terörüyle, ilk yakarışıyla ve ilk emriyle yok etmiş olacağından beni daha derine gömmesi ya da itmesi bile gerekmeyecek olan bir sapıksa; bu geceki misafir bu tür bir adamsa, belki Luisa o gittikten sonra, aynı geldiği gibi giyinip kuşanmış, hatta eldivenlerini takmış olarak gittikten sonra telefonu kapatır; belki kararlı ve azimli bir tavırla sokağa doğru ilerleyen adamın apart-

man girişinde, sonra sokakta artık gürültülü, kendinden emin ve kararlı bir hal alan adımlarını işittiğinde telefonu kapatır. Dolayısıyla belki de ısrarı elden bırakmamam ya da daha geç bir saatte tekrar denemem gerekir; onu unutmak için nihayet yatmaya karar verdiğimde, Madrid'de saat neredeyse on bir, peki ben bu kadar uzakta ne yapıyorum, yatmaya evime dönemiyorum, başka bir ülkede gergin bir sevgili gibi davranmamın ne âlemi var, ya da daha beteri, önemsiz bir sevdalı gibi, hatta en beteri, zaten bildiği şeyi, daima reddedileceğini öğrenmeyi reddeden zavallı, sefil bir talip gibi. Artık bunun zamanı değil, artık benim zamanım değil ya da benim zamanım geçti, uzun süredir, zihnimin artık onları asla unutmaması ve benim için ebediyen çocuk olmaları için yeterli bir süredir iki çocuğum var ve aradığım kişi onların annesi, benim zamanım niçin devrildi ya da askıya alındı, benim yerimi kimin alacağına bağlı olarak üçünü bekleyen muhtemel gelecek adına korkmak bahanesiyle gerilmemin ne anlamı var, bildiğim kadarıyla görünürde ya da bu yolda ilerleyen biri yok henüz, gerçi olsa da Luisa'nın bana anlatması için bir sebep yok, şimdilik herhangi bir şeyin başlangıcı sayılmayacak tek tük ilişkilerini anlatması içinse haydi haydi sebep yok: kiminle görüştüğünü, kiminle çıktığını, hele hele kiminle yattığını, daha bir saniye öncesine kadar kızışmış, çıplak bedeninin üzerine bir sabahlık alıp kapıya kimi geçirdiğini, bir daha görüşünceye kadar depolamak istermişçesine öpüşerek kiminle vedalaştığını; belki de uzun bir günün ardından halsiz ve bitkindir, makyajından eser kalmamış, saçı başı darmadağın, gece gündüz koşuşturmaktan çocuk saçına benzemiş, dinlenmekten ve uyumaktan, uyudukça uyumaktan ve nihayet düşünmeye bir son vermekten başka şey istemeyen, başka şeye tahammülü olmayan çehresini az önce yaşanmış ilişkinin anlık memnuniyetinin bile güzelleştiremeyeceği bir anda, yorgunluğu gözlerinin altındaki halkalarda ve matlaşmış teninde gözle görülür haldedir. Ben de geceyi burada geçirmiş olan üç kadını ona anlatmadım, birini bile anlatmadım, hangisini anlatacaktım, niye anlatacaktım ki, daha sonra yine geleni bile anlatmadım.

Dilenciler ganimetlerini silip süpürdükten sonra çekildiler –onlar kül ve gölgeden oluşan bir ara dönem sadece– meydan tamamen boşaldı neredeyse, ara sıra biri geçiyor, kimse hiçbir yerde sonuncu kişi

değildir, daha sonra biri daha geçer mutlaka. Şık otelde ve birkaç evde ışıklar yanıyor, ama şu anda görüş alanımda hiçbir insan yok. Karşıdaki anlaşılmaz dansçı dansını bitirip ışıkları söndürdü, fazla tepinemeyecek kadar geç saatte başlamıştı. Sonuçta ben bir sevgili ya da sevdalı gibi, aslolan ve anlamsız sıfatıyla burada tek başıma, uyanık kaldım.

"Evet?"

Telefonu neredeyse daha çalmadan açmıştım, elimin altındaydı. Ağzımdan İspanyolca çıkmıştı, uzun süredir kendi dilimde düşünüyordum.

"Deza." Luisa ara sıra bana böyle soyadımla hitap ederdi, kendini affettirmek istediğinde, benden bir şey koparmak istediğinde, bir de benim yüzümden çok sinirlendiğinde. "Merhaba, kaç kere aramışsındır kim bilir, özür dilerim, kız kardeşim bir saat telefonda tuttu beni, psikiyatrlık ettim, kocasıyla arası çok kötü, artık beni uzman sayıyor. Düşünebiliyor musun? Çocuklar uyudu, gerçekten çok üzüldüm, her zamanki saatte yatırdım onları, aslında günlerden perşembe olduğunu ancak şimdi hatırladım, telefonu kapatırken, insan başkasının görmediği şeyi açıkça görünce nasıl olur bilirsin, on kere tekrarlar durur, giderek çileden çıkar, kız kardeşimle de öyle oluyor, aslında duymak istediği şey benim olayı nasıl gördüğüm ya da ne tavsiye edebileceğim değil, kendi kendine söylediği şey. Nasılsın?"

Sesi çok yorgun ve biraz dalgın geliyordu, sanki benimle ilgilenmek gecenin hesapta olmayan son ve fazladan angaryasıydı, sanki benimle değil hâlâ kız kardeşiyle konuşuyordu, eğer o konuşma gerçekten olduysa. Her gün, herhangi biriyle, hep aynı şey olur, sürekli, ister sıradan olsun ister vahim her karşılıklı konuşmada insan anlatılan şeye ya inanır ya inanmaz, başka seçenek yoktur, fazlasıyla az sayıda ve fazlasıyla basit seçenekler; dolayısıyla insan söylenen aşağı yukarı her şeye inanır, inanmazsa da çoğunlukla susar, çünkü aksi takdirde her şey çok zahmetli ve çetrefil hale gelir, düşe kalka ilerlenir, hiçbir şey kendiliğinden akmaz. Öyle ki dile getirilen her şey prensip olarak doğrudur, doğru da olsa yanlış da, eğer ki yanlışlık fazlasıyla aşikâr değilse. Şu anda Luisa'nın söylediği bu tür bir şey değildi, söylediği şey olmuş da olabilirdi, bir şeyi –başka bir telefon konuşmasını, geveze bir çocuk bakıcısı sayesinde dışarıda yenmiş bir

akşam yemeğini, uzamış bir ziyareti ve vedalaşmayı, beni ilgilendirmezdi, zaten ne fark ederdi– örtbas etmek için söylenmiş de; ben doğru kabul etmek durumundaydım, hatta aslında bu konuda kendi kendime soru da sormamam gerekirdi. Üstelik başka bir seçenek olsa da her şey yarı doğrularla doludur, hepimiz yalanları uydururken gerçekten esinleniriz, her yalanda mutlaka bir doğru, bir temel, bir kaynak vardır. Benimle ilgili olmasa ve kanıtlanması imkânsız olsa bile ben genellikle anlarım (ve çoğunlukla ilgilenmem, benim için önemli değildir). Yalanı kanıt olmadan yakalarım, ama genellikle bir şey demem, profesyonel Londra dönemimdeki gibi yalanları bildirmek için ücret almıyorsam eğer.

"İyi," dedim, bu tek kelime bile doğru değildi. Canım konuşmak istemiyordu. Çocukları sormak bile gelmiyordu içimden, değişik bir durum olmadığı kesindi. Buna rağmen o hızlı bir özet geçti, o gece çocukların sesini duymamış olmamı telafi etmek ister gibi; belki bana bu yüzden Deza demişti, ben sitem etmediğim halde unutmuş olmasını affettirmek için; sonuçta oğlum ve kızımla birkaç dakika süren telefon konuşmalarım hep sıradan ve aptalcaydı, ben hep aynı soruları sorardım, onlar da benzer cevaplar verirdi, onlar bana bir şey sormazdı, bir tek ne zaman geleceğimi ve ne hediye getireceğimi, sonra da birkaç sevgi cümlesi söylenir, şakalaşılırdı, katı ve gururlu; keder, en azından benim kederim sonra, sessizlikte gelirdi, katlanılır bir kederdi.

"Pestil gibiyim," dedi Luisa konuşmayı noktalamak üzere. "Bu gece telefonda konuştuğum yetti, hemen yatıyorum."

"İyi geceler. Pazar günü aramaya çalışırım. İyi uykular."

Telefonu kapadım, kapadık, ben de bitkin hissediyordum kendimi, ertesi sabah BBC radyosunda işim çoktu, hâlâ orada çalışıyordum, fazla uzun süre çalışmayacağımı henüz bilmiyordum. Yatmak üzere soyunurken, bin yıl önce yatmak üzere soyunurken Luisa'ya sorduğum aptalca bir soru geldi aklıma; oğlan doğduktan kısa bir süre sonraydı, henüz varlığına, her an var oluşuna tam alışamamıştım. Luisa'ya, acaba çocuğun çocukken, küçükken hep bizimle mi yaşayacağını sormuştum. O da şaşkınlıkla, hafif bir sinirle cevap vermişti: "Elbette, ne saçma soru bu, bizimle yaşamayıp da kiminle yaşayacak?" Hemen ardından da eklemişti: "Bizim başımıza bir şey gelme-

diği sürece." "Ne demek istiyorsun?" diye sormuştum ben, biraz dalgın ya da şaşkın, o zamanlar genellikle öyleydim. Luisa çıplaktı neredeyse. Ve şöyle cevap vermişti: "Kötü bir şey olmadığı sürece demek istiyorum." Şimdi oğlan hâlâ çocuktu ve bizimle değil, yalnız onunla yaşıyordu, bir de sonra doğan kızla; kızın da hep öyle, bizimle yaşaması gerekirdi oysa. Demek ki başımıza kötü bir şey gelmişti, belki de ikimizin değil, benim başıma. Ya da onun.

Tupra'nm ilk karşılaşmada ya da bir davette dostane, güleryüzlü, İngiliz olmasına rağmen açık ve sempatik bir adam olduğu ortaya çıktı; ılımlı ve samimi gururu karşısındakini rahatsız etmemekle kalmıyor, ona biraz ironiyle ve içgüdüsel bir sevecenlikle yaklaşmayı sağlıyordu. O tuhaf soyadına rağmen yanılgıya yer vermeyecek şekilde İngiliz'di, Tupra'dan çok Bertram'dı: mimik ve jestleri, tonlamaları, aynı paragraf içinde sesinin kâh tizleşip kâh pesleşmesi, ayaktayken ellerini arkasında birleştirip topuklarının üstünde hafifçe yaylanışı, bu ülkede çoğunlukla bir terbiye göstergesi ya da her tür sözel zorbalıktan baştan vazgeçildiğinin bildirilmesi olarak benimsenen, başlangıçtaki sahte utangaçlığı (onun utangaçlığı sadece başlangıçla sınırlıydı, yani tanıştırıldıktan sonra devam etmezdi); bütün bunlara rağmen, uzak ya da izi sürülebilir yabancı kökeninden –belki sadece babası yabancı kökenliydi– bir şeyler varlığını sürdürüyordu, belki bilinçli şekilde değil, evinde doğal olarak öğrendiği şeylerdi ve yetiştiği semt, okul, hatta öğrenimini tamamladığı Oxford Üniversitesi bile bunları tam olarak silememişti, ki Oxford'da genellikle konuşmada çeşitli yapmacık anlatım özellikleri ve deyişler, farklı ve dışlayıcı davranışlar –neredeyse parola ve şifreler– epeyce kibir, hatta okulla aşırı derecede ve azimle bütünleşme durumlarında (gerçi bir efsaneyle bütünleşmeye daha çok benzer bu) kimi tikler edinilir. Tupra'nm bu özelliği kişiliğinde bir katılık ya da sürekli bir gerginlikle ilgiliydi, belki de ertelenmiş, gizli, kısıtlanmış bir coşkunluktu ve ortaya çıkıp kendini göstermek için sürekli tanıksız kalma –ya da sadece güvenilir tanıklarla kalma– sabırsızlığı taşıyordu. Nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum, Tupra'nin yalnız kaldığında, işi yokken odasında deli gibi dans ettiğini öğrensem şaşırmazdım, bir kadınla ya da tek başına, ama muhtemelen elinin altında bir kadın bulundururdu; kadınlardan aşırı

hoşlandığı dikkati çekiyordu (İngiltere'de böyle bir düşkünlük yaygın olarak gizlendiğinden, ortaya çıktığında iyice dikkat çekicidir); yalnız birlikte olduğu kadından değil, herhangi bir kadından, yaşını almış bir kadın bile olsa; onları geçmişlerinde oldukları gibi görme yeteneğine sahipti sanki, gençliklerini, kim bilir belki çocukluklarını görüyor, geriye dönük bir tahminle, geçmişi deşen bakışlarıyla kendisinin incelediği zamanda geçmişin şimdiye dönüşmesini sağlıyor, onu sahipleniyordu; kuruyup buruşmakta, çekilmekte olan kadınlar onun karşısında kösnülleşiyor, güçleniyordu (ya da bir kıvılcımdı bu sadece: çakılan bir kibritin alevinden bile daha kısa ömürlü, çılgınca bir cızırtı). İşin asıl ilginç yanı, bunun yalnızca kendi bakışında değil, başkalarının da bakışında gerçekleşmesini sağlıyordu; sanki gördüğünü aktarırken görüşü bulaşıcı hale geliyor ya da bizi ikna ediyor ve bize kendisinin anında gördüğü, bizimse onun yardımı, tasvirleri ve işaretparmağı olmasa asla algılamayacağımız şeyi görmeyi öğretiyordu.

Bunu Sir Peter Wheeler'ın akşam yemeğinde ve elbette sonraları daha fazla şey bilerek gözledim. Sonra fark ettim ki, aslında yarısı yazılmış biyografileri ve yarısı katedilmiş yolları kavrayış gücü genelde herkesi kapsıyordu, kadınlar onu daha fazla motive ettiği ve etkilediği halde hem kadınlar hem de erkekler için geçerliydi. Davete Wheeler'a yeni sevgilisi diye söz ettiği kadınla birlikte geldi; kendisinden on-on iki yaş küçük, Tupra'da ve bu durumda bir yenilik bulmadığı belli olan bir kadındı; zengin görünümlü konuklara gülücükler yağdırıyor, isteksizce ilişki kuruyor, alışık olduğu bir rolü oynarmış ve zihninden saati kollarmış gibi konuşmaları dinlemeye gayret ediyordu (saatine iki kere görünürde zihninin bir katkısı olmadan göz attı). Uzun boyluydu, hatta maharetle kullandığı yüksek ökçelerinin üzerinde aşırı uzundu; Amerikalı kadınlarınki gibi güçlü ve sağlam bacakları vardı; çehresinin güzelliği hafiften atları çağrıştırıyordu; yüz hatları düzgün olmakla birlikte çenesi tehditkârdı ve dişleri o kadar iri ve köşeliydi ki, güldüğünde üst dudağı yukarı doğru kıvrılıp neredeyse görünmez oluyordu – gülmezken daha güzeldi. Kendine has güzel bir kokusu vardı; doğal, keskin ve hoş kokuları –kösnül bir bedensel koku– parfümü bastıran kadınlardandı; hiç kuşkusuz sevgilisini en çok heyecanlandıran özelliği de buydu (teşhir ettiği bacaklarının dışında).

Tupra elli yaşlarında ve kadından daha kısa boyluydu, davetteki erkeklerin çoğu gibi; çok seyahat etmiş, hâlâ da sık sık önceden planlamadan oradan oraya koşuşturan bir diplomat ya da bürodan çok dışarıda çalışan yüksek düzey bir memur havası vardı, yani pek önemli bir unvanı olmamakla birlikte pratikte yeri doldurulamayan, bir ofiste strateji oluşturmaktan çok büyük yangınları söndürmeye, büyük gedikleri doldurmaya, savaş öncesi felaketlerini onarmaya ve asileri yatıştırmaya ya da kandırmaya alışkın biri. Bulutlarda gezen ya da protokolden sersemlemiş birine değil, ayakları yere basan birine benziyordu; mesleği ne olursa olsun ("kendi zanaatı"), daha çok halılar üzerinde değil sokaklarda gezindiği belliydi, artık sadece seçkin, şık ve rahat sokaklarda bile olsa. Britanya'da (Galler Bölgesi hariç) alışıldığından çok daha koyu, gür ve kıvırcık saçları iri kafasını kamufle ediyordu; kıvrımların bukleye dönüştüğü şakakları –buraları muhtemelen boyuyordu– vaktinden erken gelmiş ama ertelenmiş bir kırlaşmaya işaret ediyordu. Gözleri ışığa göre maviyle ela arasında değişiyordu; uzun ve gür kirpikleri her kadını kıskandıracak, her erkeği şüpheye düşürecek türdendi. Bununla birlikte solgun bakışları alay etmediği zaman bile alaylı –bir şey ifade etmedikleri zaman da anlamlı– ve oldukça cana yakın, daha doğrusu değerbilir bakışlardı; gözleri karşısındaki şeye asla kayıtsız kalmayan ve yöneldiği kişiye merak edilmeye layık olduğunu hissettiren gözlerdi; sanki canlılıklarıyla baktıkları kişinin, nesnenin, manzaranın ya da sahnenin özünü çekip çıkaracakmış izlenimini daha ilk anda uyandırıyorlardı. Bu tür bakışlara günümüz toplumlarında artık pek rastlanmaz, bu tür bakışlar kınanır ve dışlanır. Hiç kuşkusuz İngiltere'de bu bakışlar çok enderdir; köklü gelenekler bakışların örtük, donuk ya da dalgın olmasını gerektirir; ama eskiden bu bakışa rastlanan İspanya'da da artık kimse hiçbir şeyi, hiç kimseyi görmüyor, etrafıyla ilgilenmiyor; adeta bir görsel cimrilik, insanları başkaları yokmuş gibi ya da kaçınılması gereken cisimler, engellermiş veya tutunmaya, tırmanmaya yarayan, tercihen üstüne basılıp ezilecek desteklermiş gibi davranmaya itiyor; başkasıyla çıkar gütmeden ilgilenmek, ona hak etmediği bir önem atfeden, üstelik bakanı da küçülten bir davranış sayılıyor.

Bununla birlikte, diye düşündüm, hâlâ Bertram Tupra gibi bakan birinin, bakışlarını belirgin şekilde ve doğru yükseklikte, yani insan

boyunda odaklayan kişinin, karşısındaki görüntüyü yakalayan, kavrayan, daha doğrusu özümseyen kişinin kazancı çoktur, özelllikle bilgi edinme ve bilginin sağladıkları konusunda: ikna etmek, etkilemek, ayrıldığında, gittiğinde ya da gidermiş gibi yaptığında vazgeçilmez olmak, özlenmek, vazgeçirmek, inandırmak, sahiplenmek, aşılamak ve fethetmek. Tupra'nın, çömezi olduğu Toby Rylands'la ortak bir yanı vardı: o sıcak, sarmalayıcı ilgi; Wheeler'la da ortak bir yanı vardı, ama Wheeler'ın bakışı gözlemci ve temkinliydi; hatıralarla dolu, dalgın ya da uykulu gibi göründüğü anlarda bile gözleri sanki yorumlar, zihnin müdahalesi olmadan düşünür, sırf kendine saklamak için bile hüküm verme gereği duymadığı zamanlarda dahi yargılardı. Buna karşılık Tupra başlangıçta ürkütücü değildi, böyle bir izlenim uyandırmıyordu; bu yüzden de karşısındakini savunma konumuna geçmeye değil, aksine onun tarafından daha iyi kavranabilmek için kalkanını indirip miğferini çıkarmaya teşvik ediyordu. Hepsinin ortak yanları vardı ve bağlantı noktası olan Tupra, iki eski dost arasında, ölmüş olanla hayatta olan arasında yeni benzerlikler bulmamı sağladı: kişilik bağları – hayır, yetenek bağları. Belki üçününki de bir Tanrı vergisiydi.

Kadınların Tupra'nm cazibesine karşı koyamayacağını düşündüm (bunu birçok kez düşündüm, gördüm), sınıf, meslek, deneyim, gurur derecesi ve yaştan bağımsız olarak; oysa kendisi elli yaşında vardı, yakışıklı sayılmazdı, sadece çekiciydi ve nesnel olarak bakıldığında itici bulunabilecek bir tarafı da vardı: Vaktiyle bir ya da birkaç darbeyle kırılmış gibi görünen biraz biçimsiz burnu değil; yaşına göre tedirgin edici derecede pürüzsüz ve parlak, adeta yaldızlı, güzel bir renkteki (tamamen kırışıksız, üstelik doğal) teni değil; isle çizilmiş gibi görünen, birleşmeye eğilimli (kuşkusuz ara sıra ortasını cımbızla aldığı) kaşları da değil; daha ziyade fazlasıyla etli ve dolgun dudaklarıydı sorun; hem aşırı yumuşak, hem aşırı genişti, hafif Afrikalı, daha çok Hintli, belki de Slav dudakları; öpüşürken muhtemelen mukavemetsizdi bu dudaklar, yoğrulmuş, yumuşak model çamuru gibi yayılıyor ya da bu hissi veriyor olmalıydı; adeta sürekli yenilenen, tükenmez bir ıslaklıktaki vantuz teması. Bununla birlikte, diye düşündüm, kimi isterse elde edebilirdi, çünkü nesnellik kadar kısa süreli bir şey yoktur, dolayısıyla nesnellik kaybolduğunda ya da insan yaşayabilmek için neyse ki ondan kurtulabildiğinde hemen hiçbir şey itici değildir. Üstelik

bu dudaklar kimilerinin hoşuna gider, onları tahrik ederdi. Yetişkinliğimde, hatta daha müteredditolduğum gençliğimde bile, bir erkeğin karşısında, durum ne olursa olsun ona kıyasla hiç şansım olmadığını ve söz konusu şahıs ya da *fellow* yanımdaki kadına göz koyduğu takdirde onu yanımda tutmanın hiçbir yolu olmayacağını nadiren hissetmişimdir. Gerçi Wheeler'ın yemek davetinde de, Tupra'nın beni yardımcısı olarak istihdam ettiği sürenin büyük bölümünde de yanımda bir kadın yoktu. İyi ki Luisa benimle birlikte değil, diye düşündüm; buralarda olmadığına göre korkulacak bir şey de yok (bunu birçok kez düşündüm, gördüm). Bu adam onun gururunu okşar, onu eğlendirir, anlardı; onu her gece dışarı çıkarır, en elverişli ve verimli tehlikelere maruz bırakır, düşünceli davranır, dayanışma gösterir, hikâyesini baştan sona dinlerdi; ayrıca onu tecrit de eder, çok geçmeden taleplerini ve yasaklarını dayatırdı, hepsini birden ya da çok kısa bir sürede; beni cehennemin en derin çukuruna göndermek için bir milim kazması, Araf'a yollamak için en ufak bir şey yapması gerekmezdi – hem beni, hem hatıramı, hem de bana duyulması zaten muhtemel olmayan nadir özlemi.

Bundan emin olmam, yeni sevgilisinin ona karşı davranışını benim gözümde daha da tuhaf kılıyordu; çünkü onun yanında çok uzun zaman önce bütün bir ilişkiyi baştan sona yaşayıp tamamlamış birine benziyordu daha ziyade; hatta hesapladığından fazla uzatmış, ilişkiyi yozlaştırmış, dolayısıyla Tupra'dan da biraz sıkılırmış gibiydi; onu büyük salonda heyecanla, hâlâ talihine inanamayan (bu adam beni seviyor, bu kadın beni seviyor, ne büyük mutluluk) ve bunu alınyazısıyla ya da başka yüceltici saçmalıklarla karıştıran taze âşık yapışkanlığıyla takip etmekten çok, eskimiş bir sevgiyle ve uzlaşmacı bir ruh haliyle –belki biraz da yaltaklanarak– ona tahammül ettiği söylenebilirdi. Tupra'ya karşı ilgisiz görünmüyordu gerçi, ama ilgisi sevgiden, itaatten, arzudan, aşktan ya da yeni olma durumunun kaçınılmaz sonunu henüz gizleyen ve aslında daima hızlandırılmak istenen (ehlileştirilmesi gerektiği ve kuralsız olduğu için çok yorucu olan) yenilikler karşısındaki alışıldık sabırsızlıktan kaynaklanmıyordu; Tupra'ya eşlik ettiği için ilgiliydi onunla; Tupra onu Wheeler'ın evine, yarı üniversiteli, yarı diplomatik ya da finans, siyaset veya iş dünyasına mensup, belki de edebi ya da serbest meslek sahibi (insan eski

görgü kurallarının geçerli olduğu yabancı bir ülkede –orada yaşamış olsa bile– şık insanlar arasında pek ayrım yapamaz; ayrıca bir de sarhoş ve dev cüsseli bir asilzade, Lord Rymer vardı, Oxford'dan eski bir ahbabımdı, All Souls üniversitesinin emekli rektörüydü – *warden*) topluluğun içine sürüklediği ya da getirdiği için. Peter onu benimle sadece Beryl diye tanıştırmıştı. "Mr. Deza, eski bir İspanyol dost," demişti İngilizce, onlar geldiğinde; önce benim adımı söylemekle onlara doğal bir üstünlük tanımış (belki sadece bir hanımın varlığına saygıdan, belki ayrıca başka bir sebeple de yapmıştı bunu), ardından da eklemişti: "Dostluğu daha da eskiye dayanan Mr. Tupra. Bu da Beryl." O kadar.

Wheeler benim Tupra'ya yoğunlaşmamı ve davet boyunca en çok onunla ilgilenmemi istiyorduysa, bir başka İspanyol'u, De la Garza diye birini de davet etmesi hataydı; tanıştırılırken adamın kültür ataşesi mi, basın ataşesi mi, yoksa ülkemizin büyükelçiliğinde daha da belirsiz ve asalak türden bir ataşe mi olduğunu tam anlayamadım; öte yandan kimi deyişleri, sadece ahlaksız ilişkiler sorumlusu, alkollü içki sorumlusu, el altından rüşvetçi ya da teşrifatçı da olabileceğini düşündürdü bana. Şık giyimli, kibirli ve küstah bir tipti ve herhangi bir durumda veya yerde –ister İspanya'da ev sahibi sıfatıyla, ister dışarıda onur konuğu sıfatıyla; mutlak çoğunlukta da olsalar, tek başına bir azınlık da– yabancılarla bir arada bulunan bütün yurttaşlarım gibi, aslında "keko" yabancılarla ilişki kurmaya, onlara karşı kibar bir merak sergilemek gibi sıkıcı bir konumda bulunmaya tahammülü yoktu; bu yüzden de bir yurttaşını, yani beni bulunca bir daha yanımdan ayrılmadı ve yerlilerin herhangi birine en ufak bir ilgi göstermekten tamamen vazgeçti (sonuçta orada keko olan bizdik); tek istisna, (ara sıra oturan ama belirli yerleri olmayan, ara sıra gezinen ya da ayakta duran, soğuk tavırlı) yaklaşık on beş davetli arasında cinsel açıdan cazip iki-üç ya da belki dört kadındı; ama onlara gösterdiği ilgi de, yanlarına gidip tanışmaktan, sohbete girişmekten, yani flörtü görsellikten öteye taşımaktan ziyade –kuşkusuz İngilizce flört etmeyi fazlasıyla zahmetli bulduğundan– aşırı şeffaf bakışlarla kendilerini izlemek, haklarında kaba yorumlarda bulunmak, kontrolsüz çenesiyle onları işaret etmek ve hatta utanç verici, münasebetsiz bir şekilde dirseğiyle anlamlı anlamlı beni dürtmek biçiminde tezahür ediyordu.

İkimizi tanıştırdıklarında ne kadar memnun olup rahatladığını hemen fark ettim: Yanında bir İspanyol olunca ülkenin dilini kullanma zahmetinden, gerginliğinden ve sıkıntısından kurtulacaktı; İngilizce konuştuğu kanısındaydı ama korkunç aksanı en sıradan kelimeleri bile benim haricimde herkes için anlaşılmaz, kulak tırmalayan seslere dönüştürüyordu, bu da benim için bir ayrıcalık değil işkenceydi, çünkü kulağımın onun kaba fonetiğine alışkın olması sayesinde istemeden deşifre ettiklerim saçma sapan ve ukalaca konuşmalardan ibaretti; ayrıca anlaşılma korkusu olmadan rahatça konukları eleştirip kötüleme fırsatına sahipti; ancak bazen Sir Peter Wheeler'ın İspanyolcaya tamamen hâkim olduğunu unutuyor, hatırlayıp da onu işitme mesafesinde gördüğünde de müstehcen argoya veya hapishane argosuna başvuruyor, daha doğrusu argo kullanımını artırıyordu; yerli yersiz, saçma ulusal konular açma hakkını, hiçbir bilgim olmayan boğa güreşi, magazin basınının garabetleri ve kraliyet ailesi üyeleri konularında konuşma hakkını kendinde buluyordu (boğa güreşine itirazım veya kraliyet ailesine bir garezim olduğundan değil); benimle küfür edip açık saçık da konuşabiliyordu, bunu (doğru ve rahatça) yapmak ise başka bir dilde gerçekten zordur, üstelik insan böyle konuşmaya alışıksa müthiş özler; yurtdışında bu durum sık sık karşıma çıkmıştır; bakanlar, aristokratlar, büyükelçiler, devlet büyükleri, profesörler, hatta bunların çeşitli kökenlere ve fikirlere sahip, farklı yaşlardaki, süslenip püslenmiş karılarıyla kızları, hatta ve hatta anneleri ve kayınvalideleri benim geçici varlığımdan yararlanıp kendi dilimizde (ya da Katalanca) ağza alınmayacak küfürler, sövgüler savurmuşlardır. De la Garza için ben bir nimettim, düşeştim, hem içeride hem de gecenin serinliğine rağmen bahçede peşimi bırakmıyor, kâh küfürler savurup kâh ukalalık ederek İspanyolca özlemini gideriyordu.

Davet boyunca gölge gibi beni izledi; ben başkalarıyla mecburen İngilizce sohbet ederken bile birkaç dakika sonra (korkunç telaffuzuyla saçmalamalarından ötürü siniri bozulan biri tarafından ekildiğinde) yanımda bitiyor, önce o irkiltici telaffuzuyla İngilizce konuşarak araya giriyor, ardından benim sohbet etmekte olduğum kişi kendisini anlamakta aşikâr biçimde zorlanınca İspanyolcaya geçiyor, kendisine simültane çevirmenlik yapmamı istermiş gibi davranıyordu ("Yaptığım espriyi şu gerzek karıya tercüme etsene, belli ki anlamı-

yor dediğimi"), ama esasında herkesi benden uzaklaştırıp bütün dikkatimi ve sohbetimi tekeline almakta kararlıydı. Bense dikkatimi de sohbetimi de ona yöneltmemeye çalışıyor, onu dinlemeden ya da sadece sesini çok yükselttiğinde dinleyerek kendi konuşmama devam ediyordum; sonuçta onun en ufak bir boşlukta, hatta bir boşluk olmasını beklemeden araya soktuğu yalan yanlış, kopuk cümleleri işitiyor, çoğunun neyle ilişkili olduğunu bile bilmiyordum; ataşe De la Garza bana ataş gibi ilişmişti ve ister dinleyip cevap vereyim, ister kulak asmayayım, konuşup duruyordu.

Bu durum hazırlıksız yakalandığım ve telaş içinde, hırpalanmış bir şekilde atlattığım ilk saldırısında başladı; beni BBC radyosundaki görev ve yetkilerim konusunda sorguya çektikten sonra derhal altıyedi radyo programı önermeye koyuldu; kimileri iddialı, kimileri aptalca, çoğu hem iddialı hem aptalcaydı; sözümona büyükelçiliği ve ülkemiz için, ama hiç kuşkusuz kendisi ve terfisi için yararlı olacak önerilerdi; bu arada zavallı 27 kuşağı (sömürüldüğü ve yıpratıldığı için zavallı) konusunda, zavallı Altın Çağ (aşırı işlenip anıldığı için zavallı) konusunda, savaş öncesi, savaş sonrası ve savaş döneminin hiç de zavallı olmayan faşist yazarları konusunda (çatışmalarda ne yazık ki fazla kayıp vermediklerinden aslında aynı kişiler olan bu hainler ve pezevenkler çetesini onurlu, çıkar gütmeyen şahıslar olarak gördüğü için kendisi elbette bu sıfatı kullanmamıştı) uzman olduğunu belirtti.

"Çoğu müthiş üslupçulardı, bugün o şiirler ve nesirler dururken ideolojilerini hatırlamak alçaklıktır. Edebiyatla siyaseti birbirinden ayırmak lazım yahu." Vurgulamak için de ekledi: "Ayırmak lazım anasını satayım." Yurttaşlarım arasında son derece yaygın olan, adeta bir salgın, ciddi bir tehlike haline gelen (başta yazarlar olmak üzere taraftarları giderek artan) o gösteriş budalalığı ve kabalık, yavanlık ve sıradanlık, iç bayıltıcılık ve şiddet karışımı onda da vardı; sonunda yabancılar bunu en baskın ulusal kişilik özelliğimiz olarak kabul edecekler. Beni gördüğü andan itibaren prensip icabı senli benli konuşuyordu: Sadece astlarıyla ve esnafla sizli bizli konuşanlardandı.

İçimden dümdüz taranıp jölelenmiş saçlarına bir eldiven fırlatmak geçti (kafasında kalır, hatta yapışırdı), ama yanımda eldiven yoktu, bir peçete vardı sadece; çağımızın genel ucuzluğuna rağmen aynı

şey olmayacaktı; fazla yüklenmemek için sertçe değil de kayıtsız bir edayla cevap vermekle yetindim:

"Öyle nesirler ve şiirler vardır ki üslupları kendi başına faşisttir; güneşle aydan bahsetseler de, kendini solcu ilan eden kişilerin imzasını taşısalar da fark etmez, gazetelerimiz, kitapçılarımız bunlarla dolu. Ruhlar ve kişilikler için de aynı şey geçerlidir; kendi özleri faşisttir, bu ruh ya da kişilikleri taşıyan bedenler, dizi dizi fotoğrafçıların içine daldığı ve doğal olarak onları ölümsüzleştirdiği mitinglerde, yürüyüşlerde yumruklarını kaldırıp ter dökseler de fark etmez. Faşist olmalarının yanı sıra, sanki yazdıklarından, bastırdıkları her sayfadan, polise yaptıkları her ihbardan belli olmuyormuş gibi göğüslerini gere gere faşist olduklarını ilan da edenlerin ruhunu ve üslubunu sahiplenmemiz eksikti bir tek. Buna gerek kalmadan da günümüz yazarları arasında yeterince takipçileri var, her ne kadar birçoğu bu eğilimi bastırıp kendilerine başta zavallı Quevedo olmak üzere daha lekesiz selefler arasalar da; bazıları daha yakın geçmişteki seleflerinin bilincinde olmasalar bile o miras kanlarında bulunuyor, hatta kaynıyor."

"Hadi ordan be, olur mu öyle şey?" De la Garza söylediklerime katılmadığı için değil, şaşkınlıktan itiraz etmişti, düşünmesine zaman bırakmamıştım. "Nerden bilebilirsin bir üslubun kendiliğinden faşist olduğunu? Ya da bir ruhun. Palavra atıyorsun."

Ona kendi konuşmasını taklit ederek cevap vermek geçti içimden: "Sen bunu bir metnin dört paragrafını okuduğunda, biriyle tanıştığında ilk yarım saatte anlamayı beceremiyorsan, edebiyattan da in
sanlardan da bir bok anlamıyorsun demektir." Ama susup biraz düşündüm, yüzeysel düşünüyordum. Evet, aslında nasıl anlaşıldığını, hatta çok çeşitli çehrelere bürünen o ruhun ve üslubun içeriğini açıklamak kolay değildi, ama ben onları hemen tanırdım, daha doğrusu o zaman öyle sanıyordum, belki de gerçekten palavra atıyordum. Dört paragrafla yarım saat –içimden söylemiş olsam da– kesinlikle palavraydı, "birkaç saat içinde" demem ya da öyle düşünmem gerekirdi, ki o zaman bile basit bir düşünce olurdu. Belki günler, haftalar, aylar, hatta yıllar sürebilirdi anlamak; insan bazen o ilk yarım saatte bir şeyi açıkça görür, sonra gördüğü şey bulanır, ardından tamamen gözden kaybolur, on yıl, bazen yarım ömür sonra tekrar yakalar, bazen de bir daha hiç göremez. Bazen zamanı geçirmemek, başkalarına tanıdı-

ğımız zamana kapılmamak, bize tanınan zamanın kafamızı karıştırmasına izin vermemek gerekir. Zamanın gözümüzü boyamasına izin vermemek gerekir; zaman daima göz boyamaya çalışır ve bu arada geçer gider. Artık faşistin ne olduğunu tanımlamak da kolay değil; faşist eskimiş bir sıfat haline geldi, çoğu kez uygunsuz, zorunlu olarak belirsiz; bununla birlikte ben bu sıfatı gündelik dilde, muhtemelen analojik olarak kullanıyorum ve bu bağlamda, bu kullanımda ne anlama geldiğini ve yanılmadığımı gayet iyi biliyorum. Ama sıfatı De la Garza'yla konuşurken sırf onu rahatsız etmek ve çok takdir ettiği berbat faşist yazarları hak ettikleri konuma oturtmak için kullanmıştım; adam daha ilk andan hoşuma gitmemişti, onun gibilerini çocukluğumdan beri çok gördüm, bunlar hiç yok olmazlar, sadece kılık değiştirip adapte olurlar; elitist, kendini beğenmiş ve çok sevimlidirler, güler yüzlü ve hatta görünürde sevecendirler; hırslı ve yarı sahtedirler (evet, tam sahte değildirler), hem seçkin görünmeye, hem samimi, hatta avam geçinmeye çalışırlar (taklitleri kötüdür, yutulmaz, taklit ettikleri şeyden içten içe nefret etmeleri onları derhal ele verir), bu yüzden de ağızlarından küfür eksik olmaz, bu sayede içten olduklarını, şüphelilerin güvenini kazandıklarını zannederler, bu yüzden baston yutmuş kibarlıklarını ordu tavırlarıyla ve hapishane argosuyla birleştirirler; mecburi askerlik bu tür adamlar için biçilmiş kaftandır; sonuçta ortaya çıkan görüntü, parfüm sürmüş kıro görüntüsüdür. De la Garza'nın ruhu bana faşist gelmemişti, analojik anlamda bile. Sadece dalkavuk bir ruhu vardı, kimsenin, nefret ettikleri kişilerin bile kendilerinden hoşlanmamasına tahammülü olmayan, zarar verdikleri insanlar tarafından bile sevilmek isteyen adamlardandı. Hançeri kendi inisiyatifiyle değil, ancak göze girmelerine, sevilmelerine yaraya-caksa ya da görev verilirse saplayan, ama o zaman da vicdan konusundaki maharetleri sayesinde tamamen ilkesiz olmayı başaran insanlardandı.

Ne var ki bu düşünceleri daha sonraya erteledim ve cevap olarak sadece başımı bir yana eğip kaşlarımı kaldırdım, onaylar ya da "Anla işte, daha ne diyeyim" der gibi; ben konuyu uzatmayınca o da ısrar etmedi; buna karşılık benim suskunluğumdan yararlanıp ortaçağ da dahil fantastik dünya edebiyatı hakkında acayip bilgili olduğunu –uzman değil, amatör sıfatıyla diye belirterek– söyledi (aynen böyle söy-

ledi, "acayip" ve "ortaçağ da dahil" dedi). Tavrından fantastik edebiyatı şıklık olarak gördüğü belliydi. Günün birinde kültür bakanı, en azından eski tabiriyle bu dalın devlet bakanı olacağını düşündüm, gerçi "dal"ın botanik bağlamda değil de bürokratik kullanımda tam olarak hangi anlama geldiğini hiçbir zaman kavrayamamışımdır.

Dediğim gibi, bu birkaç saniyelik siyasi-edebi gerginlik ataşenin ilk tanışmamızın ardından bana yapışmasına, rahat vermeden peşimde dolaşmasına engel olmadı; birkaç kere göstere göstere yanından ayrılmamın ve diğer davetlilerle elimden geldiğince koyu, yapmacıklı ve onu dinlemekten vazgeçirebilecek bir İngilizce kullanarak konuşmamın faydası olmadı. Örneğin Tupra'yla pek kısa süren baş başa konuşmamız, onun İspanyolca alakasız müdahaleleriyle bölündü. Tupra'yla epey geç saatte yalnız kalabildik, ikimiz ayakta kahve içiyorduk; yanımızdaki kanepelerde o sırada Wheeler, yeni sevgili Beryl, York Kardinali'nin etli butlu dul karısı ve iki-üç kişi daha oturuyordu; bu teklifsiz, göçebe soğuk büfe yemek davetlerinde sürekli yer değiştirilir.

Doğruyu söylemek gerekirse Wheeler Tupra'yla beni bir araya getirmek için hiçbir şey yapmamış, ben de telefonda söz konusu şahıs ya da *fellow* hakkında, daha doğrusu adı ve soyadı hakkında lafı uzattıkça uzatmasının art niyet taşımadığına, tesadüfi olduğuna hükmetmiştim; oysa Peter'ın herhangi bir durumda basit ve sıkıcı esas niyetle kendini kısıtlayabileceğini, hele hele hiçbir niyet gütmeden konuşabileceğini düşünmem zordu. Wheeler bütün konuklarıyla eşit biçimde ilgilenmişti, Toby Rylands yıllar önce öldüğünde ondan kendisine miras kalan kâhya Bayan Berry (her zamankinden daha şıktı) ve yiyeceklerle birlikte davet için getirtilmiş üç garson ona yardımcı oluyordu; garsonlar saat tam on ikide paydos edeceklerdi, Wheeler bunu bana biraz endişeyle belirtmişti (davetlilerin o saate kadar oyalanmayacaklarını umuyordu). Onunla gece boyunca neredeyse karşılaşmamıştık, ertesi gün bol bol vaktimiz olacağını ikimiz de biliyorduk; ben o gece ara sıra yaptığım gibi onun evinde yatacaktım, böylece sabahı onunla geçirip pazar öğle yemeğini de birlikte yiyebilecektik. Wheeler iyi bir ev sahibine yakışır şekilde herhangi bir konuğa özel bir ilgi göstermiyormuş gibi görünüyordu uzaktan; belirli kişileri yakınlaştırmaya da çalışmıyordu, en azından benimle ilgili olarak;

ruhumu karartan ve bütün konuşmaları konuyla hiçbir ilgisi olmayan gevezelikleriyle berbat eden De la Garza'yı üzerime bilerek saldığını düşünemezdim doğrusu; De la Garza İngilizceyi konuştuğundan daha iyi anlamasına rağmen, mecburi monologlarına –olaylara katılmak istiyordu, kendi kendinin tek dinleyicisi olmaktan hoşnut değildi– eşlik eden bol miktardaki içki zihinsel yetilerini (böyle bir şeyden söz edilebilirse) hızla zayıflatmış ve yorumlarını kabalaştırmıştı.

Örneğin ben daha ilk başlarda Beryl'le kısaca konuşurken (benimle lütfen konuşuyordu, ona yeterince zengin görünmemiş olmalıyım), durmadan etrafımızda dolaştı ve neyse ki benden başka kimsenin anlamadığı münasebetsizce yorumlar yaptı ("Vay anasını, karının bacaklarını gördün mü ne kadar uzun? Kaydıraktan kayar gibi kayılır o bacaklardan aşağı. Ne diyorsun? Şu yanındaki çingeneden aşırabilir miyiz sence kadını? Herifi sikledi yok, ama adam gözünü ondan ayırmıyor, İngiliz olduğuna bakma, bıçağı saplayıverir bakarsın"). İrlandalı tarihçi Fahy, karısı ve Oxfordshire'ın bilmem hangi talihsiz kentinin işçi partili belediye başkanıyla terör konusundaki sıkıcı sohbetimiz sırasında da benim ağzımdan bazı Bask yer adlarının çıktığını açıkça işiten ataşe, araya folklor karıştırmaya kalkıştı ("Yahu söylesene şunlara, San Sebastian'ı şehir yapan biz Madridlileriz anasını satayım, yaz tatilinde gittik de oralara, allayıp pulladık, yoksa bu kadar güzel olur muydu? Söyle şunlara, üniversiteli ayaklarına yatıyorlar ama bir boktan anladıkları yok." O arada şeri, viski ve üç çeşit şarabı karıştırmıştı). York Kardinali'nin dekolte dul karısı, yeni sevgili Beryl'den de çok hoşuna gitmişti; onunla birkaç dakikalığına konuştuğum sırada De la Garza, "Vay be, amma aynalı karı, vay anasını, ilik gibi" deyip durdu; belli ki şaşkınlıktan bütünün unsurlarını ayıklayamıyor, çözümleyemiyor, herhangi bir ayrıntı ya da başka bir şey ekleyemiyordu (bu arada içtiklerine bir de Porto şarabı eklenmişti). Heyecanı, doğal ve deneyimli bir hovardadan çok hayatta pek fazla ilişkisi olmamış birinin ağzına yakışan "aynalı" terimi kadar çocuksuydu. De la Garza'nın hayatta birçok gece, açgözlülüğüyle alkol yüzünden arzulanır bulacağı kadınlara teslim olup, ertesi sabah Oliver Hardy'nin azman bir akrabası ya da hafifmeşrep bir Bela Lugosi benzeriyle yatağa girmiş olduğunu görerek dizini döveceğini düşündüm. Kardinalin al yanaklı, sakin ifadeli, portakal dilimi biçiminde hiya-

sent ya da zirkonlardan yapılmış gibi görünen kocaman bir kolyeyle iyice kabarmış iri göğüslü dul karısı böyle bir örnek değildi, ama ağzı bozuk, acemi hayranının annesi olabilirdi (her ne kadar genç bir anne de olsa).

Tupra, elinde kahve fincanı, alanımın ne olduğunu sormuştu bana; Oxford'da herkesin belirli bir öğretim ya da araştırma alanı, en azından övünebileceği bir uzmanlık alanı bulunduğu varsayımına uygun hareket ediyordu.

"Mesleki ilgilerim konusunda hiçbir zaman pek tutarlı olmadım," diye cevap verdim, "üniversitede kesintili olarak görev yaptım, neredeyse tesadüfi denebilir. Yıllar önce burada iki dönem hocalık yaptım, çağdaş İspanyol edebiyatı ve çeviri dersleri verdim; Sir Peter'ı o dönemden tanıyorum, gerçi o sıralar kendisiyle ilişkim sınırlıydı, Profesör Toby Rylands'la çok yakın ilişkim vardı; sanıyorum sizin de hocanız olmuş." Bu noktada kesebilirdim, ilk cevap olarak yeterliydi, hatta Toby'den söz ederek ona sohbete zorlanmadan devam etme fırsatı da vermiştim; Toby'yle ilgili anılar konusuna girse büyük memnuniyetle desteklerdim. Ama Tupra bir-iki saniye boyunca sustu, hiçbir şey söylemedi, muhtemelen üçüncü, dördüncü ya da beşinci saniyede (bir, iki, üç ve dört; ve beş) konuşmaya başlayacaktı, ama ben emin olamadım; sessizliğe katlanmayı bilen ender kişilerdendi; sustukça susan ama karşısındakini tedirgin etmeyen, aksine güven veren ve muhatabı konuşmaya devam etmek istiyorsa daha fazlasını dinlemeye hazır olduğunu belirtir şekilde susan kişilerden. Açık tutumuyla, kibar ya da sevecen biçimde alaylı bakışlarıyla karşısındakini anlatmaya davet ediyordu. Konuşmayı sürdürmemin sebebi buydu, belki ayrıca fuzuli açıklamalar yaparak sonrasında Tupra'ya kendi alanının, yani Wheeler'ın deyişiyle "zanaatının" ne olduğunu sorma hakkını kazanmak istemiştim; artık öğrensem iyi olurdu; bu kadar sıradan ve olağan bir konuda "hak" kavramının aklımdan geçmiş olması garip, herkes herkese hayatta ne iş yaptığını sorar, neredeyse ilk sorulan sorudur bu. Belki de o ağzını açmasa bile insan Tupra'nın karşısında kendini borçlu hissediyordu, sanki zımnen hep o alacaklıymış gibi. Ben de devam ettim: "Ardından Amerika'ya gittim, ama kendi ülkeme döndüğümde üniversiteye devam etmedim, farklı işlere yöneldim, bir süre boyunca çok nüfuzlu bir dergide çalıştım, çeviriler yaptım, bir-

iki iş kurdum, minik bir yayınevi de açtım, ama sonra sıkılıp sattım."

"Kârlı bir satış olmuştur umarım," diye araya girdi gülümseyerek.

"Doğruyu söylemek gerekirse hak etmediğim halde çok kâr ettim." Bu kez ben gülümsedim. "Şu sıralar Londra'da BBC radyosunda çalışıyorum, İspanyolca yayında, tabii İspanya ya da Latin Amerika'yla ilgili konular ele alındığında İngilizce yayında da görev alıyorum. Biraz sıkıcı, monoton bir iş, İngiltere'de bize ilişkin ilgi çeken konular fazla değil, çeşit olarak da sınırlı: terör ve turizm, ölümcül bir ikili." Dilimin söylememi istediği şey, "sıkıcı ve monoton, malum *sota, caballo y rey*"di, ama bu deyimin İngilizce karşılığını, hatta bir karşılığı olup olmadığını bilmiyordum, doğrudan "vale, kız, papaz" diye çevirsem anlamı olmazdı, bir an De la Garza'nın kendi diline özlemini ve yabancı dile direncini anladım; yabancı diller, o dilde konuşmaya alışık olsak ve bize zor gelmese bile ara sıra bizi aşar, yorar; bazen de bildiğimiz ve artık neredeyse hiç kullanamadığımız yabancı dilleri özleriz. *Sota, caballo y rey*. Gerçekten bir an sürdü sadece, çünkü ansızın De la Garza'nın bana yönelttiği, sadece kendisinin izlediği kim bilir hangi keyfi tartışmaya ilişkin saçma ve alakasız cümlelerden birini işitip sinirlendim:

"Kadınların hepsi orospudur, en güzelleri de İspanyollardır" cümlesi geldi kulağıma. Kuşkusuz o sırada Porto şarabının içinde boğulmaktaydı, Lord Rymer'la çok kısa aralıklarla iki-üç kere kadeh kaldırdıklarını görmüştüm (şerefe-fondip, şerefe-fondip); Lord Rymer birkaç dakika boyunca onu içki arkadaşı olarak eğlendirmiş, ben de nefes almıştım. Bu arada Lord Rymer'ın eskiden beri Oxford'da fesat bir takma adla *Flask** diye anıldığını hatırladım; tam karşılığı olmasa da İspanyolcaya hem ses benzerliği hem de anlam yakınlığı yüzünden *Frasca*** diye çevirebileceğim bir takma ad.

"Anlıyorum," dedi Tupra duygudaşlıkla, şaşkınlığını üstünden attıktan sonra. Neyse ki sonradan öğrendiğime göre İspanyolca bilgisi birkaç kelimeyle sınırlıydı, ama bunların arasında tahmin edilebileceği üzere –ve yine sonradan öğrendiğime göre– "kadın", "orospu", "güzel" ve "İspanyol" da bulunuyordu; De la Garza denilen hayvan sohbetimizin arasına girdiğinde anlaşılmayacak kelimeler kullanma

* Cepte taşınan içki şişesi. –*ç.n.* ** Karafa. –*ç.n.*

inceliğini bile göstermemişti. "Şu sıralar başka herhangi bir iş size daha çekici gelirdi, öyle değil mi? Elbette tarafsız olursak BBC fena sayılmaz, kendi kendinize sık sık bunu söylüyorsunuzdur herhalde. Ama insan çeşitlilikten hoşlanıyorsa, üstüne üstlük daha şimdiden bıkmışsa, tarafsızlığı pek umursamaz, değil mi?" Tupra'nm sesi oldukça kalın ve hafifçe hüzünlüydü (burada dilim, konuşmakta olduğum lisandan bir kelimeyi kullanmamı isterdi, belki *ailing**), sanki telimsi bir tonu vardı, yani bir viola da gamba ya da viyolonsel duygu ifade edebilse, bir yayın tel üzerinden geçişiyle oluşan ya da ondan kaynaklanan veya ona denk düşen bir sesi andırıyordu (ama belki de yanlış söyledim, belki sesi hüzün vericiydi ve o zaman da *ailing* geçersiz olurdu; çünkü o yumuşak, neredeyse hoşa giden, insanın kolunu kanadını kıran hüzün duygusu kendisinin değil onu dinleyenin hissettiği bir şeydi). "Mr. Deza, söyler misiniz, kaç dil konuşuyorsunuz ya da anlıyorsunuz? Çevirmenlik yaptığınızı söylediniz. Elbette malum dilleri sormuyorum, İngilizceniz harikulade, bilmesem İspanyol olduğunuzu asla düşünmezdim. Olsa olsa Kanadalı derdim."

"Teşekkür ederim, iltifat kabul ediyorum."

"Öyle, öyle, niyetim oydu inanın. Hem de her bakımdan. Kültürlü Kanadalı aksanı, özellikle British Columbia'nınki, adından da anlaşılacağı gibi bizim aksanımıza en çok benzeyendir. Hangi dilleri biliyorsunuz, söylesenize." Tupra sohbetin gelgitlerine kapılmıyor, yorgunluk ya da saat yüzünden noktalanıncaya kadar değişken ya da belirsiz olmasına izin vermiyor, hep olmak istediği yere dönüyordu.

Kahvesini bir yudumda içmişti (dedim ya, ağzı büyüktü); sonra da derhal, gerçek bir aciliyetle boş fincanla tabağını kanepelerin yanındaki sehpaya bırakmıştı, sanki kullanılmış, artık işlevi kalmamış olan şey sabrını taşırıyormuş, ellerini yakıyormuş gibi. Fincanı bırakmak üzere eğildiğinde Beryl'e kaçamak bir göz atmıştı; sevgilisinin daracık eteği bacaklarını örtmüyordu; bacak bacak üstüne atmamıştı (bakışın nedeni bu olabilirdi); dolayısıyla bizden daha alçak bir hizadan, nasıl desem, külot giymişse ağı görülüyor olabilirdi; De la Garza'nın tam uygun yükseklikte bir pufa oturmuş olduğunu fark ettim, tesadüfi olması düşük ihtimaldi. Beryl bana "Yargıç Hood" olarak ta-

* Hastalıklı, halsiz. *–ç.n.*

mştırılan, kilosuna ve yaşına rağmen yargıç olduğundan başka hakkında hiçbir şey bilmediğim, kanepeye yayılmış çok şişman bir genç-le konuşup gülüşmekteydi; Tupra'yla ilgilendiği yoktu, asla eğlence ve değişikliği temsil etmeyen, evin bir parçasından ibaret olan, mobilyaya değilse de fazla ilgilenilmemekle birlikte daima gözleri olan ve hareketlerimize tanıklık eden portrelere benzetilebilecek, bıkılmış bir kocaydı sanki. Tupra ardından Wheeler'la da bakıştı; Wheeler kimseyle konuşmuyor, ısrarla zaten (neredeyse alev alev) yanan bir puroyu çok uzun bir kibritle yakıyordu; yanında oturan York Kardinali'nin dul karısının uykusu gelmiş gibiydi, biraz sönmüş gibi görünüyordu; herhalde gece geç saatlere kadar uyanık kalmaya alışık değildi, belki de şarap onu güçten düşürüyordu. Wheeler'la Tupra arasında bir işaretleşme görmedim, ama alevlerin ve dumanın üzerinde bir an sabitlenen Wheeler'ın bakışları, bana ima ve tavsiye yüklü gibi geldi; sanki kasten gözünü kırpmayarak şöyle bir tavsiyede bulunuyordu: "Tamam ama daha fazla oyalanma"; mesajın benimle ilgili olduğu hissine kapıldım. Peter nasıl benim dikkatimi Tupra'ya çektiyse ona da benimle ilgili bir şey anlatmıştı, ne anlattığını ve niçin anlattığını bilmiyordum. Ama Tupra "insan daha şimdiden bıkmışsa" demişti, oysa ben ne kadar zamandır BBC'de olduğumu, İngiltere'ye ne zaman döndüğümü –nasıl dönmüş olabilirdim ki, daha önceki gelişim bir daha tekrarlanamayan uzak geçmişe aitti ya da ait olmuştu, oradan geri dönülmezdi– söylememiştim, geleli henüz üç ay olduğunu Wheeler'dan öğrenmiş olmalıydı. Evet, daha üç ay önce ben hâlâ Madrid'deydim ve evime ya da evimize normal bir şekilde girip çıkıyordum, çünkü hâlâ orada yatıyor, orada yaşıyordum; gerçi Luisa benden uzaklaşmaya başlamıştı ve korkutucu bir hızla uzaklaşmayı sürdürüyordu, endişe verici, şaşırtıcı ve günbegün –hatta her saat– ilerleyen bir süreç; olan ve süregelen bir şeyin son ışık huzmesi geçilip kararma ve bulanıklık başladıktan sonra ne müthiş bir hızla birden yok olduğu, iptal olduğu inanılır gibi değildir. İnsan yıllar boyunca sürekli bir anlatma halini paylaştığı kişinin güvenini kaybeder; o kişi artık anlatmaz, soru sormaz, neredeyse cevap vermez ve siz de sormaya, anlatmaya cesaret edemezsiniz; yavaş yavaş suskunluğa gömülürsünüz, gün gelir artık hiçbir şeyi konuşmazsınız; yakında ortak olmaktan çıkacağını anladığınız ya da hatırladığınız andan itibaren ortak evde dikkat çek-

memeye, görünmez olmaya çalışırsınız; kimin gideceği bellidir, sığınacak başka bir yer buluncaya kadar orada eğreti yaşadığınız hissine kapılırsınız, kendi üzerine vazife olmayan şeyleri görüp işiten münasebetsiz bir misafir gibi: önceden haber verilmeyen, sonra anlatılmayan giriş çıkışlar, anlaşılmaz, deşifre edilemeyen, muhtemelen daha kısa bir süre önce dikkat etmediğiniz, merak etmediğiniz, sizi ilgilendirdiğini düşünmediğiniz ve olası bir tehdit olarak kafanızda kurmadığınız için dinlemediğiniz, fark etmediğiniz ve elbette hatırlamadığınız konuşmalardan farksız olan ve şimdi hepsini tek tek hatırladığınız telefon görüşmeleri. Üstelik şimdiki telefon görüşmelerinin de sizi ilgilendirmediğini bilirsiniz, buna rağmen her tuşlama sesini ya da telefon zilini duyduğunuzda yerinizden sıçrarsınız. Ama susarsınız, korkuyla dinler ve susarsınız; sonra tek iletişim ya da temas hattının çocuklar olduğu an gelir; sırf o yan odadan duysun diye ya da daha sonra kulağına gitsin diye, göze girmek için çocuklara sık sık bir şeyler anlatırsınız, ama sizin meziyet olarak gördüğünüz şey artık asla öyle algılanmayacaktır, tıpkı duyguların reddedildiği gibi; üstelik yeryüzünde hiçbir çocuğa ulak olarak güvenilemez. Ve nihayet evden ayrıldığınız gün, ıstırabın ya da umutsuzluğun –belki de utançtır– yanı sıra bir hafiflik de hissedersiniz, ama başka şeylerle karışık bu birazcık hafiflik pek uzun sürmez; diğerinin hissettiği rahatlamanın yanında sizinkinin solda sıfır olduğunu fark ettiğiniz anda uçup gider; o geride kalır, yerinden kıpırdamaz, sizin uzaklaşıp gözden kaybolduğunuzu görünce derin bir nefes alır. Her şey dayanılmaz ölçüde gülünç ve özneldir, çünkü her şey aksini de içinde barındırır: Aynı insanlar aynı yerde hem birbirini sever, hem birbirine tahammül edemez, sağlam alışkanlıklar yavaş yavaş ya da birden –nasıl olduğu pek de önemli değildir– yasağa ve uygunsuzluğa dönüşür; bir yuvayı kurmuş olan kişinin o yuvaya girmesi yasaklanır; bilincine varmayacak kadar kanıksanmış olan dokunma cüretkârlığa, tacize dönüşür, sanki insan kendi kendine dokunmak için izin almak zorundadır artık; hoşa giden, beğenilen şey nefret uyandırır, mide bulandırır, lanetleri üzerine çeker, can sıkar; daha dün özlenen sözler şimdi telaffuz edilse havayı zehirler, bulantıya yol açar, hiçbir bağlamda işitilmek istenmez, binlerce kere söylenmiş sözler hükümsüz kılınmaya çalışılır (silmek, yok etmek, iptal etmek, önceden de susmuş olmak, dünyanın hedefi

budur); tam tersi de geçerlidir: Eskiden alay edilen kişi şimdi ciddiye alınır, eskiden tiksinilen şimdi çağrılır: "Gel, gel," denir, "ne kadar yanılmışım." "Gel yanımda yerini al, seni görmeyi beceremeyişim." İşte bu yüzden daima mühlet istemek gerekir: "Yarın öldür beni, bu gece canımı bağışla," diye alıntı yaptım kendi kendime. Yarın hayatta olmamı isteyebilirsin, yarım saatliğine bile olsa, o zaman isteğini yerine getiremem, isteğin bir hiç olur. Bir hiçtir, her şey bir hiçtir, aynı şeyler, aynı olaylar ve aynı insanlar hem kendileridir, hem tersi, bugün ve dün, yarın, sonra ve eskiden. Ve hepsinin ortasında sadece gözümüzü boyamaya çalışan zaman vardır, tek amacı, tek hedefi budur; bu yüzden de hâlâ zamanın içinde yol alan bizlere güven olmaz, hepimiz aptal, yetersiz ve noksanız, ben aptalım, yetersizim, noksanım, bana da kimse güvenmemeli... Elbette daha şimdiden bıkmıştım, daha başlamadan bıkmıştım, BBC radyosundaki iş hiç ilgimi çekmemişti; münasebetsizlikten ve suskunluktan, bir hayalet olmaktan kurtulmanın, oradan çekip gitmenin ve kaybolmanın en iyi, en mantıklı yoluydu, o kadar.

"Sadece İngilizceden çeviri yapmaya cesaret edebildim, fazla uzun süre de yapmadım. Fransızca ve İtalyancayı zorlanmadan konuşup anlarım, ama edebi metinleri kendi dilime aktaracak kadar hâkim değilim ikisine de. Katalancayı oldukça iyi anlarım ama konuşmaya kalkışmam."

"Katalanca mı?" Tupra kelimeyi ilk kez duymuş gibiydi.

"Evet, Katalonya'da konuşulan dil, İspanyolca ya da ülkemizde genellikle kullandığımız adla Kastilya dili kadar, hatta daha fazla, günümüzde çok daha fazla konuşulan dil. Katalonya, Barselona, Costa Brava var ya." Tupra hemen tepki vermeyince (belki hafızasını yokluyordu) yardımcı olmak için ekledim: "Dalí? Miró? Ünlü ressamlar."

"Soprano Caballé'yi söyle," diye araya girdi De la Garza neredeyse ensemden, "bu çengi operayı seviyordur kesin." De la Garza belli ki İngilizceyi konuştuğundan daha iyi anlıyordu, duyduğu İspanyolca isimler de mıknatıs gibi çekiyordu onu. Puftan kalkmış, yine bana musallat olmaktaydı (boşuna değil, Beryl bacak bacak üstüne atmıştı). Tupra'ya yine "çingene" demek istediğini (kıvırcık saçları, lüleleri yüzünden herhalde) tahmin ettim, ama tokuşturulan kadehlerin sayısı yüzünden ağzından ona benzeyen başka bir kelime çıkmıştı.

"Gaudí? Mimar," diye önerdim, De la Garza'ya kulak vermeye niyetim yoktu, öylesi onu konuşmaya dahil etmek olurdu.

"Evet, elbette, George Orwell vesaire," dedi Tupra bunun üzerine, nihayet anlayarak. "Kusura bakmayın, hatırlamaya çalışıyordum... Sizin İç Savaş konusunda okuduklarımı büyük ölçüde unuttum, gençlikte okunan şeyler, bilirsiniz, o romantik savaşla ilgili şeyler on sekiz-yirmi yaşlarında okunur, belki gönüllü olarak gidip orada ölen idealist İngiliz gençleri yüzünden, bazıları şairdi, insan o yaşlarda kolaylıkla özdeşleşiyor. Doğrusu şimdi öyle mi bilemiyorum, ben kendi gençliğimden söz ediyorum, gerçi bana kalırsa bir şey değişmedi, elbette endişeli gençler açısından: Hâlâ Emily Brontë ve Salinger'ı, *Dünyayı Sarsan On Gün*'ü, sizin İç Savaş'la ilgili kitapları okuyorlar, bunlar pek değişmedi. Hatırlıyorum da, Nin'in hikâyesi bana hep çok dokunmuştur, ajanlıkla suçlanması ne kadar saçmaydı. Ya onu kurtarmaya gelmiş Naziler kılığına giren Alman milislerin soytarılığına ne demeli? En saçma sapan, en gerçeğe aykırı şeye bile inanılan bir zaman olduğunun kanıtı. Bu zaman bazen sadece birkaç gün sürer, ama bazen de sonsuza dek sürer. Doğrusu şu ki genel eğilim ilk anda her şeye inanmaktır. Çok garip ama gerçek."

"Troçkist lider Nin'den mi söz ediyorsunuz?" diye sordum şaşkınlıkla. Tupra'nın Dalí ve Miró'yu, Caballé ve Gaudí'yi bilmeyip (suskunluğundan bu sonuca varmıştım) iftiraya uğrayan Andrés Nin'i bu kadar iyi bilmesini, benden kesinlikle daha iyi tanımasını aklım almıyordu. Belki sanattan habersizdi, operayla arası iyi değildi de alanı siyaset ya da tarihti.

"Başka kim olacak? Gerçi sonunda Troçki'yle arası bozuldu."

"Bir de müzisyen Nin vardı, şu kötü kadın yazar da var," dedim ama yarıda kestim. Gençlikte okunan şeyler demişti. Benim için son derece gerçek ve hâlâ çok yakın geçmişte sayılan şeyler, fazla uzağımızda olmayan bir başka ülkede, *Uğultulu Tepeler*'in yıllardır bulunduğu konumdaydı; yani bir kurguydu, üstelik romantik bir kurgu, en asık suratlı ya da öfkeli üniversite öğrencilerinin hayallerinde kendilerini ezilmiş, masum ve belki ayrıca kahraman gibi hissetmek için okudukları bir kurgu. Kuşkusuz her türlü dehşetin ve savaşın kaderi, anlatının tekrarlanmasıyla güzelleşip soyutlaşmak ve sonunda çocuksu ya da yetişkin hayalleri beslemektir, diye düşündüm; savaş ya-

bancı bir ülkenin savaşıysa bu süreç daha da hızlanır, belki bizim savaşımız birçok yabancının gözünde Fransız Devrimi ve Napoléon'un seferleri kadar, kim bilir belki Numantia ve hatta Troya kuşatmaları kadar edebi ve uzaktır. Bununla birlikte, babamın o savaşta, kuşatma altındaki kentimizde Cumhuriyetçi üniformasıyla ölmesine ramak kalmış, savaşın sonunda, Franco iktidarında da sözümona yargılandıktan sonra hapis yatmıştı; dayılarımdan birini on yedi yaşındayken karşı tarafın –paramparça bölünmüş, iftira ve tasfiyeden geçilmeyen tarafın– adamları gözlerini kırpmadan öldürmüşlerdi; denetimsiz, üniformasız, önlerine geleni temizleyen milisler hiç sebepsiz öldürmüşlerdi onu, hayal kurmaktan başka neredeyse hiçbir şey yapılmayan, düşlerden ibaret bir yaşta; ablası, yani annem aynı kuşatma altındaki kentte cesedini arayıp bulamamıştı; cesedin minicik, bürokratik fotoğrafını bulmuştu sadece, gördüm o fotoğrafı, saklıyorum. Belki kendi ülkemde de bütün bu olanlar kurguya dönüşmekteydi de ben fark edememiştim; her şey giderek hızlanıyor, daha geçici oluyor, her şey daha çabuk ıskartaya ayrılıp arşivleniyor, geçmişimiz giderek yoğunlaşıyor, birikiyor, kalabalıklaşıyor, çünkü dünün geçersiz, evvelki günün tarih, geçen yılın ise (belki üç ay öncesinin bile) hatırlanamayacak kadar eski olduğu ileri sürülüyor – ve hatta buna inanılıyor. Tupra' nın "zanaatının" ne olduğunu nihayet sormanın tam zamanı olduğunu düşündüm, yeterince göze girmiştim, eğer göze girmek gerekli idiyse tabii. Düşününce gerekli olmadığı kanısına varıyordum, ama gerekli olduğunu hissediyordum. "Mr. Tupra, sormamda sakınca yoksa, sizin alanınız nedir? Benim ülkemin tarihi değildir herhalde." Günümüz toplumlarının en beylik, en zararsız sorusunu sormak için hâlâ izin istediğimi fark ettim.

"Yo, hayır, değil, kesinlikle emin olabilirsiniz," diye iştahla, içtenlikle gülerek cevap verdi; dişleri küçük ama çok parlaktı, uzun kirpikleri adeta dans ediyordu. Çehresi, alıştıkça karşısındakine her an biraz daha sevimli gelen yüzlerdendi, onun karşısında nesnellik fazla uzun ömürlü olmaz, şüpheler kısa sürede dağılırdı. Gösterdiği ilginin samimiyeti hemen anlaşılıyordu; sanki her an sadece karşısındaki kişiye önem veriyor, arkamızda dünyanın ışıkları sönüyor, dünya bizi öne çıkarmaya yarayan basit bir dekora dönüşüyordu. Muhatabının dikkatini cezbetmeyi de biliyordu, benim örneğimde Andrés Nin'den

söz etmesi merakımı uyandırmaya yetmişti; artık merakım onun bilgi alanına değil konunun kendisine yönelmişti; Orwell'ın *Katalonya'ya Selam*'ına, Hugh Thomas'ın özetine dalma, iftiraya uğrayan Nin'in neredeyse hiçbir şey hatırlamadığım hikâyesini hafızamda tazeleme arzusu uyanmıştı içimde. Tupra'da ayrıca bastırılmış, tuhaf bir gerginlik ya da şevk de insanın dikkatini çekiyordu, ama ilk anda uyanık mizacının sonucu zannediliyordu. Hiçbir aşırılığa kaçmadan iyi giyiniyordu, göze batmayan kumaşları ve renkleri tercihediyordu (daima olağanüstü kaliteli kumaşlar, zarif kravatlar, asla eksik olmayan kravat iğneleri); süs merakı –belki de geçmişteki bir zevksizliğin kalıntısıydı– sadece ceketinin altına mutlaka giydiği yeleklerde ortaya çıkıyordu; Wheeler'ın davetinde de yeleği eksik değildi. "Hayır, tıpkı sizin gibi ben de çeşitli alanlarda faaliyet gösterdim, ama farklı durumlarda ve koşullarda, pazarlık hep en iyi becerdiğim şey olmuştur. Ülkeme hizmet de bunlara dahil, insan mümkünse bunu yapmalıdır, değil mi? Verdiğiniz hizmet tali olsa, kendi çıkarınız her şeyden önce gelse bile."

Soruma teğet geçmişti, söyledikleri son derece muğlak şeylerdi, hocası Toby Rylands İngiliz Edebiyatı kadrosunda olsa da, Oxford'da ne okuduğunu bile söylememişti. Gerçi bunun hiçbir anlamı yoktu. Oxford'da insanın ne öğrendiği önemli değildir, önemli olan Oxford'a devam etmiş, yöntemine ve ruhuna itaat etmiş olmaktır; istediği kadar eksantrik ya da dekoratif olsun hiçbir öğrenim, neticede lisans ya da doktora derecesini almış olan kişinin daha sonra istediği mesleği icra etmesine engel teşkil etmez, bu meslek gördüğü öğrenimin tam tersi olsa bile: Yıllar boyu Cervantes'i çözümledikten sonra maliyeci olunabilir; Persler'in izini yıllarca sürdükten sonra bu eğitim siyasi ya da diplomatik bir kariyerin eksantrik başlangıcına dönüştürülebilir; kuşkusuz Tupra'nın alanı diplomasiydi, diye düşündüm yeniden, bu kez yalnızca sezgilerim ve onun dış görünümü yüzünden değil, kullandığı "pazarlık" kelimesi ve "ülkeme hizmet" terimi yüzünden de. İngilizcede benim dilimdeki, başka anlama çekilemeyecek (ya da ancak retorik olarak, zorlamayla başka anlam yüklenebilecek) "vatan" kelimesinin tam karşılığının olmaması onun için bir bakıma şans sayılırdı; onun kullandığı *country* kelimesi kullanıldığı bağlama göre farklı anlamlar taşır, ama o kadar duygusal ve tumturaklı değildir ve

neredeyse her zaman "ülke" kelimesiyle karşılanması gerekir. Aksi takdirde –yani İspanyolca "vatan" kelimesinin karşılığını kullanmış olsa, ki imkânsız olmasına rağmen bu fikir tam biçimlenmeden bir gölge gibi kafamdan geçmişti– Troçki'nin eski sekreteri Nin'in kaderine görünürde dayanışma ya da duygudaşlıkla değindiği halde analojik anlamda faşist bir ruh taşıdığını düşünebilirdim; çünkü gündelik konuşmadaki analojik anlamıyla kelime bütün ideolojilerle bağdaşır, ideolojilerle ilgisi yoktur ya da olması gerekmez, zaten günümüzde de bu yüzden son derece belirsizdir, zamanında tartışılmaz zannedilen eski solcu liderlerden öylelerini tanıdım ki doğuştan faşist bir ruha sahiptiler (yazar olanların üslupları da faşistti). Tupra'nın hizmet etme fikrini ifade edişinde hem cilve hem de övünme işareti görmüştüm. Esrarengiz gibi görünen ve bundan yararlanan kişinin cilvesiyle, kendini daima etrafa, icabında vatana lütuf yağdıran biri gibi gören ya da algılayan kişinin övünmesi. Belki de üçüncü bir yabancı İngiliz, üçüncü bir sahte İngiliz, diye düşündüm; tıpkı –söylentilere bakılırsa– Toby gibi, bir-iki hafta önce itiraf etmiş olan Peter gibi; bu konuda Peter'a soru sorma fırsatını bulamamıştım henüz. En azından soyadı, o gerçekten tuhaf Tupra ismi onun sahte İngiliz olduğuna işaret ediyordu; öte yandan diğer ikisi gibi doğum yeri bakımından sahte olmayabilirdi; yeni gelenler ve şüpheli adları olanlar her yerde en vatansever kişilerdir, soylu ya da alçakça, temiz ya da pis yollardan hizmet vermeye en hazır olanlardır, minnet duygusuyla kendilerini sunarlar ya da belki günün birinde tenezzül edip onları kabul eden ve hâlâ kabullenmeye devam eden ülke için gerekli olduklarına inanmanın bir yoludur bu; soyadlarını değiştirmiş olsalar bile ülke onları kabul etmekle bir lütufta bulunmuştur, tıpkı Amerika'da Joe Arness olan Anadolulu zavallı Yohannes gibi, İngiltere'deki hayatında Mountbatten olan zengin Avusturyalı Battenberg gibi. Tupra'nın soyadını değiştirmemiş olması tuhaftı, belki bu ona bir aşırılık ya da risk gibi görünmüş, "kendi adını bile terk etmek zorunda kalma"yı tuhaf bulmuştu.

"Baksana buraya Deza," dedi, yine yanı başımda bitmiş olan De la Garza; devriye gezmekten bıkıp usanmıyordu, "bu çingeneye yüz vermeye devam edersen bütün karıları kaçıracağız. Bu gidişle şişko bizim Sütunbacağı kapacak, baksana nasıl yaltaklanıyor yağ tulumu. Hayvan herif."

Bu sefer kusursuz kitabi İspanyolcasıyla Wheeler bile söylediklerinin tek kelimesini anlayamazdı. Genç yargıç Hood gerçekten de Beryl'in kulağına bir şeyler fısıldıyor, karşılığında da mükâfat olarak kahkahalar koparıyordu; ihmalkâr sevgilinin üst dudağı bir süredir görünmez olmuştu; yargıç yayıldıkça yayıldığından kanepede ister istemez birbirlerine değiyorlardı. Ataşeye cevap vermedim, o an için vermedim, varlığını görmezden geldim, Sütunbacağın davete kiminle geldiğini unutmuşa benziyordu. Buna karşılık Tupra bu sefer ona değindi; o da benim gibi De la Garza'yı göz ucuyla izliyor olmalıydı ya da dilimizi, hele hele hep biraz yapay, zorlama, taklit hissi uyandıran argosunu bilmediği halde söylediklerini tahmin ediyordu. Ataşenin saçları yumuşayıp dağılmaya başlamıştı, Oxford'da hiç kimsenin Flask'le birkaç kadeh içip sağlam çıktığı görülmemiştir.

"Yurttaşınıza ya da arkadaşınıza kulak verseniz iyi olur," dedi Tupra babacan, şakacı bir tonda, "kadınlar konusunda gerilmeye başladı, İngilizcesi de girişimlerinde ona yardımcı olmuyor. Biraz yardım etmeniz gerekir. Mrs. Wadman'la, Kardinal'in dul eşiyle" –"dul" anlamında, yasal ya da alaylı bir terim olan *dowager* kelimesini kullanmıştı– "şansı olduğunu sanmıyorum; bir süre önce ona biraz iltifat etmiştim, hem gece boyunca ona bir güzellik kattı, hem de kendisini nasıl desem, ulaşılmaz hissetmesine yol açtı; bu gece kendini herhangi bir canlıya layık göreceğini sanmıyorum. Baksanıza, dünyevi tutkuların ne kadar fevkinde, bir eylül güzelliğiyle dolu, önünde uzanan meçhul sonbahara sükûnetle bakmıyor mu? Beryl'le şansını denese daha iyi ederdi, gerçi onun da aklı başka yerde, üstelik çok gecikmeden gitmemiz gerekiyor, Londra'ya kadar arabayla gideceğiz. Harriet Buckley'yi de deneyebilir, tıp doktorudur, sanıyorum birkaç gün önce boşandı, yeni medeni durumu onu araştırma yapmaya teşvik edebilir."

Bu sözlerinde mizahın yanı sıra gerçek –hatta neredeyse edebi– bir tatmin vardı; açık renk gözlerindeki doğal ya da kasıtsız alaylı ifade aldığı zevkle keskinleşmiş, kasıtlı hale gelmişti. Kadınları ikna etme, onlara kendilerini –ikinci dereceden de olsa– birer tanrıça ya da ganimet gibi hissettirme gücünün bilincinde olduğunu o zaman fark ettim. Daha doğrusu o sırada böyle bir iddiası olduğunu ya da hepsinin şakadan ibaret olduğunu düşündüm, çünkü henüz bu gücün derecesini bilmiyordum. Kardinalin dul eşini iltifatlarıyla o güzelleştir-

mişti, az şey sayılmazdı, Beryl'in sadakatinden ya da koşulsuz bağlılığından da çok emin olmalıydı ki onun hakkında böyle konuşabiliyordu, eski bir ahbapmış ya da İngilizce deyimiyle eski bir alevmiş* gibi, prensipte son kadehlerin ya da son bir kahkahanın zaafına kendini bırakabilmekte özgürmüş gibi.

"York Kardinali'nin eşinin adının Mrs. Wadman olduğunu bilmiyordum," diyebildim sadece.

Tupra yine ağzı kulaklarında gülümsedi; böyle gülümserken dolgun dudakları daha normal bir boyutta ve o kadar ıslak değilmiş gibi görünüyordu.

"Öyle olsa gerek, Yorklu ve dul olduğuna göre." Sonra etrafına bir göz gezdirdi, yakında gitmeleri gerektiğini söylemesiyle birlikte acele etme gereğini de hissetmeye başlamıştı sanki. Sağ bileğinde taşıdığı saatine göz attı. "İzninizi rica edeceğim, sizi yurttaşınızla baş başa bırakıyorum. Gitmeden önce yargıç Hood'la konuşmam gerekiyor. Tanıştığımıza gerçekten çok memnun oldum Mr. Deza."

"Ben de öyle Mr. Tupra," diye cevap verdim.

Vedalaşırken elimi sıkmayarak İngiliz'liğini kanıtladı; İngiltere'de genel kural olarak görgülü insanlar sadece bir kez, tanıştırıldıklarında el sıkışırlar; bir sonraki karşılaşmalarına kadar aradan aylar ya da yıllar da geçse bir daha asla el sıkışmazlar. Bunu bir türlü hatırlayamıyordum, elim bir an havada asılı kaldı.

"Bir şey daha var Mr. Deza," diye ekledi, bir adım attıktan sonra durup topukları üzerinde yaylanarak. "Umarım münasebetsizlik ettiğimi düşünmezsiniz, ama gerçekten BBC'den bıktıysanız ve bir hava değişikliği istiyorsanız, konuşup bir şeyler ayarlamaya çalışalım. Onca yararlı bilginizle... Peter'la da konuşun, fikrini alın, danışın isterseniz. O bana her an nereden ulaşabileceğini biliyor. İyi geceler."

Wheeler'dan söz ederken bir an gözlerini ona çevirmişti, ben de içgüdüsel olarak aynı şeyi yaptım. Peter açgözlülükle purosunu içiyor, belli etmeden ama kararlı şekilde dirseğiyle dul Wadman'ı ayakta tutmaya çalışıyordu; uyku kardinalin dul eşini giderek yana yatırıyordu, uykuya tamamen teslim olması an meselesiydi, biri onu dürtüklemezse sonunda başı ev sahibinin omzuna düşecek veya daha da

* *Old flame*: eski sevgili. –*ç.n.*

biçimsiz bir pozisyonda, yumuşak göğsü onun yumuşak göğsüne yaslanacaktı; masum rüyalara hazırdı, kolyesi çözülebilir, portakal dilimleri dekoltesinden içeri dökülebilirdi. Peter'ın gözlerinde yine karşılık veren bir bakış gördüm, Tupra'nın bakışına demek istiyorum; ona azıcık, pek azıcık sitem eder gibiydi, pek de vahim bir sonuca yol açmadan olup bitmiş bir tedbirsizliği ima edercesine, pek üzerinde durmadan: "Abarttın ama neyse. Beni dinlemedin." İlettiği mesaj buymuş gibi geldi bana, eğer bir mesaj ilettiyse. Sonra Tupra kanepenin arkasına geçip eğilerek kollarını kanepenin sırtına dayadı ve genç yargıç Hood'un kulağına kısaca bir şey –tek bir cümle– söyledi; daha doğrusu ensesine doğru konuştu, gizli bir şey söylemediğini düşündüm. Yargıçla Beryl gülmeyi kesip onu dinlemek üzere arkalarına döndüler; Beryl salıverilmeyi, belki de azledilmeyi bekleyen biri gibi otomatik bir hareketle tekrar saatine baktı, uzun çıplak bacaklarını çözdü. "Üçü birlikte çıkacak, birlikte gidecekler," diye düşündüm, "Tupra şişkoyu Londra'ya götürecek. Ya da arabayı Beryl kullanıyorsa, Beryl."

"Bu gece bu orospulardan birini kaldırmazsam bana da Rafael De la Garza demesinler. Eli boş dönmek için gelmedim buraya bu gece anasını satayım. Bu gece gebersem de düzüşeceğim."

De la Garza bir saniye bile aman vermiyordu, daha Tupra yanımdan ayrılır ayrılmaz saldırıya geçmişti yine. Aşağı yukarı bütün atasözleri gibi anlaşılmaz olan bir atasözünü hatırladım.

"Balıkçıl* ne kadar yüksekten uçarsa uçsun, sonunda şahine yem olur." Düşünmeden çıkıvermişti ağzımdan.

"Ne, ne? Ne diyorsun be?"

"Hiç."

* İspanyolcası: *garza*. –ç.n.

Ama De la Garza eli boş döndü, anasını satayım, en azından çıkarken yanında Oxfordshire'da bir kentin bahtsız belediye başkanıyla karısı olduğunu tahmin ettiğim kadından başka kimse yoktu; onlar da hercümerç olmaya eğilimli görünmüyordu (kadını o âna kadar görmemiştim bile, yönettikleri kentin dertlerini telafi etmiyor olsa gerekti) ve zaten yaşları da geçmişti; ataşe boş bulunup onları arabasıyla gidecekleri yere götürmek durumunda kaldı, Eynsham'a, Bruern'a, Bloxham'a, Wroxton'a ya da Kraliçe Elizabeth döneminden beri bednam Hog's Norton'a, bilemiyorum. Araba kullanacak hali yoktu (üstelik direksiyon sağdayken), ama ceza yemek umurunda bile değildi ve kaza yapabileceğini aklından bile geçirmeyen kendini beğenmişlerdendi. Fakat bu ihtimal Wheeler'ın aklından geçti, kaygısını dile de getirdi, üçünü gece misafir etmesinin daha iyi olabileceğini düşündü. İşçi partili belediye başkanıyla eşinin gözle görünür korkusuna ve Ewelme mi, Rycote mu, Ascot mu, neresiyse oraya kadar taksiyle gitmekten söz etmelerine rağmen, Wheeler'ı vazgeçirdim. Yol uzun sayılmaz dedim, De la Garza genç, refleksleri müthiş, hiç şüpheniz olmasın, leopardan farksız. Şık ortaçağ fantastik dünya edebiyatı meraklısı ya da uzmanı Sürtüklerin Efendisi'yle sabah kahvaltıda karşılaşmak en son istediğim şeydi ve esasen kaza yapması da umurumda değildi.

Daha önce birlikte çıkacaklarını tahmin ettiğim üç konuk da birlikte çıktılar, ilk gidenler arasındaydılar. Sir Peter Wheeler'ın şansına, saat on ikiyi geçiren tek kişi Lord Rymer, namıdiğer *Flask* oldu; çok eğlendiğinden ya da uykusu gelmediğinden değil, bir adım bile atamayacak durumda olduğu için. Ama Fıçı Oxford'da oturduğundan bu pek sorun teşkil etmiyordu. Bayan Berry taksi çağırdı, ikimiz ağır ve

alkollü Karafa'yı gecenin ortasından beri mıhlandığı koltuktan kazımayı ve Peter'ın bastonunun denetimi ve yönlendirmesiyle kibarca itip kakarak (hızla gerçekleştirilmesi imkânsız bir iş) kapıya kadar götürmeyi başardık; onu aracın içine bir şekilde sokmaya çalışırken taksi şoföründen yardım almayı reddettik, adam gideceği yere vardıklarında onu tek başına indirmek için akla karayı seçecekti zaten. Tutulan garsonlar gitmeden önce mecburen tabaklarda, servis tabaklarında kalan artıkları toparladılar, sonra da ben Bayan Berry'ye yardım ettim, fincanları, kadehleri ve küllükleri kaldırdık, ortalık epeyce toparlandı; Wheeler sabah kalktığında gecenin artıklarıyla karşılaşmaktan nefret ederdi; neredeyse hiç kimsenin dayanamadığı bir şeydir, benim de. Kâhya kadın çekildikten sonra Peter yavaşça, dikkatle, poposu yere değene kadar tırabzana tutunarak merdivenin alt basamaklarından birine oturdu (yardım teklif etmeye cesaret edemedim) ve tabakasından bir puro daha çıkardı.

"Bu saatte puro mu içeceksiniz?" diye sordum şaşırarak, epey vakit alacağını biliyordum.

Seksenlik bir adama hiç uygun olmayan bu oturma yeri seçiminin ani bir yorgunluktan kaynaklandığını ya da yatak odasının bulunduğu birinci kata çıkmadan önce biraz dinlenip güç toplamak için edinilmiş bir alışkanlık olduğunu düşünmüştüm, belki her zaman önce orada biraz durup sonra tırmanmaya başlıyordu. Hareket kabiliyeti iyiydi, ama bu yaşta, o dar ve yüksekçe ahşap basamakları –birinci kata kadar on üç, ikinci kata kadar yirmi beş– her gün sürekli inip çıkmak pek akıl kârı değildi. Bastonunu dinlenen bir askerin tüfeği ya da mızrağı gibi kucağına koymuştu; purosunu hazırlarken onu seyrettim; üçüncü basamağa oturmuştu, pırıl pırıl ayakkabıları ortasına halı yapıştırılmış ya da görünmeyen çivilerle sıkıca tutturulmuş birinci basamaktaydı. Duruşu genç bir insanın duruşuydu, bembeyaz olmakla birlikte hiç dökülmemiş saçları da öyle; pastayı hatırlatan hafif dalgalı saçları soldan dümdüz bir çizgiyle ayrılmıştı; çok uzak bir geçmişte kalmış çocukluğunu gözümde canlandıran o çizgi küçüklüğünden beri hiç değişmemiş olsa gerekti, Wheeler soyadından daha eskiydi muhtemelen. Yemek daveti için giyinip süslenmişti, gecenin sonunda dağılan insanlardan da değildi, Lord Rymer ya da Mrs. Wadman, hatta De la Garza gibi (giderken kravatı gevşemiş ve çarpılmış,

gömleği belinde isyan halindeydi); her şey yerli yerinde duruyordu, hatta saatler önce taranmak için ıslattığı saçları bile tam kurumamış gibi görünüyordu (jöle ihtimal dahilinde değildi). Merdivende kaygısız bir edayla otururken, Avrupa'da mecburen daha çetin geçen bin dokuz yüz otuzların ya da kırkların jönlerinden biri olarak onu gözümde rahatlıkla canlandırabiliyordum; sinemanın değil de gerçek hayatın jönlerinden ya da dönemin bir reklamındaki, afişindeki jönlerinden biri olarak; çehresinde gerçekdışı bir şey yoktu. Davetinden memnun kalmıştı herhalde, ertesi sabahı bu işe ayırmış olmamıza rağmen belki şimdi de davet hakkında biraz konuşmak, hemen noktalamamak istiyordu, muhtemelen daha erken biten diğer gecelerin çoğuna kıyasla kendini daha canlı hissediyordu – ya da o kadar yalnız hissetmiyordu. Gerçi asıl yalnız olan Oxford'daki Wheeler değil Londra'daki bendim.

"Yok canım, yarısını içeceğim, belki o kadarını bile içmem. Pek yorulmadım. Pek büyük bir israf da sayılmaz," dedi. "Ee? Nasıl geçti gece? Ha?"

Sorusunda pek az da olsa bir gurur ve lütuf edası vardı; beni çağırmayı akıl etmekle bana büyük bir iyilik etmiş olduğunu, beni varsaydığı yalnızlığımdan kurtardığını, insanlarla görüşüp tanışmamı sağladığını düşündüğü belliydi. Ben de onun bağışlanabilir gururundan yararlanıp her şeyden önce hak ettiği tek sitemi dile getirdim:

"Çok iyi geçti Peter, çok teşekkür ederim. Ama büyükelçilikte görevli o yaratığı davet etmeseydiniz çok daha iyi geçecekti; ne demeye çağırdınız onu? Kimin nesi? Nereden buldunuz o geri zekâlıyı? Siyasi geleceği var gerçi, siyasi ve hatta diplomatik geleceği var. Eğer konu buysa ve sempozyumlar, yayınlar ya da başka bir şey için ondan fon koparmayı umuyorsanız bir diyeceğim yok; ona tercümanlık, neredeyse arabuluculuk ve bakıcılık etmenin bana düşmesi haksızlık olduğu halde. Bir gün İspanya'da bakan olacak, ya da en azından Washington'da büyükelçi; ülkemde sağın üretip çoğalttığı, solun da iktidara geldiğinde salgına tutulmuşçasına taklitlerini ürettiği, samimiyetle parfümlenmiş gösteriş budalası hödükler soyundan. Sol meselesi zaten günümüzde her yerde olduğu gibi laftan ibaret biliyorsunuz. De la Garza garantili bir yatırım, hakkını veriyorum, hem de kısa vadeli; herhangi bir iktidarla kariyer yapabilir. Tek sorun davetten

pek memnun kalmamış olması. Neyse, o da bir şeydir, benim gecemin yarısını mahvetti." Bu sözlerin ardından rahatlamıştım.

Wheeler purosunu uzun kibritlerinden biriyle, bu kez o kadar abartmadan yaktı. Sonra başını kaldırıp hafif bir merhamet ve şefkat ifadesiyle bana baktı uzun uzun; ben merdivenin karşısında, ayakta, yakınında duruyordum; salondan çalışma odasına açılan ve Wheeler'ın hep açık tuttuğu sürme kapının pervazına dayanmıştım (çalışma odasında iki rahle görülürdü hep, birinin üstünde kendi dilinde açık bir sözlükle bir büyüteç, ötekinde yine açık bir atlas, bazen Blaeu, bazen de muhteşem Stieler olur, bir büyüteç de bu rahlede bulunurdu); kollarımı kavuşturmuştum, ayaklarım da çapraz duruyordu, sağ ayağım öndeydi ve sadece parmak uçlarım yere değiyordu. Meslektaşı, dostu ve benzeri Rylands'ın daha sıvımsı ve farklı renkleriyle dikkat çeken gözlerine karşılık –bir gözü zeytinyağı rengi, diğeri açık kül rengiydi; biri zalim kartal ya da kedi gözü, öteki dürüst köpek ya da at gözü– Wheeler'ın gözleri mineralimsi ve hem şekil hem boyut olarak neredeyse tıpatıp aynıydı; mora çalan benekli ve son derece berrak ya da eflatuna kaçan damarlı ve saydam iki bilyeyi andırırlardı; hatta neredeyse grena rengindeydiler, ametiste, morganite, daha mavimsi olduklarında kalseduana da benzerlerdi; renkleri ışığa göre, gündüzün, geceleyin, mevsime ve bulutlara göre, sabah mı öğleden sonra mı olduğuna göre ve sahiplerinin ruhsal durumuna göre değişirdi; küçüldüklerinde çocukluğumun sonbahar başı meyvesi narın tanelerini andırırlardı. Bir zamanlar çok parlak, öfkelendiğinde ya da cezalandırırken korkutucuydular herhalde, şimdi genel sükûnetlerinin içinde o ateşin korlarını ve geçici bir kızgınlığı barındırıyorlardı hâlâ; gözleri doğuştan değil de öğrenilmiş, iradeyle ya da uzun süre işlenmiş bir sükûnet ve sabırla bakardı; ama onaylarken bile her an içlerinde bir ihtimal olarak görülen hınzırlık, ironi, kapsamlı ve gerçekçi istihza hiç azalmamıştı; hayatını bu gözlerle gözleyerek, kıyaslayarak, yeniden eskiyi tanıyarak, bağlantı ve ilişki kurarak, görsel hafızasında iz sürerek, böylece henüz görülmemiş, gerçekleşmemiş şeyi öngörerek ve yargı oluşturmayı göze alarak geçirmiş olan kişinin yerleşik kavrayışı da hiç azalmamıştı. Merhametli göründüklerinde ise –ki hiç de ender değildi– kendiliğinden ortaya çıkan acıma hemen ardından yorgun bir doğrulama ya da bitkin bir boyun eğişle hafiflerdi; sanki göz-

bebeklerinin ardında, eninde sonunda hepimizin kendi talihsizliğimize bir ölçüde –ne kadar az da olsa– kendimiz yol açtığımız, onu kendimiz yarattığımız, çekmeyi kabullendiğimiz ya da ona razı olduğumuz düşüncesi vardı. "Mutsuzluk bir icattır," diye alıntı yaparım bazen kendi kendime.

"Siz İspanyolların, İtalyanların, Fransızların ve Latin Amerikalıların sanki hayal gücü ve spekülasyonun haricinde varmış ya da var olmuş gibi değindiğiniz sol, her zaman, her yerde laftan ibaretti, öteden beri. Daha önce olmasa da bin dokuz yüz otuzlarda bunu anlamış olmalıydınız. Toplu bir fantazi sadece. Maske, retorik, sade olduğu ölçüde aldatıcı üniformalar, aynı şeyin daha gösterişli yüzleri ya da şekilleri, daima iğrenç, daima adaletsiz ve sağlam, dokunulmaz, hep aynı şey. Orospu çocuklarının ilk bakışta yüzlerinden tanınmasını tercih ederim ben, hiç değilse insan nasıl davranacağını bilir, kimseyi ikna etmesi gerekmez, fazladan çaba göstermekten kurtulur. Hepsi baskıcıdır, ta başından anlaşılmaması inanılır gibi değil, davanın, halkın davasının ya da propaganda amaçlarının ne olduğu hiç fark etmez. Sahtekârlar ve olağanüstü saf tipler, bu amaçlara tarihsel ya da ideolojik der, ben asla böyle tanımlamam, gülünç bir şey. Hâlâ istisnalar olduğuna inanılmasını aklım almıyor; istisna yok çünkü, uzun vadede yok, hiçbir zaman da olmamıştır. Bir düşün, bulmaya çalış. İstisna olarak sol, ne saçmalık. Ne büyük bir israf." Wheeler nokta, paragraf başı niyetine ağız dolusu duman savurdu havaya ve gerçekten başka konuya geçti: "Zavallı babasının deyişiyle Rafita'ya gelince, bence artık şikâyet etmesen, hınçlanmasan iyi olur, adamı az önce yollara düşürerek kesin ölüme gönderdiğinden, öylesi zalimlik olur (belki şu anda ölmüştür bile)" –saatine bakarmış gibi yaptı ama gömleğinin kolunun altından saat görünmedi bile– "bu arada belediye başkanı Pennick'le itaatkâr eşini de ölüme mahkûm etmiş oldun; gerçi vefatları kamusal bağlamda da kişisel bağlamda da kimse için büyük bir kayıp sayılmaz. Rafita'nın babası eski dostumdur, ama benden epeyce gençtir, en az on yaş. Savaş sırasında Londra'daydı, zor zamanlarda yardımı dokundu. Daha sonra diplomatlığa soyundu, büyükelçiliğe oynadı, ama başaramadı. İngiltere büyükelçiliğini kastediyorum; hayatının yarısını Afrika'da, Okyanusya'nın bir bölümünde dolaşarak geçirdi, sonra emekliye ayırdılar. Rafita'yı ara sıra eğlendirmemi, biraz

yönlendirmemi, ihtiyacı olursa ona yardım etmemi rica etti benden. Biliyorsun anne babalar çocuklarının büyüdüğünü, bazen kötü insanlara dönüştüklerini asla kavrayamazlar; hatta bazen daha beşikteyken gözle görülür şekilde kötüdürler, ama onlar gözlerini kapamışlardır." "Ne kadar dangalak olduklarını da," diye geçirdim içimden, Peter'ın sözünü kesmeden. "Şu anda benim kimseyi eğlendirecek ya da yönlendirecek, kimseye yardım edecek durumda olmadığımı düşünebilirsin, ama bir yemek daveti vermişken... Doğrusunu istersen gelmez diye düşünmüştüm. Bildiğim kadarıyla Londra'da tanıdıkları çok. Onunla bu kadar fazla zaman geçirmek zorunda kalmana üzüldüm, Lord Rymer'ın desteği pek yetersiz kaldı, anlıyorum, ikisinin daha çok anlaşacaklarına güveniyordum. Elbette Rafita'nm İngilizcesinin de çok daha yeterli olduğunu sanıyordum; neredeyse iki yıldır İngiltere'de; ayrıca daha çocukken öğrendiğinden de şüphe etmiyordum, babasının İngilizcesi çok iyidir, aksanlı konuşur ama katiyen evladınınki gibi korkunç bir aksan değil. Tabii Pablo, babası, neredeyse hiç içki içmez, oysa Rafita matara gibi, ama mataradan daha hacimli, feci bir şey, tekrar doldurulabilir şişe gibi bir şey. Babası harika bir insandır, oğlu geri zekâlının teki. Bazen oluyor, değil mi, tam tersi kadar sık ya da nadir. Bununla birlikte o aptal hayatta daha başarılı olacak." "Tam bir dangalak," diye düşündüm tekrar, yüksek sesle söylemeden, "bakanlığa kadar yükselecek." Wheeler biraz daha duman üfledi, bu kez iki-üç halka koyuverdi aralıklarla; bu konu kendisini pek ilgilendirmiyormuş ve yapılan açıklamalar konuyu bağlayıp kapatmaya yeter de artarmış gibi. Ben sigara paketimi çıkardım, o karşıdan uzun kibritlerinin durduğu iri kutuyu sallayarak uzattı; çakmağımı göstererek ateşim olduğunu belirtip sigaramı yaktım. Bir sonraki sorusunu soruş şekli, nedense vakit geçirmeden sormak istediğini ya da zaten bir süredir sormak için yanıp tutuştuğunu düşündürdü; laf olsun diye sorulan bir soru değildi, teklifsiz hoşbeşlerle, bir yemeğin ya da davetin ardından, herkes gittikten sonra ya da biz de başkalarıyla birlikte oradan ayrıldığımızda kendiliğinden yapılan, bazen kendimizi alamayarak yaptığımız yorumlarla da ilgisi yoktu. Artık Londra'ya yaklaşmış olmaları gereken Tupra, şişman yargıç ve Beryl belki bizden ya da Fahy'lerle Mrs. Wadman'dan bahsediyorlardı. De la Garza'yla Thame ya da Bicester veya her neresiyse oranın belediye başkanı

da, eğer hep birlikte bir virajda hayatlarını kaybetmedilerse ve De la Garza İngilizce iki kelimeyi bir araya getirebiliyorsa (tabii el işaretleriyle anlaşmaya da çalışabilir, böylece direksiyonu bırakıp kaza ihtimalini artırırdı) başkanın eşini yerin dibine geçirerek kaypak sürtükler konusuna kafa yoruyorlardı belki. Hatta Bayan Berry bile yatağında uyuyamayıp kendi kendine geceyi düşünüyor olmalıydı; o da misafir ağırlamış, tali de olsa ev sahipliği yapmıştı, bu uzun gecenin hemen noktalanmasını istemezdi. "Söylesene, Beryl'i nasıl buldun? Nasıl bir etki uyandırdı sende? Ne gibi bir izlenim bıraktı?"

"Beryl mi?" diye cevap verdim biraz şaşırarak, bana onunla değil, arkadaşı Bertram'la ilgili soru sormasını beklerdim, eğer dediği gibi gerçekten arkadaşıysa tabi. "Aslında pek konuşmadık, neredeyse herkesle pek üstünkörü ilgileniyordu, çok memnun görünmüyordu geceden, görev icabı gelmiş gibiydi. Ama çok güzel bacakları var, o da bunu biliyor ve kullanıyor. Yüzüne gelince, dişleri ve çenesi fazla iri, buna rağmen oldukça güzel. En çekici yanı, en büyük kozu kokusu: ender rastlanan, hoş, çok seksi bir koku."

Wheeler'ın bakışlarında kınamayla alay karışıktı, her halükârda eğlendiği belliydi. Bastonunu hafifçe bana doğru sallar gibi yaptı, ama havaya kaldırmadı, sapından tutmakla yetindi. Bazen bana öğrencisiymişim gibi davranırdı, hiçbir zaman öğrencisi olmamıştım ama bir anlamda öyleydim. Tıpkı zamanında Toby'nin olduğum gibi Wheeler'ın da çırağıydım, vizyonunun ve üslubunun çömeziydim. Ama Wheeler'la daha çok şakalaşırdım. Belki de silikleşen, sadece hatıralarda geri gelen şeyler çok zayıflayıp daha azmış gibi göründüğünden bana öyle geliyordu da ikisiyle de şakalaşmıştım, tıpkı Cromer-Blake'le de şakalaştığım gibi; o da benim dönemimde Oxford'daydı, aşağı yukarı benim yaşımdaydı, çarpıcı bir zekâsı vardı, ne var ki bunun kendisine pek yararı olmamış, ben İspanya'ya döndükten dört ay sonra AIDS'den ölmüştü; gerçi hastalığının adını Oxford camiasında telaffuz eden olmamıştı o sırada (sonradan da pek olmamıştı, Oxfordlular önemsiz konularda dedikoducu, ciddi konularda ketumdur). Onu hastayken görmüştüm, sonra toparlanmış, ardından iyice kötülemişti, nesi olduğunu hiç sormamıştım. Luisa'yla da çok şakalaşırdım, belki de sevgimi ifade etmemin belli başlı ve kifayetsiz yolu buydu. Sevginin ötesinde bir şeyler olunca sorunlar baş gösteriyor, ben öyle düşünüyorum.

"İşte, söylüyorum sana, Londra'da çok yalnızsın. Doğrusu ben bunu kastetmemiştim. Açıkçası Beryl'in hayvansal salgılarının seni uyarıp uyarmadığını kendi kendime bile sormaya asla cesaret edemezdim; senin bu tür serüvenlerin konusunda merakım olmayışını mazur gör. Ben Tupra'yla ilgili olarak sormuştum, onunla ilişkili olarak, onunla ilişkisi açısından nasıl bir izlenim yarattı diye. Benim ilgilendiğim, öğrenmek istediğim bu," –bir es verdi– "ifrazatının seni tahrik edip etmediği değil. Beni ne sandın bilmem ki..."

Sözünü bitirdikten sonra kolunu uzatıp işaretparmağıyla salonda belirsiz bir noktayı gösterdi, herhalde ona bir şey vermemi istiyordu. Kendi sigaramın külleri için bir küllüğe ihtiyacım olduğundan hiç duraksamadım, gidip kendime ve ona birer küllük getirdim; purosunun külü tehlikeli biçimde uzamıştı. Küllüğü alıp basamağın üstüne, yanı başına koydu, ama gecikmemesi akıllıca olacak hareketi hemen yapmayıp başını iki yana sallayarak şimdi oynattığı parmağıyla aynı belirsiz noktayı göstermeye devam etti. Dudakları ansızın birbirine yapışmış, adeta ağzını açmakta güçlük çekermiş gibi sımsıkı kenetlenmişti. Buna rağmen yüz ifadesi değişmemişti.

"Porto şarabı? Son bir kadeh ister misiniz Peter?" diye sordum tahmin yürüterek, ince zincirli, madalyalı çeşitli içki şişeleri ortalıkta kalmıştı. Başını tekrar iki yana salladı, aradığı kelimeyi yakalayamıyormuş gibi, bir boşluk, bir tıkanma; bu kadar iyi taşınsa, alaya alınsa bile ilerleyen yaş ara sıra böyle saçmalıklarla intikam alıyordu belki. "Şekerleme? Çikolata?" Şekerleme ve çikolata tepsileri salonda duruyordu hâlâ. Tekrar başını salladı, işaretparmağını uzatmış yukarı aşağı oynatmaya devam ediyordu. "Bir atkı getirmemi ister misiniz? Üşüyor musunuz?" Hayır, o da değildi, başını salladı yine, şık kravatı boynunu yeterince koruyordu. "Minder?" Nihayet rahat bir nefes alarak onayladı ve sonra ortaparmağım da işaretparmağıyla birlikte havaya kaldırdı, iki minder istiyordu benden.

"Minder yahu, nedir bilmem, ara sıra en saçma kelimelerde böyle tıkanıp kalıyorum, o zaman da hatırlayamadığım kelimeyi buluncaya kadar başka şey söyleyemiyorum, bir çeşit geçici afazi."

"Doktora göründünüz mü?"

"Yok canım, fizyolojik bir şey değil, çok eminim. Bir anlık bir şey, sanki irademi geri çekilmiş gibi. Bir uyarı sanki, öngörü, yani..."

Sözünü bitirmedi. "Veriver bir zahmet, böbreklerim minnettar olacak."

Bir kanepeden iki minder alıp verdim; sırtına, böbreklerinin hizasına yerleştirdi; salonda oturmayı tercih etmez mi diye sordum; puroyu tuttuğu eliyle istemediğini belirten bir hareket yaptı (bunun üzerine uzun kül halının üstüne düştü), zahmetine değmeyeceğini, beni fazla uzun süre oyalamayacağını söylemek ister gibi (şekli bozulmamış olan külü elinin tersiyle yuvarlayarak –parçalamadan ama halıyı hafifçe lekeleyerek– bir alt basamağa bırakmış olduğu küllüğe düşürdü); ben de yerime döndüm, ama çalışma odasında bulunan ve üst raflardaki kitaplara ulaşmak için kullanılan beş-altı basamaklı küçük merdiveni çekip eşiğe yerleştirdim ve üstüne oturdum; kısacası Wheeler'la aramdaki mesafe değişmedi.

Wheeler son cümleleri İngilizce söylemişti, daha çok İngilizce konuşuyorduk, çünkü İngiltere'deydik ve gün boyunca diğer insanlarla bu dili konuşuyor, bu dili işitiyorduk, ama yalnız kaldığımızda İspanyolca da konuşur, duruma göre bir dilden ötekine geçerdik, gerektiği için, daha rahat olduğu için ya da keyfimiz istediği için; iki dilden birinde iki kelimeyi araya sıkıştırmak bazen düşünmeden o dilde konuşmamız için yeterli olurdu; onun İspanyolcası mükemmeldi, hafif aksanlı, akıcı ve oldukça hızlı konuşurdu (gerçi konuşması doğal olarak benim makineli tüfek hızımdan daha yavaştı çünkü benim bol bol kullandığım o vahşi zincirleme ulamalardan kaçınırdı); kelime seçiminde ise belki anadili İspanyolca olan birine kıyasla fazlasıyla titiz ve özenliydi. Öngörü anlamında İngilizce *prescience* kelimesini kullanmıştı, kültürlü insanların kullandığı, ama İspanyolcadaki *prescicencia* kadar ender rastlanmayan bir kelime; bizde kimse bu kelimeyi konuşmada kullanmaz, neredeyse kimse yazmaz ve pek az kişi bilir, biz daha çok "önsezi", "sezgi", hatta "hissikablelvuku" terimlerini kullanma eğilimindeyizdir, bunların hepsi duyumlarla ilişkili şeylerdir, içe doğmadır –konuşmada bu terim de kullanılır– bilgi ve kesinlikten çok duygularla ilgilidir, hiçbiri gelecek olayların *bilinmesi* anlamını taşımaz; oysa *prescience* ve *presciencia* tam olarak bu anlamı taşır, henüz var olmayan, gerçekleşmemiş olan şeyin *bilinmesi* (öte yandan, kehanetle, müneccimlikle, malum olmayla, gaipten haber vermeyle, hele hele günümüzde şarlatanların "telepati" dediği şeyle hiç

ilgisi yoktur, bunların hiçbiri "*science*-bilim" kavramıyla bağdaşmaz). Wheeler'ın, cümlesini tamamlamış olsa, "Bir uyarı sanki, öngörü, yani geri çekilen iradenin uyarısı," demiş olabileceğini düşündüm. Belki de daha açık seçik bir düşünceydi kafasından geçen ve "Bir uyarı sanki, öngörü, yani ölmenin nasıl bir şey olacağının öngörüsü," diye tamamlayacaktı cümlesini. Bir keresinde, her ikimiz de Cromer-Blake'in hiç sözü edilmeyen hastalığı için endişeliyken Rylands'ın onunla ilgili olarak söylediği bir şeyi hatırladım. "Bir hastanın iradesi kime aittir?" demişti; şu anda konuşmamıza ara verdiğimizde karanlıkta sesi yakınlaşarak işitilebilen ırmağın, Cherwell'in kıyısındaydık, hasta dostumuzun kimi davranışlarına açıklık getirmeye çalışıyorduk. "Hastaya mı? Hastalığa mı, doktorlara mı, ilaçlara mı, kaygıya mı, ıstıraba mı, korkuya mı? Yıllara mı, geçen zamana mı? Artık var olmayan benliğimize... irademizi de beraberinde alıp götüren o benliğe mi?" ("Tuhaf şey artık sevmemek," diye serbest bir alıntı yaptım içimden, "sevmeyi arzulamamak daha da tuhaf. Belki de değil," diye düzelttim hemen, "belki o kadar tuhaf değil.") Ama Wheeler hasta değildi, sadece yaşlıydı ve neredeyse bütün zamanı geçmişti; eski benliğine de, geliştirmiş olabileceği çeşitli muhtemel benliklere de sahip olmama deneyimini yaşama fırsatını bol bol bulmuştu. (Hatta adını bile çok erken terk etmişti.) "Önceden kurgulama" da dememişti, alışıktı buna, yani her şeyi, dahil olduğu bütün olayları ve konuşmaları önceden kafasında canlandırmaya; eminim o andaki konuşmamızı da önceden kurgulamış, hatta planlamıştı, davet bittikten, herkes gittikten sonra, Bayan Berry üst katta istisnai biçimde uyku tutmadan yatağında dönüp durur, yerine getirdiği bütün görev ve hazırlıkları aklından geçirerek belki sırf kendisinin fark etmiş olacağı bir kusur yüzünden kahrolurken ikimizin karşılıklı birer merdivende oturup konuşmamızı da önceden kurgulamıştı. Bu sohbet muhtemelen Wheeler'ın ölçütlerine ve niyetine uygun şekilde gelişiyor, hiç şüphesiz onun tarafından yönetiliyordu; ama bu prensip olarak beni rahatsız etmiyordu, sadece aklımı kurcalıyor ve beni eğlendiriyordu; bu zevki ona hiçbir zaman çok görmedim. Peter "*prescience*" demişti, Latince aslı olan *praescientia*'dan neredeyse hiç değişmeden dillerimize geçmiş, fazla kullanılmayan, ender rastlanan bir kelime, dolayısıyla anlaşılması pek de kolay olmayan bir kavram.

"Neyin uyarısı Peter? Neyin öngörüsü? Cümlenizi yarım bıraktınız."

O da ben de dikkatimizin dağılmasına izin veren, oyuna gelen, amaçlarını ya da ilgilendikleri şeyi unutan insanlardan değildik. Avımızı elimizden kaçırmazdık. Ben onun bu huyunu bilirdim, o da benimkini; onun ne kadar bildiğini henüz bilmiyordum, ertesi sabah öğrendim. Belki bu yüzden, bildiği bu inadımı fark edip tanımış gibi güldü, bu kez duman nokta, paragraf başı işareti olmadan dişlerinin arasından kaçtı.

"Zaten bildiğin şeyi sorma Jacobo, senin tarzına yakışmıyor," diye cevap verdi gülümsemeye devam ederek. Peter kolay kolay tuzağa yakalanan, avlanan insanlardan da değildi, sadece önceden aktarmaya ya da itiraf etmeye niyetlendikleri şeylere cevap verenlerdendi. O bana Jacobo diye hitap edenlerdendi, bazıları –örneğin Luisa– Jaime derdi; ikisi aynı isimdir, gerçi ikisi de benim tam ismim değildi (belki kendi karımın zaman zaman bana soyadımla hitap etmesinin sebebi de buydu). Tanıştığım kişiye, ortama, duruma göre, hangi ülkede bulunduğuma ve hangi dilin konuşulduğuna bağlı olarak kendimi bu isimlerden kâh biriyle kâh ötekiyle ya da asıl adımla tanıştırırdım. Wheeler daha özentili sayılabilecek çeşitlemeyi tercih ederdi, ya da daha yapay biçimde tarihsel olanını; eski İspanyol geleneğinde Stewart soyundan James isimli Britanya krallarının adının bu şekilde tercüme edildiğini bilirdi.

"Ne zamandır oluyor? Hatırladığım kadarıyla ben daha önce şahit olmamıştım."

"Altı ay kadar önce başladı galiba ya da biraz daha fazla. Ama binde bir oluyor, nadiren, başka türlüsü gülünç olurdu. Gördün zaten, birkaç saniye sürüyor sadece, daha önce şahit olmaman normal, tersi olsa hem tuhaf olurdu hem de talihsizlik. Neyse, bırak bunu, bununla vakit kaybetme, bacaklarıyla çenesi dışında Beryl'i nasıl bulduğunu hâlâ söylemedin; Tupra'yla ilgili olarak, ikisi birlikte ne gibi bir izlenim uyandırdı sende?" Avını elinden bırakmıyor, cevap verilmesini istediği şeye cevap vermeye mecbur ediyordu beni. Onun bu ısrarlarına da asla karşı koymadım.

Soketlerinin, daha doğrusu dizaltı çoraplarının biraz aşağı kaymış olduğunu gördüm; belki çocuk gibi merdivene oturup bacaklarını bir

koltuk ya da iskemledeki oturuşuna kıyasla daha fazla büktüğü ve dizleri daha yukarıda kaldığı içindi. Çorapları ansızın buruşmuş, gevşemişti, tabanları fazlasıyla kaygan (kaymaya çok müsaitti, Bayan Berry bu konuda pek özen göstermemişti), pırıl pırıl rugan ayakkabılarıyla tezat oluşturuyordu şimdi; çoraplar inişe devam ederse bacakları açığa çıkacaktı. O takdirde durumu kendisine haber vermem gerekirdi belki; tek şahit, durumu ona bildirebilecek tek kişi ben olduğum halde bu tür bir dikkatsizlikten hoşlanmazdı, daima zarif ve iyi giyimli olmaya özen gösteren biriydi.

"Pekâlâ, madem merak ediyorsunuz, söyleyeyim: O çift üzerine tek metelik bahse girmezdim, arkadaşınız Tupra için pek umut vadetmiyor durum. O kadın birinin yeni sevgilisinden başka her şeye benziyor. Tam tersine, onunla tembellikten, alışkanlıktan ya da görünürde daha iyi, hatta daha kötü bir ihtimal olmadığından birlikteymiş gibi görünüyor; yeni bir ilişki için son derece tuhaf bir tavır. Bende uyandırdıkları his tembellik ve kıdemlilik, eski sevgililer gibi" –kelime kelime çevrildiğinde "eski alev" anlamına gelen *old flame* tabirini kullanmıştım– "hâlâ görüşen ama birbirini ezbere bilen ve birbirlerine tahammül edip birazcık özlem duymakla birlikte birbirlerinden çok çabuk sıkılan ve aslında her biri diğerini kendi geçmişinin temsilcisi olarak gören iki kişi. Sanki Tupra, ne bileyim, davete yalnız gelmemek için getirmiş onu yanında, anlaşma yapmışlar gibi. Bu ihtimal de Tupra'nın fiziğine ve tarzına sahip bir adam söz konusu olunca tuhaf geliyor insana; kendisine eşlik edecek birini, üstelik güzel birini bulmakta zorluk çekecek bir adama benzemiyor. Eğer kadına iyilik olsun diye, onu dışarı çıkarmış olmak için getirdiyse, yine tuhaf; dediğim gibi Beryl sıkılıyordu, neredeyse mecburen ya da bir anlaşma uyarınca gelmiş, ne bileyim, adeta sürüklenmiş gibiydi. Tupra'nın ahbaplarında –davetlilerin onun ahbabı olduğunu varsayıyorum– iyi bir izlenim bırakmak gibi bir kaygısı bile yoktu. İnsan bir ilişkinin ilk dönemlerinde sevgilisinin kedisi, kanaryası, pedikürcüsü tarafından bile onaylanmak, sütçünün bile desteğini kazanmak ister. Yeni sevgilinin iğrenç bir çevresi olsa bile tamamına kendini beğendirmek için sürekli çaba gösterir. Oysa Beryl'de böyle bir çaba katiyen görülmüyordu. Bırakın çabalamayı, denemiyordu bile."

Wheeler purosunun yanan ucunu gözlerine çok yaklaştırarak in-

celedi; gözlerinin madeni ışıltısı puronun korundan daha parlaktı; ateşi canlandırmak için üfledi, purosu pek çekmiyordu artık ya da o çekmiyormuş gibi yapıyordu; doğrudan yüzüme bakmadan –kuşkusuz hissetmediği bir kayıtsızlık havasıyla– devam etmem için üsteledi. Gözlerini benden kaçırmasına rağmen bembeyaz, düz kaşlarının memnuniyetle kırıştığını gördüm, sesinde bastırılmış bir heyecan, bir gerginlik fark ettim; birini sınavdan geçiren ve sorularının cevabını aldıkça karşısındakinin sınavdan alnının akıyla çıkacağını öngören (ama henüz olumlu hükmü dile getirmeye cesaret edemeyip dua ederek bekleyen) biri gibi.

"Sahi mi?" dedi, ama tonu sorar gibi değil, onaylar gibiydi. "Eski sevgililer gibi ha? Ve sence Beryl buraya *velis nolis** geldi." Latince ifadeler kullanmaktan gerçekten hoşlanıyordu. "Daha neler gördün, devam et bakalım anlatmaya."

"Başka ne diyeyim bilemiyorum Peter, ikisiyle de pek uzun konuşmadım, üstelik ikisiyle ayrı ayrı konuştum; Beryl'le nezaket icabı birkaç kelime, Tupra'yla da birkaç dakika, birlikte görmedim ikisini. Niye bu kadar ayrıntılı soruyorsunuz? Benim de Tupra'yla ilgili size birkaç sorum olacak, geçen gün telefonda kendisinden niye uzun uzadıya söz ettiğinizi henüz açıklamadınız. Biliyor musunuz, BBC'den sıkıldığım takdirde bana iş teklif etti. Ne iş yaptığını bile bilmiyorum. Bu konuyu sizinle konuşmamı önerdi, bir sebebi olmalı. Size danışmamı önerdi. Siz biliyorsunuzdur konuyu. Uygun gördüğünüzde de konuşacaksınız herhalde Peter. İlk bakışta sevimli bir adam. Ayrıca karşısındakine" –duraksadım: baştan çıkarma değildi, korkutma değildi, kayırma değildi, gerçi bunların hepsini kullanabilirdi de– "hükmedebilecek biri, değil mi? Nedir zanaati, mesleği?"

"Tupra'yı yarın sabah kahvaltıda konuşuruz. İş meselesini de herhalde." Wheeler otoriter olmasa da itiraza, karşı çıkmaya fırsat tanımayan bir tonda konuşmuştu. "Şimdi Beryl'le ilgili bir şeyler daha anlat, Tupra'yla ikisi hakkında. Hadi bakalım. "Hangi konuya yoğunlaşmam gerektiği konusunda da ısrarlıydı: Eski sevgililer demek..." ("*Old flames, well, well...*" demişti, İngilizce konuşmaya devam ediyorduk, ben tahmin yürütürken o beni teşvik ediyormuşçasına –"sı-

* İstese de istemese de. –*ç.n.*

cak, sıcak"– yol gösteriyordu.) "Geçmişin temsilcisi diyorsun. Her biri diğerinin geçmişinin."

Artık Wheeler'ın beni sınavdan geçirdiğinden kuşkum kalmamıştı, ama sebebini de, sınavın konusunu da, ne tür bir sınav olursa olsun, sınavı geçmek isteyip istemediğimi de bilmiyordum. İnsan sınav duygusuyla karşı karşıya kaldığında içgüdüsel olarak, meydan okunduğu için başarılı olmak ister, hele bizi sınayan ve yargılayan kişi takdir ettiğimiz biriyse. Ama körü körüne ilerlemek bende bir güvensizlik yaratmıştı. Mesele Tupra'yla ve Beryl'le ilgiliydi, bir de muhtemelen Tupra'nın vedalaşırken yaptığı gayriresmi ya da farazi iş teklifiyle; teklifini daha ziyade kibarlık olarak nitelendirmiştim, ya da son dakikada kendine önemli adam havası verme arzusuna; gerçi De la Garza gibi birine daha uygun bu tür boş gurur gösterileri ona yakışmıyordu, böyle bir şeye ihtiyaç duyacak biri gibi görünmüyordu. Bunlar ataşe Rafita'nın ağzından çıkmış olsa kuşkusuz boş laftan ibaret olurdu; adam geri zekâlı, farfaracı hödüğün tekiydi. Wheeler'ın muammalarına, dolambaçlarına da bir anlam veremiyordum, bana güvenebilir, açık konuşabilirdi; tabii kendisi eğlenmek, beni de meraklandırmak istiyor idiyse o başka. Ertesi sabah kahvaltıda açık konuşacağını anladım, her şey belirlenmiş, tayin edilmiş zamanında yapılacaktı; zamanı o kendi yaşlılığının ufalanan, azalan zamanına göre belirleyecekti – gerçi kimin zamanı azalmaz ki? Dolayısıyla istediğini yaptım, beni sürüklemesine izin verdim; oysa aslında ekleyecek fazla bir şeyim yoktu; biraz uydurdum, ifade ettiklerimi genişletim, süsledim, uzattım, belki fazla uydurdum. Wheeler'ın soketlerinin ya da spor çoraplarının (ilk giydiğinde benim çoraplarım gibi dizinin altına kadar geliyor olmalıydı) biraz daha sarkmış olduğunu fark ettim; oturduğum yerden esmer teninin incecik bir şeridi açığa çıkmıştı bile; şimdi düşünüyordum da, teninin rengi İngiliz'den çok güneylilere benziyordu. Bastonunu tam bir mızrak gibi, yumruk yaptığı iki eliyle tepeden tutmuştu, neredeyse sönmüş olan puroyu küllüğe bırakmıştı; yüzündeki memnuniyet ifadesi olmasa diken üstünde oturuyor derdim; elbette fazla batmayacak küt dikenler üstünde.

"Evet, bilmem ki, yeni bir ilişki için ikisi de fazlasıyla kendi havasındaymış gibi geldi bana. Kaşarlanmış, evli bir çift olsalar, heyecanı artık söndüğünden aslında tükenmiş, ancak yanlarında kendilerini eğ-

lendirecek başka insanlar olmadığı zaman, yalnız kaldıklarında, o da bazen canlanan bir ilişki olsa, dikkatimi çekmezdi. Gerçi sizin böyle bir şeyi yaşamaya fırsatınız olmadı, evliliğiniz çok kısa sürdü, çok geride kaldı, ama başkalarında gözlemişsinizdir: Neredeyse bütün evliliklerde öyle yürekler acısı bir an, zımni yas ânı gelir ki, karıkocanın birbirlerine tamamen kayıtsızlaşmaları için üçüncü bir kişinin varlığı yeterlidir; bu kişi herhangi biri olabilir, sırtı onlara dönük bir taksi şoförü bile. Artık eğlenceyi erkek kadında, kadın erkekte, biri diğerinde bulmaz; önce eşlerden biri ilgisini kaybetse de, ikisi aynı anda bıksa da, birlikteliklerini sürdürdükleri takdirde hemen her zaman bıkkınlık sonunda her ikisini de etkiler, ele geçirir; o zaman da hiçbiri fazla acı çekmez ya da sadece hayal kırıklığı ve vazgeçiş yüzünden acı çeker, ama dengenin oluşmadığı dönemde bu durum eşlerden birini üzer, diğerini de inanılmaz derecede sinirlendirir. Üzgün olan eş ne yapacağını, nasıl davranacağını bilemez; aklına gelen her şeyi ve bunların tam tersini dener, yeniden ilgi çekebilmenin ya da kusurunun ne olduğunu bilmediği halde kendini affettirmenin bir yolunu bulabilmek için kafa patlatır, ama hiçbir şey işe yaramaz çünkü hüküm giymiştir bir kez; büyüleyici de olsa sevimsiz de, yumuşak da sert de, uysal da eleştirel de, şefkatli de saldırgan da, dikkatli de duygusuz da, anlayışlı da aldırışsız da, yaltaklansa da korkutsa da yararı yoktur, şaşkınlık ve vakit kaybından başka sonuç elde edemez. Sinirlenen eş ise ara sıra ne kadar taraflı davrandığını ve haksızlık ettiğini fark eder ama buna engel olamaz, asabidir, diğerinin her şeyi onu çileden çıkarır; bu da hiçbir şeyin asla nesnel olmadığının, her şeyin saptırılıp çarpıtılabileceğinin, bir başkasının çoğunlukla keyfi olan takdiri olmasa hiçbir meziyetin, hiçbir değerin kendi başına bir meziyet ya da değer olmadığının, olayların ve davranışların daima onlara atfedilen niyete ve nasıl yorumlandıklarına bağlı olduğunun, bu yorum olmadan birer hiç olduklarının, var olmadıklarının, nötr olduklarının ya da hiç nedensiz reddedilebileceklerinin kişisel ve gündelik hayattaki en güzel kanıtıdır. En gözle görülür şeyler bile reddedilebilir, daha demin meydana gelen ve ikisinin gördüğü bir olay anında biri tarafından reddedilebilir; dün değil, eskiden değil, daha bir-iki dakika önce söylenmiş ya da işitilmiş olan bir söz inkâr edilebilir. Sanki hiçbir şeyin önemi yoktur, hiçbir birikim yoktur, hiçbir şeyin ağırlığı yoktur,

ama aynı zamanda her şey çöküşe katkıda bulunur; her şey anlamsızdır, hiçbir şey hesaba katılmaz, hafızada yer almaz, hava gibidir ama pis bir hava; bu da sonuçta ikisi için de çıldırtıcı hale gelir, her biri için farklı biçimde ve üzgün olan eş için daha yoğun şekilde. Sonunda her şey kopar. Veya kopmaz da esneyip uzar, içten içe kanıksanır, dış görünüşte sakinleşir ve gevşer ya da aynı zamanda saklanır ve sessizce, gizliden gizliye çürür, gömülmüş gibi. Artık hiçbir şeyin geçerliliği kalmadığı halde iki kişi birlikteliğini sürdürür, bana kalırsa aşağı yukarı Tupra'yla Beryl'in sürdürdüğü gibi."

Wheeler şüphesiz onlardan uzaklaşmak istemiyordu, ben de bu uzun sapmanın ardından sonunda onlara dönmüştüm; buna rağmen saptığım konuya devam etmeyi de düşünüyordum. Ne var ki Wheeler benim tekrar onlara dönmemden yararlanacağına, görünüşe bakılırsa söz konusu çifti geçici olarak unuttu ve hedeften tekrar uzaklaşmam tehlikesine rağmen tiradımla ilgilendi. Merakına yenilmiş olmalı ki kendini alamayarak sordu:

"Luisa'yla senin ilişkin de böyle mi oldu? Ama siz uzatmayıp birlikteliğinizi devam ettirmediniz, öyle mi?" Bir an bana o kendine has şefkatle bakıp hemen ardından bakışını düzeltti ya da ayarını kıstı. Şefkatini kaybetmez, reddetmez, geri çekmezdi katiyen, sadece çok içten ve kendiliğinden olan ilk fışkırmanın ardından tonunu ayarlardı. Ama asla o masumiyetle devam ettirmezdi; gerçi kendisi tarif ediyor olsa belki masumiyet yerine basitlik kelimesini kullanırdı.

"Hayır, işin oraya varmasına izin vermedim, vermedik. Başka bir şeydi, belki daha basit, hiç kuşkusuz daha hızlı. O kadar yapış yapış bir şey değildi. Daha temizdi belki."

"Bir ara bu konuyu daha uzun anlatman lazım bana. Elbette istersen ve becerebilirsen, bazen en belirleyici, bizi en fazla etkileyen şeyleri açıklamak imkânsızdır; zor zamanlarda susmak yegâne kurtuluştur, çünkü açıklamalar hemen her zaman çektirdiğimiz ya da çektiğimiz ıstıraba kıyasla biraz aptalca gelir insana. Katlanılan ya da verilen acıyla boy ölçüşemediklerinden açıklamalara tahammül edilemez, öyle değil mi? Ben sizin olayınızı anlamıyorum, ama anlamayışımı anlıyorum. İkinizi de çok severdim. Geçmiş zaman kullanmam saçma tabii, ikinizi de çok severim. Herhalde bir çift olarak şimdilik geçmişte kaldığınız için öyle dedim. Hiç belli olmaz, öyle değil mi?

Arada ne türden olursa olsun bir bağ olunca. Bağ." Kelimeyi tartarmış ya da kendi somut bağlarından birini hatırlarmış gibi kısa bir ara verdi. "Söylemek istediğim şuydu: Sizi birlikte seviyordum, oysa genellikle insanları tek başlarına, ayrı ayrı tercih ederiz, arada evlilik ya da arkadaşlık bağı olmadan. Gerçi şimdi düşünüyorum da, Luisa'yı sensiz hiç gördüm mü, tek başına gördüm mü, hatırlayamıyorum, sen hatırlıyor musun? Görmüşüm gibi geliyor, ama emin olamıyorum."

"Zannetmiyorum Peter, bensiz görmüş olduğunuzu sanmıyorum. Telefonda konuşmuşluğunuz var elbette." Bu son ve benim için beklenmedik sapmaya karşılık verirken sesim isteksiz gelmiş olmalı kulağa. Ama Wheeler'la Luisa bensiz görüşmedilerse (ben de tam emin olamıyordum, kaçak, belirsiz bir anının huzursuzluğunu taşıyordum), az önce söylediği şeyin, beni tanıştığındaki gibi yalnız başıma değil, onunlayken tercih ettiği anlamına geldiği de dikkatimden kaçmamıştı. Bu ima beni gücendirmedi; Luisa'nın beni geliştirdiğinden, daha neşeli ve hafif, o kadar ince eleyip sık dokumayan, çok daha az tehlikeli, kafası çok daha az karışık biri haline getirdiğinden kuşku duymuyordum. "*My dear, my dear*,*" diye geçirdim aklımdan, İngilizce geçirdim çünkü hem İngilizce konuşmaktaydım, hem de bazı şeyler –sırf düşünürken bile– yabancı dilde anadilindeki kadar utandırmaz insanı. "Unutabilsem," diye düşündüm, bu kez İspanyolca. "Sen unutuşu bana bağışlasan."

* Canım. –*ç.n.*

Ama Peter Tupra çiftine, daha doğrusu Tupra'yla Beryl'e dönmeden önce bu sapmaya –kendisi kuşkusuz *excursus* derdi– bir eklemede bulundu:

"Bilmem farkında mısın," dedi, tekrar bir kibrit çakıp purosunu yakarak ve dolayısıyla sözlerini baca gibi dumana boğarak, "evlilikte, özel hayatta betimlediklerinin hepsi neredeyse bütün diğer ortamlarda, iş, kamu, siyaset ortamlarında da mevcuttur. Her şeyin, kimliğin, geçmişteki kimliğin, şimdi ve geçmişte yapılanların, şimdiki ve geçmiş iddiaların, amaçların ve niyetlerin, amentülerin, fikirlerin, sadakatin, davaların reddedilmesi... İnsan bilerek ya da bilmeyerek hüküm giymişse bir kez, her şey bozulabilir, çarpıtılabilir, iptal edilebilir, silinebilir; eğer bilmiyorsa savunmasızdır, mahvolmuştur. Zulüm, tasfiye, korkunç entrikalar ve komplolarda olan budur; seni reddetmeye karar veren kişinin gücü ve nüfuzu varsa bunun ne korkunç bir şey olduğunu bilemezsin, ya da birçok kişi aralarında anlaşmışsa; hatta anlaşmalarına da gerek olmayabilir, ortaya atılan fesatça bir sözün ya da davranışın tutup yayılması yeterlidir, yangın gibi yayılır, başkalarını ikna eder, salgına dönüşür. İkna gücü olan insanların ne kadar tehlikeli olduğunu tahmin edemezsin, onlardan daha aşağılık birine dönüşmeye hazır değilsen, hayal gücünün, daha doğrusu uydurma yeteneğinin onlardan üstün olduğunu düşünmüyorsan, senin çıkardığın kolera salgınının onlarınkinden daha hızlı ve doğru yönde yayılacağından emin değilsen asla bu tür insanlarla çatışmaya girme. İnsanların çoğunun aptal olduğunu unutmamak gerekir. Aptal ve dönektirler, kolay aldanırlar, tahmin edemeyeceğin kadar; üstünde tek bir işaret olmayan, hiçbir direnci olmayan, daima bembeyaz bir sayfa gibidirler; bunu bildiğini zannetsen de tam anlamıyla bilemezsin, han-

gi ölçüde öyle olduklarını bilemezsin, çünkü sen savaş görmedin, umarım görmezsin de. İkna eden kişi buna güvenir, hatta hesapsızca güvenir ve buna rağmen asla yanılmaz, aşırı derecede, had safhada güvenir ve bu ona neredeyse sınırsız bir cüret verir. Ama iyiyse asla hata yapmaz." Konuşmasına ara verip şimdi pastamsı beyaz saçlarından fışkırıyormuş gibi görünen dumanın dağılmasını bekledi, sonra gözlerini gözlerime dikti; bakışında hem merak hem onay vardı, sanki beni ilk kez görüyor ama aynı zamanda tanıyordu (belki son cümlesinin öznesi sıfatıyla) ya da beni biriyle, belki kendisiyle karşılaştırıyordu, belki de takdis ediyordu. "Ama bu sende de var, sen ikna gücü olan bir insansın. Seninle çatışmaya girmemek akıllıca olur." Puro iyi yanıyordu şimdi, korlaşmış ucunu memnuniyetle inceledi, buna rağmen zevk için, daha da kızartmak için üfledi. "'İtibardan düşmek' deyimi artık pek kullanılmıyor, değil mi? İtibardan düşmek. İlginç bir durum, pek kullanılmaması tuhaf, çünkü bu anlama gelen başka deyimlerden daha iyi ifade ettiği şey her yerde sürekli, aralıksız yaşanıyor; eskisine göre daha üstü örtülü ve sessizce olsa bile belki her zamankinden çok; çoğunlukla da düşen kişinin mahvolması anlamına geliyor; kelimenin gerçek anlamıyla düşmüştür çünkü, nasıl desem, bir kayıptır, bir hiçtir, kesilmiş bir ağaçtır. Ben bunu çok gördüm, dahası, birkaç kere katıldım da, yani birkaç kişinin itibardan düşmesine, hatta bir daha ayağa kalkmamak üzere korkunç şekilde düşmesine katkıda bulundum. Hatta sebep oldum. Karar verdim. Ya da başkalarının emrettiği itibardan düşüşün gerçekleşmesine yardımcı oldum. İnfazına yardım ettim."

"Burada, üniversitede mi?"

"Hayır. Yani evet, ama yalnızca üniversitede değil. Söz konusu düşüşün daha vahim olduğu, yemek davetlerine çağrılmamaktan," –*high tables*, "yüksek masalar" tabirini kullanmıştı, bu üniversite şölenlerinin epeycesine ben de katlanmıştım zamanında– "dedikodu ve eleştirilere hedef olmaktan, sosyal ya da akademik bir boşluğa düşmekten, mesleki saygınlığın sarsılmasından başka sonuçlar yarattığı cephelerde de. Ama bu konuyu da yarın konuşuruz belki, azıcık, fazla değil. Belki de konuşmayız, bilemiyorum, bakarız. Yarın bakarız."

Ona nasıl baktım bilmiyorum, bakışım hoşuna gitmedi, onu biliyorum. Ama ifade ettiği şey yüzünden değil de –belki şaşkınlık, me-

rak, hafif bir inanamama, hafif bir şüpheydi bu; her halükârda ayıplama ya da kınama olduğunu sanmıyorum, bu tür duyguları ona beslemem içgüdüsel olarak imkânsızdı– sırf bakmış olduğum için hoşuna gitmedi. Önceki doğrulamasından, kıyaslamasından ya da kabullenişinden artık çok geç ya da ilgisiz olduğu bir anda şüpheye düşürmüştüm sanki onu.

"Yoksa kolera salgını mı çıkardınız?" Bakışıma eşlik eden soru buydu.

Bastonunun ucunu yere dayadı, tırabzana tutundu, bastonun sapıyla puroyu diğer elinde tutarak kalkmaya yeltendi ama kalkmadı. İki kolu havada, öylece kaldı, bastonla tırabzan arasında asılı kalmış gibi ya da insanın masum olduğunu, silahsız olduğunu bildirmek için yaptığı harekete benzer bir hareketle: "Buyrun arayın." Ya da: "Ben yapmadım."

"Jacobo, bu deyimi bir metafordan farklı anlamda algıladığını bana katiyen düşündürmeyecek kadar zekisin. Elbette çıkardım." Bu Henry James tarzı dolambaçlı iğnelemenin ve sonraki meydan okuyan doğrulamanın ardından hemen cümlesini hafifletti, yumuşattı ya da bulanık ve kısmi, küçük bir açıklama getirdi; sanki Wheeler onunla ilgili algımın bir yanlış anlaşılma ya da sevimsiz bir metafor yüzünden bulanmasını ya da bozulmasını istemiyordu. Onu gaddar bir adam olarak göreceğimi nasıl düşünebildi bilmem. "Üstünden çok zaman geçti," dedi. "Unutma ki ben 1913'te doğdum. Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce, düşünsene. Hâlâ hayatta olduğuma inanmak zor, öyle değil mi? Bazı akşamüzerleri ben de inanamıyorum. Benimki gibi bir hayatta çok fazla şeye vakit oluyor. Aslında hiçbir şeye vakit olmuyor, aynı zamanda da fazlasıyla şeye vakit oluyor. Hafızam o kadar dolu ki bazen tahammül edemiyorum. Onu daha fazla kaybetmek, biraz boşaltmak isterdim. Hayır, doğru değil dediğim, henüz hafızamın bana ihanet etmemesini tercih ederim. İstediğim, bu kadar dolmamış olması. Biliyorsun insan gençken acelecidir, yeterince yaşamamaktan, yeterince çeşitli ve zengin deneyimlerden yararlanamamaktan korkar, sabırsızlığa kapılıp mümkünse olayları hızlandırır, üst üste biriktirir, yığar; gençlikte bol bol yara alıp kendine bir geçmiş oluşturmak için duyulan aciliyet çok tuhaftır. Kimsenin bundan korkmaması gerekirdi, biz yaşlılar insanlara öğretmeliydik korkmamayı, gerçi nasıl öğre-

tilebilir, onu da bilmiyorum, artık kimse yaşlılara kulak vermiyor. Uzun sayılabilecek her ömrün sonunda, istediği kadar tekdüze, anlamsız, sıradan ve olaysız geçsin, mutlaka fazlasıyla anı, çelişki, vazgeçiş, ihmal ve değişiklik olacaktır; çok fazla geri adım atılmış, çok fazla bayrak indirilmiş, ayrıca fazlasıyla sadakatsizlik yaşanmış olacaktır, buna hiç kuşku yok. Bütün bunları bir düzene sokmak ise, kendi kendine anlatmak için bile olsa kolay değildir. Aşırı birikim. Üst üste yığılmış –ama aynı zamanda dağınık– çok fazla muğlak malzeme olacaktır, bir anlatıya, sadece düşüncedeki bir anlatıya bile bu kadar malzeme fazladır. Gözün kör noktasına denk gelen sayısız olaydan hiç söz etmiyorum bile; her hayat gerçekten görünmez olan olaylarla doludur, insan sırf görmediği, görme imkânı olmadığı için olanları bilmez; bizi etkileyen ve belirleyen şeylerin önemli bir bölümünün üstü örtülüdür, nasıl desem, görüş alanımıza girmemiştir, dışında tutulmuştur, uygun açıda bulunmamıştır. Hayat anlatılamaz; insanoğlunun bildiğimiz tarihi boyunca kendini bunu anlatmaya adamış olması, anlatılamayacak şeyi anlatma ısrarı olağanüstü bir şeydir, biçimi ister mit olsun ister destan, vakayiname, tarihçe, tutanak, efsane, *chanson de geste*, romans, halk şarkısı, İncil, azizlerin hayatını anlatan kitaplar, tarih, biyografi, roman, methiye, film, itiraf, hatırat, röportaj, hiç fark etmez. Baştan yenilgiye mahkûm bir girişimdir bu ve belki yarardan çok zararı vardır. Bazen bu âdetten vazgeçmenin, olayların geçip gitmesine izin vermenin daha iyi olacağını düşünürüm. Rahat bırakmalı onları." Korunaklı sohbetinden fazla uzaklaştığını fark etmiş gibi sustu. Ama hiç kuşku yok ki Tupra'yla Beryl'i unutmamıştı; parantez üstüne parantez açıp sonunda istediği yere dönme lüksüne sahipti. Bir kez daha meydan okudu, sonra yumuşattı: "Elbette kolera salgınları çıkarıp yaydım, sıtma salgınları da, veba salgınları da. Benim ömrümden çok daha kısa bir süre önce burada Almanya'yla uzun bir savaş yaşadığımızı hatırlatırım, ben o sırada yetişkindim. Daha önce sizin savaşınıza da uğradım. O sırada da yetişkindim, kendin hesapla."

Hesabı zihnimden çabucak yaptım. Wheeler'ın doğum günü Ekimin 24'üydü, dolayısıyla 1936 Temmuzunda, iç savaş başladığında henüz yirmi üçünü doldurmamıştı, 1939 Nisanında, savaş sona erdiğinde ise yirmi beş yaşındaydı. Bu da bir ifşaattı, bu konuda daha önce hiçbir şey anlatmamıştı bana. "Daha önce sizin savaşınıza da uğra-

dım," demişti, demek ki savaşa katılmıştı, çarpışmıştı, belki sadece casusluk ve propaganda yapmıştı; belki de muhabirlik yapmış ya da Kızılhaç'ta çalışmış, ambulans şoförlüğü yapmıştı. İnanamıyordum. Öğrendiğim şeyin kendisine değil de, yıllar önce tanıştığımız halde o geceye kadar bilmeyişime.

"İspanya Savaşı'na katıldığınızı bana hiç söylememiştiniz Peter, nasıl olur?" Konuştuğumuz dile fazlasıyla itaat ederek İngilizce konuşma dilinde bazen adlandırıldığı şekilde "*The Spanish War*" demiştim. "Hiç sözünü etmemiştiniz." Gerçekten inanamıyordum. "Nasıl olabilir? İma bile etmemiştiniz."

"Hayır. Etmedim sanırım," diye doğruladı Wheeler ciddiyetle, şimdi de başka bir şey eklemeye hiç niyeti yokmuşçasına. Ardından yüzünü aydınlatan, gizlemediği bir hazla dolu gülümsemesi çehresine iyice çocuksu bir görünüm kazandırdı; beni meraklandırıp sonra da merakımı gidermemeye bayılırdı, tahminimce fırsat düştüğünde başkalarına da aynı şeyi yapıyordu; bu bakımdan da Toby Rylands'a benziyordu; o da sık sık geçmişine ait acıklı olaylara, eski, yarı kanunsuz faaliyetlere, beklenmedik ya da prensip olarak bir akademisyene yakışmayan ilişkilere değinir, ama hiçbirini baştan sona anlatmazdı. İma edip sonra susar, hayal gücünü kıvılcımlandırır, ama sonra körüklemez, beslemezdi; bir hikâyeyi anlatmaya başladığında da sanki iradesi değil, sadece hafızası –dile getirerek, yüksek sesle– sürüklerdi onu anlatmaya; sonra da tepki gösterip kendini frenler ve böylece muhtemelen fırtınalı ya da maceralı olan dönemlerinden hiçbir olayın tamamını anlatmayıp sadece bir fikir verirdi. İkisi, Rylands ve Wheeler aynı ekolün ve aynı geçmiş dönemin adamıydılar, dostluklarının bu kadar uzun sürmüş olmasında şaşılacak bir şey yoktu; şu anda hayatta olan, ölmüş olanı kim bilir ne kadar özlüyordu, anlatılamayacak kadar. "Ama gizlemedim de," diye ekledi Wheeler, ağzı kulaklarında; bir yandan da purosunu nihayet küllüğe diklemesine bastırarak ezdi, istenmeyen bir böcekmiş gibi kuvvetle, tek bir hamlede. Sonuçta tamamını içmişti. "Bu konuda bana herhangi bir soru sormuş olsaydın..." Hatta eğlenceyi iyice ileri götürerek bana sitemde bulunma zevkini de yaşadı: "Hiç mi hiç ilgilenmedin. Benim yarımadadaki maceralarım konusunda en ufak bir merakın olmadı."

Onun oyun oynadığını fark ettiğimde ben de oyuna katılırdım,

tıpkı memnun gördüğümde memnuniyetini uzatmaya çalıştığım gibi. Dolayısıyla ben de ona, cevabını ve tam olarak niçin o cevabı vereceğini bilmeme rağmen, söylememi istediği şeyi söyledim:

"İşte şimdi soruyorum Peter, hem de hararetle soruyorum. Emin olun dünyada hiçbir şey beni bu kadar ilgilendirmiyor. Hadi, anlatın artık şu İkinci Yarımada Savaşı'ndaki maceralarınızı."

"Abartma, ne yazık ki Birinci'deki kadar önemli bir katılımımız olmadı." Söylemeye bile gerek yok, espriyi kapmıştı; bizim Bağımsızlık Savaşı diye adlandırdığımız, Napolyon işgaline karşı verilen savaş İngiltere'de *The Peninsular War*, Yarımada Savaşı olarak adlandırılır, bu seferle ilgili çok sayıda kitap yazmışlardır ve onu bizim tersimize, kendi savaşları olarak görürler. Başta savaş adları olmak üzere adların bakış açısına göre nasıl değiştiği anlamlıdır. Her yerde Birinci Dünya Savaşı ya da '14 Savaşı, bazen de Büyük Savaş olarak bilinen savaşın İtalyanca resmi adı *La Guerra del Quindici-Diciotto*, On Beş - On Sekiz Savaşı'dır, çünkü onlar 1915'te girmişlerdir savaşa. "Şimdi saat çok geç oldu," –Wheeler sinir bozucu tavrını tahmin ettiğim gibi sürdürüyordu– "yarın da vaktimiz olmayacak, halletmemiz gereken çeşitli konular var. Geçmişte ele geçen fırsatları değerlendirmen gerekirdi. Gördün mü, insan her şeyi zamanında, hatta vaktinden önce düşünmek zorunda." Gülümsemeye devam ediyordu. Bir hamleyle, hem bastonuna, hem tırabzana tutunarak ayağa kalktı. Yaşına göre gerçekten güçlüydü, neredeyse hiç çaba göstermeden, zorlanmadan kalktı ve böyle hızla kalkınca da soketleri ya da spor çorapları sonunda tamamen gevşedi, ikisi aynı anda bileklerine yığıldı. İkimiz de ayağa kalktıktan sonra (ben de portatif merdivenden kalkmıştım, oturmaya devam edecek değildim, benimki de geçmiş zamana ait bir terbiyeydi) Wheeler tırabzana yaslanarak sol eliyle bastonun ucunu havaya kaldırdı, mızraktan çok kırbaç tutarmış gibiydi, ansızın bana bir hayvan terbiyecisini hatırlattı. "Ama vedalaşmadan önce," diye ekledi, "Tupra ve Beryl'le ilgili bir şey söyleyeyim: Yorumlarından, yürüttüğün mantıktan anladığım kadarıyla," –şimdi her kelimeyi ağır ağır telaffuz ediyordu, belki kelimeleri özenle seçiyor, ama daha büyük ihtimalle alaycı bir hınzırlıkla tek tek her kelimenin tadını çıkarıyordu– "görünüşe bakılırsa Tupra'nın başlangıçta dediği gibi yeni sevgilisiyle değil, eski karısı Beryl'le geleceğini sana söyleme-

mişim. Beryl onun en son eski karısı, bilmiyordun, değil mi? Değişikliği sana haber vermemiştim, değil mi? Neyse, belli zaten."

Bu kez ben de gülümsedim, hatta muhtemelen güldüm, bir sigara daha yaktım, biraz daha duman; duman insana eşlik eder, onu sarmalar; itiraf etmem gerekir ki aşırı derecedeki arsızlık bazen çok hoşuma gider. Elbette arsızlığı kimin yaptığına bağlı olarak; küçük şeylerde haksızlık etmeyi bilmek gerekir.

"Yapmayın Peter, söylemediğinizi pekâlâ biliyorsunuz, zaten bu tür bir değişikliği bana ne diye haber veresiniz ki, benim üzerime vazife değildi; aslında şimdi öyle olduğunu düşünmeye başladım, sizin mutlaka bildiğiniz, benim bilmediğim bir nedenden ötürü. Telefonda yeni sevgilisinden laf arasında, tesadüfen söz ettiniz, o kadar. Ne işler çeviriyorsunuz, söyler misiniz, burada pek tesadüfi bir şey yok, öyle değil mi? Bir oyun mu bu, deney mi, sınav mı, bahis mi?" Bunun üzerine minicik bir ayrıntıyı fark ettim: İnsanları birbirine tanıştırırken daima çok resmi olan Wheeler, Beryl'i bana tanıştırırken soyadını bu yüzden söylememişti. Kavalyesiyle aynı soyadını taşıyor ve bu çıkarım yapılabiliyorsa yalnızca adını söylemek görgü kuralları açısından pek uygunsuz sayılmazdı. "Dostluğu daha da eskiye dayanan Mr. Tupra. Bu da Beryl," demişti, eğer hâlâ onun soyadını taşıyorsa, örneğin başkasıyla evlenip değiştirmemişse, "Beryl Tupra" olduğu varsayılabilirdi. Tupra yanında yeni sevgilisini getirmiş olsa, Peter kendisini gereğince tanıştırabilmek için tam adını mutlaka öğrenirdi. Peter anlamsız yenilikleri katiyen taklit etmezdi, ayrıca yeniyetmelere özgü, ama birçok aptal yetişkin arasında da yaygınlaşmış olan ve benim dilimde senli benli konuşmanın genelleşmesiyle özdeşleştirilebilecek yeni âdetle, insanları tanıştırırken soyadlarını esirgeme âdetiyle ilgili atıp tuttuğunu da duymuştum.

Ama soruma cevap vermedi tabii. Geç olmuştu, onun takvimi belirlenmişti ya da o hafta sonu için zaman çizelgesini hazırlamıştı, istediği şeyi istediği zaman yapacaktı.

"Bilmediğin halde aralarındaki ilişkinin niteliğini yakalamış olman ilginç, dikkate değer, üstelik de sadece uzaktan birlikte görerek," dedi ve bastonunu bu kez geçit töreninde ya da nöbette bir askerin tüfeği misali, sapını dipçik gibi tutarak omzuna dayadı – düşünceye dalmış olduğunu gösteren bir hareketti bu. "Anlattığına göre Tupra' nın

şu sıralar ciddi şüpheleri varmış. Şiddetli kavgalardan ve epeyce oyalandıktan sonra nihayet bir yıl önce ayrıldılar, sonra, yaklaşık altı ay önce karşılıklı anlaşmayla boşanmak üzere başvurdular. Mahkeme kararı kesinleşmek üzere, sanıyorum resmen boşanmış değiller henüz. Yumurta kapıya dayandığında çoğu kez olduğu gibi taraflardan biri, Beryl boşanmaktan vazgeçip tekrar bir araya gelmelerini, bir kez daha denemelerini önerdi. Yeni sevgiliye rağmen (o da pek önemli olmasa gerek, son zamanlarda fazla sık sevgili değiştiriyor), Tupra da kuşkuya kapılmış. Yaşı ilerliyor, şimdiye kadar iki evlilik geçirdi zaten, ayrıca Beryl onun için çok önemliydi, o kadar ki, bu önemi özlüyor, demek istediğim, bana kalırsa aslında artık kendisi için böyle bir önem taşımadığı halde onu önemsiyor. Tekrar deneme fikri kafasını kurcalıyor, ama bir yandan da güvenemiyor. Beryl'in duygusal açıdan da, ekonomik açıdan da pek parlak durumda olmadığını biliyor, gerçi boşanmadan kârlı çıkacak, Tupra istediklerine itiraz etmedi, ama Beryl bolluğa alışkın, daha doğrusu Tupra'nın mesleğinde sıkça rastlanan beklenmedik, karşılıksız sürprizlere, fazlalıklara, ayni karşılıklara. Bir de tabii, yalnız olmamaya. Tupra onun daha ziyade bu yüzden, korkudan ve sabırsızlıktan birlikte olmak istediğinden korkuyor, şüpheleniyor; gerçekten özlediği için, inatçı bir sevgi yüzünden ya da (aşkı bir yana bırakalım) düşünüp taşınarak karar verdiği için değil de, muhtemelen öngördüğünün aksine bu son yılda durumu düzelmediği için. Görünüşe bakılırsa kendine yaygın deyimiyle yeni bir hayat kuramamış, o da artık pek genç sayılmaz, beklemeye de, güvenmeye de sabrı yok artık, telaşa kapıldığından beklemeyi, güvenmeyi unutmuş; biliyorsun kadınlar genç olmadıklarını düşündükleri zaman yaşlanırlar, başlangıçta yaştan ziyade düşünceleri yaşlandırır kadınları, kendilerini bırakırlar. İşte bu yüzden Tupra bu günlerde onu sınıyor, kapıyı araladı, onu reddetmiyor, oraya buraya götürüyor, ölçüp biçiyor, ara sıra birlikte çıkıyorlar. Bakıyor. Ama Tupra Beryl'in numara yaptığından şüpheleniyor. Sadece zaman kazanmak istediğini, henüz ortalıkta görünmeyen yeni ve iyi bir aday, yani ona kapılacak ya da onu sevecek, onun da işine gelecek biri çıkıncaya kadar kendine geçici bir destek aradığını düşünüyor."

Tupra'nın mesleği. Bir kez daha dikkatimden kaçmamıştı. Ama üzerinde durmadım ve elimde olmadan biraz sert karşılık verdim. Bü-

tün bunlar Bay Tupra gibi birine, yani benim gördüğüm kişiye pek uymuyordu. Elbette her şey mümkündü. Seçme hakkına en çok sahip olanların neredeyse her zaman kötü seçim yaptıkları bilinen bir gerçektir.

"Sadece şüpheleniyorsa aşktan gözü kör olmuş demektir," dedim. "Kadının onunla beraberlikten çok herhangi bir muhtemel gelecekle ilgilendiği gün gibi aşikâr. Elbette ben hiçbir şey iddia edebilecek durumda değilim, ama ne bileyim, sanki ara sıra sizin dediğinize göre kocasına yaptığı öneriye uygun şekilde, onun gönlünü tekrar fethetmesi gerektiğini hatırlıyor, bunun üzerine bir süre çabalıyor, daha doğrusu sıradan bir hoşa gitme, hatta yaltaklanma girişiminde bulunuyor herhalde. Ama hatırlamayı ya da güdüsünü sürdürmeyi bile beceremiyor görünüşe bakılırsa; bence fazlasıyla yapay, tamamen uyduruk bir niyet, bir taslak bile değil, biliyorsunuz mesele kurgu denilen şeyi yaratmak değil, ayakta tutmaktır, tek başına bırakıldığında kurgu devrilir. Kurguyu ayakta tutmak insanüstü bir güç gerektirir." Fazla ileri gitmiş olabileceğimi düşünerek sustum; sağlam, somut bir destek aradım. "Biliyor musunuz, De la Garza bile fark etti kadının ilgisizliğini, açıkça görüp açıkça ifade etti, kelimesi kelimesine, 'Herifi sikliediği yok,' dedi. Yanıldığını da sanmıyorum, Beryl'le çok ilgilendi, çünkü aynalı görünmüş ona, öyle söyledi. Bunu da hesaba katın. Belki de o lafı Kardinal'in dul eşiyle ilgili söylemiştir, ama fark etmez; gözlerini Beryl'den ayırmadı, özellikle belden aşağısından ve bacak arasından."

Mecbur olduğum yerlerde, "Herifi sikliediği yok" *–no le hacía ni puto caso–* ve "aynalı" *–pistonuda–* demek için İspanyolcaya geçmiştim. Tam olarak çevrilmesi imkânsızdı. Belki de değildi, her şeyin bir çevirisi vardır, yeter ki uğraşılsın, ama o sırada bununla uğraşamazdım. Benim lisanım tekrar ortaya çıkınca Wheeler bir süreliğine İspanyolcaya geçti.

"*Pistonuda* mı? *Pistonuda* mı dedin?" Biraz şaşırarak, biraz da sinirlenerek sormuştu, bilgi dağarcığında gediklerle karşılaşmaktan hoşlanmazdı. "Bu terimi bilmiyorum. Gerçi anladığımı sanıyorum. Nedir, *cojonuda* gibi bir şey mi?"

"Eh, evet, aşağı yukarı. Ama merak etmeyin Peter. Şu anda açıklayamayacağım ama eminim gayet iyi anlamışsınızdır."

Wheeler favori hizasında şakağını kaşıdı. Favorileri uzun ya da şekilli değildi katiyen, Peter süsüne düşkün olmakla birlikte zarif bir adamdı, ama favorisi yok da değildi elbette; çehrelerini saçla çerçevelemeyen, yağlı olmasa da şişman suratlı, müstehcen adamlardan değildi o. Şahsi tecrübemde bunlar kötü insanlardır (benim tecrübemde tek ve önemli bir istisnası vardır, istisnalar hep vardır ve hem rahatsızlık hem tedirginlik yaratır, insan neye güveneceğini bilemez), neredeyse keçi sakal, çene altında ya da alt dudakla çene arasında sakal bırakanlar kadar kötüdürler. (Didon sakal ayrı bir mevzudur.)

"Herhalde pistondan geliyor, hımmm..." diye mırıldandı, birden çok düşünceli bir havaya bürünerek. "Ama bağlantıyı kuramadım, olsa olsa şu *de traca* deyimi gibi olabilir, onu biliyorum, birkaç ay önce öğrendim. Sen kullanır mısın *de traca*'yı? Yoksa çok mu kabadır?"

"Daha ziyade çocuksudur."

"Her halükârda İspanya'ya daha sık gitmem gerekirdi. Son yirmi yılda o kadar az gittim ki, yakında gazete okumakta zorluk çekeceğim; konuşma dili sürekli değişiyor. Her neyse, sen gereksiz tevazu gösterme. Rafita zannettiğimiz kadar aptal olmayabilir, babası adına sevinirim. Ama onun gözleminin seninkiyle alakası yok, bundan emin olabilirsin, kendini kandırma."

Ansızın yorgun gördüm Wheeler'ı. Daha birkaç dakika önce neşeli, zinde bir tavırla gülümserken birden bitkin, kafası meşgul bir görünüme bürünmüştü. Bunun üzerine ben de kendi yorgunluğumun farkına vardım. Onun yaşındaki bir adam için bu kadar dolu ve uzun bir gün korkunç bir şey olmalıydı, hazırlıklar, dikkat, garsonlar, davetin kendisi, duman, espriler, içki, bol sohbet. Belki de nihayet teslim olan çoraplar noktayı koymuş ya da bardağı taşıran son damla olmuştu.

"Peter," dedim, belki batıl inançlarımdan ötürü, ama kesinlikle tedbirsizlik ederek, "fark ettiniz mi bilmiyorum, çoraplarınız düştü." Ve çekingen parmağımla bileklerini işaret etme cüretini gösterdim.

Anında kendini toparladı, bitkinliğini iki-üç kere göz kırpıştırarak giderdi ve başını eğip bakmama dirayetini gösterdi. Belki zaten fark etmişti, biliyordu, önemsememişti. Bakışları koyulmuş ya da matlaşmıştı, gözleri yeni söndürülmüş kibrit uçları gibiydi. Tekrar gülümsedi ama bu kez hüzünle ya da babacan bir merhametle. Ve İngilizceye döndü, kendi dili her zaman daha kolaydı, benim için de kendi dili-

min daha kolay olduğu gibi.

"Başka bir zaman olsa uyarına son derece minnettar olurdum Jacobo. Ama şu anda önemli değil. Hemen yatmaya gidiyorum, yatmadan önce de çoraplarımı çıkarmayı düşünüyorum, emin olabilirsin. Artık yatsak iyi olur, yarın zinde kalkalım, halledecek çok işimiz var. Yine de haber verdiğin için teşekkürler. İyi geceler." Birinci kata çıkan basamakları tırmanmak üzere döndü; onun yatak odası birinci katta, benim daha önce de kullandığım, bu gece de kalacağım misafir odası ise ikinci, orta kattaydı. Dönerken Wheeler'ın ayağının ucu yanlışlıkla küllüğe çarptı; küllük içinde puronun cesediyle basamağın üstünde kalmıştı. Yuvarlandı, ama basamağın hah kaplı bölümüne çarptığından kırılmadı, küller halının üzerine kar gibi yağdı; daha küllük havadayken yakalamak üzere hamle yaptım. Wheeler sesi duyup arkasına dönmeden niyetimi anladı. Yine dönmeden, kayıtsızca seslendi: "Temizlemeye kalkışma sakın. Mrs. Berry yarın toparlar. Pisliğe tahammülü yoktur. İyi geceler." Ve bastonuyla tırabzandan destek alarak tırmanmaya koyuldu; şimdi üzerine yine bitkinlik çökmüş gibiydi, sanki ansızın dev bir dalgayla tepeden tırnağa ıslanmış, sarsılmıştı, iri cüssesine rağmen bedeni hafifçe büzüşmüş, ansızın dağılmıştı, titriyormuşçasına adımları sarsaklaşmıştı, her basamak onun için bir badireydi, güzelim yeni rugan ayakkabıları sanki şimdi ağır geliyordu ayağına, bastonu değneğe dönüşmüştü. Etrafı dinledim, ırmağın sakin, sabırlı ya da tembel şırıltısını açıkça duyuyordum. Sanki sükûnetle ya da isteksizce, adeta baygın halde konuşuyordu, ip gibi akıyordu. Cherwell ırmağı sürekliliği sağlayan bir ipti, birbirine benzer ölüyle diri arasında, ölü Rylands ve diri Wheeler arasında kesintisizliği sağlayan bir ip.

"Affedersiniz Peter, sizi bir saniye daha tutacağım. Bir şey sormak istiyordum..."

"Evet?" dedi Wheeler durarak, ama arkasına dönmeden.

"Hemen uyuyabileceğimi sanmıyorum. Orwell'ın *Katalonya'ya Selam*'ıyla Thomas'ın İç Savaş tarihi sizde vardır herhalde. Sizin için sakıncası yoksa yatmadan önce onları gözden geçirmek, bir şeye bakmak istiyordum. Kolay bir yerdeyse, izin verir misiniz?

Bu kez hafifçe döndü. Bastonunu havaya kaldırıp işaret değneği niyetine kullanarak hafifçe sola çevirdi ve başımın üzerinde, sağ tara-

fımda kalan bir yeri gösterdi. Kasları gevşemiş, teni ansızın ağaç kabuğu ya da nemli toprak gibi yıpranmıştı.

"İspanya Savaşı'na ilişkin aşağı yukarı her şey orada, arkandaki çalışma odasında. Batı duvarındaki rafta." Alınganlıkla azarladı ardından: "'Herhalde,' diyorsun. Herhalde. O kitapların olmaması mümkün mü? İspanya tarihi uzmanı olduğumu hatırlatırım. Daha ilginç ve hareketli yüzyıllara ilişkin kitaplar yazmış olsam da XX. yüzyıl benim yüzyılım, değil mi? Benim yaşadığım yüzyıl. Seninki de, bu arada. Her ne kadar bir sonrakinde epey zaman geçirecek olsan da."

"Teşekkür ederim, özür dilerim Peter, izninizle gidip bulayım şunları. İyi geceler, iyi uykular."

Tekrar sırtını döndü, birkaç basamak kalmıştı tırmanacağı. Onu sağ salim sahanlıkta görene kadar gözlerimi kendisinden ayırmayacağımı biliyordu, ayakkabılarının o kaygan tabanlarından korkuyordum. Kuşkusuz bu yüzden, bunu bildiği için, o geceki son cümlelerini söylerken başını bile çevirmedi, bakışlarıma sözlerinin karanlık kaynağı olarak ensesini sunmaya devam etti. Ensesindeki beyaz, dalgalı saçlar Rylands'ınkilerle tıpatıp aynıydı, zamanın aşındırdığı işlemeli bir sütun başlığıydı sanki. İki dost arkadan bakıldığında daha da çok benziyorlardı birbirlerine, daha da akrabaydılar. Arkadan bakıldığında tıpatıp aynıydılar.

"Beni adlar dizininde arayıp İspanya Savaşı'nda ne yaptığımı öğrenmeye çalışmaksa niyetin, uykundan hiç feragat etme. Zaten Orwell'ın kitabında öyle bir dizin olduğunu bile sanmam. Daha da önemlisi, İspanya'dayken soyadımın Wheeler olmadığını hesaba kat."

Yüzünü görmüyordum ama bunları söylerken o canlı gülümsemesine tekrar kavuştuğundan emindim. Cevap verip vermemekte tereddüt ettim. Verdim sonunda:

"Ya? Öyleyse hangi soyadını tercih ettiğinizi de söyleyin."

Tekrar dönmek geçti içinden, fark ettim, ama her dönüş bir çaba gerektiriyordu, en azından o gece, o geç saatte.

"Bu kadar merak fazla Jacobo. En azından bu gecelik. Başka gün bakarız. Ama dediğim gibi, boşa vakit harcama, beni o adlar dizinlerinde katiyen bulamazsın. O döneme ait olanlarda bulamazsın."

"Merak etmeyin Peter, sözünüzü dinleyeceğim," dedim. "Ama doğrusunu isterseniz benim aramayı düşündüğüm şey bu değildi, ye-

min ederim, aklımdan bile geçmemişti. Başka bir şeydi bakacağım." Sustum. O da sustu. Suskun kaldı. Susmaya devam etti. Suskunluğunu sürdürdü. Ben de hafife almış gibi olmamak için hemen ekledim: "Ama çok parlak bir fikir vermiş oldunuz bana."

Wheeler son basamakları sessizce tırmadı. Tepeye vardığında rahat bir nefes aldım. Sonra bir kez daha bastonunu omzuna atıp mızrağa dönüştürdü ve sola dönerek gözden kaybolurken gururu okşanmış bir tonda, bana bakmadan mırıldandı:

"Hadi ordan. Çok parlak fikirmiş."

Gecenin bir yarısında kitaplar ırmağın konuştuğu gibi konuşurlar, sükûnetle ya da isteksizce; belki de gayet uyanık olsak ya da kendimizi öyle zannetsek bile, kendi yorgunluğumuz, kendi uykusuzluğumuz ve kendi düşlerimizle biz yaratırız isteksizliği. Pek bir katkıda bulunmayız ya da öyle zannederiz, neredeyse hiç çaba harcamadan ve fazla önemsemeden bilgilendiğimizi zannederiz, kelimeler uyanık okurun, coşkunluğun engeline takılmadan, usulca ya da tembel tembel kayar gider, edilgen biçimde ya da bir armağan gibi sindirilirler, hesaba katılmayan, çaba gerektirmeyen, yararı da olmayan bir şey gibidirler, onların da mırıltısı sakin, sabırlı ya da tembeldir, onlar da canlılarla ölüler arasında sürekliliği sağlayan bir iptir; okuduğumuz yazar ölmüş de olabilir hayatta da, ama yorumladığı veya anlattığı geçmiş olaylar hayatiyetleri olmamasına rağmen değiştirilebilir ya da inkâr edilebilir, alçaklık ya da kahramanlık olarak algılanabilir; bu da onların dur durak bilmeden yaşamaya devam etme ve bizi huzursuz etmeyi sürdürme şeklidir. Kendileri hakkında söylenenlere, nesnesi oldukları anlatıya, çözümlemeye ya da spekülasyona artık direnemeyen bu olaylara ve bu zamanlara biz de en çok gecenin bir yarısında benzeriz; tıpkı savunmasız ölüler gibi, canlı oldukları zamana kıyasla hem çok daha fazla hem de çok daha uzun süre savunmasızdır ölüler, çünkü ölümden sonrası herhangi bir insanın sayılı, sefil günlerinden kıyaslanamayacak kadar uzundur. Zaten çoğu hayattayken bile haklarındaki yanlış anlamaları düzeltememiş, iftiraları yalanlayamamıştır, çoğu kez vakit bulamamışlardır, bazen de hep arkalarından konuşulduğu için hiç öğrenememiş, dolayısıyla yalanlamaya kalkışamamışlardır. "Her şeye, en gerçeğe aykırı, en saçma şeye bile inanı-

lan bir zaman vardır," demişti Tupra laf arasında, cümlesine hiçbir önem atfetmeden. "Bu zaman bazen sadece birkaç gün sürer, ama bazen de sonsuza dek sürer."

Andrés Nin'in iftiraları yalanlamaya kesinlikle vakti yetmemişti, Hugh Thomas'ın özetinde anlattığına göre bu iddiaların daha sonra başkaları tarafından çürütüldüğünü de görememişti; Hugh Thomas'ta referansları bulmak kolaydı, ad dizini vardı, Orwell'da ise gerçekten yoktu, Wheeler'ın bu tür bir ayrıntıyı hatırlaması inanılmazdı, belki de *Katalonya'ya Selam* 1938'de, savaşın ortasında yayımlanan bir kitap olduğundan tahmin etmişti, o sıralarda hiç kimse sırf adlarla ilgilenmiyordu. Her şeyden önce, ne olur ne olmaz diye yine de Thomas'ta Wheeler soyadını aradım; Peter ona inanıp bakma zahmetine katlanmayabileceğimi göz önünde bulundurarak yalan söylemiş olabilirdi pekâlâ, böylece bulmamamı garanti altına almış olurdu. Ama doğruydu, yoktu, Rylands da yoktu, sırf emin olmak için baktım, zahmet de gerektirmiyordu. Wheeler İspanya'da hangi kahrolası soyadını kullanmıştı acaba? İşte merakımı kamçılamayı başarmıştı şimdi. Belki de serüvenlerinden biri o kitapta ya da Orwell'da veya gördüğüm kadarıyla çalışma odasının batı duvarındaki kitaplıkta duran, (aralarında fazlasıyla uzun süre oyalandığım) İç Savaş'la ilgili çok sayıdaki kitaptan birinde kayıtlıydı; eğer öyleyse, alenileşmiş bir serüveni benim öğrenemeyişim sinir bozucuydu. Aleni olmayan, adı ya da takma adıydı, savaş sırasında birçok kişi takma ad kullanmıştı. Nin'in kim olduğunu hatırlıyordum, ama hayatının sonundaki, Tupra' nın değindiği talihsizlikleri hatırlamıyordum. 1920'lerin büyük bölümünü geçirdiği, 1930'a kadar yaşadığı Rusya'da Troçki'nin sekreteri olmuştu; Rusçadan Katalancaya epey eser çevirmişti, İspanyolcaya da bazı kitaplar çevirmişti; bunların arasında bir dönem hamisi ve patronu olan Troçki'nin *Ekim Dersleri* ve *Sürekli Devrim*'i, Tolstoy'un *Anna Karenina*'sı, Çehov'un *Dramatik Bir Av*'ı, Boris Pilniak'ın *Volga Hazar Denizine Dökülür*'ü ve Dostoyevski'den çeviriler de vardı. Savaş başladığında Moskova'nın hep kötü gözle baktığı POUM'un (*Partido Obrero de Unificación Marxista* - Birleşik Marksist İşçi Partisi) siyasi sekreteri olmuştu. Bunu hatırlıyordum, POUM üyelerinin 1937 baharında, özellikle partinin en güçlü olduğu Katalonya'da Stalinistler tarafından dramatikten ziyade trajik biçimde avlanmasını da hatırlıyor-

dum. Orwell'ın İspanya'dan apar topar ayrılmasının nedeni de hapse atılma, hatta belki öldürülme tehlikesiydi, çünkü POUM'a üye değilse de koyu bir taraftarıydı –bir kitaptan diğerine atlayarak oradan buradan çeşitli pasajlar okuyordum (Peter'ın tertemiz masasının üstüne yığmıştım hepsini), özellikle Tupra'yı çok etkilemiş olan Alman milisler olayını arıyordum– her halükârda, Aragon cephesinde POUM yanlısı milislerden oluşan Yirmi Dokuzuncu Bölük'te çarpışmış ve yaralanmıştı. Birçok insan, hareket, örgüt ve hatta halk gibi, bu parti de oluşumu ve başarılarından çok maruz kaldığı acımasızca baskı ve parçalanmayla hatırlanır; bazı sonlar unutulmazdır. Orwell'ın son derece ayrıntılı ve ilk elden, Thomas'la başkalarınınsa uzaktan ve özetle anlattıklarına göre, POUM 1937 Haziranında komünistlerin –daha çok Rus, ama aynı zamanda İspanyol komünistlerin– isteği üzerine, anlaşılan Sovyet Gizli Servisi NKVD'nin İspanya'daki şefi Orlov'un kararı ve ısrarıyla Cumhuriyetçi hükümet tarafından yasadışı ilan edilmişti. Bu önlemi ve partinin başlıca liderlerinin (Nin'in yanı sıra Julián Gorkin, Juan Andrade, komutan José Rovira ve başkalarının), parti militanlarıyla sempatizanlarının ve hâlâ cephede sadakatle çarpışmalarına rağmen milislerinin tutuklanmasını haklı çıkarmak için sahte ve oldukça gülünç kanıtlar icat edilmişti; bunların arasında sözümona Nin imzalı, Franco'ya –aşağısı kurtarmaz– yazılmış bir mektup ve bir bavul da vardı; Cumhuriyetçi hükümetin emniyet güçleri tarafından tam zamanında Gerona'da bir kitapçıda bulunan, kısa süre önce iyi giyimli bir şahsın emanet olarak bıraktığı bavul suç kanıtlarıyla (partinin beşinci kol, hain ve Franco, Mussolini ve Hitler casusu olup Gestapo tarafından finanse edildiğini açığa çıkaran, POUM askeri komitesinin damgasını taşıyan çeşitli gizli belgelerle) doluydu. Kitapçı Roca, Katalan komünistler tarafından kısa süre önce maskesi düşürülmüş olan bir falanjistti; sahte mektubu yazan da Madrid'de başka komplocularla birlikte yakalanan bir başka falanjist, Castilla'ydı muhtemelen. Her ikisi de ajan provokatör olarak kullanılıp POUM'la faşistler arasındaki bağlantıya beceriksizce gerçek süsü vermek üzere işbirliği yapmaya zorlanmıştı. Belki de bu sayede hayatta kalabilmişlerdi.

Bütün bunlar beni pek ilgilendirmiyordu, ama bütün yazarlar, kimileri daha çok, kimileri daha az üzerinde durarak ve bilgi vererek, tasfiye edilenlere kimileri sempatiyle, kimileri antipatiyle yaklaşarak

olaya yer vermişti: Orwell, Thomas, Salas Larrazábal, Riesenfeld, Payne, Alcofar Nassaes, Tinker, Benet, Preston, Jackson, Tello-Trapp, Koestler, Jellinek, Lucas Phillips, Howson, Walsh; Wheeler'ın masası çok sayıda açık kitapla dolup taşmıştı, parmaklarım hem sayfaları açık tutup hem de sigaramı tutmaya yetmiyordu, neyse ki kitapların çoğunda ad dizini vardı; Nin'in adı bazılarında Andreu, bazılarında Andrés olarak geçiyordu. Nin 16 Haziran'da Barselona'da tutuklanmış ve hemen ardından ortadan kaybolmuştu (daha doğrusu kaçırılmıştı); hem İspanya'da hem de bilhassa yurtdışında en çok tanınan lider olduğu için de yerinin belli olmaması kısa süreli bir skandala ve halen süren, belki sonsuza dek sürecek uzun süreli bir muammaya dönüşmüştü; muammayı çözmek için kafa patlatan çok fazla kişi olacağını sanmıyorum; yine de her şeyi açıklığa kavuşturmaya kararlı ve iddialı, aptal ve sahtekâr bir romancı çıkacaktır (belki de çıkmıştır da ben farkında değilimdir); kaynakçalardan öğrendiğime göre, o aylara ve olaylara ilişkin İngiliz-İspanyol ortak yapımı bir film varmış, ben görmedim, ama anlaşılan İç Savaşımıza ilişkin, ülkemin temiz vicdanlıları tarafından mutlaka alkışlanan, profesyonel merhamet sahiplerine ve meslekten demagoglara bol kazanç sağlayan onca namert, yalancı, sulugöz, biraz köylü ya da taşralı, klişe İspanyol filminin aksine aptalca bir film değil neyse ki.

Kuşkusuz bu muamma yüzünden tarihçiler, anı yazarları ya da anlatıcılar bu noktada birbirlerinden ayrılıyorlardı. Bununla birlikte inanılmaz bir olgu konusunda hemfikirdiler: Başında kâğıt üzerinde düzenden sorumlu olanların –Emniyet Genel Müdürü Ortega, İçişleri Bakanı Zugazagoitia, Başbakan Negrín ve elbette Cumhurbaşkanı Azaña– bulunduğu hükümetin bile Nin'in akıbeti konusunda en ufak bir fikri yoktu. Kendilerine Nin'in kaderi sorulup da bilmediklerini belirttiklerinde, doğal ve ironik olarak kimse onlara inanmıyordu; oysa Benet'e göre gerçekten de cevap verecek durumda değildiler, çünkü "Orlov'la NKVD'nin adamlarının çevirdiği numaralardan habersizdiler"; adamlar kendi hesaplarına eyleme geçmişlerdi. Duvarlarda boy gösteren "Nin nerede?" sorusu çoğunlukla Stalinistler tarafından cevaplandırılıyordu: "Ya Burgos'ta, ya Berlin'de"; bu cevapla devrimci liderin kaçarak düşman saflarına, yani gerçek dostları olan Franco'nun ya da Hitler'in saflarına geçtiği ima ediliyordu. Suçlamalar o kadar inanıl-

maz ve bayağıydı ki (POUM üyeleri Moskova'nın hakaretlerine harfiyen uyarak "Troçkist-faşist" olarak niteleniyordu) sosyalist ve cumhuriyetçi basın bu suçlamaları desteklemek ve haklı çıkarmak amacıyla komünist basınla işbirliği yapmak zorunda kalmış, *Treball*, *El Socialista*, *Adelante*, *La Voz* gibi yayınların hepsi iftiraya katılmıştı.

Şu anda adlarını hatırlamadığım birkaç tarihçinin ortak eseri olan bir kitapta ise, Nin'in sorgulama için derhal Madrid'e götürüldüğü ve kısa bir süre sonra, polis koruması altında olmasına rağmen, "silahlı ve üniformalı kişilerden oluşan bir grup tarafından Hotel de Alcalá de Henares'ten tehdit edilerek kaçırıldığı" iddia ediliyordu. Bu tarihçilerin iddiasına göre, Nin'i koruyan polislerle esrarengiz üniformalı saldırganlar (ne üniforması giydikleri belirtilmiyordu) arasında çıktığı söylenen çatışmada "yere düşen cüzdanın içinde bir Alman kimlik belgesiyle çeşitli Almanca yazılar, Nazi işaretleri ve Franco yanlılarınca kaleme alınmış İspanyolca notlar vardı". Ama Tupra'nın değindiği Uluslararası Tugay üyeleri meselesi Thomas ve Benet'in kitaplarında biraz daha açıklık kazanıyordu (Tupra'nın gençliğinde okuduğu kitap kuşkusuz Thomas'ın dev eseri *İspanya İç Savaşı*'ydı – ne demeye "özet" diye bahsettiğimi bilemiyorum, kitap bin sayfadan fazla). Thomas'a göre Nin Barselona'dan otomobille Alcalá de Henares'teki "Orlov'un şahsi hapishanesi"ne götürülmüştü; Madrid'in çok yakınında bulunan ve Cervantes'in memleketi olan Alcalá de Henares o sıralar neredeyse "Rus sömürgesi"ydi; Nin burada Stalin'in İspanya'daki en namussuz temsilcisi tarafından, "davaya ihanet edenler" için kullanılan bildik Sovyet yöntemleriyle bizzat sorgulanmıştı. Öyle anlaşılıyor ki Nin işkenceye inanılmaz şekilde direnmişti; Howson'ın aktardığı, güvenilir olmadığını umduğumuz bir muhbirin iddiasına göre Nin'in direnişi --diri diri derisinin yüzüldüğü göz önünde bulundurulursa– inanılmazdan öte dehşet vericiydi. Kesin olan şu ki, Nin kendisinin ya da arkadaşlarının suçlu olduğunu itiraf eden herhangi bir belgeyi imzalamayı reddetmiş ve kendisinden istenen adları, diğerleri kadar ünlü olmayan ya da hiç tanınmayan Troçkistlerin adlarını ifşa etmemişti. Nin'in inadıyla çileden çıkan Orlov kendini kaybetmiş, bunun üzerine o ve bu başarısız girişimde kendisine eşlik eden iki yoldaşı, Bielov ve Carlos Contreras (Contreras İtalyan Vittorio Vidali'nin takma adıydı, tıpkı Orlov'un Alexander Nikolski'nin takma

adı, Gorkin'in de Julián Gómez'in takma adı olduğu gibi, belli ki takma ad kullanmayan yoktu), ikna konusundaki yetersizliklerinin Moskova'daki üstleri ve NKVD'nin en üst düzey yetkilisi olan Yezhov'un şimşeklerini üzerlerine çekeceğinden korkarak, "Nin'i kurtarmak üzere bir Nazi saldırısı" sahnelemeyi ve bu gösterişli yoldan baş belası tutukludan kurtulmayı önermişti; muhtemelen Nin bu arada gün ışığına, hatta gölgeye, hatta ve hatta karanlığa çıkarılamayacak kadar da dövülmüş ve hırpalanmıştı. "Böylece, karanlık bir gecede," diyordu Thomas, adeta ırmağın mırıltısı ve kesintisizliği sağlayan akışıymış gibi, "muhtemelen haziranın 22'si ya da 23'ünde, Uluslararası Tugaylar'dan on Alman askeri Nin'in tutuklu bulunduğu Alcalá'daki eve baskın yaptı. Uydurma baskın sırasında bağıra çağıra Almanca konuştular ve geride birkaç Alman tren bileti bıraktılar. Nin oradan alınıp –belki Madrid'in kuzeyindeki kraliyet parkı El Pardo'da– katledildi." Öte yandan Benet –belki bana kendi dilimde hitap ettiğinden ırmağı daha da çok çağrıştırarak, ırmakla daha çok karışarak ya da daha yoğun bir süreklilik akışıyla– Orlov'un Nin'i "bizzat sorgulamak üzere Alcalá de Henares'te bir kışlanın bodrumuna" kapattığını söylüyordu. (O bodrum, ev, kışla, otel ya da hapishanede –tarihçilerin mekânın niteliği konusunda hemfikir olmamaları ilginçti– seanslar sırasında herhalde Rusça konuşuluyordu, Nin'in Rusçası kuşkusuz Orlov'un İspanyolcasından daha iyiydi – Tolstoy, Çehov, Dostoyevski.) "Nin Orlov'u o kadar çileden çıkardı ki, Orlov Moskova'daki üstü Yezhov'un misillemesinden korkarak onu öldürmeye karar verdi. Aklına gelen tek yol, Uluslararası Tugaylar'a bağlı bir Alman komando birliği tarafından gerçekleştirilen bir 'kurtarma' harekâtı düzenlemek oldu; sözde Naziler onu Madrid'in bir kenar mahallesinde öldürüp muhtemelen El Pardo sarayının küçük iç bahçelerinden birine gömdüler." Benet söz konusu sarayın otuz altı yıllık diktatörlüğü boyunca Franco'nun resmi rezidansına dönüşmesindeki acı ironiyi görmezden gelemeyip ekliyordu: "(Okur o kemiklerin, boş vakitlerinde orada gezinen bir başka azimli Stalin aleyhtarının adımları altında sızladığını düşünebilir.)" Sonra devam ediyordu: "Orlov'un adamları sonraki haftalarda adeta bir lanetin (Nin'in suskunluğunun) etkisiyle tek tek Madrid lağımlarında bulundu, kimi ensesinden kurşun yemiş, kimi karnı deşilmiş halde." Bielov'un akıbeti de bu olmuştu belki, ama Vidali'yle

uzun süre Triesteli komünistlerin liderliğini yapan Contreras'ın (Amerika'daki ismiyle Sormenti'nin) ve Orlov'unki farklıydı; Orlov daha 1938'de, İspanya'dan ayrılıp Moskova'ya dönme emrini aldığında, kendisini orada bekleyen kader konusunda hayallere kapılmamış, gizlice bir tekneye binip kaçmış ve daha sonra Kanada'da ortaya çıkmıştı; ardından uzun yıllar boyunca ABD'de saygın bir yurttaş sıfatıyla gizli bir hayat sürmüş ve sonunda 1953'te *The Secret History of Stalin's Crimes - Stalin Cinayetlerinin Gizli Tarihi* adlı bir kitap yazmıştı (elbette cinayetlerde kendi oynadığı rolden bahsetmiyordu); ayrıca Sobie kardeşler ve Marc Zbrowsky davaları gibi çetrefil "casusluk" davalarında FBI'a yardımcı olmuştu; umulmadık okuma gecelerinde ne çok gereksiz şey öğreniliyor. Şunu da belirteyim ki bu, öfkeli ve tutarsız bir yazarın –kim olduğunu hatırlamıyorum, kitaplar üst üste yığılmıştı, bu arada birkaç şekerleme ve çikolata almış, kendime bir kadeh içki koymuştum, Wheeler'ın batı duvarındaki kitap rafları karmakarışık olmuş, masası batmıştı– fazlasıyla sığ bir yorumda bulunmasına yol açmıştı: Binbaşı Orlov başından beri Amerikalıların köstebeğiydi ve İspanya'da "beşinci kol" oldukları gerekçesiyle öldürülmesini emrettiği kişilerin çoğu aslında Stalin'in değil Roosevelt'in kurbanı olan katıksız, sadık kızıllardı. Fanatik yazarın Nin'e ilişkin iddiası hiç kuşkusuz isabetliydi, "sadakat" kısmı tam olarak doğru olmasa da (Stalin'e sadık olmadığı su götürmez) "katıksız" ve "kızıl" kısmı doğruydu. Nin bir melek ya da aziz değildi, hatta zararsız da değildi (o savaşta kim zararsız olabilirdi ki?), ancak onun ve yoldaşlarının katledilişi (Orlov'la İspanyol ve Rus çömezleri tarafından öldürülen POUM üyeleriyle CNT –Ulusal İşçi Konfederasyonu– üyesi anarşistlerin sayısını bir tarihçi birkaç yüz, bir başkası birkaç bin olarak veriyordu) ve çok sayıda kişinin yayıp inandığı, kendisinin ve partisinin ortadan kaldırılmasından sonra da devam eden iftiralar, o sessiz gecede Cherwell ırmağı kıyısında sayfalarda duyduğum seslerin hemen hemen tamamına göre, İç Savaş'ta bir grubun kendi saflarından kişilere karşı giriştiği en geniş çaplı ve alçakça kıyımdı.

Tupra'nın "Doğrusu şu ki, genel eğilim ilk anda her şeye inanmaktır. Çok garip ama gerçek," dediğini de hatırlıyordum; bu sözlerini kitaptan kitaba atlayarak okurken hatırladım: Saçma sapan iftiraların doruk noktası, 1938'de Barselona'da yayımlanmış, Max Rieger imza-

sını taşıyan bir kitaptı (kuşkusuz takma bir addı; yazarın gerçek adı, daha sonraki Hegel - *Tinin Görüngübilimi* çevirisinden tanıdığım Wenceslao Roces olabilirdi), güya Fransızcadan İspanyolcaya Lucienne ve Arturo Perucho tarafından çevrilmişti (Arturo Perucho Katalan komünistlerinin yayın organı *Treball*'in yazıişleri müdürüydü) ve bir de az çok Katolik, az çok komünist –ah, bu karışımlar– ünlü yazar José Bergamín tarafından yazılmış "önsöz"ü vardı; *İspanya'da Casusluk* adlı önsöz Nin'le POUM aleyhindeki bütün palavraları, yalanları ve suçlamaları bir araya getirerek doğruluyor, hatta yüceltiyor, onaylıyor, ısrarla vurguluyor, allayıp pulluyor, uydurma kanıtlarla belgeliyor, genişletiyor, çoğaltıyor ve abartıyordu. Bir keresinde babamın Bergamín'in bu önsözünden bahsetmiş olduğunu hatırladım; Bergamín POUM üyelerinin uğradığı işkence ve kıyımı aklıyor, parti yöneticilerine savunma hakkı tanımıyordu (zaten iş işten geçmişti, savunma talebi reddedilen birçok kişi işkence görüp hapse atılmış, yargılanmadan hüküm giymişti); babam bundan alçaklık olarak, İç Savaş sırasında her iki taraftan, sonrasında da galip gelenlerden çok sayıda İspanyol aydını ve yazarının katıldığı namussuzluklardan biri olarak söz etmişti. Okuduklarım arasında namussuz ve yeteneksiz bir yorumcu –Tello-Trapp olabilir, ama belki de bir başkasıydı, tek tek sayfalara dağınık bir şekilde not tutmaya başlamıştım, zavallı Peter'ın çalışma odası ayı inine dönüşmeye yüz tutmuştu– Bergamín'i şahsen tanımış olduğundan ("büyüleyici, baştan çıkarıcı bir şahsiyet", "faziletli bir Don Quijote, doğruluk âşığı"), "derin, saf ve romantik" şiirleriyle "aydınlık sesi"ni çok sevdiğinden, onu savunmaya çalışıyordu –kendime gelmek için bir şekerlemeyle bir çikolata yiyip içkimden iki yudum aldım, insan böyle bir bayağılığın ardından yazarlığa nasıl devam eder diye şaşırıyordum– ama aslında başka yerde de bol bol alıntılanan söz konusu önsözün yazarının savunulacak yanı yoktu: POUM "ihanet eden küçük bir partiydi", hatta aslında "parti bile değil, düşmanla işbirliği ve casusluk örgütüydü; yani düşmanla anlaşma içindeki bir örgüt değil, düşmanın ta kendisi, İspanya'daki uluslararası faşist örgütün bir parçasıydı... İspanya İç Savaşı Franco'nun hizmetindeki uluslararası Troçkizmin gerçek yüzünü, onun bir Truva atı olduğunu ortaya çıkardı..." Sahtekâr yorumcunun bu önsözü hayıflanarak kınamaktan başka çaresi yoktu, ama "yazarın bu önsözü Komünist Parti'

nin tutsağı olarak mı iyi niyetle mi yazdığını bilemiyoruz," diyordu; oysa metin büyük ihtimalle, neredeyse aşikâr biçimde tamamen özgür olarak ve son derece kötü niyetle yazılmıştı; neredeyse her zaman temkinli ve nesnel olan Thomas şu notu düşmeyi ihmal etmiyordu: "Yazdıklarına inanmış olması imkânsızdı." "Doğruluk âşığı"nın metni, Orwell'ın ve başkalarının dediğine göre 1937 baharında Madrid ve Barselona'da her yerde görülen, POUM'un orak-çekiçli maskesini çıkardığı ve altından svastikalı yüzünün göründüğü afiş ya da illüstrasyonlarla örtüşüyordu. Babam namussuzluk derken abartmamıştı.

İşte o sırada, Wheeler'ın tıka basa dolu raflarında, *Abc* gazetesinin 1978'le 1980 arasında, yani Franco'nun ölümünden üç yıl sonra başlayarak iki yıl boyunca *İç Savaş'ın Çifte Güncesi 1936-1939* adıyla çıkardığı fasiküllerin de altı iri cilt halinde durduğunu gördüm. Böyle bir girişim daha önce imkânsız olurdu; ciltler savaş sırasında basılan iki *Abc*'nin, yani çarpışmanın başında hangi tarafın hâkimiyetinde kaldığına bağlı olarak Madrid'de basılan Cumhuriyetçi *Abc*'yle Sevilla'da basılan Franco yanlısı *Abc*'nin sayfalarının, sütunlarının, başyazı, haber, röportaj, ilan, sosyete dedikodusu, makale, fikir yazısı ve güncel konularda yorumlarının iki renk halinde tıpkıbasımından oluşuyordu. Madrid baskısı kırmızı mürekkeple, Sevilla baskısı gri-mavi mürekkeple basılmıştı, dolayısıyla iki tarafın basınının aynı olaylara ilişkin farklı yorum ya da görüşleri rahatça izlenebiliyordu – aslında hiçbir olay iki gazetede aynı olay gibi görünmüyordu. POUM'la ilgili olayların çoğu Barselona'da yaşanmış olmakla birlikte 1937 baharına tekabül eden cilde bakmak istedim. Biraz yorgun ve sabırsız olduğumdan ilk bakışta pek bir şey bulamadım. Ama az sayıdaki haberden biri, o iri ciltleri bir süreliğine kenara koymama sebep oldu –bir kitap daima bir başkasına, o da ikincisine götürür, hepsi konuşur; merak, zannedildiği nedenlerle değil de yol açtığı bitkinlik yüzünden sağlığa zararlıdır– ve anlamsız bir şekilde James Bond romanlarının yazarı, Ajan 007'nin mucidi Ian Fleming'i düşünmeye koyuldum. Söz konusu haber *Abc*'nin 18 Haziran 1937 tarihli Madrid baskısında yer alıyordu ve kuşkusuz gazete için ikincil önem taşıyordu, çünkü habere sadece yarım sütun ayrılmıştı. Başlığı şöyleydi: "POUM'a mensup birtakım üst düzey şahsiyetler tutuklandı." Haberi çok hızlı okuyup ardından birkaç kitabı düşüncesizce yere atarak, üzerinde kılıfıyla bir

köşeye itilmiş eski bir elektronik daktiloya masada yer açtım ve haberin tamamını daktiloya çekmeye koyuldum. Wheeler'ın ya da Bayan Berry'nin uyanıp aşağıya inebileceğini, o tertemiz, düzenli çalışma odasını nasıl altüst etmiş olduğumu görebileceğini düşünmek bile istemiyordum; üstelik hasarı açıklanamayacak kadar kısa bir sürede gerçekleştirmiştim: raflarından alınıp açılmış, yerlere atılmış, hatta Wheeler'ın lügatiyle atlasını ve büyüteçlerini taşıyan dekoratif rahleleri saygısızca işgal eden onlarca kitap; şekerleme ve çikolata tepsileri ortalıkta, birkaç sayfanın üzerinde endişeyle fark ettiğim kaçınılmaz kırıntılar ve lekeler; viski şişesi ve kadehiyle içkiye karıştırmak üzere buzdolabından aldığım bir kutu Coca-Cola, yarı yarıya erimiş buz kalıplarının durduğu bir kap, bardak altlığı almayı akıl edemediğimden ahşabın üzerine sıçramış ve kesin leke bırakacak iki üç damla; benim ve Peter'ın ağzına kadar dolmuş küllüklerimiz, kim bilir belki dikkati çekecek bir yerde çirkin, sarımsı bir nikotin lekesi ve hatta en önemli sayfalarda dikkatsizliğimden kaynaklanan yanıklar; ortalıkta, bir şeylerin altında sigaralarımla çakmağım, kibritlerim ve mürekkepli kalemimin bitmiş kartuşu, belki kartuşu değiştirirken saçılmış bir mürekkep damlası; son olarak da kılıfından çıkarılmış bir daktilo, alıntılara göre İngilizce ya da İspanyolca karalamalarla dolu ya da daktilo edilmiş tek tek kâğıtlar. Her şeyi yerine yerleştirmek, çalışma odasını bu beklenmedik ve tahripkâr gece araştırmasından önceki haline getirmek için akla karayı seçecektim.

Haberin ilk ve daha kısa olan bölümü şöyleydi:

"Barselona, 17 Haziran, 16:00. Polis aralarında Jorge Arques, David Pérez, Andrade ve Ortiz'in de bulunduğu POUM'un kilit isimlerinden bazılarını tutukladı. Dün tutuklanan Nin Valencia'ya nakledildi."

Altındaki imza belli ki takma bir ad olan "*Febus*"tu. İkinci bölümde ise şu ayrıntılar yer alıyordu:

"Barselona, 17 Haziran, 24:00. POUM'un kilit isimlerinin polis tarafından tutuklanması gün boyu devam etti. Bilindiği gibi, partinin en nüfuzlu lideri Andrés Nin birkaç gün önce tutuklanıp Katalonya Emniyet Merkezi'nden Valencia'ya nakledilmiş, buradan da Madrid'e doğru yola çıkarılmıştı. Bunun ardından tutuklanan on dört kişi ara-

sında, POUM'un yayın organı *La Batalla*'nın yazışleri müdürü ve aynı gazetenin çeşitli yazarları da bulunuyor. Söz konusu gazetenin matbaasına, yazışleri ve yönetim bürolarına yetkililer el koydu. Tutukluların ifadelerine istinaden yeni soruşturmalar başlatıldı ve bunların sonucunda elli kişi daha tutuklandı. Tutukluların tamamı Katalonya Emniyet Merkezi'ne götürüldü. Tutuklular arasında az bulunur güzellikte, yabancı uyruklu çeşitli kadınlar da var. Çalışmaları emniyet görevlilerinin yardımıyla cezai ve toplumsal tugay görevlileri yürütüyor. Örgütün Barselona'daki tüm bürolarına el kondu ve konunun uzmanı yirmi beş görevli arşivlerde bulunan belgeleri titizlikle inceledi. San Gervasio'da, Beltrán ve Musitu'ya ait olup POUM karargâhı haline getirilmiş bir evde ayrıntılı aramalar yapıldı ve binlerce son model askeri ekipman ele geçirildi."

İmza yine "*Febus*"tu.

Paragrafın içinde bir cümlenin altını çizen, takma adlı yazar değildi, ben de değildim, Wheeler'dı; karıştırdığım, hatta yağmaladığım birçok kitapta böyle altı çizili cümlelere rastlamıştım, ayrıca marjlarda kısa ve genellikle şifreli ya da kısaltmalı, dolayısıyla benim ya da başka bir görenin anlaması oldukça zor notlar da vardı. Söz konusu haberde, kırmızı mürekkeple basılmış yarım sütunun sağına yukarıdan aşağı (başka yer yoktu), her zamanki gibi dolma kalemle ve çok iyi tanıdığım, kendine has elyazısıyla şu notu düşmüştü: "*Cf From Russia with Love*", yani "*Conferre Rusya'dan Sevgilerle*"; marjlarda bile Latince kullanıyordu, gerçi İngilizcede "*Cf*" başka bir metne gönderme yapmak için, bizdeki "bkz." karşılığı sıkça kullanılan bir kısaltmadır. *Rusya'dan Sevgilerle*, yani yanlış hatırlamıyorsam James Bond'un ikinci, olsa olsa üçüncü ya da dördüncü macerası ya da bölümü mü? Zamanında elbette görmüş olduğum (henüz muhteşem Sean Connery oynuyordu, bundan emindim) filmden mi, yoksa filmin esinlendiği bahtsız Ian Fleming'in romanından mı söz ettiğini merak ettim. Karşılıksız ya da amaçsız merak (yani âlimlere musallat olan merak) bizi kuklaya dönüştürür, sarsar, savurur, irademizi zayıflatır ve en kötüsü, parçalayıp dağıtır, dört gözlü, iki kafalı olmadığımıza, hatta her biri dört gözlü, iki kafalı çok sayıda kişi olmadığımıza hayıflanmamıza yol açar. Her şeye rağmen *Çıfte Günce*'ye dikkatimi bir süre daha yoğunlaştırmayı başardım, ama Nin ve POUM'un akıbetle-

riyle ilgili fazla bir bilgi yoktu; öte yandan –okudukça fark ediyordum ki– aslında Nin'le POUM da kendi içlerinde beni fazla ilgilendirmiyordu, en azından başta Orwell ve Thomas olmak üzere o kitapları açıncaya kadar ilgilendirmemişti. (Hepsi Tupra'nm suçuydu, onun etkisinde kalmıştım, ilk andan itibaren.)

Aynı Cumhuriyetçi *Abc* gazetesinin ertesi günkü, 19 Haziran 1937 tarihli sayısında, Valencia'da toplanan Komünist Parti Komitesi Genel Kurulu hakkında tam sayfa bir yazıya rastladım. İlk oturumda kuşkusuz o zaman da, şimdi de, gelecekte de daha çok takma adı Pasionaria'yla bilinen ve bilinecek olan Dolores İbárruri bir "rapor" sunmuş, az önce Benet'in mırıldandığı gibi "daima Stalin bağımlısı" biri olarak ve belki "bir isteri patlaması"yla, o günlerdeki tasfiye girişimiyle ilgili birkaç öfkeli ve acımasız söz söylemişti: "Sinema Şöleni töreninde Halk Cephesi'nin bayrağını dalgalandırıyoruz. Bu birliğin düşmanları kimi solcular ve Troçkistlerdir. Onları tasfiye etmek için alınan hiçbir önlem aşırı sayılmaz." Daha sonra gerçekten yaşanan tasfiye hareketine davetiye çıkaran bu son cümlenin altını çizmek geçti içimden, ama kendimi tuttum, nihayet bunlar Peter'ın kitaplarıydı ve o tuhaf, beklenmedik gece çalışmasından sonra belki de hayatta bir daha onlara başvurmayacaktım.

Sevilla'da basılan Franco yanlısı *Abc*'nin, Katalonya'daki tasfiye hareketini 25 Haziran sayısında kısa ve duygusuz bir notla geçiştirdiğini gördüm; bu kayıtsızlık, POUM'un ve yöneticilerinin Franco, Mussolini, Hitler, Gestapo ve hatta Mağrip Muhafız Birliği'nin hizmetinde oldukları suçlamasıyla bağdaşmıyordu. "Bilbao'nun düşmesinin ardından Kızılların hükümeti çeşitli POUM yöneticilerini kurşuna dizdi. Katalonya'daki durum" başlıklı haber şöyleydi:

> "Salamanca, 24 Haziran. Fransa kaynaklı haberlere göre, Bilbao'nun düşmesinin ardından Valencia hükümeti POUM ve başka bağımsız partilere karşı aksini önlemek için saldırıya geçti."

(Neredeyse anlaşılması imkânsız bir cümle; elbette sağ daima soldan daha aptaldır.)

> "Bu haberlere göre Andrés Nin, Gorkin ve adı bilinmeyen üçüncü bir lider Valencia'ya götürülüp idam edildi. Sovyet hükümetinden Rusya'

da Tuhaçevski ve arkadaşlarına karşı girişilen son bastırma harekâtına benzer bir girişimi Katalonya'da uygulamaları yolunda talimat alan konsolos Ossenko'nun emri üzerine bütün Troçkist liderler tutuklandı."

Verilen bilgiler sadece Nin'le ilgili olarak değil baştan aşağı yanlıştı elbette; bir ay sonra, 29 Temmuz 1937'de *Abc*'nin Cumhuriyetçi Madrid baskısı yine *Febus* imzasıyla, yorum yapmadan Adalet Bakanlığı'nın "Vatana ihanetle suçlananlar hakkında" yaptığı açıklamayı aktarıyordu. Haberde onu POUM, biri İspanyol Falanj üyesi on bir sanıkla "ilgili kanıtlar Casusluk ve Vatana İhanet Mahkemesi'ne sunuldu" deniyor (söz konusu mahkeme, Özel Mahkeme'nin 1 numaralı duruşma tutanağının POUM davası tutanağı olmasından da anlaşıldığı gibi 22 Haziran'da kurulmuştu), POUM üyesi sanıklar arasında Juan Andrade ve 'Julián Gómez Gorkin'in adları geçiyordu. Sözü edilen kanıtlar, "POUM bürolarında ele geçirilen çok sayıda belge: silah, para ve değerli eşya kaçakçılığına ilişkin şifreler, telgraf kodları ve belgeler; başta Barselona olmak üzere çeşitli başkentlerin çeşitli gazeteleri; Cumhuriyetçi bölge içinde ve dışında yapılmış görüşmelere ve geçtiğimiz mayıs ayındaki casusluk hareketleriyle yıkıcı eylemlere katılan yabancı uyruklulara ilişkin yurtdışı yazışmaları"ndan oluşuyordu. Yazı müdahale etmeye kalkışabileceklere anlamlı bir uyarıyla son buluyordu: "Dolayısıyla, yasaların tam ve harfiyen uygulanmasının dışındaki her türlü girişim nafile olacaktır." "Çeşitli başkentlerin çeşitli gazeteleri" kısmı bana her şeyden daha savunulamaz ve haince geldi; üstelik de "başta Barselona olmak üzere" deniyordu, zaten POUM merkezinin bu kentte yer alması kuşkusuz kendi başına suçu ağırlaştıran bir unsurdu. On sanığın hepsi erkekti ve İspanyol adları taşıyorlardı; görünüşe bakılırsa yabancı uyruklu ve az bulunur güzellikteki kadınların hepsi paçayı kurtarmıştı, onlara da böylesi yakışırdı.

Gri-mavi mürekkeple basılmış yazıya göre "Sovyet konsolosu Ossenko"ya gelince –aslında adı Antonov-Ovseenko'ydu– tutuklamalar Rus hükümetinden aldığı talimat uyarınca gerçekten onun emriyle yapılmış olsa da hem aşırıya kaçmış, hem de itaati onun açısından bir yarar sağlamamıştı, çünkü haziran ayında –en azından emirlerin yerine getirilip Nin'in infaz edilmesine vakit bulabilmesi için herhalde haziranın son günlerinde– Adalet Komiserliği'ne terfi ettiği bildirile-

rek yeni görevine derhal başlamak üzere Moskova'ya çağrılmıştı; Thomas bir dipnotta bunu "tipik bir Stalin şakası" olarak niteliyordu; eski yoldaş Antonov-Ovseenko yeni görevini hiçbir zaman devralamamış ve arkasında hiçbir iz bırakmadan temelli ortadan kaybolmuştu; ücra bir toplama kampında ağır ağır mı öldüğü, vatan toprağına adım atar atmaz süratle toprağın altına mı gönderildiği bilinmiyor. Hiç kuşkusuz Madrid'deki yurttaşı Orlov da –Petersburg Kışlık Saray yürüyüşü katliamından kurtulanlardan ve Lenin'in yakın dostu olan– konsolosun ölümcül dersini iyi öğrenmiş, o da bir süre sonra Rusya'dan sevgilerle vatana çağrılmıştı.

Öte yandan Wheeler'ın "*Cf From Russia with Love*" notu da beni çağırmaya devam ediyordu. Çoktan ölüp gitmiş casuslara ilişkin bu romanın ya da filmin Nin'le, POUM'la ya da ecnebi dilberlerle ne ilgisi olabilirdi ki? *Çifte Günce* binbir farklı nedenle ilgimi çekmeye devam ettiği ve saat ne kadar geç olsa da okumaktan henüz vazgeçmeye niyetim olmadığı halde–her şey bende amaçsız bir merak uyandırıyordu: Örneğin 18 Temmuz 1937 tarihli, (harfiyen aktarıyorum) "Brooklynli boğa güreşçisi Sidney Franklin, Franco'nun yalanlarını açığa çıkarıyor" gibi anlaşılmaz başlıklar, babamın çok gençken yazdığı, *Abc*'nin Madrid baskısında yayımlanan, dolayısıyla kırmızı mürekkeple basılmış olarak karşıma çıkan ve kimi asıl adıyla Juan Deza olarak, kimi savaş sırasında bazen kullandığı takma adla imzalanmış makaleleri– birdenbire hatırladığım bir şey yüzünden o iri ciltleri bir yana bırakıp kararsızlıkla ayağa kalktım. Daha önceki kalışlarımda da kullandığım ve bu gece için de kuşkusuz hazırlanmış olan konuk odasına bitişik küçük bir odada polisiye romanlar görmüştüm; Wheeler da spekülasyona ve felsefeye az çok meraklı her insan gibi polisiyelere düşkündü (ortalıkta sergilemediği bu merakını gizlediği de söylenemezdi, ama dev kütüphanesinin bu bölümünü, ziyaretine gelen meraklı, fitne fücur bir meslektaşının görebileceği salonunda ya da çalışma odasında tutacak da değildi). Hatta kendisinin de takma adla bazı polisiye romanlar yazmış olabileceği de aklımdan geçmişti zaman zaman; Oxford ve Cambridge'de birçok öğretim görevlisi başlangıçta bu tür avam faaliyetlerinin gerçek âlim, akademisyen ya da bilge kimlikleriyle karıştırılmasını istemezler, ama neredeyse hepsi, özellikle yazdıkları romanlar övgü toplayıp satışı da yüksek olduğun-

da, sonunda kimliklerini kendileri açıklarlar; daha değersiz ya da eğlence amaçlı gördükleri bu romanlar –asla önemsemeseler de– değerli ve ciddi buldukları ama neredeyse kimsenin okumadığı eserlerinden çok daha kazançlıdır. Böyle birçok örnek vardı: Oxford'da şiir profesörü olan Cecil Day-Lewis'i polisiye meraklıları Nicholas Blake olarak tanırdı; yine Oxford'dan İngiliz edebiyatı profesörü J. I. M. Stewart aynı zamanda Michael Innes'ti; hatta eski çalışma arkadaşlarımdan Altın Çağ uzmanı ve benim ders verdiğim İspanyolca bölümünün başkanı, İrlandalı Aidan Kavanagh da gerçekte kimsenin ismi olamayacak kadar abartılı bir takma adla, Goliath Cherubim imzasıyla başarılı korku romanları yazmıştı.

Bu evde geçirdiğim uykusuz gecelerden birinde o küçük odayı biraz karıştırmıştım; klasik polisiye yazarlarının kitaplarını gördüğümü hatırlıyordum: Ellery Queen, Agatha Christie, Van Dine, Van Gulik, Woolrich, Highsmith, Dexter, elbette Conan Doyle, Simenon ve Chesterton; eserlerini doğrudan bilmesem de –spekülasyona benden çok daha meraklı olan– babam aracılığıyla isimlerini tanıyordum (temel genel kültür olan Sherlock Holmes ve Maigret hariç). Belki şansım yaver giderdi de –merak bizi ele geçirdiğinde yakamızı bırakmaz– onların yanında Fleming'i de bulurdum; gerçi Fleming kelimenin tam anlamıyla polisiye yazarı sayılmazdı, daha önce saydıklarımın hepsininin onu dudak bükerek küçümseyeceklerini hayal edebiliyordum; ne de olsa avamın da daima avam bulduğu bir kesim, ayaktakımı için de daima bir ayaktakımı mevcuttur (açgözlülüğün muamması olsa gerek). Birkaç saniyelik bir kararsızlık geçirdim. Şimdi iki kat merdiveni tırmanırsam Wheeler'la Bayan Berry'yi uyandırma ihtimalini artıracaktım, ama daha sonra yatmak için yukarı çıkmak zorunda kalacaktım nasıl olsa (gerçi o zaman bir daha inip çıkmayacaktım); ayrıca memnun mesut kullandığım eski daktilonun sesinin zaten epeyce büyük bir tehlike arz etmiş olduğunu düşündüm. Acaba önce keşmekeş halindeki çalışma odasını biraz toparlasam mı diye geçirdim aklımdan, ama alelacayip haberlerin ve babamın gençliğinde yazmış olduğu, bilmediğim yazıların yer aldığı *Çifte Günce*'yi bir süre daha karıştırmak niyetindeydim; babam o yazıları yazdığında çok gençti, kırmızı mürekkep ekibinin savaşı kaybedeceği de, yenilginin ardından en yakın arkadaşının, babamı tanımayan –belki özel

olarak bu iş için tutulmuş, belki bir imzayla muzaffer Franco yanlılarının gözüne girmeye hevesli– birinin suç ortaklığıyla kendisini ele vereceği de, belli başlı eğilimlerinin, eğitim ve spekülasyon hevesinin bu yüzden heba olacağı da hayalinden bile geçmiyordu. Sonuçta ardiyeye çevirdiğim çalışma odasını düzeltmeye kalkışmadan olduğu gibi bırakıp bir kaçak gibi, bir casus ya da *burglar* gibi (benim dilimde evlere giren hırsızı tanımlayan özel bir kelime yok) yavaşça, dikkatlice yukarı çıkmaya koyuldum; tıpkı Peter gibi ben de tırabzana tutundum, dengemi bulmakta biraz güçlük çekiyordum; farkına varmadan çok içmiş, tek başımayken içtiğim son birkaç kadehle düşüncesizce Karafa'nın kopyası olmaya doğru ilerlemeye başlamıştım.

Tedbirli davranmama rağmen yolda birkaç ışık yaktım; sessizce yalpalarken önümü göremediğim için tökezleyip küllükten daha fazla sayıda basamaktan aşağı yuvarlansam daha beter olurdu. Wheeler'ın polisiye koleksiyonu hatırladığımdan da genişti; polisiyeye epeyce düşkündü belli ki; kitapların arasında Stout, Gardner, Dickson, MacDonald (Philip), Macdonald (Ross), Iles, Tey, Buchan ve Ambler da vardı; son ikisinin kitapları yanlış hatırlamıyorsam casus romanları türündendi– bütün bu yazarların adını aynı şekilde babamdan dolayı biliyordum– demek ki Fleming'i bulma umudu vardı; kitapların yazar adlarına göre alfabetik sıraya dizilmiş olduğunu fark edip ona göre arayınca umutlarım gerçek oldu; Gizli Servis ajanı Bond'un ünlü görevlerinin komple koleksiyonunun sırtlarını görmem fazla zaman almadı, ayrıca yazarın bir biyografisi de vardı. *Rusya'dan Sevgilerle*'yi elime aldım; diğer ciltler gibi bu da ilk basıma benziyordu, bütün ciltlerin üzerinde yıpranmış gömlekler vardı; basım tarihine bakmak için ilk sayfayı açtığımda, kitabın içinde yazarın elyazısıyla Wheeler'a bir ithaf bulunduğunu gördüm; demek ki tanışıyorlardı, Fleming'in elyazısıyla yazılmış kelimelerden daha fazla bir sonuç çıkarmak mümkün değildi, olsa olsa dost oldukları sonucuna varılabilirdi: "*To Peter Wheeler who may know better. Salud! From Ian Fleming 1957*", yani kitabın basıldığı yıl. "*Who may know better*" kısalığına rağmen –ve bir bakıma bu kadar kısa olduğu için– çok müphem bir ibareydi, çeşitli şekillerde çevrilebilir, hatta anlaşılabilirdi: "Belki daha fazla şey bilen", "Belki daha doğru bilgi almış olan", "Belki daha farkında olan", hatta "Belki daha bilge olan" (bu ihtimal daha somut bir konu-

yu ima ediyordu). Ama "*to know better*" ya da "*to know better than...*" ifadesinin genellikle taşıdığı anlamın geniş bir yorumlanma yelpazesi de vardı; bu ihtimallerin hepsi de bir uyarı ya da sitem içeriyor gibiydi, nasıl desem, gönderme yapılan şey her ne ise onu "yapmasa daha iyi edecek olan" ya da "...'den kaçınması gereken" veya "... yapsa hakkında hayırlı olacak olan", "Ne yaptığını herhalde bilen", hatta "Kendi bilir" – buna benzer bir yorum ya da bir ima. 1953 tarihli *Casino Royale*'dan ölümünden sonra yayımlanan 1966 tarihli *Octopussy and The Living Daylights*'a, diğer kitapların hepsine baktım. En eski beş kitabın içinde ithaf yazıları vardı, ithaflı son kitap da *Rusya'dan Sevgilerle*'ydi; ondan sonra yayımlananlarda ithaf yazısı yoktu; önceki dört ithafın hiçbiri o kadar anlamlı değildi, aksine sıradan ya da kısa ve özdüler: "Ian Fleming'den Peter Wheeler'a", "Yazardan Peter Wheeler'a" gibi. Belki de Wheeler'la Fleming 1958'den itibaren görüşmez olmuşlardı. Sonra da –biyografisinin gömleğindeki yazıdan okuduğuma göre– Fleming 1964'te, elli altı yaşında, başarının doruğundayken, daha doğrusu romanlarının gerçek itici gücü olan Connery'li Bond filmleri başarının doruğundayken ölmüştü. İspanyolca yazılmış *Salud!* kelimesine gelince, esrarengiz bir kaynağı olmadığını, doğrudan, ithaf edilenin İspanyol dili ve kültürü uzmanı olmasından kaynaklandığını varsaydım. Seçkin Oxford profesörüyle 007'nin mucidi arasındaki ilişki ya da dostluk başlangıçta aklıma yatmamıştı, ama son zamanlarda zaten hiçbir şey aklıma yatmıyordu neredeyse. Aslına bakılırsa Wheeler 1950'lerde –hele hele İç Savaş sırasında, yani 1930'larda– daha sonra ulaşacağı seçkinliğe henüz ulaşmamıştı (Sir unvanını ben kendisiyle tanıştıktan sonra kazanmıştı; örneğin Rylands onu bana tanıştırdığında sadece "Profesör Wheeler"dı hâlâ).

Ayakta yoruluyordum, rahatsızdım ve epeyce de sendeliyordum, bu yüzden *Rusya'dan Sevgilerle*'yi alt kata, çalışma odasına götürüp orada rahat rahat incelemeye karar verdim – onu bir hazineymiş gibi sıkı sıkı tutarak aşağı indirirken, tökezlemeden çıkabilmek için yakmış olduğum ışıkları bir bir söndürürken, merdivenin birinci sahanlığında iri bir kan damlası keşfettim. Demek istediğim, ufak bir damlacık değildi; halının değil, ahşabın üzerindeydi ve yuvarlaktı, çapı dört-beş santim ya da bir buçuk-iki inç kadardı, damladan çok leke denebilirdi (neyse ki kan gölü denebilecek kadar büyük değildi); ilk gör-

düğüm anda, belki daha sonra da ona bir anlam veremedim. Düşünme yetimi nihayet faaliyete geçirebildiğimde (daha önce bir düşünme faaliyeti bile olmamıştı) ilk düşündüğüm şey bana ait olduğu, yukarı çıkarken fark etmeden bir yerimin kanamış olabileceğiydi; belki kitabi tetkiklerime yoğunlaşmış, üstelik de sarhoş olduğumdan farkına bile varmadan bir yere çarpmış, sürtünmüş ya da bir yerimi sıyırmıştım – herkesin başına gelir. Arkama, yukarıya, ışığı tekrar yakıp ilk sahanlığın üstündeki basamaklara, ayrıca aşağıdaki basamaklara baktım, başka hiçbir yerde kan yoktu, tuhaf bir durumdu; insanın bir yeri kanayınca neredeyse her zaman birkaç damla kan akar, peş peşe akan damlalara da özel bir ad verilir: *reguero* ya da *rastro*; meğerki ilk kan damlası fark edilip daha fazla lekeyi önlemek için yara ya da yarık derhal kapatılsın (gerçi yarığı hemen kapatmak mümkün değildir). Bu durumda da insan daima yerde gördüğü lekeyi temizlemekle ilgilenir, elbette öncelikle kanamayı durdurduktan sonra. Her tarafımı yokladım, baktım, ellerime, kollarıma, dirseklerime dokundum –hararetli incelemelerim sırasında ceketimi çıkarmış, gömleğimin kollarını sıvamıştım– ama hiçbir şey bulamadım; en ufak bir batma, sıyrılma ya da kesilmede, kâğıtla kesildiğinde bile inanılmaz derecede kanayan parmaklarda da bir şey yoktu; başparmağım ve işaretparmağımla burnumu yokladım, burun da bazen görünürde bir neden yokken kanar; belirgin bir nedenden ötürü burnu kanayan bir arkadaşımı hatırladım: Birkaç yıl boyunca kokaine fazlaca kendini kaptırmıştı, ufak çapta ticaretini de yapıyordu; bir gün mütevazı bir miktar kokainle İtalyan gümrüğünden başarıyla geçtikten sonra (köpeklere yakalanmamak için kokaini, daha doğrusu paketini kolonyaya bulamışmış), henüz dışarı çıkamadan, bir burun deliğinden aşağı ağır ağır bir kan damlası süzülmeye başlamış, o kadar yavaş süzülüyormuş ki farkına bile varamamış; herhangi bir yerde, özellikle de gümrükte kolaylıkla rastlanabilecek bir durumdur bu, ama bu küçük ayrıntı keskin gözlü bir polisin onu durdurmasına yetmiş; bütün köpeklerin yardımıyla tepeden tırnağa aranmış; neticede o bir damla kan bir Palermo hapishanesinde uzun bir yatışa mal oldu kendisine; sonunda İspanya büyükelçiliği onu oradan kurtarmayı başardı; tam bir karınca yuvası, bir arı kovanı olan hapishanede başına birçok bela geldi, yaralandı, ama aynı zamanda dikkate değer temaslar ve ilişkiler de kur-

du, böylece suç âleminde daha sürekli ve sanırım daha sağlam bir yer edindi; ondan son haber aldığımda, Havana'da otel restorasyonuyla inşaat piyasasına girdikten sonra New York ve Miami'de bir inşaat devi olarak zengin ve saygın bir hayat sürmeye başlamıştı; daha önce bu iş dalıyla hiçbir ilgisi olmamıştı halbuki. Yere bile düşmeyen –sadece görünen– tek bir damlacık kanın, sırf belirli bir yerde göründüğü için insanı bu şekilde ele verip hayatını böylesine değiştirebilmesi inanılır gibi değil; tesadüfler ayrım yapmıyor.

Gömleğimi, pantolonumu baştan aşağı gözden geçirdim, ne kadar çok noktadan kan kaybedebileceğimizi düşünmek korkunç bir şey; muhtemelen herhangi bir noktadan ve her noktadan birden; derimiz hiçbir şeye direnemiyor, bir işe yaramıyor, her şey yaralayabiliyor onu, bir tırnakla delinip bir bıçakla yarılabiliyor, bir mızrakla yırtılabiliyor (et de parçalanıyor). Ardından elimin tersini dudaklarıma yaklaştırıp tükürdüm, acaba kan dişetlerimden ya da daha geriden, daha aşağıdan mı geldi, unuttuğum ya da o sırada bile farkına varmadığım bir öksürükle mi çıktı diye; elimi boynumda ve yüzümde gezdirdim, ara sıra tıraş olurken bir yerimi kestiğim olur, benim kapandığını sandığım bir kesik tekrar açılmış olabilirdi. Ama vücudumun hiçbir yerinde bir iz bulamadım; bedenimde hiçbir yarık yok gibiydi, sımsıkı kapalıydı, kan damlası benden akmamıştı; demek ki Peter'dan akmış olabilirdi, yatmaya giderken sola dönmüştü, o tarafa baktım, ama merdivenle onun yatak odasının arasındaki kısa mesafede de başka kan lekesi yoktu; şu halde misafirlerden herhangi birine ait olabilirdi, misafirlerden biri davet sırasında alt kattaki tuvaletin dolu olduğunu görüp ikinci bir tuvalet aramak üzere ya da yanında biriyle boş bir oda aramak üzere üst kata çıkmıştı belki. Kan damlasının Bayan Berry'ye de ait olabileceğini düşündüm; o bilinmez, sessiz figürü yıllardır ara sıra şöyle bir görürdüm, ketumdu, önce Toby Rylands'ın, sonra da Wheeler'ın hizmetindeki bir hayaletti neredeyse, Rylands'dan sonra Wheeler onu işe ya da kanatlarının altına almıştı; onunla ilgili hiçbir şeyi merak etmemiştim o güne kadar, sorgulanmadan güvenilen biriydi, onu tanıdığımdan beri, tek başına yaşayan iki emekli profesörün ihtiyaçlarını gereğince karşılamış, evlerini çekip çevirmişti sırasıyla; ama ben onun ihtiyaçlarıyla, sorunlarıyla, sağlığıyla, dertleriyle, ailesiyle, çocukluğuyla, geçmişiyle, muhtemelen müteveffa

Bay Berry'yle ilgili hiçbir şey bilmiyordum; bir Bay Berry'nin varlığını ilk kez düşünüyordum; herhalde dul kalmış, belki boşanmıştı ve kim bilir belki aralarında hâlâ bir bağ vardı; bazı insanların belirli bir görevi yerine getirmek için yaratıldıklarını, yaptıkları ve bizim yaparken gördüğümüz işi yapmak için dünyaya geldiklerini varsayarız, oysa hiç kimse hiçbir şey için gelmez dünyaya, kader diye bir şey yoktur ve hiçbir şeyin garantisi de yoktur; prensler ya da en zenginler her şeylerini kaybedebilir, en yoksullar ya da köleler her şeyi kazanabilir, gerçi bu sonuncusu nadiren gerçekleşir ve mutlaka yağma, hırsızlık, dalavere, entrika, ihanet, aldatma, komplo, çökertme veya gasp sonucu ve kan dökerek gerçekleşir.

Her ne olursa olsun o kan lekesini, birinci kat sahanlığındaki lekeyi temizlemem gerektiğini düşündüm, ne gariptir ki –nasıl bir mahkûmiyettir ki– insan karşılaştığı ya da keşfettiği şeyle hiç ilgisi olmasa bile kendini ondan sorumlu hisseder; belirli bir anda sadece bizim için var olan ve bizden başka kimsenin haberdar olmadığını zannettiğimiz şeyle ilgilenmemiz, ona bir çare bulmamız gerektiğini düşünürüz, bizi ilgilendirmemesi, olayda katkımız olmaması önemli değildir: bir kaza, üzücü bir durum, bir haksızlık, bir suistimal, doğar doğmaz terk edilmiş bir bebek ve elbette karşımıza çıkmış bir ceset ya da kolaylıkla cesede dönüşebilecek, ağır yaralanmış biri; ufak çapta uyuşturucu ticareti yapan arkadaşımın –okul arkadaşımdı, adı Comendador'du, Amerika'da ya da her nereye gittiyse orada değiştirmediyse hâlâ da öyle, yıllar boyunca yoklama alınırken benden bir önceki öğrenciydi, sözlüye kalkma sırası ona geldiğinde ya da azar işittiğinde ondan sonra sıranın bana geleceğini bilirdim, çocukluğum boyunca benim için adeta bir rüzgârgülüydü– başına böyle bir şey gelmiş, o da kaçmış, ama aynı zamanda kaçmamış da: Genellikle mal aldığı, ara sıra da Palermo'da hapse düştüğü seferki gibi kuryelik yaptığı torbacının evine, bir paket almaya gitmiş; zili birkaç kere çaldığı halde kapı açılmayınca garipsemiş, çünkü haberli gitmiş eve; kapı nihayet açıldığında adam yokmuş, aniden çıkması gerekmişmiş, kapıyı açan sevgilisinin, o sıradaki sevgilisinin söylediklerinden öyle anlaşılıyormuş; hem torbacı hem de Comendador kızlar bir şeyden şüphelenmesin diye birkaç haftada bir sevgili değiştirirlerdi; bazen de, nasıl desem, kızları amorti etmek için sevgili değiştokuşu yaparlardı. Kız ken-

dinden geçmiş gibi görünüyormuş, konuşurken dili dolaşıyormuş, arkadaşımı zor tanımış ("Aa, evet, hatırladım, Joy'dan hatırladım seni," demiş) ve yalpalayarak birkaç günlük sevgilisinin hazırladığı, içinde ne olduğunu bilmediği, arkadaşına vermesi tembihlenen paketin durduğu odaya doğru ilerlemiş; ama iki saniye sonra, daha odaya varamadan, Comendador'la arasında bağlantısız bir-iki cümle geçmişken (Comendador "Neyin var, ne içtin sen?" diye sormuş, kız "Şimdi hatırladım seni," diye cevap vermiş), arkadaşım kızın tökezleyip koridorda sendeleyerek iki-üç kontrolsüz adım attıktan sonra kafasını duvara çarptığını görmüş, kötü çarpmış ("Odun yarar gibi tok bir ses çıktı"); kız bayılarak yere düşmüş. Comendador başında küçük bir kesik olduğunu fark etmiş; kızın üzerinde sadece dizinin bir karış üstüne kadar gelen uzun bir tişört varmış, onu da muhtemelen zilin ısrarla çalındığını duyduğunda, kendisine verilen görevi hayal meyal hatırlayarak geçirmiş üzerine, altında bir şey yokmuş; Comendador o düşüşün, ölümün, baygınlığın ardından bunları gözlemlemiş. Ayrıca yerde de belki benim şu anda karşımda duran damlaya benzer ama daha taze bir damla kan görmüş; kan gerçekten de kızın bacaklarının arasından damlamış gibi görünüyormuş; belki âdet kanamasıdır diye düşünmüş, kız o uykulu, dalgın halinde, muhtemelen uyuşturucu etkisi altında farkına varmamış olabilirmiş; belki de düşerken yerde sivri ya da keskin bir şey, bir kıymık bedeninde bir yara açmıştır diye geçmiş aklından, ama buna pek ihtimal vermemiş. Comendador'u asıl endişelendiren bu değilmiş, kafasındaki kesik de değilmiş, o dalgın, kendinden geçmiş hali ve ardından bilincini kaybetmesiymiş; kafasını vurduğunda bayılmış gerçi, ama baygınlığı büyük ihtimalle o çarpmadan –ya da sadece ondan– değil, kızın az önce ya da kim bilir kaç saattir aldığı şeyden kaynaklanıyormuş; bütün gece âlem yaptıktan sonra sabahı da aynı aşırılıklara devam ederek geçirmiş olabilirmiş. Comendador yere çömelip kızı dikkatle doğrultmuş, kız tamamen cansız gibiymiş, sırtını duvara dayayıp ahşap döşemenin üzerinde oturur pozisyona getirmiş, kalçalarını örtmeye çalışmış, tişörtün alt kısmı kırmızı lekelerle kaplıymış, kızı ayıltmaya çabalamış, onunla konuşmuş, yanaklarını tokatlamış, omuzlarını sarsmış; kızın gözleri yarı kapalı, daha doğrusu yarı açıkmış, ama donuk ve fersizmiş, bir yere odaklanmıyor, bakmıyor, yaşamıyorlarmış; kız Comendador'un

gözüne bir ölü gibi görünmüş ve o zaman gerçekten öldüğünü düşünmüş; gözlerinin önünde, geri dönüşsüz biçimde, temelli ölmüş ve bunu ondan başka bilen yokmuş. Çabalamayı kesmiş. Sokak kapısının açık kalmış olduğunu fark etmiş; merdivende ayak sesleri duymuş; ayak sesleri kaybolduktan sonra hole dönüp kapıyı kapamış, tekrar koridora gitmiş ve oradan almaya geldiği küçük paketi görmüş; kızın tökezleyip kafasını duvara çarpmadan önce uyurgezer misali yöneldiği, yandaki yatak odasında, sehpanın üzerinde duruyormuş. Yatak dağınıkmış, çarşaflarda da küçük bir kan lekesi varmış, belki kız uyuklarken ya da ne olduğunu anlamadan can çekişirken âdet kanaması başlamış ama o akıntıyı fark etmemiş, gerekli önlemi alma gücünü bulamamış veya canı istememiştir, diye düşünmüş Comendador. Çeşitli ihtimalleri üzerlerinde durmadan, hızla, peş peşe kafasından geçirmiş, panik içindeymiş, her halükârda paketi alıp götürmesinin daha iyi olacağını düşünmüş, bir aksilik sonucu torbacı eve dönmeden önce hastabakıcılar ya da polisler geldiği takdirde paketi görürlerse arkadaşının başı belaya girermiş. Daha fazla düşünmemiş, yerde oturan, her tarafı lekeli kızın bacaklarının üstünden atlayıp yatak odasına girmiş, paketi kapıp cebine sokmuş, tekrar kızın üstünden atlamış ve arkasına dönüp bakmadan kapıya kadar gitmiş. Kapıyı açmış, dışarıda kimse olmadığını görünce arkasından kapıyı yavaşça kapamış ve merdivenleri ikişer üçer atlayıp koşarak kendini sokağa atmış.

Ondan sonra kaçmış, ama aynı zamanda kaçmamış da; çünkü tam o sırada, artık eve dönemeyeceğini, istese de eve giremeyeceğini, yaşıyor olsa da kıza yardım edemeyeceğini anlamış ve bunun üzerine deli gibi bir telefon kulübesine koşmuş, olup bitenleri anlatmak, bildiklerini aktarmak üzere torbacının cep telefonunu aramış. Telesekreter çıkınca çok kısa ve anlaşılmaz bir mesaj bırakmış; adamın dükkânında olabileceğini, en azından personelin orada olacağını düşünmüş, onları tanıyormuş, onlar bir şey yapabilirmiş; torbacı pahalı İtalyan marka giysiler satan bir dükkânı işletiyormuş, bayilik mi ne deniyorsa, giderek daha fazla veriyormuş kendini işe; fırsat bulduğunda, izin verildiğinde mümkünse herkes saygın bir hayat sürmek ister; yasaları ihlal edenler de, düzeni devirmeye çalışanlar da, caniler de, devrimciler de; ama devrimciler çoğu kez kapalı kapılar ardında yapar bunu, imajları geçim kaynağı olduğunda bu eğilimlerini gizlerler; Comen-

dador ve ben böylelerini tanıdık. Comendador dükkânın telefon numarasını bilmiyormuş ama dükkân yakınmış, koşmaya başlamış, deli gibi koşuyormuş sokaklarda, çocukluğundan beri böyle koşmamışmış, belki de üniversite yıllarından, Franco rejiminin son günlerindeki gösteriler sırasında, iyice ağırlaşmış, paltolarına bürünmüş muhafızların önünden koştuğundan beri. Koştukça az önce olanları geçiriyormuş aklından, geçmişte kaldığına, artık değiştiremeyeceğine inanmakta zorluk çekiyor, şöyle düşünüyormuş: "Hiçbir şey yapmadım, yapmayı denemedim, anlamaya, emin olmaya bile çalışmadım, nabzını yoklamadım, suni teneffüs yapmadım, kalp masajı yapmadım, daha önce hiç böyle bir şey yapmamıştım, yapmayı da bilmiyorum zaten, binlerce filmde boş yere gördüğümü biliyorum sadece, ama deneyebilirdim en azından, kim bilir belki de kurtarırdım, artık çok geç, her geçen dakikayla biraz daha gecikiyoruz, biraz daha mahvoluyoruz, hem ben hem de kız, ama özellikle o, belki henüz ölmemiştir, ben koşarken ölebilir ya da ben o pahalı dükkâna varıp tezgâhtarlarla konuşurken, olanları anlatırken ya da onlar Cuesta'yı veya ortağı Navascués'i ararken; onda dairenin anahtarı vardır mutlaka, kapıyı açabilir onlara ya da ben onlarla birlikte gitmeye karar verirsem bize, ama gitmesem daha iyi olur, mal üstümde, ama bu arada tedbirsiz kız benim şu anda ya da daha önce kaybettiğim zaman yüzünden ölür; bu zamanı böyle harcayacağıma umutsuzca da olsa bir şeyler yapmaya çabalayarak, ambulans çağırarak harcayabilirdim, şakaklarını, ensesini, yüzünü ıslatabilirdim, konyak, alkol ya da kolonya koklatabilirdim, en azından üstüne bulaşmış kanları temizleyebilirdim; bu kadar bencil, sefil ve korkak olduğumu biliyordum zaten, ama bilmek görmekle, sonuçlarını izlemekle aynı şey değil." Dükkâna adeta dörtnala koşan bir at gibi girmiş, hepsi oradaymış, torbacısı Cuesta, ortağı Navascués, tezgâhtarlar; Cuesta'nın cep telefonu kapalıymış, birtakım müşterilerle ilgileniyormuş, o içeri girdiğinde müşteriler yerlerinde sıçramışlar; Comendador mesajını almadı mı diye sormuş, olanları beceriksizce anlatmış, Cuesta onu dükkânın arka tarafındaki bürosuna götürmüş, sakinleştirmiş, dükkânın telefonunu alıp derhal ev numarasını çevirmiş, ama fazla telaşlı değilmiş; birkaç saniye sonra Comendador onun arkasına bile bakmadan fırladığı evdeki sevgilisiyle konuştuğunu duymuş. "Ne oldu sana?" diye sorduğunu duymuş. "Co-

mendador duvara çarpıp bayıldığını söyledi. Ha, tamam. Sen kıpırdamayınca adam ne olduğunu anlayamamış. Peki hep yanında taşımıyor musun? Biraz daha dikkatli olman lazım, ihmal etmeye gelmiyor belli ki. Gerçekten iyi misin, gelmemi istemez misin? Emin misin? Peki. Yaranı alkolle temizle, yara bandıyla kapat, şişliğe bir şey yapamazsın, ama dezenfekte etsen iyi olur, ihmal etme, olur mu? Tamam. Tamam. Evet, evet, çok korkutmuşsun onu, buraya kadar koşmuş, nefes nefese karşımda duruyor şu anda. Evet, bayılmadan önce vermişsin, tabii, hatırlamaman normal. Tamam, söylerim. Görüşürüz. Hadi, öperim." Cuesta kızın şeker hastası olduğunu açıklamış kısaca, gece fazla içtiğinde, bir de şansını zorlayıp ilacını almayı unuttuğunda bayılırmış, genellikle ikisi birlikte ve epeyce sık olurmuş, aklı havada bir kız, bir çocukmuş yani. Şimdi toparlanmış, daha iyiymiş, ilacını almış, geç bile kalmış zaten, yara bir şey değilmiş, biraz çürümüş, birazcık da kanamış. Kız Comendador'u öyle korkuttuğu için çok üzülmüş, öpücük yolluyormuş, özür diliyormuş, bu kadar ilgilendiği için teşekkür ediyormuş, o bir melekmiş, Comendador bir melekmiş.

Bu olayı hatırlayarak alt kattaki banyoya gittim, bir paket pamukla bir şişe alkol aldım ve benim sorumluluğum olmayan, açıklamasını bulamadığım lekeyi temizlemek üzere tekrar ilk kat sahanlığına çıktım; neyse ki leke halının değil ahşabın üzerindeydi. Comendador dükkânda aceleyle, telaşla olanları anlatırken sevgilisinden aktığına kuşku olmayan, yerdeki, çarşaflardaki ve tişörtündeki kan lekelerinden Cuesta'ya söz etmemişti; görünüşe bakılırsa telefonda kız da bu konuda bir şey söylememişti; bu durumda Comendador'un sorması anlamsız –hatta münasebetsizlik, kabalık– olurdu. Belki kız utanmış, öyle bir şey yokmuş, dolayısıyla kimse de görmemiş gibi yapmayı tercih etmişti; belki de –açıkça söylemeden– bu yüzden özür dilemişti Comendador'dan. Böylece Comendador o kan lekelerinin nereden geldiğini, sebebini tam olarak hiç öğrenmemişti; ani ya da anlaşılır bir dikkatsizlikle önlem alınmamış âdet kanaması açıklamasıyla yetinmiş ve birkaç gün sonra o kan lekelerini gördüğünden bile şüphe etmeye başlamıştı; bir şeyi inkâr ettiğimizde ya da söylemediğimizde bazen bunu yaşarız; gizlenen, gömülen şey geri dönüşsüz biçimde giderek flulaşır, gerçekten var olmadığını, meydana gelmediğini düşünürüz sonunda; algılarımız geçmişte kaldığında ve dışarıdan kimse

taraf ından onaylanıp desteklenmediğinde onlardan inanılmaz şekilde kuşkuya düşme eğilimindeyizdir; bazen hafızamızı inkâr eder ve sonunda şahit olduğumuz şeyin yanlış yorumlarını sunarız kendi kendimize; tanık olarak kendimize bile güvenmeyiz, her şeyi tercüme ederiz, en açık seçik eylemlerimizi bile; tercümelerin hepsi aslına sadık değildir; böylece eylemler bulanıklaşmaya başlar, sonunda teslim olur, daimi yoruma bırakırız kendimizi, açıkça gördüğümüz, kesinlikle bildiğimiz şeyleri bile yorumlarız ve böylece dengesiz, belirsiz, yüzer gezer bir halde tutarız; hiçbir şey asla sabit veya kesin değildir, ömrümüzün sonuna kadar her şey sallantıdadır, belki de kesinliklere, hoşumuza gitmeyen, bizi sorgulayan, ıstırap verenler bir yana, işimize gelen, bizi yatıştıran kesinliklere bile tahammülümüz yoktur, hiç kimse kendi ıstırabına, kendi mızrağına ve kendi ateşine dönüşmek istemez. Comendador birkaç gün sonra bana olayı anlatırken, "Belki kızın alnındaki yarayı görünce korktum, çarptığında çıkan ses çok gürültülü, ölümcüldü sanki, alnının kanadığını görünce kim bilir belki ahşabın üzerindeki koyu renk bir lekeyi de kan zannettim, koridor pek aydınlık değildi," demişti. Ben de "Peki yataktaki lekeler, kan damlaları?" diye sormuştum. "Bilmiyorum," demişti, "başka bir şey de olabilirdi, belki şarap, hatta konyak lekesiydi, belki koridorda ya da yatakta şişeyi ağzına dayayıp içmiş, içki dökülmüştü, o da o kendinden geçmiş haliyle fark etmemişti, belki de zar zor kalkıp kapıyı açmadan önce yarı baygındı." "Yani çeşitli yerlerde kan gördüğüne eminsin, ama aynı zamanda da görmemiş olabileceğini, hatta kan olmayabileceğini, kanı hayal etmiş olabileceğini, bunun kızın görüntüsünün yarattığı korkudan kaynaklanmış olabileceğini mi söylemek istiyorsun?" "Evet, öyle herhalde, olabilir bence," diye cevap vermişti Comendador şaşkınlıkla.

Şimdi Wheeler'ın evindeki lekeyi alkole batırılmış pamukla temizliyordum; kan pek taze değildi ama tam kurumuş, katılaşmış da sayılmazdı; güzelce cilalanmış, parlatılmış, kaygan ahşap yavaş yavaş temizlememe, lekeyi yok etmeme izin veriyordu ama epey güç sarf ederek aynı noktayı defalarca ovalamam gerekiyordu, tahminimden çok daha fazla pamuk ve alkol harcıyordum, pamukları –kanlı pamukları– bir kenarda, Peter'ın küllüğünde topluyordum; bir yandan da parkeyi aşındırmamaya, bir lekeyi çıkarayım derken başka leke

oluşturmamaya çalışıyordum, alkolün nasıl bir sonuç vereceği belli olmazdı. Bu tür lekelerde, hatta minicik damlalarda temizlenmesi en zor olan çeperdir, dairenin dış çizgisi, çevresidir; neden bilmem, dış çember dairenin geri kalanından çok daha fazla yapışır yere ya da lavabo veya küvetin fayansına, damlaların düştüğü, lekenin oluştuğu yere; üstelik bu anında olur, kan daha taptazeyken, yeni damlamışken bile; bir fizik yasası vardır mutlaka bunu açıklayan, ama ben bilmiyorum. "Belki de," diye düşündüm, "yalnızca insanların değil nesnelerin, cansız varlıkların da yok olmaya direnerek şimdiki zamana bağlanmalarının bir yoludur bu; her şeyin damgasını bırakma çabası, reddedilmeyi, silikleşmeyi, unutulmayı zorlaştırma çabasıdır, 'Ben var oldum' ya da 'Hâlâ varım, demek ki var olduğum kesin' demenin bir yoludur; başkalarının 'Hayır, böyle bir şey yok, hiçbir zaman olmadı, yeryüzünden geçmedi, dünyaya ayak basmadı, hiç var olmadı ve meydana gelmedi' demesini engellemenin yoludur. Şu anda, temizlemeye devam ederken, inatçı kan halkası boyun eğip silinmeye başlarken, acaba tamamen sildikten sonra, geride hiçbir iz kalmadığında, bir zamanlar Comendador'un gördüğü lekelerden şüpheye düştüğü gibi ben de bu lekeyi gördüğümden, bir zamanların İspanyol hizmetçi kadınları gibi diz çökmüş olduğumdan şüpheye düşecek miyim diye düşünüyorum; yalnız benim dizlerimin altında, sert zeminde dizleri morarmasın diye kullandıkları sünger yastıklardan yok, zavallıcıklar, bize, yani oğlan çocuklarına demek istiyorum, bacaklarının arkasını göstermek zorunda kalırlardı üstüne üstlük. En ufak bir iz bile kalmadığında, o zaman belki bu lekenin benim hayalimin ürünü olmadığından, uykusuzluktan, çok okumaktan, çok içmekten, birbirine ters düşen seslerden ve ırmağın isteksiz, tembel mırıltısından kaynaklanmadığından şüpheye düşebilirim. Wheeler'la aramızda geçen dolambaçlı konuşmadan da." Birkaç saniye boyunca, lekeyi tamamen, temelli temizlememek, saatlere bakılırsa başlamış olan ertesi sabah baktığımda görebileceğim, bana, "Hâlâ varım, demek ki var olduğum doğru: Sen beni görüyorsun, beni gördün" diye hatırlatacak bir çember parçası, minicik bir yay bırakmak geçti içimden – belki de batıl inançtı sadece. Ama başladığım işi tamamladım, ahşap tertemiz oldu, ben bir şey söylemediğim, Wheeler'a da, Bayan Berry'ye de bir şey sormadığım takdirde kimsenin kan lekesinden haberi olmayacaktı. Tekrar ba-

samakları indim, kullandığım kırmızı, kahverengi pamukları mutfaktaki çöpe atmayıp banyoya gittim, pamuk paketiyle alkol şişesini yerine koydum, klozetin kapağını açtım ve küllüğü döktüm, hemen ardından da sifonu çektim –artık sifonlarda zincir olmadığı ve çekilmedikleri halde bu deyiş değişmedi– ve böylece son maddi kanıtları da ortadan kaldırdım.

"Ulan ne şanslı adamsın," demiştim Comendador'a. "Kafasını yaran, üstelik bir de kanaması olan zavallı bir kızı yüzüstü bırakıyorsun, öldüğünü zannederek ya da öğrenmeye bile çalışmadan terk ediyorsun, sonunda kız seni korkuttuğu için senden özür diliyor, ona yardım etmeden çekip gittiğin için teşekkür ediyor. Aynı şey benim başıma gelse, ben de senin yaptığını yapsam, aynı olayı yaşayıp senin gibi davransam, eminim benim kız ölür, bir de üstüne ben o kadar vakit kaybetmesem kurtarılabileceği anlaşılırdı. Ben de ömür boyu vicdan azabı çekerdim." Comendador bunun üzerine bana üstünlükle karışık kabullenilmiş bir kıskançlıkla bakmıştı; onun bu bakışını çocukluğundan beri iyi tanırdım, daha sonraki hayatımda da, bana yönelmemekle birlikte birçok başka insanda aynı bakışı gördüm; olduğundan –kuşkusuz ahlaki nedenlerden çok estetik ya da anlatısal nedenlerle– farklı olmak isteyenlerin, ama kıskandığı kişiler gibi değil, kendi gibi olduğu için hep kazanacağını, hep dört ayak üstüne düşeceğini bilenlerin bakışıdır bu. "Ama sen zaten benim yaptığımı yapmazdın Jaime, benim gibi davranmazdın," diye cevap vermişti. "Sen kızı bir şekilde canlandırıncaya kadar orada kalırdın, beceremesen de derhal bir doktor ya da ambulans çağırırdın, malın üzerinde olmasına, evde ya da kızın bedeninde daha kim bilir neler olmasına aldırmazdın. O tehlikeyi göze alırdın. Kız yine de ölseydi, senin ihmalin yüzünden ya da sen kaçtığın için değil, yaşaması mümkün olmadığı için ölmüş olurdu. Ben şanslıyım, biliyorsun zaten, korkak şansı var bende; dünyanın bütün masallarıyla efsaneleri ne derse desin, korkaklar her zaman cesurlardan, gözüpeklerden çok daha şanslıdır. Aslında hiçbir şey olmadı, yalnız kız değil, Cuesta da bana hınç beslemiyor. Hatta güvensizlik de beslemiyor, hayal kırıklığı hissetmiyor, öylesi şu anda biraz vahim olurdu. Ama bu benim kişiliğimi anlamış olmamı engellemiyor. Yanlış anlama, bilmiyordum demiyorum, ama şimdi tecrübeyle sabitlendi, etimle kemiğimle yaşadım derler ya; kız da Cuesta da çok ya-

kında bu olayı unutacaklar, şimdiden unutmadılarsa, ama ben asla unutmayacağım, çünkü benim uzun dakikalar boyunca yaşadığım şuydu: Çocuk denecek yaşta bir kız benim gözümün önünde öldü, bense malımı sağlama alıp onunla ilgilenmeden tabanları yağladım." "Canım, haber vermeye gittin, koştun, hiç değilse başkalarının ilgilenmesini sağladın," dedim. Comendador kendini aldatan insanlardan değildi, en azından fazla aldatmazdı (şimdi New York ya da Miami'de ya da her nereye gittiyse orada saygın bir kişi olarak daha fazla aldatıyordur belki). "Evet, daha da beter olabilirdi, her şey olabilirdi, ama ikimiz de biliyoruz ki benim yaptığım hiçbir şey değildi, yapmam gereken bu değildi. Dolayısıyla kız iyi olsa da, benim yüzümden, bencilliğim yüzünden başına kötü bir şey gelmemiş olsa da, ben her halükârda bu olayı vicdanımda taşıyacağım." Sonra kendi kendini yalanlarmış gibi hafif bir gülümsemeyle ekledi (okulda hem arkadaşlarına hem de hocalara yönelen aynı hafif gülümseme onu en ciddi tehditlerden ve cezalardan kurtarırdı; karşısındakinin kafasına bir şüphe sokar ve her zaman yalanlardı, hem bir saniye önce söylediğini, hem de dudakları gerilip gülümseme ortaya çıkarken ettiği yemini): "Neyse ki vicdanım çok dayanıklı." Korkak şansı olup olmadığını bilemem, ama şanslı olduğu bir gerçekti. Palermo'da sonuç çıkarmaya eğilimli bir polisin karşısında burnundan ağır ağır süzülen kan damlası bile uzun vadede şanssızlık sayılmazdı. Fazlasıyla keskin parmaklıklar arasında bir süre geçirmişti, ama o keskinlik sayesinde ufak tefek işleri, küçük tehlikeleri bırakmıştı ve şimdi, son aldığım haberlere göre kalantor bir işadamıydı; ondan pek haber almıyordum, aslında böylesini de tercih ediyordum, ilişkimiz soğumuş ve seyrekleşmiş, belki de bitmişti; bazen kardeşlerimizle, kuzenlerimizle, çocukluk arkadaşlarımızla, eski aşklarımızla yetişkin olarak ne yapacağımızı bilemeyiz. Belki ben de bir başkası için, belki eski aşklarımdan biri için böyle biriyimdir. Benim hiç de emin olmadığım bir şey, Comendador'un yerinde olsam farklı davranacağımdı. Her halükârda kanıtlamam imkânsızdı, çünkü etimle kemiğimle yaşamamıştım. Kim bilir. Kendi başına gelmedikçe kimse bilemez, hatta bazen o zaman da bilemez. Aynı kişi gününe göre, korkusuna ve moraline bağlı olarak, neyi kaybedeceğine ya da hayatının her aşamasında imajına ve hikâyesine verdiği öneme bağlı olarak, davranışı ister soylu olsun ister sefil, ister alçak-

ça ister yücegönüllü, o davranışı daha sonra anlatacağına mı susacağına mı bağlı olarak farklı ya da birbirine zıt biçimlerde tepki gösterebilir. Nasıl davranacağı, kendisi ölür de anlatamazsa başkaları tarafından nasıl yorumlanmasını, anlatılmasını, aktarılmasını umduğuna bağlı olarak da değişebilir. Daha önce benzer bir durum yaşamış olsa da hiç kimse gelecek sefer nasıl davranacağını bilemez; önceki deneyimler bizi hiçbir şeye mecbur etmez, tekrarlar dizisine mahkûm etmez; dün cömert ve cesur olan kişi yarın ihanet edip tabanları yağlayabilir; ezelden beri namert ve gammazcı olan kişi bugün vefalı ve dürüst olabilir; belki de gelecek bizi geçmişten, bilinmeyen bilinenden, henüz denenmemiş olan reddedilenden, mümkün olan geçip gidenden daha fazla biçimlendirip mecbur eder. Bununla birlikte geçmişle gelecek aynı anda da etkileyebilir bizi. Ayrıca geçmişte var olan hiçbir şey tamamen silinmez; ova ova temizlenen kan lekesiyle çeperi bile; hiç kuşkusuz bir süre sonra ahşabı inceleyen biri mikroskopik bir iz bulabilir, hafızamızın derinliklerinde de –nadiren ziyaret edilen derinliklerinde– elinde büyüteci ya da mikroskobuyla incelemeyi bekleyen biri vardır (bu yüzden unutuşun tek gözü daima kördür). Daha da beteri, bazen incelemek üzere bekleyen bu kişi, başkalarının bizim ulaşamadığımız hafızasındadır ("Hatırlayacak mı, farkına varacak mı?" diye merak ederiz korkarak. "Hatırlıyor mudur, unutmuş mudur? Beni hatırlayacak mı yoksa tanımadığı bir yabancı olarak mı görecek? Biliyor mudur? Babası söylemiş midir, annesi anlatmış mıdır, tanıyacak mı beni, aktarılmış mıdır ona? Yoksa kim olduğumu, ne olduğumu bilmeyecek mi, her şeyden habersiz mi olacak? ['Sus, sus, hiçbir şey söyleme, kendini kurtarmak için de olsa. Sus ki kurtulasın.'] Bana bakışından anlarım, ama belki tam da bu yüzden anlayamam, beni bakışıyla yanıltmaya çalışacağı için"). Benim kendi hafızamda bile bana ait olan ve olmayan çok şey var. Kim bilebilirdi, kim bilir, kimse bilmez. Eminim Nin de, siyasal komşuları ona öğrendiği ve yararlı hizmetlerde bulunduğu dilde işkence ederken mezara kadar direneceğini hiç bilmiyordu. Oracıkta, benim kendi kentimin, artık yaşamadığım kentim Madrid'in yakınında. Alcalá de Henares'te bir bodrumda, kışlada ya da hapishanede, bir otel ya da evde. Cervantes'in doğduğu o Rus sömürgesinde.

Nin, Fleming'in romanında, başlarda yer alıyordu, bulmam uzun sürmedi; Wheeler *Çifte Günce*'de ve başka kitaplarda yaptığı gibi burada da paragrafı işaretlemişti; fevri olduğu kadar titiz ve uyanık bir okurdu; marjlara alaycı ya da yazarı küçümseyen notlar düşerdi (mantık yürütmede tek bir yanlışı, tek bir yalanı atlamazdı, cehalete, aptallığa tahammülü yoktu: "*Silly*" (salakça) ya da "*Foolish*" (aptalca) diye yazardı bazen, kısaca, acımasızca); notları duruma göre coşkulu da olabilirdi, sadece hatırlatıcı notlar da düşer, bir şeye inanmadığında ya da anlaşılmaz bulduğunda ünlemler ya da soru işaretleriyle belirtir, zaman zaman "Kötü" diye karalar (Tello-Trapp ve benzeri düzenbazlarla beceriksizler birkaç kere bu damgayı yemişti), kurnaz zihniyle müşkülpesent mineral gözlerinin lanetlediği cümleyi bir okla işaretlerdi; bir cümleyi doğru ya da etkileyici bulduğunda "Mükemmel" diye yazardı, bir keresinde, sanıyorum Orwell'ın *Katalonya'ya Selam*'ında "*Quite moving*" (oldukça etkileyici) diye bir nota rastlamıştım. Bazen de onayladığını belirtmek için "*Quite right*" (çok isabetli) diye yazardı, Benet'te görmüştüm, Thomas'ta da sık sık "*Quite true*" (çok doğru) notuna rastlamıştım; Thomas'ı şahsen tanımış olmalıydı, Oxford'un çok yakınındaki, eski hapishanesiyle ve C. 3.3 sayılı tutuklunun –tam anlamıyla takma ad sayılmaz– orada yazdığı baladla ünlü Reading'de, Reading Üniversitesi'nde hocaydı.

Nin'e değinilen paragraf yedinci bölümün sonlarındaydı; bölümün başlığı "The *Wizard of Ice*"tı, yani "Buz Sihirbazı", ünlü Oz sihirbazına gönderme yapan, tercümesi imkânsız bir kelime oyunu. İngilizce paragrafta,

"Elbette," diyordu, "Rosa Klebb kuvvetli bir hayatta kalma güdüsüne sahipti, aksi takdirde devletin en güçlü kadınlarından birine ve kuşkusuz en korkulan kadınına dönüşemezdi. Kronsteen onun yükselişinin İspanya İç Savaşı'yla başladığını hatırladı. O dönemde POUM bünyesinde iki taraflı casusluk yaparak –hem Moskova merkezli OGPU, hem de İspanya'daki komünist istihbarat örgütü için çalışıyordu– şefi ünlü Andreas Nin'in sağ kolu ve söylentiye göre metresi olmuştu. 1935-37 yılları arasında Nin'le çalışmıştı. Daha sonra Nin Moskova'nın emriyle öldürüldüğünde, onu Klebb'in öldürdüğü rivayet edilmişti. Bu rivayet doğru olsun olmasın, Rosa Klebb o tarihten itibaren iktidar basamaklarını ağır olmakla birlikte sağlam bir şekilde tırmanmaya başlamıştı; aksiliklerden sağ çıkmış, savaşlardan sağ çıkmış, bütün tasfiyelerden (hiçbir bağlılığa yanaşmadığı, hiçbir faksiyona katılmadığı için) sağ çıkmış ve 1953'te, Beria'nın ölümünün ardından, kana bulanmış elleri (en tepeye çok yakındaki) basamağa, SMERSH'in Eylem Dairesi Başkanlığı basamağına tutunmuştu."

Hazır bulmuşken paragrafı daktiloya çektim. OGPU başka kitaplarda da karşıma çıkmıştı, NKVD'yle, aslında daha sonraki KGB'yle de aynıydı, yani Sovyet Gizli Servisi'ydi. Beria elbette ünlü Lavrenti Beria'ydı: uzun yıllar boyunca İçişleri Komiseri ya da gizli polis örgütünün başkanı ve Stalin'in ölümüne kadar komploların, tasfiyelerin örgütlenmesinde, hesaplaşmalarda, zorla seferberlikte, baskı, şantaj, terör ve iftira kampanyalarında, sorgulamalarda, işkencelerde ve doğal olarak casuslukta onun en kurnaz ve acımasız yardımcısı. Tanımadığım SMERSH kısaltmasına gelince, Fleming kendi imzasını taşıyan önsözünde ne olduğunu açıklıyordu:

"...Smiert Spionam'ın –Casuslara Ölüm– kısaltmasıdır, gerçekte vardır ve günümüzde de Soyvet yönetiminin en gizli örgütüdür. Bu kitabın yazıldığı tarih olan 1956'nın başlarında SMERSH'in yurtiçi ve yurtdışında kırk bin kadar çalışanı bulunmaktaydı ve başkanı General Grubozaboyçikov'du. Generalin dış görünüşüyle ilgili tasvirim gerçeğe uygundur. Günümüzde SMERSH'in genel karargâhı dördüncü bölümde belirttiğim yerdedir: Moskova'da, Sretenka Ulitsa, 13 numarada..."

Sözünü ettiği dördüncü bölüme döndüm; "*The Moguls of Death*" –"Ölümün Otokratları" diye çevirebiliriz– başlıklı bölüm aynı ya da benzer bilgilerle başlıyordu:

"SMERSH Sovyet yönetiminin resmi cinayet örgütüdür. Hem yurtiçinde hem de yurtdışında faaliyet gösterir; 1955'te toplam kırk bin kadın ve erkeği istihdam ediyordu. SMERSH 'Casuslara Ölüm' anlamına gelen Smiert Spionam'ın kısaltmasıdır. Bu adı yalnızca personel ve Sovyet memurları kullanır. Aklı başında hiçbir yurttaş bu adı ağzına almaya cesaret edemez..."

Anlatıcı sözlerine devam ederek, söz konusu kasvetli ve geniş caddeden geçenlerin 13 numaranın önüne geldiklerinde enselerinde bir ürpermeyle yere baktıklarını, vakitlice hatırlamışlarsa ve fazla dikkat çekmeden becerebilirlerse o pis ve çirkin binanın meşum cephesine gelmeden önce kaldırım değiştirdiklerini belirtiyordu. Her neyse, kim bilir; SMERSH gerçekten var oldu mu yoksa hepsi –başta yazarın önsözü olmak üzere– sahte bir doğruyu desteklemek ya da güvenilir kılmak için başvurulan bir romancı kurnazlığı mıydı sorusuna nerede cevap bulacağımı bilmiyordum.

Tekrar Rosa Klebb'e, yedinci bölüme döndüm. Doğruyu söylemek gerekirse o güne kadar Ian Fleming'den tek bir satır okumamıştım, ama hemen herkes gibi ben de Bond dizisinin ilk filmlerini seyretmiştim. O karakterin sinemaya uyarlanmış halini hatırlar gibiydim; havuç rengi düz, kısa saçlı, orta yaşlı bir kadındı; hiçbir cazibesi ve ahlaki kaygısı yoktu; çocuk yaşta gördüğüm *Rusya'dan Sevgilerle*'nin sonunda Connery'yle yüzleşmesi benim için unutulmazdı (muhtemelen müsamahakâr bir sinemaya gizlice girmiştim; Franco döneminde sansür hep o kadar saçmaydı ki, Bond filmlerini sadece on sekiz yaşın üstündekiler seyredebiliyordu): Rosa Klebb'in ayakkabısının (belki her iki ayakkabısının) ucundan bir mekanizmanın harekete geçirilişiyle, üzerine anında etki yapan ölümcül bir zehir sürülmüş bir ya da iki korkunç bıçak enlemesine dışarı fırlıyordu; bıçağın hafif bir sıyırışı kurbanı anında öldürmeye yeterdi; kadın Bond ya da Connery'ye keskin tekmeler savuruyor, o da çocuksu numaralardan bıkmış yaşlı aslan ve kaplanlara karşı kendini savunan sirkteki hayvan terbiyecileri gibi bir iskemleyle onu uzağında tutuyordu. Filmde acımasız Klebb rolünü ünlü Avusturyalı şan sanatçısı ve tiyatro oyuncusu (sinemadaki rolleri sayılıydı), Bertolt Brecht ve Kurt Weill'ın şarkılarıyla operalarının (en çok bilineni *Üç Kuruşluk Opera*'ydı) en başarılı ve özgün yorumcusu Lotte Lenya'nın oynadığını

da hatırlıyordum; Lotte Lenya yanlış hatırlamıyorsam Kurt Weill'la evliydi ve elbette Ian Fleming'den uyarlanan filmden çok önce ölmüş olan Weill son günlerine kadar karısı için besteler yapmaya devam etmişti. Bu arada şunu da belirtmek isterim ki, Wheeler'ın çalışma odasında okuduğum birkaç sayfaya bakılırsa, Ian Fleming mağrur Edebiyat Tarihi'nin lütfen onayladığından daha iyi, daha usta ve zeki bir yazardı. Örneğin Rosa Klebb'le ilgili tasvirde ilginç ve dikkate değer buluşlar vardı, birkaç paragrafı kopya ettim:

"...başarısını büyük ölçüde ikinci önemli güdüsü olan cinselliğinin kendine özgü niteliğine borçluydu. Çünkü Rosa Klebb cinsellik türleri arasında hiç kuşkusuz en az rastlananına dahildi. Aseksüeldi. ... Erkeklerin ve evet, kadınların hikâyeleri kuşkuya yer bırakmayacak kadar ayrıntılıydı. Fiziksel olarak cinsellik eyleminden haz duyabilirdi, ama cinselliğin aracı olan kişinin hiçbir önemi yoktu. Onun nazarında cinsellik bir dürtüden ibaretti. Bu psikolojik ve fizyolojik aseksüelliği onu bir anda insani duyguların, heyecanların ve arzuların birçoğundan kurtarıyordu. Aseksüellik bireyin soğukluğunun özünü oluşturuyordu. Böyle doğmak muhteşem ve mucizevi bir şeydi. Sosyallik güdüsü de yoktu. ... Ve doğal olarak, ağırkanlı bir mizaca sahipti: vurdumduymaz, acıya dayanıklı, miskin. En büyük kusuru tembellik olsa gerekti. Sabahları ılık, pis yatağından çıkmakta zorlanıyordu herhalde. Özel hayatında dağınık, hatta pis olsa gerekti. Kronsteen onu mahrem hayatında, gevşediğinde, üniformasını çıkardığında görmenin hoş olmayacağını düşündü. ... İspanya İç Savaşı'nın tarihlerinden yola çıkarak Rosa Klebb'in kırk yaşını epeyce geçmiş olacağını tahmin etti. ... Göğüsleri kim bilir nasıldır diye düşündü, ama masanın üstüne dayanmış üniformalı çıkıntı gelişigüzel doldurulmuş bir kum torbasına benziyordu..."

("Un torbası, et torbası," diye düşündüm, "süngünün ve mızrağın saplandığı yerler.")

"Fransız Devrimi *tricoteuse*'lerinin* yüzleri de onunkine benziyordu herhalde. ... Onların da çehreleri SMERSH'in o *dehşetengiz* –evet, duygusal bir kelime kulllanmak zorunda kalmıştı– kadın ajanının soğuk,

* Örgücüler: Terör döneminde halk mahkemelerinde ya da giyotin başında örgü ören kadınlar. –*ç.n.*

zalim ve güçlü ifadesine sahipti muhtemelen, sonucuna vardı Kronsteen."

Fleming ayrıca çok bilgili görünüyordu (SMERSH bir yana; bu konuda Wheeler'a danışmam gerekirdi, örgütün gerçek mi uydurma mı olduğunu bilirdi mutlaka), POUM'a ve Andrés Nin'e değinmesi bir göstergeydi, her ne kadar Nin'den "Andreas" diye söz etse de. Fleming'in kurgusuna göre Nin'i yabancı –kim bilir belki de İspanya'daki gençliğinde "olağanüstü güzel"– aynı zamanda suç ortağı ve metresi olan bir kadın öldürmüştü, yani ihanet de hınç da ikiye katlanmıştı. Her halükârda Wheeler *Çifte Günce*'de 1937 Haziranında Barcelona'da tutuklanan "çeşitli kadınlar"la *Rusya'dan Sevgilerle*'nin kılıksız, meşum ve aseksüel karakteri arasında ilişki kurmuştu (onu asla tutuklayamazlardı); Wheeler romanın yedinci bölümündeki paragrafı iki dikey çizgiyle işaretlemiş ve marja "*Well well, so many traitors indeed*", yani "Vay vay, ne çok hain" diye yazmıştı. Evet, gerçekten de çok hain vardı, hem o dönemde benim ülkemde hem de daha sonra başka ülkelerde ve elbette onların da öncesinde, hatta ezelden beri ve her yerde. Bunca ihanetin gerçekleşmesi ya da başarıyla gerçekleşmesi, yani gerçekleşmeden önce şüphelenilip fark edilmemesi nasıl mümkün olmuştu? Güvenmeye böylesine eğilimli olmamız ne kadar garip! Belki de güvenmeye değil, görmek, öğrenmek istememeye, iyimserliğe, hoşgörüyle aldanmaya eğilimliyizdir, belki de gururumuz yüzünden benzerlerimizin başına gelen, öteden beri gelmiş olan şeyin bizim başımıza gelmeyeceğine inanırız; başkalarına –üstelik gözümüzün önünde– sadakatsizlik etmiş kişilerin, sanki biz diğerlerinden farklıymışız gibi bize saygı göstereceğine inanırız; aynı gurur, hiçbir nedeni olmadığı halde, bizden önce yaşamış olanların maruz kaldığı aksiliklerin, hatta çağdaşlarımızın uğradığı hayal kırıklıklarının bizim başımıza gelmeyeceğini düşündürür bize; herhalde bütün bunların "ben" olmayanların, şu anda da, gelecekte de, geçmişte de "ben" olmayanların başına gelebileceğine inanırız. Sanıyorum günün birinde kuralların, akışın, geleneğin ve tarihin tersine döneceğine ve bunun bize, bizim deneyimimize rastlayacağına, bunu görmenin sadece bize –yani sadece bana– nasip olacağına dair itiraf etmediğimiz bir umut besleriz. Muhtemelen daima seçilmişler arasında olmayı uma-

rız; aksi takdirde kısa da olsa uzun da olsa bize boyun eğdiren bütün bir hayatı yaşamaya pek hazır olmazdık. Tekrar elime aldığım *Çifte Günce*'de, savaşta olmasına rağmen güvenini yitirmemiş olan babamın yazdığı birkaç makale vardı: Biri 2 Temmuz 1937 tarihliydi ve Descartes'ın *Metot Üzerine Konuşma*'sının Leiden'de 1637'de yayımlanışının üç yüzüncü yıldönümü münasebetiyle yazılmıştı; 27 Mayıs tarihli bir başka makalede hem "asilerin yönetimindeki bölgede" hem de "davaya sadık" bölgede (bu terimleri kullanmıştı), özellikle de Madrid'de sokak ve meydan (hatta kent) adlarının değiştirilmesi yolundaki saçma uygulamadan yakınıyordu. "Bu konuda asileri taklit etmemiz içler acısı bir durum, onları hiçbir konuda taklit etmemeliyiz," diyordu.

> "Prado, Paseo de Recoletos ve Castellana'nın üç ayrı adı birleştirilip Avenida de la Unión Proletaria* haline getirildi. Her şeyden önce, böyle bir birlik ne yazık ki mevcut değil; bizce bu birliği oluşturmaya çalışmak, köşelere yazmaktan çok daha önemli. ... Bir bakıma öyle görünüyor ki yeni işaretçiler başkentimizi sakatlamada asilerin bombardımanlarını tamamlamaya niyetli."

Kimi o dönemde kullandığı takma adla, kimi kendi adıyla Juan Deza olarak imzalanmış daha siyasi yazıları da vardı; o eski sayfalarda kırmızı mürekkeple basılmış kendi soyadımı görmek bana gerçekdışı geliyordu. Bu gençlik makaleleri, savaş bitip kaybedildikten kısa bir süre sonra yargılandığında kendisine atfedilen –çoğu uydurma, hayali, sahte– çok sayıdaki suç arasında bulunuyordu kuşkusuz; o dönemdeki en yakın arkadaşı, Del Real diye biri babama ihanet ederek savaşı kazanan asilerin yetkililerine ihbar etmişti onu; ikisi yıllar boyunca aynı okulda okumuşlar, aynı sohbetleri, aynı ilgi alanlarını paylaşmışlar, aynı dostlarla görüşmüşler, aynı kafelere, aynı toplantılara, aynı sinemalara gitmişler, kuşkusuz aynı içki âlemlerine katılmışlardı; üniversitede okudukları yıllar boyunca, sanırım savaş yıllarında ve Madrid kuşatmasında da, asilerin yıkıcı bombardımanları ve kent dışından, tepelerden açılan top ateşleri sırasında, obüs mermileri parabol çizerek Telefónica binasının üzerine ya da hedefi şaşırıp

* Proleter Birlik Caddesi. –*ç.n.*

yanındaki meydana düşerken, o meydan ikisinin de, herkesin de hayatının üç yılı boyunca inanılmaz bir kara mizah anlayışıyla bu yüzden *plaza del gua** diye adlandırıldığında, kuşatma altında, adı değişen sokaklarla meydanlarda şapkalarını, keplerini, berelerini kafalarına bastırarak, ceketlerinin etekleri uçuşarak, yırtık çoraplarla ya da hepten çorapsız koşarlarken, topların hedefinde olmayan kaldırımları arayıp bir metro girişine ya da sığınağa kadar yürür veya koşarlarken bütün bunları paylaşmışlardı.

İki arkadaş daha sonra, genç yaşta ölen üçüncü bir arkadaşlarıyla birlikte 1934'te ortak bir kitap bile yayımlamışlardı; kitap Coğrafya Derneği'nin seçtiği en iyi üç gezi güncesini bir araya getiriyordu; yarışmaya katılanlar Madrid Cumhuriyet Felsefe ve Edebiyat Fakültesi'nin düzenlediği, Akdeniz Üniversite Gemi Turu adı verilen tura katılan öğrencilerdi; öğrenciler ve hocalar bir arada Tunus, Mısır, Filistin, Türkiye, Yunanistan, İtalya, Malta, Girit, Rodos ve Mayorka'yı gezerek 1933 yazında 45 heyecanlı ve iyimser gün geçirmişlerdi; yolculuk sırasında bilmem nerede ve hangi sebeple büyük Valle-Inclán gemiye binip bir konuşma yaparak yolcuları onurlandırmıştı. Onları taşıyan Compañia Trasmediterránea gemisinin adı *Ciudad de Cádiz*'di; babamın anlattığına göre Cumhuriyetçilerin ticaret gemisi 15 Ağustos 1937'de, savaş bütün hızıyla devam ettiği sırada Odessa'dan gıda ve savaş malzemesi yüklü olarak dönerken, Ege Denizi'nde Mussolini'nin gurur kaynağı İtalyan *Ferrari* denizaltısı tarafından torpillenerek batırılmıştı; ya da belki bitmek bilmeyen gecede bir süre önce Thomas'ta tesadüfen okuduğum şekilde, aynı ayın 14'ünde Çanakkale Boğazı'ndan çıkarken.

Bu yayın, yolculuk, üniversite ve hatta daha öncesinde lise arkadaşı (yani Comendador'la benim kadar uzun süre arkadaşlık etmişlerdi), henüz kimsenin babası olmayan gencin aylanmasına önayak olup avı yönetmişti. Bir karalama kampanyası yürütmüş, duruşmada (daha doğrusu duruşma karikatüründe, o galibiyet döneminde bütün duruşmalar birer karikatürdü) tanıklık edecek "iddia şahitleri" bulmuş ve 1939 Mayısında komiserliğe sunulan resmi ihbarı kendisinden daha önemli ve yetkili birine imzalatmıştı. İmza aynı fakültede öğretim

* Hayret meydanı. *–ç.n.*

görevlisi olan ve fanatikliği herkesçe bilinen Santa Olalla'ya aitti; babamın hocası olmamıştı, fanatiklikle hiçbir ilgisi olmayan 1933'teki tura katılmayı ihmal etmemiş olmasına rağmen, babamla herhangi bir ilişkisi de yoktu. Yıllar sonra, ben aynı (ama artık Franco yanlısı, hâlâ Franco yanlısı) fakültenin dershanelerinde eğitim görürken, o sırada kıdemli profesör olan –unvanını hızla ve kolaylıkla kazanmış olsa gerekti– Santa Olalla ders vermeye devam ediyordu; benim dönemimde hem analojik, hem ideolojik, hem politik anlamda hem de mizaç bakımından, yani tam anlamıyla faşistin önde gideni olarak ün yapmıştı ve öyleydi de. Esas muhbir Del Real de bildiğim kadarıyla Kuzey'deki üniversitelerden birinde (La Coruña, Oviedo, Santander, Santiago, bilemiyorum) profesör olmuş, muhtemelen 1939'un taze ve hiperaktif Franco yanlısı polis gücüne vakit kaybetmeden, kendiliğinden sunduğu hizmetler karşılığı ödüllendirilmişti. Ama görünüşe bakılırsa bu ikinci muhbir profesör, 1970'lerin isyankâr öğrencileri karşısında "yarı solcu" geçinmeyi de bilmişti –aslında bu istisnai bir durum değildi– ve o asi yılların kimi dikkatsiz ve cahil Kuzeyli gençleri onu "büyüleyici" bulmuştu. Hayat böyledir ("Konuş, ihanet et, ihbar et. Sonra sus ki kurtulasın"). Babam ondan son kez 1939 Mayısında, kişisel sayılabilecek bir yoldan haber almıştı; savaş bittikten bir buçuk ay sonraydı, baskı, sindirme, mağlupların eksiksiz tasfiyesi hareketi doruktaydı ve babam kısa süre önce Madrid'in koruyucu azizi Aziz Isidro yortusunda tutuklanıp hapse atılmıştı; ortak bir tanıdıkları –belki de henüz ne annem ne de onun karısı olan annem– onu ziyarete gitmiş, Del Real'in kentte başarısıyla şişindiğini ve "Deza'nın en iyi ihtimalle otuz yıl yemesini sağlayacağım," gibi şeyler söylediğini anlatmıştı. O tarihlerde herhangi bir tutuklu için nedenli nedensiz, aleyhinde kanıtlar bulunsun bulunmasın, kötü ihtimalin gerçekleşmesi işten bile değildi; kanıt yoksa yaratılırdı, hatta buna bile gerek yoktu, başlangıçta hüküm giymesi için sırf bir kapıcının, bir komşunun, onu kıskanan birinin, bir rahibin, ona küskün birinin, bir rakibin, profesyonel ya da amatör bir muhbirin, reddedilen bir talibin, terk edilen bir sevgilinin, bir arkadaşın, bir dostun ihbarı yeterliydi, hepsine itibar edilirdi, Thomas'ın terimiyle 1936'da başlatılan "kefaret"in tamamlanmasında aşırıya kaçmak, yetersiz kalmaktan daha iyiydi. Kötü ihtimalin adı ise kurşuna dizilmekti.

Sonuçta Juan Deza başkalarıyla karşılaştırıldığında şanslı sayılırdı; muhbiri onu beyaz duvarın önüne göndermeyi başaramamıştı. Babam savaş sırasında Halk Ordusu'nun ya da kendi tercih ettiği adıyla Cumhuriyet Ordusu'nun askeriydi (savaş başladığında yirmi iki yaşındaydı, Wheeler'dan birkaç ay küçüktü), ama Madrid'de, cephe gerisinde idari işlere atanarak önce bir levazım birliğine verilmiş, ardından Kara Kuvvetleri tercümanlığında bulunmuş, daha sonra da savaşın bitimine kadar Don Julián Besteiro'nun yardımcılığına getirilmişti; dolayısıyla çarpışmalara hiç katılmamıştı. Tüfeğini bir kez olsun ateşlemek zorunda kalmadığı için de hiç kimseyi öldürmediğinden kesinlikle emindi; buna müthiş sevindiğini söylerdi. *Abc*'ye ve başka bir gazeteye makaleler yazmış, 1937'de, bir süreliğine Valencia'ya gönderildiğinde radyo programları yapmış ve Genelkurmay'ın emriyle yazarını hatırlamadığı ama adını hatırladığı kalın bir kitabı İngilizceden çevirmişti; Savunma Bakanlığı için çevirdiği *Spy and Counter-Spy: A History of Modern Espionage* – Casus ve Karşı-Casus: Çağdaş Casusluk Tarihi'nin İspanyolcası muhtemelen hiç yayımlanmamıştı. Ancak muhbirleri ona –hayali de olsa– çok daha vahim, son derece kötü niyetle tasarlanmış, sahteliğinin kanıtlanması zor "suçlar" atfediyordu: Bunların arasında Rus gazetesi *Pravda*'yla işbirliği yapmak, "haydut Canterbury Başpiskoposu"nun ("*The Red Dean* - Kızıl Başpiskopos" olarak tanınan, babamın ömründe görmediği Dr. Hewlett Johnson) İspanya'daki irtibat ajanı, tercümanı ve rehberi olmak ve savaş boyunca "kızıl propaganda" ağının tamamı hakkında kesin bilgi sahibi olmak da vardı; bu da sahip olduğu istisnai bilgileri şu ya da bu yöntemle (olağan yöntemlere ek olarak) kendisinden zorla koparmaya doğrudan bir davetiye demekti. Neyse ki bütün bunlar gelmemişti başına; "iddia şahitleri"nin bazıları da dahil doğru sözlü şahitleri vardı; mucize eseri soruşturma dürüst bir teğmene düşmüştü; teğmen (o dönemin adalet sistemindeki âdet uyarınca) soruşturma sırasında ret ifadesini çarpıtmak şöyle dursun, iftiralardan şüphelenerek yanılgıya yer bırakmamak için ifadeyi kelimesi kelimesine kaydetmiş ve onu hücresine geri göndermeden önce, "Bizi görüp de bir ilişkimiz olduğunu zannedebilecekleri için sizinle el sıkışmıyorum, ama manen yanınızdayım," demişti ("Antonio Baena," derdi babam, "bu ismi hiç unutmayacağım"); şansına, duruşmada da tembel bir yargıca denk

gelmiş, yargıç dosyasını kaybetmiş ve "iddia şahitleri"nden birinin tuhaf davranışlarına ve bunu izleyen kargaşaya istinaden davayı reddetmişti. Böylece babam Juan Deza bir süre hapis yatmış, hapishanede okuma yazma bilmeyen mahkûmlara okuma yazma, toplama, çıkarma ve çarpma (daha tahsilli olanlara da biraz Fransızca) öğretmiş ve ardından –bölmeyi öğretemeden– serbest bırakılmıştı; ne var ki uzun yıllar boyunca misillemelere hedef oldu; elbette kendisini suçlayan kürsü sahiplerinin tersine, herhangi bir düzeyde öğretmenlik yapmasına ve ülkesinin artık tamamı mavi mürekkepli yayın organlarının hiçbirinde tek bir satır yayımlamasına izin verilmedi. Kimilerinin aksine, üstlendiği karanlık göreve yakışır şekilde davranan "iddia şahitleri"nden biri –kurbanının bombardımanlar sırasında ziyaret edip kitap götürdüğü, daha sonra romancı olarak ucuz, bayağı bir şöhret de kazanan, eski fakülte arkadaşlarından bir başkası (adı Flórez' di)– kurbanının arkadaşı olan annemle şu mesajı göndermişti ona: "Deza bir mesleği olduğunu temelli unutursa yaşayabilir; aksi takdirde onu mahvederiz." Ama bu başka bir hikâye. Ara sıra babamın talihsiz durumuna sessizce üzüldüğünü, acı çektiğini görürdüm. Ama onu hiçbir zaman hınçlı görmedim, çocuklarına da asla bir hınç aktarmadı; bizim içimizde bir hınç varsa, onu kendimiz yaratmışızdır. Babamın şikâyet ettiğini de duymadım, aile çevresi ve en yakın dostları dışında herhangi birinin yanında muhbirlerinin adlarını telaffuz ettiğini de; dostlarından bazıları onları –o iki adı– zaten 1939 Aziz Isidro yortusundan beri birinci elden ve gayet iyi biliyorlardı. Takılan çelmelere, elinin kolunun bağlanmasına rağmen babam kendini geliştirmeyi başardı; o en zor ve nankör yıllarda bile yakınmadıktan sonra onun yerine ben yakınacak değildim. Belki de evet, yakınan ben olmalıydım. Belki iki ağabeyim ve kız kardeşimle birlikte bu zararsız şeyi yapıp artık annem ve ayrıca babam adına başkaları için yakınması gereken kişi tam da bendim.

Aynı şekilde, her fırsatta ya da yeri geldiğinde bu adları telaffuz etmekten kaçınmamıştım ben; çünkü çocukluğumdan beri biliyordum onları, Del Real ve Santa Olalla, Santa Olalla ve Del Real, benim gözümde ikisi daima ihanetin adı olmuştu, onları korumanın hiçbir anlamı yoktu. Cherwell ırmağının kıyısındaki o uzun gecede, nihayet Wheeler'ın batı duvarındaki raflarından çıkarıp çalışma odasına da-

ğıttığım bütün kitapları toplamaya, iyi kötü yerleştirmeye, masayı temizleyip düzenlemeye, tepsileri, şişeleri, bardağımı ve buzu kaldırmaya koyulduğumda bir yandan bunu düşünüyordum; o yorgun halimle, zihnim başka şeyle meşgulken bu iş bana zor geliyordu, üstelik saat de çok geç olmuştu, buna rağmen ne kadar geç olduğunu öğrenmek istemeyip saate bakmadım. Babam nasıl olup da hiçbir şeyden şüphelenmemiş, hiçbir şeyi fark etmemişti? Salak bir adam değildi, zeki ve kültürlüydü, ayrıca yaşına göre olgundu, buna rağmen şüphesiz iflah olmaz bir iyimserdi, başlangıçta herkese güvenirdi. Ama yine de... İnsan hayatının yarısını –çocukluğunun, öğrenciliğinin, gençliğinin yarısını– bir arkadaşla, yakın bir dostla geçirir de kişiliğini, en azından *potansiyel* kişiliğini nasıl fark etmezdi? (Ama belki de herkeste potansiyel olarak her kişilik bulunuyordur.) Sonunda bizi mahvedecek olan ve gerçekten de mahveden kişinin bizi mahvedeceği uzun vadede nasıl anlaşılmaz? Komplosu, entrikası, çevirdiği dolap nasıl sezilmez, tahmin edilmez; nefretinin kokusu nasıl alınmaz, sefilliği nasıl solunmaz; telaşsız gözetlemesi, ağır, gevşek bekleyişi ve bundan dolayı kim bilir kaç yıl boyunca bastırmak zorunda kaldığı sabırsızlığı nasıl fark edilmez? Senin yarınki yüzünü, gösterdiğin yüzünün ya da taktığın maskenin ardında var olan ya da biçimlenen ve ancak benim beklemediğim bir anda göstereceğin yüzünü bugün nasıl tanımam? Hiç kuşkusuz o adam birçok kez içindeki fırtınayı bastırmak, dudaklarını kanatana kadar ısırmak, kaynayan kanını soğutmak, uğursuz, kokuşmuş mayalanmasının sonuçlanmasını tekrar tekrar ertelemek zorunda kalmıştı. Bütün bunlar fark edilir, algılanır, koklanır ve hatta bazen dokunmayla hissedilir, ter bize ulaşır, yoğunlaşma bizi sersemletir. En azından sezilir. Aslında bilinir ya da bilinmesi gerekir. Bir olay meydana geldikten sonra, meydana geleceğini ve tam olarak bu şekilde gerçekleşmek zorunda olduğunu bildiğimizi fark etmez miyiz sanki? Aslında başkalarının nezdinde ve özellikle kendi nezdimizde sergilediğimiz şaşkınlığı içten içe hissetmediğimiz, demek ki olayın bütün mantığını gördüğümüz, bilinçdışımızın bir tabakasının her şeye rağmen yakalamış olduğu, üzerinde durmadığımız uyarıları fark ettiğimiz, hatta hatırladığımız doğru değil midir? Belki de kendimizi şaşırdığımıza ikna etmek isteriz, sanki o şaşkınlıkta tutarsız bir teselli, esasen bir işe yaramayan manasız özürler

bulmaya çalışırız: "Ah, bilmiyordum ki, nasıl düşünebilirdim, nasıl şüphelenebilirdim, en beklemediğim şeydi, aklıma bile gelmezdi, kefil olurdum, yemin ederdim, başımı koyardım, neyim var neyim yoksa üstüne bahse girer, şerefimi ortaya koyardım, ah nasıl aldandım, bunu da mı görecektim, bu ihanet inanılır gibi değil, gerçek olamaz." Ama neredeyse hiçbir zaman böyle bir şaşkınlık yaşanmaz. İçten içe yaşanmaz, söylemeye, telaffuz etmeye cesaret edilemeyen, bilmeye, bilinmeye, açığa çıkmaya cüret edemeyen, nefret edildiği kadar korkulan, yadsınan, kendinden gizlenen, kovulan ya da sadece göz ucuyla, hep yüzünü örterek bakılan bilgiye sahipken yaşanmaz. Oysa bu şaşkınlık bilincimizin üst tabakalarında mevcuttur, hem yalnızca yüzeydeki dış tabakada değil, aslında hepsinde, ortadakilerde, alttakilerde, derinlerdekilerde, hatta gizli, damarlı yeraltı tabakalarında, dıştakilerde, içtekilerde, çok içtekilerde, mızrağın ucundaki günlük ve dışsal hayat tabakalarında, yalnız kaldığımız, ara verdiğimiz tabakalarda, neşeyle gülünen sosyal tabakalarda ve uyku uçurumunun başındaki, bir an kendimizi bir bütün olarak seçtiğimiz ve sonumuz geldiğinde anlatılacak hikâyemizi gördüğümüz tabakalarda. Evet, bu teslim olma, sıkıntı ya da önsezi tabakasında bile bu şaşkınlığa, bu hayrete yer vardır. Ama neredeyse hiçbir zaman ulaşamadığımız en derindeki tabakada, zamanın arka yüzünde yaşayan ve aldanmayan, yanılmayan, korkuyla karıştırılan ya da korku kılığına bürünen ve bu yüzden, korku bizi yönetmesin, yolumuzu çizmesin, korkulan şeye boyun eğmemize ya da ona çanak tutmamıza sebep olmasın diye kulak vermediğimiz tabakada yoktur. Göstergeleri yok sayar, onca işareti yorumlamayı reddeder ("Sus, sus ki beni kurtarasın"), hayal ürünü sayar, bir kenara bırakırız, onların yerine içten içe işaret olmadığını bildiğimiz, bizim güvenimize ve desteğimize ya da uyuşukluğumuza ihtiyaç duyan taklitleri ve benzerleri koyarız ("Uyuklarken bir gözünü açık tut, açık tut" diye alıntı yaptım içimden). Çünkü aslında istesek –kendimizi aldatmamayı istesek– kendimizi aldatmamız imkânsız olurdu, beyhude bir çaba, boşa emek olurdu. Ama eğilimimiz bu yönde değildir. Bunu istemek eğiliminde değilizdir: Koruma, önleme ve tetikte olma canımızı sıkar; kalkanımızı uzaklara fırlatıp atmak ve mızrağımızı gururla havaya kaldırıp hafifleyerek yürümek hepimizin hoşuna gider.

Büyüdüğümde sormuştum babama, ama fazla ısrar etmemiştim. Olayı çocukken, ergenlik çağımızdayken ağabeylerimle bana ve kız kardeşime anlatmışlardı, ama kabataslak, kısacık bir özet halinde; sanki annemle babam hepimizi bir ölçüde bekleyen ve aslında çocuklukta başlayan şeyden henüz bizleri pek haberdar etmek istemiyorlardı –tüyo, ihbar, ihanet, hançerleme, gammazlama, aldatma, ele verme, satış– oysa o dönemde İncil'de anlatılan temel ihanet örneği ya da ihanetin doruk noktası çeşitli kaynaklardan mutlaka bize öğretiliyordu; daha eski örnekler, Yakub, Davud, Abşalom ve Adoniya, Delila, Yudit ve hatta sevilmeyen Kabil ihanetlerinin bir amacı vardı ve bir davaya hizmet ediyorlardı, bu yüzden katıksız, çıkar gütmeyen ihanetler sayılmazlardı, daha beklenir ve anlaşılırdılar, karşılıksız ve o kadar vahim değillerdi (oysa ünlü otuz gümüş katiyen amaç değil sadece bir kılıftı, eylemi cisimleştiren ve temsil eden somut bir simgeydi). Ama Juan Deza o konuyu konuşmaktan hiçbir zaman pek hoşlanmamıştı, belki sırf hatırlamak bile ona acı verdiğinden, belki hınç gösterisinde bulunma kışkırtmasına kapılmamak için, belki de 1939 Aziz Isidro yortusundan ya da bir süre öncesinden beri sadece küçümsemeyi hak eden birine –anlatarak bile olsa– önem atfetmemek için.

Bir gün o döneme ait başka olayları yâd etmesini fırsat bilerek, "Peki sen hiçbir şey sezmemiş miydin?" diye sormuştum.

"Tutuklanmadan önce mi? Aslında, evet, elbette, başlattığı karalama ve gammazlama kampanyasının haberleri gelmişti kulağıma. Dolaylı yoldan, onun hiçbirimize bir şey söylemeden gittiği Milliyetçi bölgeden gelen haberlerdi; ne zaman, nasıl gittiğini tam olarak hiçbir zaman öğrenemedik (Madrid'den çıkmak kolay değildi, dışarıdan yardım görmeden imkânsız sayılırdı); iş işten geçtikten sonra öğrendik saf değiştirdiğini. Bilemiyorum, herhalde yenilginin kaçınılmaz olduğunu tahmin edip önlemini almıştı. Bunun ne kadar tehlikeli olduğunu, nerelere varabileceğini anlamıyor değildim. Yıllar boyunca dostun olmuş biri, aleyhine kullandığı takdirde zehirli olabilecek bir yetkiyle konuşur. İnsanlar onun konuya hâkim olduğunu, ne dediğini bildiğini düşünür. Gerçi o günlerde açıkçası ikna etmek, inandırmak şart da değildi. Biraz ısrar ve şevkle konuşmak yeterliydi, hatta bu da zorunlu değildi."

"Ben daha öncesinden bahsediyorum, onun iftiralarını haber al-

madan öncesinden. Hiçbir şeyden şüphelenmedin mi, senin aleyhinde hareket edebileceği, seni hedef aldığı, mahvetmeye çalıştığı aklından bile geçmedi mi?"

Babam bir an susmuştu, ama sususu tereddüt eden, yanlış bir şey söylememek için vereceği cevabı düşünen birinin suskunluğu değil, o sessizlikle bir gerçeği, kesin olan bir doğruyu vurgulamak isteyen birinin suskunluğuydu.

"Hayır. Böyle bir şey hayalimden bile geçmemişti. Öğrendiğimde önce inanmadım, bir yanlışlık, bir yanlış anlaşılma olduğunu ya da başkalarının bilemediğim bir niyetle yalan söylediğini düşündüm. Bir tuzak. Bir fitne. Sonra aynı haber birçok kaynaktan ulaştığında, artık gözardı edemediğimde, inanmak zorunda kaldığımda, kabul etmeye razı olduğumda bana anlaşılmaz geldi, açıklanması imkânsız geldi."

Hep aynı kelimeyi kullanırdı: "anlaşılmaz"; bu konuda onu daha fazla konuşturmaya çalışma cesaretini gösterebildiğim sayılı defalarda demek istiyorum.

"Ama onca yıllık ilişkinizde," diye ısrar etmiştim, "ufacık bir işaret, bir kuşku, içten içe bir uyarı, bir iç burkulması, bir sezgi olmamış mıydı hiç?"

"Hiçbir şey," diye cevap vermişti sözü gittikçe daha kısa keserek, yüzü kararark; bunun üzerine ben de onu iyice karartmamak için konuyu değiştirmiştim. Sanıyorum kendi saflığını ya da iyi niyetini hatırlamak ona acı geliyordu; saflığa ve iyi niyete sahip oluşu değil de daha çok onları koruyamamış oluşu yüzünden. Ya da kendi öyle düşünüyor olmalıydı. Aslında koruyordu, hatta benim kanımca fazlasıyla koruyordu (saflığı ve iyi niyeti, birincisi kadar acı olmamakla ve onu o kadar şaşırtmamakla birlikte başka belalar da açmıştı başına); ben ona kıyasla sanıyorum hep daha şüpheci ve güvensiz oldum, ama belki bu vefasız zaman için benimki de yetersizdi. Belki ayaklarım daha fazla yere bastı ve daha karamsar oldum, o kadar, bir de daha fazla bocaladım.

Annem öldüğünde ben bu meseleleri düşünerek sorgulayabilecek kadar büyümemiştim henüz, dolayısıyla gerçek bir yetişkin olduğumda (yani yetişkinliğimin bilincine vardığımda) ona soru soramadım; belki ayakları daha fazla yere basan annem en azından mümkün olan bir açıklama sunabilirdi; hainle babam kadar yakın arkadaş olmamakla birlikte elbette onu tanımıştı. Henüz sevgili olmadıkları, sadece içtikleri su ayrı gitmeyen iki üniversite arkadaşı oldukları halde Juan Deza'yı hapisten çıkarmak için elinden geleni yapmıştı. Savaş sırasında da bildiğim kadarıyla şu veya bu şekilde yardım edebilmek, destek olabilmek için kendi imkânları dahilinde çabalamıştı. Çok önceleri, 1936'da, 18 Temmuz'daki eşzamanlı askeri isyanla "devrim" sonraki günleri ve haftaları her iki tarafın (her biri kendi hâkimiyetindeki bölgelerde) hesapları aceleyle, geri dönüşsüz bir şekilde görmek ve hiçbir denetim olmadan rahat rahat adam öldürmek için yararlandığı tam bir kargaşaya çevirdiğinde, çocuk yaştaki sekiz kardeşin en büyüğü olan annem, on yedi ya da on sekiz yaşındaki erkek kardeşi bir gece eve gelmeyince çıkıp onu aramak zorunda kalmıştı. Savaş patlak verdikten sonraki ilk aylarda böyle bir şey olduğunda ailelerin aklına gelen şey –panik öylesine hâkimdi ki diğer bütün ihtimallerin önüne geçerdi– eve gelmeyen kişinin devriye gezen milisler tarafından keyfi biçimde tutuklandığı, gizli polis karakoluna götürüldüğü ve sonra, akşam vakti ya da gece, fazla uzatmaya gerek duymadan kent dışındaki bir yolda öldürüldüğü olurdu. Sabahları Kızıl Haç üyeleri yollarda dolaşıp hendeklerde, kenar mahallelerde buldukları cesetleri toplar, fotoğraflarım çeker, mümkünse kimliklerini belirleyip hayatlarının sonunu, ölümlerini arşivleyerek gömerlerdi. Meşum ve çıl-

gınca bir simetriyle her iki bölgede de durum aynıydı. Madrid'de bir süre sonra Halk Mahkemeleri adı verilen mahkemeler işi üstlenmişti; mahkemede yargıçlar görev yapmakla birlikte (partilerin "siyasi komiserlerine" bağlı olduklarından bağımsız değildiler) işleyişleri önceki acele ve kestirme yöntemlere fazlasıyla benziyordu ve onca öfkeyi dizginlemekte ya da yönlendirmekte yetersiz kalıyorlardı.

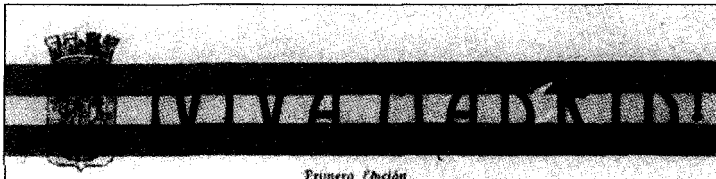
Dediğim gibi, annem kayıp kardeşini aramak üzere kendini sokağa atmış, komiserlikleri, gizli polis karakollarını dolaşmıştı; aynı zamanda da çelişkili biçimde kardeşinin izine bile rastlamamayı umuyor, her şeye rağmen kayıpların aranması gereken ilk yerler olan bu meşum mekânlarda bulmak istemiyordu onu. Ama şansı yaver gitmemiş ve kardeşini bulmuştu, daha doğrusu yeni çekilmiş ölü fotoğrafını, ölü delikanlı, ölü kardeş fotoğrafını bulmuştu. Onu aynı zamansız, aceleci kara kaderi paylaşan bir kız arkadaşıyla birlikte Fomento sokağındaki karakola götürenler kim bilir niçin yakalamışlardı. Belki kardeşi sabah hiç gereği olmadığı halde kravat takmış olduğu ve devrimci gibi görünmedikleri için (Thomas'ın kitabında okuduğum, annemle babamdan dinlediğim, yüzlerce fotoğrafta gördüğüm ünlü mavi tulumlar her onurlu ve silahlı Madridlinin neredeyse zorunlu sivil üniformasına dönüşmüştü), belki yumruklarını havaya kaldırarak selam vermedikleri için, belki kızın boynunda tedbirsizlik edip taktığı bir haç ya da madalyon sallandığı için; bu tür suçlar, keskin bir şüphenin gereksiz cinayet için mazeret teşkil ettiği o günlerde şakağına ya da göğsüne bir kurşun yemek için yeterliydi; aynı şekilde karşı tarafta da faşist ya da Nazi selamı vermemek, kasıtlı proleter görüntüsü sunmak, cumhuriyetçi gazeteleri okumak ya da İspanya'nın, daha doğrusu milliyetçi bölgenin sayısız kilisesinden uzak durmak öldürülmek için yeterliydi.

Sözünü işittiğim bu küçük bürokratik fotoğrafın varlığına hiç inanmamıştım. Yani herhangi bir yerde hâlâ bulunduğuna, saklandığına ya da onu bulan annem Elena'da olduğuna, onu karakolda 1936'nın siyasi komiserlerinden istediğine, onların da verdiğine inanmamıştım; annem o sıralar yirmi iki yaşındaydı, sekiz kardeşin en büyüğüydü ama yine de çok gençti. Annem öldükten uzun süre sonra fotoğrafı tesadüfen, iki yanında geniş kırmızı şeritler olan siyah bir şeritten ibaret garip bir saten parçasına sarılmış halde, kardeşinin açıkta duran, henüz

hayattayken çekilmiş bir başka fotoğrafı, Edebiyat Fakültesi Dekanlık Kütüphanesi'nin üye kartı ve 1930'lara ait, sığdırabilmek için özenle katlanmış çeşitli kâğıtlarla birlikte (aralarında mor Cuhmuriyetçi bayrağıyla taçlanmış, Madrid'e methiye düzen naif bir halk şiiri de vardı; annem bitmez tükenmez Franco rejimi boyunca onu saklamakla ne büyük bir tehlike göze almıştı) tenekeden bir Alcalá de Henares badem kutusunda bulduğumda ilk tepkim fotoğrafa bakmamak olmuştu; kumaşı açtığım anda bir şimşek ya da kan lekesi gibi gözümü çelen, hiç görmemiş olduğum halde, o çok eskide kalmış ölüm o anda hafızamdan uzak olduğu halde derhal tanıdığım şeye uzun uzun bakmak istememiştim. İlk tepkim fotoğrafı tekrar saten parçasıyla örtmek olmuştu, bir cesedin yüzünü canlıların bakışından korurcasına ya da sanki insanın gördüğünden sorumlu olmamakla birlikte baktığından sorumlu olduğunun, kaçınılmaz ilk görüşten sonra bakmaktan daima kaçınabileceğinin –bakmak seçime bağlıdır– bilincine ansızın varmışçasına; ilk bakış haindir, istemsizdir, kaçar gider, sürprizdir, insan o sırada gözlerini kapatabilir ya da yüzünü eliyle örtebilir, başını çevirebilir veya daha fazla bakmadan bir sayfayı hızla çevirmeyi tercih edebilir ("Çevir, çevir, senin dehşetini, ıstırabını istemiyorum. Çevir, çevir ki kurtulasın").

Sonra kalbim çarparak durup düşündüm; düşündüm ki annem o hunharlığın fotoğrafını istemiş, almış ve hayatı boyunca saklamışsa, kuşkusuz bunu hastalıklı bir duyguyla da, her halükârda somut hedefi olamayacak bir hıncı canlı tutmak için de yapmamıştı, çünkü bunlar onun kişiliğiyle bağdaşmazdı. Muhtemelen kardeşi Alfonso'nun öylesine sefil biçimde ölmüş olması, sokaklarda, karakollarda dolaştığı o gece de, artık hiçbir gece de eve gelmeyecek olması ona imkânsız göründüğünde, bir rüya gibi geldiğinde gerçeklerden emin olmak için saklamıştı. Bir de geçici olmayan kayıpları er veya geç sarmalayan gerçekdışılık, geceleri hayallerini tamamen ele geçirmesin diye. Belki ayrıca fotoğrafı o resmi ölüler arşivinde bırakmak ona bir daha görmediği, nerede yattığını hiç öğrenemediği, gömemediği bedeni açıkta bırakmak gibi geldiği için. Daha sonra fotoğrafı niye yok etmediğini de anlayabiliyorum; oysa o fotoğrafa bir daha asla bakmadığından ve yanlışlıkla görme ihtimalini de ortadan kaldırmak için o kırmızı siyah kumaş parçasına sarılı olarak sakladığından eminim;

Primera Edición

¡VIVA MADRID!
¡Madrid . . .!
¡Qué hermoso eres!
¡Como acarician las calles
los ojos negros
de tus mujeres
¡Como brilla en la mañana
tu risa republicana
de tu gente labranera!
¡Como ríes. . .!
¡Como embalsaman tu cielo
perfumes de primavera. . .
rosas, nardos, alelíes. . .!
¡Madrid . . .!
¡Como brilla de alegría
de tu noble corazón!
¡Como sale a borbotones
de tu pecho tu riqueza,
remediando la tristeza
cuando tienes ocasión. . .!
¡Como prodiga tu mano
la limosna del cariño,
en la frente del anciano
y en las mejillas del niño. . .!
Das curso a tu «caridilla»
sin concederla valor,
derrochando con amor
lo que es una pesadilla
para más de un «gran señor».
Eres noble, cual cordero,
que va por donde le guía
la sanguinolenta arpía
disfrazada de cerrero.
Sufres callado y humilde
la opresión de los tiranos,
siendo el blanco resignado
de sus tratos inhumanos.
Pero un día, sonriente,
sin un gesto de desmayo,
demuestras que eres valiente,
que no necesitas ayo,
y elevas noble tu frente.
Y en esa tarde sublime
del día 18 de abril,
mientras un tirano gime,
tu gritas: ¡Viva Madrid!
Mientras, en Gobernación,
un gran corazón latía,
sin recibir todavía
los mandos de la nación,
que ostentaba aquel Borbón
trece de una dinastía.

Y tú en la calle agitando
tu bandera tricolor,
no veías el dolor
que su pecho iba minando,
por que sufría pensando
en el triunfo de tu honor.
. . . . . .
¡Ya triunfaste noble «gato»!
Solo corresponde ahora,
un recuerdo, dulce y grato,
al gran ALCALA ZAMORA
¡Modesta republicana!
De estudiantes que acaudillas
con turias picaresca y cristalina
eres brava capitana.
¡Como ríes. . .!
¡Como lanzas a tu paso
las saetas del amor!
¡Como esquivas ondulante
el intento de un «valiente»,
castigando sonriente
su «temerario valor». . .!
¡Como llenas el ambiente
las gregescas canturías,
que van locas desde el «Puente»
hasta los Cuatro Caminos,
llenando de besos mil
tantos ricones distintos
del Barrio de Chamberí. . .!
¡Que hermosa eres mujer!
Contigo. . . ¡Viva Madrid!
¡Viva esa Madrid castizo
pozo de tanta ilusión,
que en un día sentiste
ansias de liberación,
sin derramar una sola
gota de su sangre brava,
enarbolando en la calle
la enseña republicana!
¡Sangre, trabajo y amor!
¡Cuanto te quiero «clero
¡Con tu cielo me embelesa!
Recibe un profundo beso
del POETA CALLEJERO. . .

Julio S. Miranda

Madrid, 7 de junio de 1951

Precio 10 cts.

Canto a Madrid con motivo de las fiestas organizadas por el Excmo. Ayuntamiento en honor a la República Española
A los organizadores y al Ilustre Gobierno provisional, dedica este humilde trabajo su autor

Registrado en el Registro de la propiedad intelectual Es propiedad

Imp. Sobrinos [illegible] Telef. 71260

bir uyarı ya da caydırıcı bir işaret gibi: "Burada olduğumu hatırla. Hâlâ var olduğumu ve dolayısıyla geçmişte de var olduğumu hatırla. Beni görebileceğini ve görmüş olduğunu hatırla." O fotoğrafı başkasına göstermediğinden de aşağı yukarı eminim, gösterdiğini hiç sanmıyorum. Annesiyle babasına elbette göstermemiştir; ne hassas ve daima ürkek, onca evladın ve onu neredeyse eve hapsedecek kadar seven kocasının, babanın hiç bitmeyen istekleriyle hep işi başından aşkın annesine, ne de benim gerçek adımın, hepsi aynı kapıya çıkan Jacobo, Jaime, Santiago, Diego ya da Yago değil, aynı adın Fransızca karşılığı olan ve Parisli dostların dışında yanlış hatırlamıyorsam bir tek annemin kullandığı Jacques olmasına yol açan, Fransız asıllı, otoriter olduğu kadar sevimli babasına. Hayır, haberi onlara mecburen iletmiş ve öğrendiklerini anlatmış olacağı halde fotoğrafı ne onlara göstermiştir ne de hepsi daha küçük yaşta olan ve kolay etkilenen diğer kardeşlerine; kolay etkilenmeyen tek kardeşi, erkeklerin en büyüğü, yaşça kendisinin bir küçüğü ise kentte gizleniyordu, sürekli yer değiştiriyor, tarafsız ya da resmen bir bağlılığı olmayan bir büyükelçiliğe sığınmaya çalışıyordu. Belki sadece babama göstermiştir o fotoğrafı; içtikleri su ayrı gitmeyen, kim bilir belki daha o sıralarda bile kendisine âşık olan arkadaşına; belki de fotoğrafı karakolda bulan babamdı ve klasörden ürpererek, sessizce lanet okuyarak çekip çıkarmış ve anneme de o göstermişti; yapmak isteyeceği son şey. Sanıyorum o gece ve ertesi gün boyunca babam kaygılı ve sonu daha da kederli, uzun yolculuğunda annemin yanından ayrılmamıştı.

Fotoğrafın neredeyse en kötü yanı, Alfonso dayım olan ve olmayan ya da olacak olan, suçsuz, kabahatsiz, yargısız infaz edilen delikanlının boynundaki ve göğsündeki rakamlar ve etiketler. Bir 2, altında da 3-20, kim bilir ne anlama geliyorlardı, isimsiz ve gereksiz ölüleri sınıflandırmak için nasıl bir yöntem uydurulmuştu; yıllar boyunca yarımadanın tamamında, kuzeyde, güneyde, doğuda ve batıda o kadar çoktular ki, sayıları, hele hele adları hiç belirlenemedi. Ama hayır, en kötü yanı bu değil, nasıl olabilir ki, o genç çehrede kan lekeleri var, en geniş leke kulakta, kan oradan fışkırmış gibi, ama burnunda, yanağında, alnında, kapalı sol göz kapağında da serpiştirilmiş gibi kan lekeleri var; yüzü satene sarılı olmayan öteki fotoğrafta görülen canlı delikanlının, kravatlı delikanlının yüzüyle aynı yüz değil

sanki. İkisi arasındaki en büyük benzerlik her ikisinde de görülen, biraz çıkık ön dişleri ve ölü fotoğrafta kanın aktığı sol kulakla canlı delikanlının kulağı. Hayattayken çekilmiş fotoğrafında omzuna dostça bir el dayanmış; elin sahibi her kimse (gömleğinin kolunu tıpkı benim şimdi, ortalığı toplarken yaptığım gibi sıvamış), fotoğrafta çıkmak üzere eğilip poz vermiş ama çıkmamış; belki annem Elena'yla Alfonso dayımın bir başka kardeşiydi; canlı fotoğrafında dayımın ceket cebinde bir mendil var, saç çizgisi kalp şeklinde, saçları o dönemdeki yaygın alışkanlıkla soldan ayrılıp yana taranmış; benim çocukluğumda da aynı alışkanlık sürüyordu, ben de çocukken saçım soldan ayrılırdı, annem hâlâ ağabeylerimle benim saçımızı ve kız kardeşimin yıllara göre uzun ya da kısa olan saçlarını --ona daha çok vakit ve dikkat harcayarak– suyla ıslatıp taradığı zamanlarda (belki fotoğraftaki canlı delikanlıyı da daha küçükken bu kez abla sıfatıyla aynı el taramıştı). Kumaşa sarılı fotoğrafı görüp de görmek istemedikten, sonra biraz baktıktan, bakmak çok zor ama bakmamak daha da zor olduğundan azıcık baktıktan sonra tekrar sarıp saklamıştım; kendini hiç göstermemeliydi bana, benim de onu kimseye göstermemem gerekir. Ama bazı görüntüler şimşek gibi bir görünüp bir kaybolmuş da olsalar zihnimize kazınır; o fotoğraf da benim zihnime kazınmıştı, ezberden doğru olarak çizebilecek kadar; ben de bunu yaptım ansızın, Wheeler'ın masasını düzelttikten sonra; Peter'la Bayan Berry ertesi sabah aşağı indiklerinde tatsız bir görüntüyle karşılaşmasınlar diye her şeyi yerli yerine kaldırmıştım; onlar mecburen benden daha erken saatte ineceklerdi, saat çok geç olmalıydı, kaç olduğunu bilmemeyi tercih ediyordum hâlâ.

Sonuç olarak savaşın bitiminde babamın her şeye rağmen şanslı olduğunu düşünüyorum; o sırada galiplerin çoğu intikam almaktan, dayımın başına gelen türden ve çok daha kötü kaderlerin intikamını, geçirilen korkuların, çekilen sıkıntıların, sergilenen zaafların, başkalarının gösterdiği şefkatin ya da hayali şeylerin, birçok durumda da hiçbir şeyin intikamını almaktan başka şey düşünmüyordu, ortam intikama, gaspa, misillemeye ve garezin, kıskançlığın, öfkenin en asılsız düşlerinin inanılmaz biçimde gerçekleştirilmesine çok uygundu; kafası biraz daha fazla çalışanların biraz daha geniş ve kapsamlı, o kadar tutkulu olmayan, daha soyut fikirleri ise, uygulanmaya kalkıl-

dığında aynı derecede kanlı sonuçlar doğuruyordu: düşmanın kökten yok edilmesi – önce mağluplar, ardından şüpheliler, tarafsızlar, kararsızlar, fanatik olmayanlar, heyecanlı olmayanlar, sonra ılımlılar, savsaklar, ilgisizler ve elbette antipatik bulunanlar.

Babama bir önceki soruşumun üstünden biraz zaman geçmesine izin verdikten sonra birkaç kere daha sormuş, çemberi biraz daha daraltmaya çalışmıştım, ama fazla değil, onu bunaltmak ya da hüzünlendirmek istemiyordum. Konunun nasıl açıldığını hatırlamıyorum, ama her defasında kendiliğinden açılmıştı, zorla açmayı asla düşünemezdim. Sormuştum ona:

"Peki ama Del Real meselesinin aslını gerçekten hiç öğrenmedin mi, yoksa bize anlatmak mı istemedin?"

Genleriyle bana geçmemiş o mavi gözleriyle ve yine bana geçmemiş ya da o ölçüde geçmemiş olan duru bakışıyla gözlerime bakarak cevap vermişti:

"Hayır, öğrenmedim. Hapishaneden çıktığımda ondan öyle tiksiniyordum ki doğrulamaya çalışma zahmetine bile katlanmadım. Ne başkaları aracılığıyla ne de doğrudan."

"Aslında hapisten çıktığında onu aramam, telefon açıp, 'Ne oldu, delirdin mi, niçin beni öldürmek istiyorsun?' demeni engelleyen bir şey yoktu, öyle değil mi?"

"Öylesi, bana nasıl bir açıklama yaparsa yapsın –ki muhtemelen hiçbir açıklaması yoktu ve açıklamaya da kalkmazdı– ona hak etmediği bir önem vermek olurdu. Ben kendi hayatıma devam ettim ve onunla ilgilenmemeye çalıştım, ona ve müthiş kampanyasına borçlu olduğum misillemelere maruz kaldığımda, kapılar yüzüme kapandığında bile. Onu hayatımdan çıkardım. En iyisi buydu, bu konuda hiç kuşkum yok. Yalnızca ruhsal açıdan değil, pratik açıdan da. Onu bir daha görmedim, en ufak bir temasımız olmadı, yıllar sonra, sanırım seksenlerde öldüğünde de, tam tarihini bile hatırlamıyorum, ne bir şey hissettim ne de düşündüm. Aslında onyıllardır ölüydü, 1939'un Aziz Isidro yortusundan beri. Anlıyorsundur herhalde."

"Evet, gayet iyi anlıyorum," diye cevap vermiştim. "Benim anlamadığım, hiçbir zaman anlayamadığım, senin hiçbir şeyden şüphelenmemiş olman, Del Real yıllar boyunca burnunun dibinde olduğu halde tahmin etmemen; böyle bir şey insanın kişiliğinde mevcuttur.

Onun bunu niye yaptığını da, böyle bir şeyin nasıl yapılabileceğini de anlamıyorum, özellikle gerekmediği halde. Aranızda hiçbir şey geçmemiş olmasını anlayamıyorum: bir düşmanlık, bir tartışma, ne bileyim, aynı kadına kur yapma, senin fark etmeden onu gücendirmiş olman, gücenilecek bir şey olmasa da onun öyle yorumlamış olması... Eminim düşünmek, tartmak, hatırlamaya çalışmak zorunda kalmışsındır. En azından hapiste olduğun sırada, işin nereye varacağını bilmezken düşünmediğine inanamıyorum. Sonrasında... evet, o zaman artık düşünmediğine, merak etmediğine inanabiliyorum. Buna inanmak zor gelmiyor."

"Bilmem," demişti babam ve durup bana ilgiyle, neredeyse merakla bakmıştı, sanki saygısından, benim ona gösterdiğim ilgi ve merakın bir kısmını o da bana yöneltiyordu. Bazen bana bu şekilde bakardı, kendisinden çok farklı bir adam olan beni daha iyi anlamaya çalışırcasına, aramızdaki görünür ve belki biraz yüzeysel farklılıklara rağmen bende kendini ararcasına; bazen deyim yerindeyse "satır aralarında" beni tanımayı başarırmış gibi gelirdi bana. Babam bu kısa aradan sonra eklemişti: "Lissarrague'yi hatırlıyor musun? Onun yaptığı olağanüstü bir şeydi, size birkaç kere anlattım." Daha ben gayet iyi hatırladığımı söyleyemeden hatıramı tazelemişti (diğerinin aksine bu konuyu hatırlamaktan ve anlatmaktan çok hoşlanırdı): "Onun müdahalesi belirleyici oldu. Subay olan babası öldürülmüştü, onun da Falanj'la ilişkisi vardı, dolayısıyla şu veya bu şekilde o dönemde Franco yanlılarından itibar görüyordu. Beni ihbar edenler savaş sırasındaki eylemlerimden haberdar olup olmadığını sorduklarında olumlu cevap verince iddia şahidi olarak duruşmaya çağrıldı. Ama duruşmada sorguya çekilirken, bana isnat edilen bütün yalan suçlamaları reddetmekle kalmayıp benden çok olumlu biçimde söz etti. Soruşturmayı yürüten yüzbaşı sinirlendi, bu ifade karşısında şaşırıp kalarak sonunda patladı: 'Buraya iddia şahidi olarak çağrıldığınızı biliyorsunuz, değil mi?' Lissarrague şöyle cevap verdi: 'Ben doğruyu söylemek üzere çağrıldığımı sanıyordum.' Afallayan yargıç bunun üzerine, söyledikleri doğruysa aleyhimdeki bu ağır suçlamaların nereden kaynaklandığını sordu. Lissarrague kısaca ve hiç duraksamadan cevap verdi: 'Kıskançlıktan.' Gördüğün gibi o ve başkaları meseleyi böyle algıladılar, üzerinde daha uzun boylu düşünmediler. Oysa ben bu ka-

dar basit bir açıklaması olduğundan emin değilim."

"İyi ya, bu da benim dediğimi destekliyor," demiştim bunun üzerine. "Merak etmen için bir sebep daha, değil mi? En basit açıklama başkaları için geçerli olduğu halde sana yetmediğine göre?"

"Hayır, bana yetmiyordu," demişti babam bunun üzerine, çok hafif bir entelektüel gururla. "Ama bu, karmaşık bir açıklama bulduğum veya bir açıklama arayacak, zamanımı buna harcayacak, o adamla tekrar konuşacak, hesap soracak kadar ilgilendiğim anlamına da gelmiyordu. Bazı insanlar vardır ki, güdüleri her ne kadar korkunç eylemlere yol açmış olsa bile, hatta tam da bu yüzden araştırılmayı hak etmez. Bunun günümüzdeki eğilime tamamen zıt olduğunu biliyorum. Günümüzde herkes bir seri katilin ya da toplu cinayet işleyen bir katilin art arda ya da toplu halde cinayet işlemesinin, tecavüz koleksiyoncusunun koleksiyonunu sürekli çoğaltmasının, bir teröristin ilkel bir dava adına herkesin hayatını hiçe saymasının ve mümkün olduğunca fazla sayıda hayata son vermesinin, bir zorbanın sınır tanımadan zorbalık etmesinin, bir işkencecinin ister bürokrasi ister sadizm adına olsun sınır tanımadan işkence yapmasının sebeplerini merak ediyor. Nefret uyandıran şeyi anlama saplantısı var, aslında nefret uyandıran şeye marazi bir hayranlık besleniyor ve böylece nefret uyandıran kişilere de müthiş bir lütufta bulunuluyor. Ben çağımızda herhangi bir nedenle hak verilemeyecek bir şeye beslenen bu sonsuz merakı paylaşmıyorum; isterse bin farklı açıklama bulunsun; psikolojik, sosyolojik, biyografik, dinsel, tarihsel, kültürel, milliyetçi, politik, yaradılış özelliği, ekonomik, antropolojik, hiç fark etmez. Ben kötü ve zararlı olanı incelemekle vakit kaybedemem; öyle şeyleri çok gördüm, emin ol en iyi ihtimalle vasat derecede ilginç olabilirler, çoğunlukla da hiç ilginç değildirler. Kötülük genellikle basittir, gerçi nüansı takdir edebilecek durumdaysan bazen *o kadar* da basit değildir. Ama bazı araştırmalar vardır ki insanı lekeler, hatta bazıları bulaşıcıdır, karşılığında da değerli bir şey elde edilmez. Günümüzde en büyük alçaklıklara, en büyük bayağılıklara, canavarlığa ve sapıklığa maruz kalmaktan, insanlıkdışı olanı düşünmekten ve sanki bir itibarı ya da çekiciliği varmış gibi, bu duruma düşmeden de uğraşmak zorunda kaldığımız binlerce çatışmadan daha üstünmüşçesine onunla temas etmekten hoşlanılıyor. Bu tutumda bir kibir unsuru da var, ay-

rıca bir şey daha var: Anormallik, iğrençlik ve sefillik, sanki genel kural saygı, cömertlik ve dürüstlükmüş de bunun dışında kalan her şeyi mikroskop altına alırcasına incelemek gerekirmiş gibi, sanki kötü niyet ve ihanet, nefret ve zarar verme isteği genel kurala dahil değilmiş, istisnai bir şeymiş de bu yüzden bütün dikkatimize, çabamıza layıkmış gibi didikleniyor. Oysa bu doğru değil. Bütün bunlar genel kuralın bir parçasıdır ve esrarengiz herhangi bir yanı yoktur, iyi niyetten daha esrarengiz değildir. Ama bu çağ kendini aptallığa, zaten belli olana, yüzeyselliğe adamış durumda, gerçek bu. Oysa tam tersi olmalıydı: O kadar iğrenç ya da o kadar aşağılık eylemler vardır ki, sırf gerçekleştirilmeleri bile onları gerçekleştiren insana duyabileceğimiz her türlü merakı, günümüzde aptalca yarattıkları, uyandırdıkları merakı ortadan kaldırmaya yetmeliydi. Benim durumumda öyle oldu; *benim* durumum, benim hayatım söz konusu olduğu halde. O eski dostumun bana yaptığı şeyin hak verilecek bir yanı yoktu; dostluk açısından o kadar vahim ve kabul edilemez bir şeydi ki, onunla ilgili her şey bir anda ilgi alanımdan çıktı: bugünü, geleceği ve ben de içinde olduğum halde geçmişi. Daha fazla bir şey öğrenmemin gereği yoktu, ayrıca öğrenmeye hevesli de değildim."

Babam sözlerine ara vermiş ve yine ısrarla, beklentiyle bana bakmıştı; sanki onun bildik oğullarından biri değil de daha genç bir arkadaşı, o sabah Madrid'deki aydınlık, rahat evinde onu ziyarete gitmiş yeni bir arkadaşıymışım gibi. Ve sanki benden söylediklerine yepyeni bir tepki bekleyebilirmiş gibi.

"Sen benden daha iyi bir insansın." Yorumum bu olmuştu. "Mesele iyilik ya da kötülük değilse de daha zeki ve özgürsün. Kesinkes bilemiyorum ama bana öyle geliyor ki ben olsam intikam almaya çalışırdım. Franco'nun ölümünden sonra ya da ne bileyim, mümkün olduğunda."

Babam bunun üzerine gülmüştü, bu kez tavrı bir babanın tavrıydı; çocukluğumuzda misafirlerin yanında aşırı safça ya da patavatsızca bir laf söylediğimizde yaptığı gibi.

"Olabilir," demişti, "senin olaylara takılıp kalma eğilimin var Jacobo, bazı şeylerden kolay kolay sıyrılamıyorsun, bir defteri kapatmayı her zaman bilemiyorsun. Ama her şeyden çok, kendini hâlâ çok genç hissettiğinin bir göstergesi bu. Hâlâ sonsuz vaktin olduğunu, zamanını boşa harcayabileceğini zannediyorsun. Bunu anlamak senin

için kolay olmayabilir, ama intikam almaya çalışmak, onun yüzünden daha fazla zaman kaybetmek olacaktı sadece ve hapiste geçirdiğim aylar bana yetmişti. Ayrıca eylemine gecikmeli olarak bir çeşit sebep, sahte bir dayanak, zamansız bir amaç da sağlamış olacaktım. Şunu da hesaba katman gerekir ki, bir hayatın toplamında zaman sırası giderek önemini kaybeder, neyin önce neyin sonra olduğu, eylemlerle sonuçları, kararlarla yol açtıkları karıştırılır. Sonuçta ona gerçekten de bir şey yaptığımı düşünebilirdi, ne zaman olduğu ne fark ederdi, o zaman mezara kendiyle daha barışık giderdi. Ama öyle olmadı. Ben ona hiçbir zarar vermedim, hiçbir şey yapmadım, ne öncesinde, ne sonrasında, ne de o sırada elbette. Belki onun tahammül edemediği, ona acı veren de buydu. Bazı insanlar onlara iyi davranmamızı, sadık olmamızı, onları savunmamızı, desteklememizi affetmezler – bir lütufta bulunmaktan, bir beladan kurtarmaktan hiç bahsetmiyorum bile, lütfu gösteren için idam hükmüne bile dönüşebilir bu; eminim sen de kendi örneklerini bulabilirsin. Sevgi ve iyi niyet bu tür insanları küçük düşürür adeta ya da onlara küçümsendiklerini düşündürür; her ne kadar hayali de olsa borçlu olduklarını, minnet duymak zorunda olduklarını düşünmeye dayanamazlar, bilemiyorum. Elbette bu kişiler tersine bir muameleye maruz kalmak da istemezler, hâşâ, son derece güvensizdirler. Birinin kendilerine kötülük ya da sadakatsizlik etmesini, lütuflarda bulunmayı reddetmesini, onları saplandıkları batakta bırakarak çekip gitmesini de affetmezler. Sonuçta her türlü ilişkinin imkânsız olduğu insanlar vardır, yapılacak tek makul şey yanlarından ayrılıp onları uzakta tutmaktır; sana iyilik için de kötülük için de yaklaşmamalarını, sana güvenmemelerini sağlamak onlar için var olmamaktır, mücadele etmek için bile olsa. Elbette bu ideal bir durumdur. Ne yazık ki kendi irademize ve tercihimize bağlı olarak görünmez olamayız. Biliyor musun, ben hapisteyken arkadaşımız Margarita beni ziyarete gelmişti (arada tel örgülerle); muhbirimin sağda solda benimle ilgili söylediği, kulağına gelen şeylere o kadar sinirleniyordu ki hararet gardiyanların dikkatini çekti. Bu şekilde bahsettiği kişinin kim olduğunu sordular ona, herhalde bizzat Franco olmasından korkuyorlardı. O da söyledi, çok fevri bir kızdı, bunun üzerine doğru olup olmadığını anlamak için onun evine götürdüler Margarita'yı. Evde bir tek annesi varmış, Margarita onu tanırdı (hepimiz tanırdık, uzun ve

yakın bir arkadaşlığımız olmuştu); Margarita fırsattan yararlanıp oğluna akıl vermesi, haksız ve anlaşılmaz ihbarını geri aldırması için kadını ikna etmeye çalışmış. Margarita'yı çok seven kadın onu hem şaşkınlıkla hem de sıkıntıyla dinlemiş. Ama sonunda annelik güdüsü her şeyden baskın çıkmış ve oğlunu mazur göstermek için 'Vatan vatandır,' diyebilmiş sadece. Margarita'nın verdiği cevap şu olmuş: 'Evet, yalan da yalandır'."

Babam yine susmuş, ama bu kez bana bakmayıp bakışlarını oturduğu koltuğun kolçağına çevirmişti. Ansızın yorgun görmüştüm onu, belki de konuşmanın dışındaki bir şeye takılmıştı aklı. Anılarına dalıp gittiği ve başka bir şey eklemeye niyetli olmadığını mı, yoksa son anlattığı olayı bir öncekine bağlayarak bana bir sonuç mu sunacağını bilememiştim. Görünüşe göre bunu öğrenemeyecektim çünkü kız kardeşim gelmiş (belki babam asansörün sesini duymuştu) ve salona girmişti o anda; sadece Margarita'nın son cümlesini duymuş olacak ki, selam bile vermeden neşeyle, yalandan sitem eder gibi sormuştu:

"Nedir tartıştığınız kuzum?"

Ben cevap vermiştim:

"Tartışmıyorduk, geçmişten söz ediyorduk."

"Hangi geçmişten? Ben var mıydım?"

Kız kardeşim annemize benden daha az benzediği halde babamı en çok neşelendiren oydu. Daha doğrusu, kadın olduğundan annemize daha çok benzerdi ama yüz hatları daha az benzerdi; annemin hatları benim erkek yüzümde endişe verecek kadar tıpatıp tekrarlanmıştı. Babam gülümseyerek o alışıldık ifadesiyle, alay ve memnuniyetin ahenkli karışımıyla cevap vermişti:

"Hayır, sen yoktun, tesadüf ihtimali projesinin embriyonu olarak bile yoktun." Sonra sözünü tamamlamak üzere bana dönmüştü: "Görüyorsun ya, yalan yalandır. Aslında bu konularda söylenecek başka bir şey de yok, kaybedecek zaman da."

"İnsan o olayları atlattıktan sonra yok elbette. Tabii sağ salim atlattıktan sonra," dedim.

"Atlattıktan sonra elbette. Sağ salim ya da yaralı bereli. Ama şuna kuşku yok: Atlatmış olmasaydım şu anda senle ben, hele hele şu genç kız, konuşuyor olmayacaktık."

"Ne oluyor, konuştuğunuz şey çok mu gizli bir sır?"

Kız kardeşim öyle demişti, çok iyi hatırlıyordum; Bayan Berry' nin saatler önce hazırlamış olduğu tanıdık yatağa nihayet uzanırken aklımdan bu hatıralar geçiyordu; *Rusya'dan Sevgilerle*'nin imzalı kopyasını yandaki odaya, yerine bırakmış, aşağı yukarı her yeri toplayıp düzenlemiş, hatta bana ait olmayan, benim yol açmadığım garip bir kan lekesini de temizlemiştim; kan lekesi şimdi o sarhoş ve yorgun halimle –lekeyi tamamen silip çemberini veya son izlerini de ortadan kaldırmadan önce tahmin ettiğim gibi– bana gerçekdışı görünmeye, hayal gücümün bir ürünü gibi gelmeye başlamıştı. Belki de okuduklarımın ürünüydü. Farkına varmadan ülkemin kanlı günleri hakkında çok şey okumuştum. Nin'in kanı, dayım olamayan dayımın kanı, nice isimsiz ya da isimlerini terk etmek, dünyadan ayrılmak zorunda kalan insanın kanı. Ve babamın dökmeye çalışıp başaramadıkları kanı (fışkırmayan, üstüme sıçramayan, benimkiyle bir kanı). "Vatan vatandır", hainin zavallı, tutsak annesi. İçinden çıkılmaz, bütün totolojiler gibi anlamsız cümle, söz olarak boş, kavram olarak ilkel, uygulaması fanatik. Bu cümleyi kullanmış olanlara, kullanmakta olanlara asla güvenmemek gerekir, ama İngilizce konuşan ve "*country*" diyen birinin kullanıp kullanmadığını nasıl bileceğiz? *Country* hemen her zaman "ülke", ara sıra da "kır"dır, İspanyolcada tamamen zararsız kelimeler. Irmağın mırıltısı üst kattan daha net duyuluyordu, sakin ve sabırlı ya da isteksiz ve tembel; ses yukarı doğru yükseliyordu, belki de binanın nihayet yattığımda bulunduğum tarafında daha iyi işitiliyordu. Gökyüzünde hafif bir aydınlık belirmeye başlamıştı bile ya da bana öyle geliyordu, belli belirsiz bir aydınlıktı, gözüm yanılmış olabilirdi belki. Ama o ülkede aydınlık ister istemez dikkati çeker, gecenin karanlığında ve Latinlerin *conticinio* dediği, benim dilimde artık unutulmuş olan saatte bile; İngilizlerin bu garip, storsuz uyuma âdetine hiçbir zaman alışamadım; stor yoktur, kullanmazlar, onun yerine perde ya da panjur da yoktur çoğu kez, genellikle sadece ne koruyan, ne gizleyen, ne sakinleştiren saydam tüller vardır; öncesini ve sonrasını, şimdiyi ve geçmişi topladığımda, hayırlı olamayacak ve asla öngörmediğim kadar uzun süre geçirdiğim bu büyük adanın sakinleri, uyurken bir gözlerini açık tutmak zorundalar sanki. "Yalan yalandır", bir anlamsız totoloji daha; gerçi bunda söz boş, kavram ilkel, uygulaması fanatik değil, aksine evrensel, çabasız, rutin, sabit, hatta bazen

otomatik ve istemsiz; öyle olduğu ölçüde de saptanması, ayırt edilmesi o kadar zor, yalan o kadar doğru –yalanda da doğru vardır çünkü– ve bizim savunmasızlığımız da o kadar fazla. "Yalan yalandır, ama her şeye inanılan bir zaman vardır." Sanki ben de şimdi, mırıltısını duyduğumda ırmağa inanıyor ve onu anladığımı zannederek onunla birlikte tekrarlıyordum, kimileri için vatan olan bu ülkenin açık gözüyle uykuya dalarken, bana da sirayet eden açık gözle ve olmayan aydınlıkla tatlı tatlı, baygın baygın tekrarlıyordum: "Ben ırmağım, ırmağım ve dolayısıyla canlılarla ölüler arasında kesintisizliği sağlayan bir akışım; tıpkı geceleri bizimle konuşan hikâyeler gibi, çağlara ve olaylara benziyorum, ırmağım. Ama ırmak ırmaktır. O kadar."

II

Mızrak

İnsan herhangi birinin güvenini kazanıp kazanmadığını asla tam olarak bilemez, kaybettiğini ise hiç bilemez. Bundan asla söz etmeyecek, dostça itirazlarda, sitemlerde bulunmayacak, bu kelimeleri –güvensizlik, dostluk, düşmanlık, güven– kullanmayacak ya da sadece doğal ifade ve konuşmalarında bir alay unsuru, bize daima naif görünen geçmiş zamanların konuşma ve sahnelerinin yankılanması, alıntılanması olarak kullanacak birinden söz ediyorum; bizim dönemimiz de yarının kuşaklarına –kim olurlarsa olsunlar– naif görünecektir, sadece bunu iyi bilenler o nabız hızlanmalarından, nefes kesilmelerinden kendini esirgeyebilir ve ruhlarını darbelerden koruyabilirler. Ama bunu kabullenmek ya da anlamak kolay değildir, dolayısıyla kalpler hızla çarpmaya, ağızlar kuruyup nefessiz kalmaya, bacaklar titremeye devam eder; nasıl bu kadar aptal, bu kadar zeki, bu kadar külyutmaz, bu kadar saf, bu kadar bön, bu kadar şüpheci olabiliyorum ya da olabildim der insanlar kendi kendilerine; oysa güvenen kişi şüpheciden, bencil ve hesapçı kişi kendini ellerimize teslim eden, son ya da ilk vuruş için boynunu ya da en sivri mızrağımızı saplayalım diye göğsünü bize uzatan, kayıtsız şartsız itaatkâr kişiden daha naif olmak zorunda değildir. En şüpheci, en açıkgöz, en kurnaz kişiler bile zamandan dışlandıklarında, geçmişte kaldıklarında, hikâyeleri bilindiğinde (hikâye ağızdan ağıza dolaşır ve böylece biçimlenir) biraz naiftirler. Belki de bütün mesele budur; hikâyenin sonu ve bilinmesi; ne olduğunun, olayların nasıl sonuçlandığının, kimin şaşırdığının, kandırmacayı kimin yönettiğinin, kimin avantajlı çıkıp kimin zarar gördüğünün ya da berabere kaldığının, kimin bahse girmeyip kendini tehlikeye atmadığının, kimin –buna rağmen– kendinden daha

güçlü geniş ırmağın akışına kapılarak yenildiğinin bilinmesi; o ırmak ki daima çok sayıda kumarbazla tıkabasa doludur ve bunlar sonunda bütün yolcuları, en pasifleri, kayıtsızları, küçümseyenleri ve kınayanları, aleyhtarları ve en gönülsüzleri, hatta ırmağın kıyısında yaşayanları bile kumara dahil ederler. Öyle görünüyor ki kendini akışın dışında, kenarında tutmak, evine kapanıp hiçbir şey bilmemek, hiçbir şey istememek –hatta istemeyi bile istememek– posta kutusunu açmamak, hiçbir telefona cevap vermemek, kapı ne kadar çalınırsa çalınsın, yıkılacakmış gibi yumruklansın, sürgüyü açmamak mümkün değildir; evde kimse yokmuş ya da evdeki kişi ölmüş de duymuyormuş gibi yapmak, arzuya bağlı olarak, istendiği zaman görünmez olmak, susmak ve canlıyken namütenahi soluğunu tutmak mümkün değildir; insan artık yeryüzünden ayrıldığına ve kendi adını bile terk ettiğine inandığı zaman dahi tam olarak mümkün değildir. Bunun gerçekleşmesi kolay değildir; hiçbir iz, son kıvrım ya da dairenin son halkası dahi kalmayacak şekilde silmek, kendini silmek kolay değildir; yıkanıp ovalayarak temizlenip ortadan kaldırılan ve sonra... sonra varlığından şüpheye düşülebilen kan lekesi gibi olmak o kadar basit değildir. Her izde daima bir hikâyenin gölgesi şekillenir; hikâye belki tamamlanmış değildir, kuşkusuz eksiktir, boşluklarla doludur, hayaleti andırır, şifrelidir, bir ceset kadar solgundur ya da kırık mezar taşları, silinmiş yazılarıyla harabeye dönüşmüş alınlıklar gibi parça parçadır, hatta sonu tam olarak bilinmeyebilir, tıpkı Nin örneğinde, Alfonso dayımla ensesine bir kurşun yiyen, temelli isimsiz genç kız arkadaşı örneğinde ve benim bilmediğim, kimsenin anlatmadığı onca kişinin örneğinde olduğu gibi. Ama sonun nasıl gerçekleştiği başkadır, sonun kendisi başka, o her zaman bilinir; aynı şekilde zaman başkadır, zamanın içeriği başka; bu içerik asla tekrarlanmaz, sonsuz değişkenliktedir, oysa zaman homojendir ve değişmez. Ve bu bilinen son sayesindedir ki, herkesi, akıllıları da aptalları da, vefalıları da kaçamak yapanları ve yan çizenleri de, tedbirsizleri de tedbirlileri de, komplo düzenleyip tuzak kuranları da, kurbanları da cellatları da kaçakları da, zararsızları da zararlıları da naif ve boş olarak damgalayabiliriz; henüz sona ulaşmamış, hâlâ el yordamıyla ilerleyen veya kalkanıyla, mızrağıyla çevik adımlarla yürüyen ya da kalkanı ezilmiş, mızrağı körelmiş, yorgun, ağır adımlarla yürüyen kişilerin sahte üstünlüğüy-

le hüküm veririz (bu üstünlüğü zaman tüketecektir, ona çare bulan zaman olacaktır); yakında onlarla, dışlanmışlarla ya da ölülerle birlikte olacağımızı fark etmeyiz bile; o zaman... o zaman en merhametli ve keskin hükümlerimiz bile boş ve naif olarak damgalanacaktır; seninle ilgili olarak, bunu niye yaptı diyeceklerdir; onca sıkıntı, onca çarpıntı niyeydi, onca kaygı ve onca heyecan niyeydi; benimle ilgili olarak da, niçin konuştu ya da sustu, niçin onca zaman sadakatle bekledi, o baş dönmesi, onca şüphe ve o işkence niyeydi, niye o adımları attı ve o kadar çok adım attı. Ve ikimiz hakkında da: Niye çatıştılar, niye onca çaba gösterdiler, bakmak ve sakin olmak yerine niye savaştılar, niye görüşmeyi ya da görüşmeye devam etmeyi beceremediler, onca rüya ve o sıyrık, benim acım, benim sözüm, senin ateşin ve onca şüphe, onca işkence niyeydi?

Böyle ve her şeye rağmen daima böyle olacak; Tupra bir keresinde bunu demeye getirmişti, Wheeler da ertesi sabah ve sonra öğle yemeğinde açıkça söyledi. Tupra aynı açıklıkta söylemediyse, kuşkusuz asla böyle bir şeyden bahsetmeyeceği ve güvensizlik, dostluk, düşmanlık, güven gibi kelimeleri ciddi olarak, kendisiyle ilişkili olarak kullanmayacağı içindi, sanki hiçbiri ona düşmez, onu ilgilendirmezmiş, deneyimlerinde yeri yokmuş gibi. "Dünya böyle," derdi bazen, bu konuda söylenebilecek tek şey buymuş, gerisi allayıp pullama ve belki gereksiz ıstırapmış gibi. Sanıyorum hiçbir şey beklemiyordu, sadakat beklemiyordu ama ihanet de beklemiyordu; ikisinden biriyle karşılaştığında da şaşırmış gibi görünmüyor ve pratik türden olağan önlemler dışında önlem almıyordu. Takdir ve sevgi beklemiyordu ama kötü niyet ve nefret de beklemiyordu; oysa dünyanın bunlarla dolu olduğunu ve çoğu kez insanların ne birinden ne diğerinden kaçınabildiğini, üstelik kaçınmak da istemediklerini, çünkü bunların insanın yanmasını sağlayan fitil ve yakıt, aynı zamanda yanmanın sebebi ve kıvılcımı olduklarını gayet iyi biliyordu. Bu duyguları beslemek için bir amaç ya da hedef, bir maksat ya da sebep, minnet ya da hakaret gerekmediğini ya da her zaman gerekmediğini de biliyordu. Wheeler daha açıkça ifade etmişti: "İnsanlar ihtimallerini damarlarında taşırlar; bu ihtimalleri gerçekleştirmeleri sadece zaman, dürtü ve koşullara bağlıdır."

Dolayısıyla Tupra'nm güvenini kazanıp kazanmadığımı, kaybedip kaybetmediğimi, kaybettiysem ne zaman kaybettiğimi hiçbir zaman bilmedim; muhtemelen bu iki aşamanın ya da ruh halinin belirli bir ânı yoktu ya da onlara bir ad, kazanç ve kayıp adları verilemezdi. O bu konudan söz etmezdi, aslında neredeyse hiçbir şeyden açıkça

söz etmezdi; o Oxford sabahında Wheeler'ın ön açıklamaları olmasa, muhtemelen görevlerimle ilgili belirgin ya da belirsiz hiçbir şey bilmeyecek, bunların anlamını ya da amacını tahmin bile edemeyecektim asla. Elbette her şeyi hiçbir zaman tamamen öğrenmedim ve anlamadım: benim hükümlerimle, izlenimlerimle ya da verdiğim bilgilerle ne yapıldığını, nihai hedeflerinin kim olduğunu, tam olarak ne işe yaradıklarını, ne gibi sonuçlar yarattıklarını, hatta gerçekten bir sonuca yol açtıklarını mı yoksa kimi örgütlenmelerde ve kuruluşlarda sırf uzun zamandır yapıldığı için sürdürülen, ama niçin başlatıldığını kimsenin bilmediği ve niçin sürdürüldüğünün belirlenmediği görev ve etkinlikler sınıfına mı dahil olduklarını. Zaman zaman sadece ne olur ne olmaz diye arşivlendiklerini düşündüm. Ne garip bir formül, ama her şeyi açıklıyor: ne olur ne olmaz diye. En saçma şeyler bile. Artık uygulandığını sanmıyorum ama eskiden ABD'ye giden her yolcuya ülkenin başkanına kastetme niyeti olup olmadığı sorulurdu. Tahmin edileceği gibi kimsenin evet cevabı vermediği bir soruydu –yeminli ifade alınırdı– olsa olsa şaka yollu evet denilebilirdi, bu da o acımasız sınır kapısında pahalıya patlardı; evet cevabını son verecek kişi de sadece bu amaçla ya da misyonla gelmiş olan potansiyel katil ya da çakaldı. Anlaşılan bu saçma sorunun amacı şuydu: Bir yabancı Eisenhower, Kennedy, Lyndon Johnson ya da Nixon'a saldırmaya kalkışırsa, esas suçlamaya bir de yalan yere yemin etme suçu ekleniyordu; yani soru kötü niyetle ve ne olur ne olmaz diye soruluyordu. Bununla birlikte, ülkenin en yüksek mertebesindeki kişiyi öldürmekle ya da öldürmeye çalışmakla, yani zaten aşılamayacak kadar vahim bir şeyle suçlanan birine bu ek suçu da yüklemenin gereğini ya da avantajını hiçbir zaman anlayamamışımdır. Ama sanırım ne olur ne olmaz diye yapılan şeyler bu şekilde işliyor. En gerçeğe aykırı, en olmayacak olaylar öngörülüyor ve neredeyse hiç karşılaşılmamasına rağmen çoğu kez boş yere hesaba katılıyor. Kuşkusuz hiçbir zaman bir yarar sağlamayan, fuzuli görevler yerine getiriliyor, ihtimaller, kurgular ve varsayımlar, hiçlik, yokluk ve gerçekleşmeyen, daha önce gerçekleşmemiş olaylar temel alınarak çalışılıyor. Ne olur ne olmazı hesaba katmak böyle bir şey.

Başlangıçta, on gün gibi kısa bir süre içinde üç kere mütercimlik yapmak üzere çağrıldım, oysa ellerinde saat başı hesabıyla çalıştıra-

bilecekleri ve bir süre sonra tanıştığım genç Pérez Nuix gibi yarı kadrolu elemanları olsa gerekti. İki seferinde bana neredeyse hiç iş düşmedi, çünkü birinde Tupra'nın, birinde asistanı Mulyran'ın hızlı birer öğle yemeği yedikleri iki Şilili ve üç Meksikalı –beşi de biraz diplomatik, biraz hukuki ve parlamenter, sıkıcı işlerle meşgul işadamlarıydı– oldukça yeterli düzeyde, pratik İngilizce biliyorlardı; benim restorandaki varlığım sadece ara sıra tereddüde yol açan bir kelimeye açıklık kazandırmak ve görünüşe bakılırsa vardıkları anlaşma taslağının son hükümlerini her iki taraf için netleştirip daha sonra kasıtlı ya da kasıtsız yanlış anlaşılmalara yer bırakmamak açısından gerekli oldu. Aslında sadece özetlemem gerekti. Konuştukları konularla ilgili fazla bir şey anlamadım; kulaklarımın duyduğu şeyle ilgilenemediğim zaman hangi dilde olursa olsun bu başıma gelir. Demek istiyorum ki, elbette kelimeleri ve cümleleri anlıyordum, hiç sorunsuz çevirebilir, öteki dile aktarabilirdim, ama konuları ve özünü anlamadım, onlarla ilgilenmedim.

Üçüncü çağrılışım daha tuhaf ve eğlenceli oldu, aldığım ücreti de daha fazla hak ettim, çünkü Tupra'nın ofisine çağrıldım ve orada bana her bakımdan bir sorgulama gibi gelen konuşmaları çevirdim. Sorguya çekilen kişi bir tutuklu, bir mahkûm, hatta şüpheli biri de değildi, belki Tupra'yla Mulyran'ın tam olarak güvenmedikleri –deyim yerindeyse– bir köstebek, bir dönek ya da bir sırdaştı; soruları ikisi soruyor (ama daha çok Mulyran soruyor, Tupra çekimser duruyordu), ben de Venezuelalı'ya İspanyolca tekrarlıyordum; orta yaşlı, uzun boylu, sağlam yapılı bir adamdı, üzerindeki sivil kıyafetin içinde biraz rahatsız, daha doğrusu huzursuz, zorlanmış görünüyordu; kıyafeti eğreti, geçici ya da yeni edinilmiş gibiydi, kendini dengesiz ve herhalde alışkın olduğu üniforması olmayınca belki de sahtekâr gibi hissediyordu sanki. Kaskatı bıyığı, yanık tenli geniş yüzü, iki oynak kaşının dar aralığını çenesinden alnına taşınmış küçük birer tüy tutamı gibi ayıran bakır rengi iki fırça darbesiyle, madalyalar sergilemeye pek elverişli, ama sadece beyaz bir gömleğe sığdırılamayacak kadar şişkin göğsü, koyu renk kravatı ve çapraz düğmeli açık renk ceketiyle (Londra'da pek görülmeyen türden ceketi patlamak üzereymiş gibi görünüyordu, üç düğmesi askeri üniformayı çağrıştırırcasma iliklenmişti), onu Güney Amerikalı subayların yüksek sivri kepleriyle gözümde can-

landırabiliyordum rahatlıkla; hatta fazlasıyla aşağıdan başlayan kalın telli ve sert, kır saçları, bütün dikkati üzerine çekecek, o saldırgan saç çizgisini gizleyecek ya da örtecek güzel rugan bir siperliğe fena halde ihtiyaç gösteriyordu.

Mulyran'ın sorularıyla Tupra'nın tek tük soruları kibar ama çok hızlı ve dolambaçsızdı (her ikisi de daima dolambaçsız konuşuyorlardı, Şilili ve Meksikalı hukukçular, senatörler ya da diplomatlarla da öyle olmuştu, tam gerektiği kadarından fazla vakit harcamak istemiyorlardı; iş görüşmelerinde deneyimli ve uzman oldukları belliydi, biraz sert bir izlenim uyandırmaya aldırmıyorlardı); benim çevirilerimden de aynı tarzı beklediklerini anladım; yalnızca kelimeleri değil, zorlayıcı ve keskin tonlamalarını da aynen aktarmamı bekliyorlardı; kesinlikle hiçbir giriş yapmadan, dolambaçsız konuşmak benim dilimde bazen uygun olmadığından bir-iki kez tereddüt ettiğimde, Mulyran her seferinde yumuşak ama yanılgıya yer bırakmayan bir el hareketiyle, iki parmağını birleştirerek acele etmem ve kendi kafamdan ifadeler düşünmemem gerektiğini belirtti. Venezuelalı asker hiç İngilizce bilmiyordu, ama soruların anlamını kendisine aktarırken beni ne kadar dikkatle dinliyorsa, iki İngiliz'in soruları sorarkenki seslerini de aynı dikkatle dinliyordu; fakat cevap verirken, kaçınılmaz olarak bir ulaktan başka şey olmayan bana bakıyor, bana hitap ediyordu; ilk anda cevabını bir tek benim anladığımın fazlasıyla bilincindeydi. Bu kez de konuşulan konunun tamamı hakkında daha fazla bir şey öğrenmemiş, konunun özünün ne olduğunu tam olarak anlamamıştım, ama içimde öğle yemeklerine oranla daha fazla merak uyanmıştı kuşkusuz; iki öğle yemeğindeki konuşmalar gerçekten insanı esnetecek kadar sıkıcı ve dışarıdan biri için daha anlaşılmazdı. Kılık değiştirmiş, kaygılı askere kendisinin ve –her kimseler– arkadaşlarının toplayabilecekleri birliklerle, kesin ve muhtemel sayılarıyla ilgili sorular aktardığımı, onun da Venezuela'da hiçbir şeyin asla kesin olmadığını, kesin kabul edilen şeyin daima muhtemel olduğunu, muhtemel denilenin de daima bilinmez olduğunu söylediğini hatırlıyorum. Mümkün olduğunca somutlaştırma ve kesinleştirme eğilimi olan Mulyran'ın bu cevap karşısında sabırsızlandığını hatırlıyorum; bunun üzerine Tupra araya girdi, muhtemelen yurtdışında yıllarını geçirmiş olduğundan, gerek alan çalışmaları ve görevleri gerekse çeşitli asilerle yap-

tığı anlaşmalar sayesinde belirsizliklere ve kaçamaklara daha alışkındı belki; ben öyle düşündüm, onu Wheeler'ın evinde ilk gördüğüm andan itibaren ona bu tür bir geçmiş yakıştırmıştım. "Öyleyse muhtemel birlikleri söyleyin," diyerek sorgulanan adamın çekincelerine ve Mulyran'ın aksiliğine basit bir çözüm getirmişti. Venezuelalı'ya garantili "*from abroad*" lojistik destekle ilgili soru da soruldu; ben bunu "yurtdışından" diye çevirdim, ama şüpheye yer bırakmamak için "dış, dışarıdan" diye ekledim. O da kuşkusuz benim anladığımı anlamıştı bu sorudan, yani bu ifadenin tek bir somut desteğe, ABD desteğine değindiğini. Bunun büyük ölçüde operasyonların ilk aşamasının sonucuna ve gördüğü kabule bağlı olduğunu, "dışarıdan adamların" "ateş bacayı sarmadan" asla açıkça söz vermediklerini ve herhangi bir girişime tam olarak katılmadıklarını söyledi; bu deyimi burada belki mecazi anlamda olduğu kadar somut anlamında da kullanıyordu. Ama Mulyran'ın gözle görülür biçimde giderek sinirlendiğini fark edince, "*el Ambásador*"un –büyükelçiden söz etmek için kullandığı, koyu bir İspanyolca aksanla ama İngilizce söylediği bu kelime kimi kastettiği konusunda kalmış olabilecek bütün şüpheleri de ortadan kaldırdı– pek bir direnişle karşılaşmadıkları ya da direniş "kabarcıklanma" safhasında kaldığı takdirde, kendilerini derhal tanıyacaklarına dair söz verdiğini ekledi; bu gülünç kelimeyi kendi dilimde daha önce hiç işitmemiştim, ama ne demek istediğini kolaylıkla anladım. Terim bana hiç askeri gelmemişti, eski şarlatan satıcıların günümüzdeki karşılığı olan sersem, dalkavuk bir politikacının ya da aynı derecede sersem bir üst düzey yöneticinin ağzına daha fazla yakışırdı.

"Peki sizce direniş olmaması ya da birbirinden ayrı, seyrek odaklarda toplanması mümkün mü?" diye sordu Mulyran (gülünç terimi bu şekilde çevirmiştim, burada aslına sadık çeviri zor olmakla kalmayıp beni utandırırdı da). Sonra ekledi: "O kavgacı, inatçı, zamanında putlaştırılmış başkanla bu pek mümkün görünmüyor, hâlâ çok sayıda yandaşı olsa gerek, öyle değil mi? Güçlü bir direnişle karşılaşıldığı takdirde yabancılar parmağını kıpırdatmaz, durumun şu ya da bu yönde sağlamlaştığını görmeden önce de kimseyi tanımazlar, bu da epey zaman alabilir. Olayların nasıl gelişeceğini görmek için bekleyeceklerdir, zaten size de aşağı yukarı bunu söylemişler. Öyle değil mi?"

"Olabilir, bu şekilde anlaşılabilir. Ama başkana saygı gösterirsek,

yani fiziksel bir zarar vermezsek, sırf koltuğunu korumak için çok fazla birliğin, keza Venezuela yurttaşının hayatını tehlikeye atacağını da sanmıyorum. Çok yaygın olan hoşnutsuzluk bizim lehimize işler, yakın bir gelecekte seçime gitme sözü verdiğimiz takdirde geleneksel politik kesim de bizi tam olarak destekler kesinlikle."

"Muhtemelen demek istiyorsunuz herhalde," diye araya girdi Tupra.

"Çok büyük ihtimalle demek istiyorum, evet," diye düzeltti subay sıkıntıyla, hiç gülümsemeden; çok rahatsız, gergin ve zayıf görünüyordu, hatalı olduğunu hissediyormuş ya da sadakat konusunda bir çelişki yaşıyormuş gibiydi.

Sorgulama sırasında Mulyran'ın da Tupra'nın da katiyen bir isim kullanmadıkları, eğreti sivile hiçbir şekilde ismen hitap etmedikleri, bir kez olsun "Bay Filanca" ya da "General", "Albay" ya da "Binbaşı" demedikleri, adam hangi rütbeye sahipse o rütbeyi telaffuz etmedikleri dikkatimden kaçmadı. Konuşulanların hepsini öğrendiğime göre, hiç değilse kiminle konuştuklarını bilmememi tercih ettiklerini düşündüm.

"Önemli, hatta belirleyici bir konuyu doğru anlayıp anlamadığımdan emin olmak istiyorum," diye devam etti sonra Tupra. "Her halükârda başkanı, başkanın şahsını hedef almayacaksınız, öyle mi? Sizin deyiminizle sadece koltuğunu hedef alacaksınız. Kendisine fiziksel olarak hiçbir koşulda zarar vermeyeceksiniz. Doğru mu anlıyorum?"

Venezuelalı beyefendi içgüdüyle kravatını gevşetti, tam gevşetmiş bile sayılmazdı, daha ziyade boynunu rahatlatmak ister gibi bir hareketti; oturduğu yerde kıpırdandı; sanki ansızın pantolon çizgisinin yamulduğunu fark etmiş gibi bacaklarını uzattı, hatta bacaklarını sırayla, kibarca, ayaklarını yerden kaldırarak düzeltti; o sırada ayağında çok koyu yeşil, kısa botlar olduğunu gördüm; timsah derisine benziyordu, taklit olup olmadığını bilmiyorum, gerçeğini sahtesinden ayırt edemiyorum. Düşündüğünü ve zaman kazanmaya çalıştığını, bu soruya nasıl cevap vermesinin doğru olacağını bilemediğini geçirdim aklımdan. Tupra'nın Mulyran'dan daha becerikli olduğunu ve bu yüzden, açık vermemek, yorulmamak, hep taptaze kalarak belirli bir mesafeden denetlemek için kendini fazla öne sürmediğini düşündüm.

"Öylesi şansımızı fazla zorlamak olur, bilmem anlatabiliyor mu-

yum? Tehlikeli olur, sonuçta bize zarar verebilir, kibrit alevi kadar bile olsa, asla yakılmaması gereken bir ateşi yakmak olur. Onun herhangi bir zarar görmemesi lazım, bunu hepimiz çok iyi biliyoruz, son derece nazik davranacağız, hiçbir endişeniz olmasın, ona dokunmak söz konusu olamaz. Aksi takdirde güvendiğimiz destekten yoksun kalırız. Tamamından değil elbette. Bir kısmından."

Tupra'nın acırmış gibi gülümsediğini ve bir şey söylemediğini, Mulyran'ın da, şefinin soruşturmayı tekrar bir süreliğine ona bıraktığından emin olmadan sorguyu sürdürmeye cesaret edemediğini hatırlıyorum. İyi de etti, çünkü Tupra henüz işini bitirmemişti.

"Bu durumda sizleri pek kararsız buluyorum," dedi. "Bu tür maceralarda kararlılığın tam olmaması, muhtemel bile değil, kesin fiyaskoyla eşanlamlıdır. Tahsil veya tecrübeyle bilmeniz gerektiği gibi beyefendi, nefret eksikliği de aynı sonucu verir. En azından benim tecrübeme göre, gerekenin ötesine gitmeye hazır olmak gerekir; sonuçta o noktaya gidilmese ya da zamanı geldiğinde dizginleme kararı alınsa veya böyle bir şey gerekmese bile. Hazırlığın bu yönde olması gerekir, tam aksi yönde değil. Sınır önceden ve pekâlâ gerekebilecek olan ölçünün altında tayin edilemez, haksız mıyım? Karar ve niyet böyleyse, benim kanımca bu işe girişilmemesi gerekir. Şimdilik her türlü finansman ve desteğe karşı tavsiyede bulunacağım."

Ben Tupra'nm söylediklerini çevirirken, yozlaşmış subay başını hararetle iki yana sallıyordu; belki duyduklarına inanamayan ve çok pahalıya patlayacak bir yanlış anlaşılma karşısında umutsuzluğa kapılan biri gibi, belki de –aynı zamanda– yanlış cevap verdiğini ve o cevapla, yapılan gafa göre, sözünü geri almak, düzeltmek, değiştirmek kulağa mutlaka samimiyetsiz ve çıkarcı –yelkenleri suya indirmek gibi– geleceği için, çaresi bulunamayabilecek bir felakete yol açtığını sonradan fark eden biri gibi. Sahte sivil ya da sahte asker şöyle düşünüyordu belki: "Lanet olsun, bu adamlar benim zannettiğim gibi ne kadar zorlansak da herifin postunu kurtaracağımızı değil, öldürmemiz gerekirse gözümüzü kırpmadan öldüreceğimizi duymak istiyormuş meğer." Evet, bunu düşünüyor olabilirdi, belki de başka bir şey düşünüyordu ama tahmin etmeye vaktim olmadı, çünkü benim İspanyolca çevirim biter bitmez adam itiraza girişti:

"Hayır, hayır beyler, dediğimi anlamadınız," dedi telaşla ve o âna

kadar sergilemediği bir heyecanla. Belki tam olarak böyle söylememişti ama ben böyle hatırlıyorum; Güney Amerika'nın değişik yörelerine ait kelimeler ve aksanlar hafızada ve anlatılarda çok karıştırılır. "Elbette başka çare kalmazsa onu öldürmeye hazırız. Kararlılıktan yana eksiğimiz yok, nefrete gelince, şöyle söyleyeyim, nefret istendiği anda, kaşla göz arası yaratılır, bir kıvılcım, iyi seçilmiş üç-dört cümle yeter, yangın gibi yayılır; işin daha başında alevlendirmemek, ateşi zamansız tüketmemek daha iyi olur, göğüs göğüse çarpışmaktansa serinkanlılığı korumak daha iyi olur, doğru değil mi? Ben sadece başkanı incitmemiz gerekmeyebilir, büyük ihtimalle gerekmez, herkes için de daha iyi olur diyordum, buna kuşku yok. Ama inanın işler kötüye giderse ve durumu düzeltmek için öldürmemiz gerekirse de gözümüzü kırpmadan yaparız. Nedir ki, bir el ateş edersiniz biter, ne vakit alır, ne bir zorluğu var, bu işe alışkın adamımız çok. Sonra yandaşları istedikleri kadar ağıt yaksın, kurtarıcı ölmüş olur. Ne derlerse desinler, yapacak bir şey kalmaz, zorba geberip gitmiş olur."

"Ne vakit alır, ne bir zorluğu var," diye düşündüm. "Öyle ya, gayet iyi biliyorum, bu işe alışkın birileri hep olmuştur. Şakağa, kulağa, enseye bir kurşun, fışkıran kan, ama sonra temizlenir." Elimden geldiğince heyecanlı bir dille çevirmeye çalıştım; ben çevirirken Tupra'yla Mulyran bana değil, Venezuelalı'ya bakıyorlardı; onların bu huyu hep dikkatimi çekmişti, çünkü herkes içgüdüyle sesi çıkaran, konuşan kişiye yöneltir bakışlarını, konuşan sadece çeviriyor olsa bile, sözleri söyleyen değil çevirip tekrarlayan kişi olsa bile; onlarsa aksine her zaman sözlerin ilk ya da son sorumlusuna bakıyorlardı, sözleri aktarılırken mecburen sustuğu halde. Bunun sorgulanan kişiyi tedirgin ettiğine çeşitli kereler şahit oldum; sorgulananlar ise, beni ancak mantıksal çıkarımla anladıkları halde (onlar için çok kolay bir çıkarımdı) bana bakıyorlardı.

Sahte sivil ya da subay da tedirginlik konusunda istisna teşkil etmiyordu (gerçi aslında benim gördüğüm ilk örnekti), ama onu üzerine dikili dört gözden de çok rahatsız eden, Tupra'nın derhal verdiği, benim de aktardığım cevaptı:

"Ama herhalde farkında olacağınız gibi, ona bir kurşun sıktığınız takdirde çok sayıda yurttaşınıza da birer kurşun sıkmak zorunda kalacaksınız, nefret olsa da olmasa da, durum alevlendiği için ya da serin-

kanlılıkla, çarpışma sırasında da, kim bilir, belki yine vakit almayacak ama biraz daha zor olacak infazlar sırasında da. Bu da kimsenin hoşuna gitmez, özellikle biz de dahil olmak üzere yabancıların, öyle değil mi? Böyle bir kıyım ihtimali ve sonuçta işe yarayacağının kesin olmaması da göze alınırsa, kanımca bu işe girişilmemesi gerekir. Korkarım şimdilik her türlü finansman ve desteğin aleyhinde tavsiyede bulunmak zorunda kalacağım."

Venezuelalı oynak kaşlarını çattı, ağır ağır, derin bir nefes aldı ve zaten şişkin olan göğsünü kurbağa gibi iyice şişirdi, kravatını (bu kez gevşetmek değil) çözmek ister gibi bir hamle yaptı, bir hayvanın ısırmasından korkarcasına ya da daha simgesel olarak bozguna uğrayan ve içgüdüyle geri çekilen biri gibi yeşil botlarını koltuğun altına gizledi. Belki şöyle düşündüğü geçti aklımdan: "Bu İngiliz piçleri benle oyun mu oynuyor? Ne ona razılar ne buna, ne dememi istiyorlar ki, orospu çocukları?"

"Peki ama sizin istediğiniz ne," dedi birkaç saniye sonra, tahmin yürütmekten bıkıp teslim olurcasına; tonu soru sorar gibi bile değildi.

Cevap veren yine Tupra oldu:

"Gerçeği söylemeniz, başka bir şey değil. Bizi yorumlamadan. Memnun etmeye çalışmadan."

Subay anında cevap verdi, hiç kolay olmamasına rağmen kesin bir doğrulukla çevirdim sözlerini:

"Gerçeği, gerçeği. Gerçek, olan olaydır, gerçek olup bitmiş olandır, şu anda gerçeği söylememi nasıl isteyebilirsiniz ki. Gerçek yaşanmadan önce bilinemez."

Tupra bu hem felsefi hem kaba, belki de sadece şaşkın cevap karşısında biraz şaşırmış ve biraz eğlenmiş gibiydi. Ama talebinden vazgeçmedi. Yine de gülümsedi ve yorumda bulunmaktan da kaçınmadı:

"Hatta birçok kez yaşandıktan sonra da bilinmez. Bazen de hiç yaşanmaz. Gerçek gerçekleşmez. Buna rağmen istediğimiz bu; gördüğünüz gibi, sizin fikrinizce imkânsız olan bir şey istiyoruz. Şu anda isteğimizi yerine getirecek durumda değilseniz, arkadaşlarınıza danışıp imkânsızı bir ölçüde mümkün kılmaya çalışmak isterseniz" –kısa bir ara verdi– "çekinmeyin. Anladığım kadarıyla daha birkaç gün Londra'dasınız. Siz gitmeden önce sizi arar, bu zor işi, imkânsızı başarıp başarmadığınızı öğreniriz. Numaranız bizde var. Mulyran, beyefendiyi

geçiriver lütfen." Tupra ardından bana dönerek ses tonunu değiştirmeden, neredeyse ara vermeden konuştu: "Mr. Deza, siz kalın lütfen."

Sahte yada gerçek subay ayağa kalktı, kravatını, ceketini, pantolonunu düzeltti, gömleğini pantolonunun içine sokarmış gibi gereksiz bir hareket yaptı, yerden koltuğun yanma bırakmış olduğu ve eline almaya, açmaya fırsat bulamadığı bir evrak çantasını aldı. Tupra'yla ve benimle dalgın, kafası meşgul bir tavırla tokalaştı (eli yumuşak, el sıkışı gevşekti, belki kafası meşgul olduğu için).

"Sizin numaranız bende yok galiba," dedi.

"Hayır, yok sanırım," diye cevap verdi Tupra. "Güle güle."

Mulyran "Evet efendim," diye mırıldandıktan sonra dışarı çıktı ve ofisin çifte kapısını iki eliyle kapattı; ofisin görünümü katiyen bürokratik değildi, daha ziyade benim tanıdığım Oxford profesörlerinin ofislerini hatırlatıyordu, Wheeler'ın, Cromer-Blake'in, Clare Bayes'in odalarını: kitaplarla dolup taşan raflar, gerçek bir antika gibi görünen bir yerküre; ahşap ve kâğıt her yere hâkimdi, ne adi bir malzeme gördüm ne de metal, ne dosya dolabı ne de bilgisayar. Mulyran adeta bir uşağın tonlamasıyla, "Başka bir şey var mıydı efendim?" diye sorarcasına mırıldanmıştı, ama hali daha ziyade hazırola geçmiş gibiydi (topuk selamı vermemişti yine de). Şefine sadakatle bağlı olduğu çok belliydi.

İşte o zaman, ikimiz yalnız kaldığımızda, Tupra geniş masasının ardında, ben de karşısında otururken, onun hizmetinde bulunduğum süre içindeki başlıca görevime benzeyen ve Wheeler'ın Oxford'da o pazar sabahı ve öğle yemeğinde biraz açıkladığı şeyle bağlantılı olan bir talepte bulundu ilk kez. Tupra daima sinekkaydı tıraşlı, buğday tenli, kokusu teninden hiç çıkmazmış ya da sürekli gizlice sürünürmüş gibi hep tıraş losyonu kokan yanaklarını tek eliyle sıvazladı, tekrar gülümsedi, bir sigara çıkarıp tehditkâr (her an soğurmaya hazır gibi görünen) dudaklarının arasına yerleştirdi ama hemen yakmadı; ben de sigaramı yakmaya cesaret edemedim.

"Söyleyin bakalım, nasıl bir izlenim uyandırdı sizde?" Başıyla çifte kanatlı kapıyı işaret etti. "Ne gibi sonuçlar çıkardınız?" Ben tereddüt edince (neyi kastettiğinden emin değildim, Şilililer ve Meksikalılar hakkında sonradan bir şey sormamıştı) ekledi: "Herhangi bir şey olabilir, aklınıza geleni söyleyin, anlatın." Genelde sessizliğe hiç-

bir itirazı olmazdı, ama sessizlik onun arzusuna ve kararına tamamen karşı olduğunda durum değişirdi; o zaman daimi harareti ya da gerginliği, onu zamanın tamamını elle tutulur, anlaşılabilir ya da hesaplanabilir şeylerle doldurmaya mecbur ederdi sanki. Sessizliği o yarattığında farklıydı.

"Aslında," diye cevap verdim, "Venezuelalı beyefendinin sizlerden tam olarak ne istediğini bilmiyorum. Anladığım kadarıyla destek ve finansman. Başkan Hugo Chávez'e karşı bir darbe hazırlanıyor ya da darbe ihtimali inceleniyor, çıkardığım sonuç aşağı yukarı bu. Beyefendi sivil giyimliydi ama görünüşüne ve söylediklerine bakılırsa subay olabilir. Daha doğrusu size kendisini subay olarak tanıttı herhalde."

"Başka? Bu sonucu sizin yerinizdeki, sizin görevinizi yapan herhangi biri çıkarırdı Mr. Deza."

"Başka derken neyi kastediyorsunuz Mr. Tupra?"

"Subay olduğunu neye istinaden düşündünüz? Hiç Venezuelalı subay gördünüz mü?"

"Hayır. Yani ben de herkes gibi televizyonda gördüm. Chávez de subay, kendine Binbaşı dedirtiyor, değil mi? Ya da Teğmen, bilemiyorum, belki de Başparaşütçü. Ama bu beyefendinin subay olduğundan emin değilim elbette. Muhtemelen size kendisini öyle tanıttığını söylüyorum sadece. Öyle tahmin ediyorum."

"Bunu daha sonra konuşuruz. Halk oylamasıyla, üstelik de ezici çoğunlukla başa gelmiş bir yöneticiye karşı darbe tasarısı, tehdidi size nasıl geliyor?"

"Kötü, daha kötüsü olamaz. Unutmayın ki benim ülkem böyle bir darbe yüzünden kırk yıl ıstırap çekti. Bunun üç yılı belki romantik bir savaşla geçti (İngiliz gözüyle bakılınca), ama ardından otuz yedi yıllık bir baskı yaşandı. Gerçi teoriyi, yani prensipleri bir yana bırakırsak, bu somut örnekte çok da umurumda olmaz. Yanlış hatırlamıyorsam zamanında Chávez de darbe girişiminde bulunmuştu. Seçilerek başa gelmiş sivil bir hükümete karşı birlikleriyle komplo düzenleyip isyan etti. O hükümet rüşvetçi ve hırsızdı belki, ama günümüzde öyle olmayan hükümet var mı? Hepsi aşırı miktarlarda parayı işletiyor, şirket gibiler, şirketler de kendi çıkarları için çalışır. Dolayısıyla onu koltuğundan indirdikleri takdirde şikâyete hakkı olmaz. Venezuelalılar için durum farklı. Onların şikâyet etmeye hakkı olur. Ama görü-

nüşe bakılırsa zaten ezici çoğunlukla seçtikleri kişiden yeterince şikâyetçiler. Seçilerek başa gelmek diktatör olmayı engellemez."

"Epey bilgi sahibisiniz bakıyorum."

"Gazeteleri okuyorum, televizyon seyrediyorum. O kadar."

"Devam edin. Söyleyin bakalım, Venezuelalı doğruyu söylüyor muydu?"

"Hangi konuda?"

"Genelde. Örneğin gerektiği takdirde Binbaşı'ya dokunup dokunmayacakları konusunda."

"O konuda iki ayrı şey söyledi."

Tupra biraz sabırsızlanmış gibi göründü, ama pek az. Halinden memnun gibiydi, konuşmamız ve benim başlangıçtaki tereddüdümü yendikten ve onun sorularıyla heveslendikten sonraki süratim hoşuna gidiyor gibi görünüyordu. Tupra soru sormak konusunda ustaydı, daha önce verilen cevaplardan hiçbirini unutmuyor, böylece sorgulanan kişinin en beklemediği anda, verdiği cevabı kendisi unutmuşken, önceki cevaba geri dönebiliyordu; söylediklerimizi duyduklarımızdan çok daha fazla, yazdıklarımızı okuduklarımızdan çok daha fazla, gönderdiklerimizi bize ulaşanlardan çok daha fazla unuturuz, bu yüzden yol açtığımız kırgınlıkları pek hesaba katmaz, buna karşılık kendi kırgınlıklarımızı önemseriz, dolayısıyla hemen hemen herkes birilerine karşı hınç besler."

"Onu biliyorum Mr. Deza. Ben ikisinden birinin doğru olup olmadığını soruyorum. Sizce. Lütfen."

O "lütfen" beni endişelendirdi. Daha sonra Tupra'nın iyice sinirlenmeden önce "zahmet olmazsa", "rica ederim" gibi formüllere başvurduğunu öğrendim. O seferinde sadece sezdim ve aceleyle, yani o sırada fazla düşünmeden, daha önce de hiç düşünmemiş olarak cevap verdim.

"Bana kalırsa cevaplarından biri kesinlikle doğru değildi. Öteki doğruydu, ama bağlamı doğru değildi."

"Açıklayın lütfen." Dudaklarının arasındaki sigarayı hâlâ yakmamıştı, filtreli olmasına rağmen sigara iyice ıslanmış olmalıydı; o egzotik markayı tanıyordum: Rameses II, Türk tütününden, biraz baharatlı Mısır sigaraları; firavunlara layık kırmızı paket masanın üzerinde bir Tintin çizimi gibi görünüyordu; artık çok pahalıya satılan siga-

ralardı, Davidoff tan, Marcovitch'ten ya da Smith & Sons'dan almış olmalıydı (son ikisi hâlâ vardıysa tabii); Wheeler'ın evinde o sigaraları gördüğümü hatırlamıyordum, belki sadece yalnızken içiyordu. Ben de kendi daha adi sigaramı yakmıyordum ama benimki kuruydu, benim dudaklarım nemli değildir.

Doğrusu doğaçlamaktan başka şey yapmadım. Kaybedecek bir şeyim yoktu. Kazanacak bir şeyim de yoktu, oraya çevirmen olarak çağrılmıştım ve görevimi yerine getirmiştim. Orada kalmaya devam etmem nezaketti, ama Tupra'nın bana hissettirdiği bu değil, olsa olsa tersiydi; birinden borç isteyip borcu veren kişinin kendini borçlu hissetmesini sağlamayı başaran ender kişilerdendi.

"Eylemin başarıyla ya da fiyaskoyla sonuçlanması buna bağlı olsa bile, Pek Muhterem Paraşütçü'yü öldürmeye hazır oldukları bana kesinlikle doğruymuş gibi gelmedi. Dolayısıyla onu ortadan kaldırmadıkları için işler karışsa bile herhangi bir durumda ona fiziksel olarak zarar vermeyeceklerini söylediğinde inandım.

"Peki bu doğru cevabın doğru olmayan bağlamı nedir?"

"Esasen, dediğim gibi beyefendinin sizin karşınıza ne şekilde çıktığını da, sizden ne koparmaya çalıştığını da bilmiyorum..."

"Benden, bizden hiçbir şey koparmaya çalışmıyor, bizim verecek bir şeyimiz yok," diye araya girdi Tupra. "Onu bize sadece yargılayalım, yani hangi ölçüde inandırıcı olduğunu ve doğru söylediğini değerlendirelim diye gönderdiler. Sizin fikrinizi öğrenmeyi bu yüzden istiyorum, siz aynı dili konuşuyorsunuz, yoksa artık aynı dil sayılmaz mı? Ben bazı Amerikan filmlerinde konuşmaların yarısını bile anlamıyorum, yakında burada altyazıyla gösterime girmeleri gerekecek; oranın İspanyolcası için de aynı şey geçerli mi bilmiyorum. Nihayet benim çeviride ayırt edemediğim, takdir edemediğim kelime nüansları, deyimler var. Buna karşılık, birinin ne dediğini konuşmaktayken anlamamak başka tür nüansları yakalamaya yarıyor. Çünkü bazen söylenen şey dikkati dağıtır, sadece melodiyi, müziği duymak çoğu kez temel bir önem taşır. Şimdi ne düşündüğünüzü söyleyin bakalım."

Artık cesaret ve kayıtsızlıkla silahlanmış olduğumdan çekinmeden doğaçlamaya devam ettim. Ne var ki daha fazla dayanamayıp bir sigara yaktım, ama kendi sigaramı değil; paketten pahalı bir Rameses II almak için Tupra'dan izin istedim (elbette izin verdi, suratını da ek-

şitmedi, oysa sigaraların tanesi belki yarım sterlindi).

"Benim izlenimim şu: Bu darbe cidden planlanmıyor bile olabilir. Gerçekten böyle bir hazırlık varsa da, bu adam eylemde yer almayacak ya da pek söz hakkı olmayacak. Kimliğini araştırmışsınızdır herhalde. Sürgünde ya da görevden alınmış veya emekliye ayrılmış bir subaysa, ülkede temasları olan ama yurtdışında faaliyet gösteren bir muhalifse, büyük ihtimalle sıfırdan ya da pek muğlak tasarılardan ve çok yetersiz bilgiden yola çıkarak fon toplamaya çalışıyordur. Toplamayı başardığı fonun nihai hedefi de kendi cebidir; fiyaskoyla sonuçlanan yeraltı faaliyetleriyle ilgili genellikle fazla hesap sorulmaz da, verilmez de. Eğer ki aksine görev başında bir subaysa, yetkili ve ülkesinde görevliyse ve vatanının iyiliği için hiç istemediği halde başkanına ihanet eden biri olarak karşımıza çıkıyorsa, bu durumda bizzat Binbaşı tarafından gönderilmiş de olabilir; zemin yoklamak için, önce davranmış olmak için, soruşturmak için, ön hazırlık olarak ve imkân varsa yurtdışından bizzat fon toplamak için; ki bu fon da elbette Chávez'in kendi cebine girecektir, fena bir numara sayılmaz. Ayrıca ikisi de olmayabileceğini de düşünüyorum, yani asker olmayabilir, ne şimdi, ne de geçmişte. Her halükârda, ciddi bir şeyin peşinde olduğunu sanmıyorum, gerçekleşecek bir şeyin yani. Kendisinin de dediği gibi, gerçek olmuş olandır, aynı şeyin paldır küldür söylenişi. Kısacası bence bu iş, her neyse, hiçbir zaman gerçekleşmeyecek, ne destekli ne desteksiz, ne içeriden ne dışarıdan, ne uluslararası finansmanla ne de finansmansız." Cesaretime kapılıp gitmiştim, kendimi dizginledim. Acaba Tupra Venezuelalı'mn hangi sıfatla karşısına çıktığı konusunda bile renk vermeyecek mi diye merak ettim (bilinçli olarak "karşımıza çıkıyor" demiştim, kendimi de dahil etmek için). "Eğer hâlâ renk vermezse," diye düşündüm, "tuzağa düşürülmesi asla mümkün olmayan, ancak gerçekten söylemek istediği şeyi ya da öğrenilmesinin önemli olmadığını bildiği şeyi söyleyen insanlardan demektir." "Aslında bunların hepsi spekülasyon tabii," diye ekledim. "İzlenimler, sezgiler. Bana izlenimlerimi sormuştunuz."

Bunun üzerine o da nihayet kıymetli, ıslak Rameses II'sini yaktı. Benim aslında kendi sigarası olan sigaramın tadını çıkarışımı seyretmeye dayanamamış olmalıydı; yabancı, hem de kara Avrupası'ndan bir ağız tarafından dumana dönüştürülen yarım sterlin. İlk nefesi çek-

tikten sonra biraz öksürdü: Mısır baharatı; belki günde sadece iki-üç tane içiyor, dolayısıyla alışamıyordu.

"Evet, kesin olarak bilemeyeceğinizi biliyorum," dedi. "Merak etmeyin. Ben de bilmiyorum, en azından çok daha fazlasını bilmiyorum. Niye böyle düşündüğünüzü anlatın."

Doğaçlamaya devam ettim ya da ettiğimi düşündüm.

"Adamda Güney Amerikalı asker tipi olduğu su götürmez; maalesef yirmi-yirmi beş yıl öncesinin İspanyol askerlerinden pek de farklı değiller, hepsi bıyıklıydı ve asla gülümsemezlerdi. Görünüşünün bir üniformaya ve kepe ihtiyaç gösterdiği kesin; göğsünün de fişeklik misali bol miktarda madalyaya. Ama kimi ayrıntılar aykırıydı. Bu yüzden ilk anda sandığım gibi sivil kıyafet giymiş bir asker değil, sivil kıyafet giymiş asker taklidi yapan bir sivil olduğunu düşündüm, bilmem anlatabiliyor muyum. Anlamsız ayrıntılar," diye özür diledim. "Üstelik askerlerle pek temasım olmadı, uzman sayılmam bu konuda." Sözüme ara verdim, geçici cesaretim dağılmaktaydı.

"Önemli değil. Evet, anlıyorum dediğinizi. Hangi ayrıntılar bunlar, söyleyin."

"Doğruyu söylemek gerekirse pek küçük şeyler. Mesela, nasıl desem, uygunsuz birtakım kelimeler kullandı. Belki de askerler artık eskisi gibi değiller, belki politikacıların ve televizyon spikerlerinin gülünç ukalalıkları onlara da bulaştı, belki de adam asker değildi; ya da askerdi ama uzun süredir faaliyet halinde değil. Sonra gömleğini pantolonunun içine sokma hareketi fazlasıyla düşünmeden yapılmıştı, sivil kıyafete alışkın biri gibi. Evet, saçma bir şey, ayrıca askerler de bazen kravat, takım elbise giyer ya da hava sıcaksa gömlek; Venezuela sıcaktır. Ama ben onun asker olmadığını ya da uzun süre önce ordudan ayrılmış ya da atılmış olduğunu ve askeri ceket giymediğini düşündüm, bilemiyorum. Ne ceket, ne *guayabera*, ne de *liki-liki* veya orada adına ne deniyorsa; bütün bu giysiler pantolon dışına giyilir. Ayrıca pantolon çizgisine de aşırı dikkat ediyordu, genelde ütüsüne de, ama aslında dünyanın her yerinde kıyafetine düşkün, burnu havada subaylar vardır."

"Hem de ne kadar çok, bilemezsiniz," dedi Tupra. "*Liki-liki*," diye tekrarladı. Ama sormadı. "Devam edin."

"Sonra bir de botları vardı, belki dikkat etmişsinizdir. Kısa botlar.

Uzaktan ya da solgun ışıkta siyah gibi görünebilir, ama çok koyu yeşildi ve timsah derisiydi ya da belki kayman. Yüksek rütbeli bir subayın o botları giyebileceğini düşünemiyorum, tatildeyken, eğlenceye kendini kaptırmışken bile. Bir uyuşturucu kaçakçısına ya da ne bileyim, şehre inmiş çiftçiye yakışan ayakkabılardı." Kendimi ikinci sınıf bir Sherlock, daha doğrusu sahte bir Holmes gibi hissettim. Sonra, ansızın Tupra'nın ayaklarını görebilme umuduyla iskemlemi biraz arkaya ittim. Ayakkabılarına dikkat etmemiştim, ansızın onun da ayağında benzer botlar olabileceği geçti aklımdan, bu durumda müthiş bir gaf yapmış olurdum. Tupra İngiliz'di, pek zayıf ihtimaldi, ama belli olmazdı, ayrıca soyadı tuhaftı. Üstelik hep yelek giyiyordu, hayra alamet değildi. Ama şansım yokmuş, yeterince gerileyememiştim, masa ayaklarını görmemi engelliyordu. Biraz yumuşatmaya çalıştım, gerçi ayağında gerçekten eksantrik ayakkabılar varsa gafıma bir yenisini eklemiş oluyordum: "Elbette Başkomutan'ın halkın karşısına geçenlerde televizyonda gördüğüm şekilde, bayrak kıyafetiyle, kafasında genelev kırmızısı bereyle çıktığı bir yerde generallerle albayların bu tür bot, sabo ya da bale pabucu giymesi imkânsız değil; bu teatral çağda ve örnek alınacak böyle bir modelle her şey mümkündür."

"Sabo mu?" diye sordu Tupra, belki anlamadığından değil de eğlenceli bulduğundan. "*Sabots*?" dedi, İngilizce bu kelimeyi kullanmıştım; Oxford'da bir zamanlar verdiğim çeviri dersleri ve ara sıra gaddar işverenlerle çalışmam sayesinde İngilizce en manasız kelimeleri bilirim.

"Evet, hani şu sivri, kalkık uçlu tahta ayakkabılar. Hemşireler giyer, bir de tabii Flamanlar, en azından tablolarda. Sanıyorum geyşalar da çorapla giyiyor, değil mi?"

Tupra kısaca güldü, ben de güldüm. Belki bir an az önce odadan çıkan Venezuelalı beyefendiyi ayağında sabolarla canlandırmıştı kafasında. Belki de bizzat Chávez'i kaba sabolar ve beyaz soket çorapla. Tupra ilk karşılaşmada, bir davette sempatik bir adamdı. İkinci karşılaşmada ve işinde de öyle, ama işyerinde işin ciddiyetinin tamamen bir yana bırakılamayacağını da, sadece o ciddiyete gömülü olarak yaşanamayacağını da ortaya koyuyordu.

"Bayrak kıyafetiyle mi dediniz? Bayrağa sarılı olarak mı demek istediniz acaba?" diye ekledi.

"Hayır," dedim. "Gömleğinde ya da ceketinde, hatırlamıyorum, bayrağın baskısı vardı, yıldızlar filan, hepsi tamamdı, gerçekten."

"Yıldız mı? Venezuela bayrağını şu anda hatırlayamadım. Yıldız ha?" Ayakkabılar konusunu üstüne alınmış gibi görünmüyordu, rahatladım.

"Tam hatırlamıyorum ama çizgili galiba. Bir kırmızı, bir sarı sanırım, belki bir de mavi. Bir yerine de yıldızlar serpiştirilmiş. Başkan yıldızlarla bezenmişti, bundan eminim, geniş şeritler de vardı; dediğim ya da ona benzer renklerde enine çizgili bir ceket ya da gömlek. Bir de yıldızlar, düşünün. Belki de bir *liki-liki*'ydi, sanıyorum tören giysisi o; Venezuela'da öyle olup olmadığını bilmiyorum ama Colombia'da öyle."

"Yıldızlı. Demek öyle." *Indeed* demişti, soru tonlaması olmadan. Tekrar biraz güldü, ben de güldüm. Gülmek iki erkeğin arasında çıkar gütmeyen bir bağ kurar, iki kadının arasında da aynı bağı oluşturur; bir kadınla bir erkek arasında ise daha da güçlü ve sıkı bir bağa, daha derin, karmaşık ve daha kalıcı olacağından ya da kalıcılık hevesi artacağından daha tehlikeli bir birlikteliğe yol açabilir. Çıkar gütmeyen kalıcı ilişki sonunda soğur, bazen çirkinleşir ve tahammülü güç olur, uzun vadede iki kişiden birinin borçlu olması gerekir, ilişki ancak bu şekilde yürür; iki kişiden biri ya da diğeri biraz daha borçlu olmalıdır; teslim olma, özveri ve fazilet, alacaklı konumunu ele geçirmek için garantili bir yol olabilir. Ben Luisa'yla sayısız kereler böyle gülmüştüm; kısaca, beklenmedik biçimde, ikimiz öncesinde anlaşmaya varmadığımız bir şeyin komik yanını aynı anda gördüğümüzde, aynı anda kısaca gülmüştük. Başta kız kardeşim olmak üzere birkaç başka kadınla da gülmüşümdür. Bu gülüşün niteliği, kendiliğindenliği (belki benim gülüşümle eşzamanlı oluşu) bir anda anlayıp yaklaşmama ya da uzaklaşmama sebep olmuştur; bazı kadınları daha tanımadan, neredeyse hiç konuşmadan, o bana bakmadan, ben ona neredeyse bakmadan bir bütün olarak kavramışımdır. Buna karşılık hafif bir gecikme ya da taklit şüphesini, benim dürtüme ya da işaretime uysallıkla cevap verildiği şüphesini, nezaket icabı ya da pohpohlamak için sunulan, tam anlamıyla çıkarcılıktan uzak olmayan, iradenin desteklediği bir gülüşü, gülmekten çok gülme isteğini, gülmeye razı olmayı, imrenmeyi, hatta tenezzül etmeyi ifade eden bir gülüşü algıladığım

anda ondan hemen uzaklaşırım ya da ikincil bir konuma, eşlik konumuna ya da zayıf dönemlerimde kur konumuna yerleştiririm. Oysa öteki gülüşü, Luisa'nın neredeyse önden giden gülüşünü, kız kardeşimin sarmalayan gülüşünü, genç Pérez Nuix'in benimkine karışan, katiyen kasıtlı olmayan, ikimizi unutan (buna karşılık bağımsız, keyfi ve eşitleyen) gülüşünü birinci sıraya koymuşumdur, bu konum daha sonra bazen kalıcı olmuş bazen olmamıştır, bazen tehlikeli ve uzun vadede (uzun vade olduğunda) sembolik ya da gerçek küçük bir borç ortaya çıkmadan ya da araya girmeden dayanılması zor olmuştur. Ama bu gülüşün yokluğuna ya da azalmasına dayanmak daha da zordur ve bu da iki kişiden birinin biraz daha fazla borçlanmasına yol açar daima. Luisa gülüşünü uzun zamandır benden esirgiyor ya da gıdım gıdım bahşediyordu; onu tamamen kaybettiğine inanmam mümkün değildi; başkalarına sunuyordu herhalde; birisinin gülüşünü bizden esirgemesi, artık yapılacak bir şey kalmadığının işaretidir. O gülüş yelkenleri suya indirir. Kadınlar karşısında da, farklı biçimde erkekler karşısında da. Sadece gülüşü yüzünden arzuladığım, şiddetle arzuladığım kadınlar olmuştur, onlar da bunu anlamışlardır. Bazen de sırf o beklenmedik, kısa gülüşü duyarak ya da hiç duymadığım için bir insanın nasıl biri olduğunu, o kişiyle aramda ne olacağını –dostluk mu, çatışma mı, sıkıntı mı– ya da hiçbir şey olmayacağını anlamışımdır; fazla da yanılmamışımdır, bazen gecikse de sonunda olmuştur; zaten ölünmediği sürece, o kişi ya da ben ölmedikçe her zaman vakit vardır. Tupra'nın gülüşü bu tür bir gülüştü, benimki de; dolayısıyla bir an acaba ileride yelkenleri suya indirecek mi, yoksa ben mi indireceğim ya da ikimiz de mi indireceğiz diye düşündüm. "*Liki-liki*," diye tekrarladı. Böyle bir kelimeyi tekrarlamamak imkânsızdır, elde değildir. "Her neyse, herhangi bir yerin âdetleri dışarıdan yargılanamaz, öyle değil mi?" diye ekledi, gönülsüz ya da ciddiyetsiz bir ciddiyetle.

"Doğru. Doğru," diye cevap verdim, bu cümlenin ikimiz için de öyle (doğru) olmadığını bilerek.

"Başka bir şey var mı?" diye sordu. Renk vermemişti, hem çevirmenliğini yapıp hem yorumladığım Venezuelalı'nın kimliği konusunda değil (onu beklemiyordum), ileri sürdüğü konumu ya da görevi konusunda. Şansımı denedim:

"Beyefendiye bir ad verebilir miydiniz? Kendisine bir kez daha

değinmemiz gerekirse diye."

Tupra hiç tereddüt etmedi. Merakımdan çok denememe karşılık olacak cevabı önceden hazırlamıştı sanki.

"Hiç zannetmiyorum. Sizin için adı Bonanza olacak Mr. Deza," dedi iyice ironik bir ciddiyetle.

"Bonanza mı?" Şaşkınlığımı fark etmiş olmalı; *z* harfini ülkemde, en azından bir bölümünde, elbette Madrid'de telaffuz edildiği şekilde telaffuz etmiştim elimde olmadan. Onun İngiliz kulağına "*Bonantha*" gibi gelmiş olmalıydı, aynı şekilde Deza da "*Deytha*" gibi gelse gerekti.

"Evet. İspanyolca bir ad değil mi? Ponderosa da öyle, yanılıyor muyum?" dedi. "Demek ikimiz için Bonanza olacak. Başka bir gözleminiz oldu mu?"

"Sadece edindiğim izlenimi tekrarlayacağım Mr. Tupra: General Bonanza, Chávez'in canına asla kastetmez – ya da Mr. Bonanza, gerçekte her kim olursa olsun. Bundan emin olabilirsiniz, çıkarlarınıza uygun düşsün düşmesin. Chávez düşmanı bile olsa, ki sanmıyorum, ona fazlasıyla hayran."

Tupra firavunlu, tanrılı göz alıcı kırmızı paketi eline alıp bana bir Rameses II daha ikram etti; İngiltere'de hiç yaygın olmayan bir davranış; belli ki masraftan kaçınılmıyordu, Türk tütünü, Mısır baharatı, bir sigara aldım. Ama konuşmaya devam etmek üzere değil, yolluk olarak ikram etmiş olduğunu anladım, çünkü ben sigarayı tutarken ayağa kalktı, masanın etrafndan dolaşıp çıkışa kadar bana eşlik etti ve belli belirsiz bir hareketle kapıyı işaret etti. O sırada fırsattan yararlanıp ayakkabılarına bir göz attım; kahverengi, bağcıklı, ciddi ayakkabılardı, merak edilecek bir şey yoktu. Bakışımı fark etti, her an neredeyse her şeyi fark ediyordu.

"Ayakkabılarımda bir tuhaflık mı var?" diye sordu.

"Hayır, hayır, çok güzel ayakkabılar. Ve tertemiz. Pırıl pırıl, imrenilecek gibi," diye cevap verdim. Benim siyah bağcıklı ayakkabılarımla tezat teşkil ediyorlardı. Londra'da ayakkabılarımı her gün boyayacak kadar disiplinli değildim, doğrusu buydu. İnsan evinde değilken, yurtdışında yaşarken bazı konularda tembelleşiyor. Gerçi ben evimdeydim, en azından şimdilik başka evim yoktu; bunu sık sık unutuyordum, alışkanlığım o kadar güçlüydü ki bazen imkânsızı, hâlâ geri dönebileceğimi hissettiriyordu inatla.

"Nereden alabileceğinizi söylerim size, bir başka gün." Kapıyı açmak üzereydi ama hemen açmadı, birkaç saniye elleri iki kanadın topuzlarında öylece durdu. Başını çevirdi, yandan bana baktı ama göremedi, göremezdi, ben hemen arkasında duruyordum. Bütün bu süre boyunca hareketli, dostça, istemese de alaylı bakışları ilk kez benimkilerle karşılaşmıyordu. Sadece profilden uzun kirpiklerini görüyordum. Profilden kadınları iyice kıskandıracak kirpiklerdi. "Bir ara, yanlış hatırlamıyorsam 'prensipleri bir yana bırakırsak' dediniz. Ya da 'teoriyi bir yana bırakırsak', değil mi?

"Evet, buna benzer bir şey söyledim sanıyorum."

"Merak ettim." Elleri hâlâ kapının topuzlarındaydı. "Sorabilir miyim, siz hangi ölçüde prensipleri bir yana bırakabilirsiniz? Demek istediğim, genelde hangi ölçüde bir yana bırakırsınız? Hangi ölçüde vazgeçersiniz, teoriden yani? Bunu zaman zaman hepimiz yaparız, aksi takdirde yaşayamazdık; işimize geldiği için olabilir, korkudan olabilir ya da mecburiyetten. Fedakârlık gereği, cömertlikten. Aşktan, nefretten. Siz genelde hangi ölçüde bir yana bırakırsınız?" diye tekrarladı. "Anlamışsınızdır."

O zaman, her an neredeyse her şeyi fark etmekle kalmayıp kaydettiğini ve muhafaza ettiğini de anladım. "Fedakârlık" kelimesi hoşuma gitmedi, Wheeler'ın evinde kullandığı "ülkeme hizmet" deyişine benzer bir his uyandırdı bende. Üstelik "insan mümkünse bunu yapmalıdır, değil mi?" diye de eklemişti. Gerçi hemen ardından da yumuşatmıştı: "verdiğiniz hizmet tali olsa, kendi çıkarınız her şeyden önce gelse bile." Ben de normal ölçülerin ötesinde kaydediyor ve muhafaza ediyordum.

"Duruma bağlı," diye cevap verdim ve ardından ekledim: "Bir konuşmada fikir belirtirken onları" --çoğul ("*them*", "onları") kullanmıştım çünkü anladığım kadarıyla teoriyi değil prensipleri soruyordu– "rahatlıkla bir yana bırakabilirim. Yargılarken biraz daha az bırakırım. Dostlarımı yargılarken çok daha fazla bırakırım, ben taraf tutarım. Çalışırken çok daha az bırakırım, öyle sanıyorum."

"Mr. Deza, yardımlarınız için teşekkür ederim. Sizinle temas halinde olacağız, öyle umuyorum." Bunu takdir eden ya da biraz sevecen bir tonda söylemişti. Bu kez kapıyı açtı, iki kanadını birden. Gözlerini tekrar gördüm; sabah ışığında eladan çok maviydiler, yine so-

luk bir tonda; daima mevcut diyalog ya da durumu eğlenceli bulurmuş gibi görünüyorlardı; dikkatli, hep soğurucu; sanki baktıkları şeyi şereflendiriyorlardı, hatta bakmaları bile gerekmiyordu, görüş alanlarına giren her şeyi şereflendiriyorlardı. "Ama burada çıkar söz konusu değil, bundan kuşkunuz olmasın lütfen," diye ekledi, son konuştuğumuz konudan söz etmediği halde bağlantı kurmaya gerek duymadan. Çoğu kişi o konuya geri dönmezdi, benim laf arasına sıkıştırdığım o yorumu ("çıkarlarınıza uygun düşsün düşmesin") tekrar ele almazdı; telaffuz edilen ya da yazılan, hafif ya da ağır, anlamlı ya da anlamsız her kelime inanılmaz bir hızla yolundan sapar, uzakta ve geride kalır. Bu yüzden tekrarlamak şarttır, hiç durmadan, saçma sapan tekrarlamak şarttır: ilk kelimeden, insanoğlunun ilk kekelemelerinden, hatta konuşmadan gösteren ilk parmak işaretinden itibaren. Bir kere daha, bir kere daha, bir kere daha, gereksiz yere bir kere daha. Bizim için, Tupra ve benim için kelimeler yolunu o kadar kolay şaşırmıyordu, kuşkusuz bir anormallikti bu, bir lanetti. "Biz fikrimizi belirtmekle yetiniyoruz, elbette sadece sorulduğu zaman. Tıpkı ben rica ettiğimde sizin az önce kibarca belirttiğiniz gibi." Sonra yine kısaca güldü, küçük dişleri parıldadı. Bu kez benimkinin eşlik etmediği gülüşü bana nezaket icabı ya da sabırsız bir gülüş gibi geldi.

Caracaslı ya da sürgünde, yurtdışındaki Albay Bonanza'yla ilgili yorumlarımın doğru olup olmadığını hiçbir zaman doğrudan öğrenemedim; sonuçlar bana –hele doğrudan– bildirilmiyordu çünkü beni ilgilendirmiyordu, belki kimseyi de ilgilendirmiyordu. Bazen herhalde bir sonuç da elde edilmiyor, hükümler ya da bilgiler ne olur ne olmaz diye sadece arşivleniyordu. Bir konuda (örneğin bir darbenin desteklenip finansman sağlanması) karar vermek gerekiyorsa da, muhtemelen kararı çeşitli yetkililer –her vakada görevi verenler ya da bizim fikrimizi soranlar– veriyordu; kararın doğrulanması mümkün değildi, kesinliği yoktu ve kendi başlarına, sorumluluğunu kendileri yüklenerek veriyorlardı, yani Tupra'yla adamlarının görüp yorumladıklarına ya da tavsiye ettiklerine ister güveniyor ister güvenmiyor, bu doğrultuda ya da aksi yönde karar veriyorlardı.

Bununla birlikte, ilk başta safça bir şeyleri doğru anladığımı varsaydım, çünkü çifte tercümanlık yaptığım, dile ve niyetlere tercüman olduğum –ikincisinin kesinliği yoktu ama prensip olarak öyle diyelim– o sabahın üzerinden birkaç gün geçmişti ki BBC Radyosu'ndaki görevimi bırakıp sadece (ya da esas iş olarak) Tupra için, o, sadık Mulyran, genç Pérez Nuix ve diğerleriyle birlikte çalışmam önerildi; çalışma saatleri teorik olarak son derece esnekti ve ücret çok daha fazlaydı, bu konuda hiç şikâyetim olamazdı, aksine eve daha fazla para gönderebilirdim. Kaçınılmaz olarak bir sınavı geçtiğim ve her ne kuruluşuysa o kuruluşun bünyesine kabul edildiğim hissine kapıldım; kuruluşun niteliği konusunda o sırada fazla düşünmedim, sonra da düşünmedim, hatta şimdi de düşünmüyorum, çünkü zaten belki öteden beri belirsizdi (ve tanımsızlık özünde vardı), ayrıca Sir Peter

Wheeler beni biraz ya da yeterince uyarmıştı: "Kitaplar bundan bahsetmez, hiçbiri, ne en eskiler, ne en yeniler, ne şimdi yayımlanan geniş kapsamlı kitaplar –Knightley, Cecil, Dorril, Davies, ne bileyim, Stafford, Miller, Bennett, o kadar çok var ki– ne de zamanında daha üstü kapalı olan, öyle olmaya da devam eden Rowan, Denham. Kitaplarda arama. Dolaylı bir değinme bile bulamazsın. Vaktini ve sabrını boşa harcamış olursun." Wheeler o pazar sabahı Oxford'da gerçeği yarı yarıya diyemesem de belki dörte üç, en fazla dörtte üç oranında dile getirmişti, tamamını değil. Belki tamamını o da bilmiyordu, belki kimse bilmiyordu, ne Tupra ne de hayattayken Rylands. Belki öyle bir şey yoktu.

Kuruluşa dahil edilmem bir anda olmadı, demek istiyorum ki işe alınmam kesinleştikten sonra bana tek tek görevler vermeye devam ettiler; bunlar giderek çoğaldı, yavaş ama artan bir tempoda; bir ayın sonunda, belki bir ay tamamlanmadan da tam gün çalışmaya geçtim ya da ben öyle düşündüm. Görevlerin şekli değişiyordu ama özü pek az değişiyor ya da hiç değişmiyordu; görevim dinlemek, dikkat etmek, yorumlamak ve anlatmak, davranışları, eğilimleri, kişilikleri ve ahlaki kaygıları, ilgisizlik ve inançları, bencilliği, hırsı, koşulsuzluğu, zaafı, gücü, doğruluğu ve çelişkileri, kararsızlıkları deşifre etmekti. Kısacası hikâyeleri, kişileri ve hayatları yorumluyordum. Sıklıkla henüz gerçekleşmemiş hikâyeler. Kendilerini tanımayan, kendileriyle ilgili olarak benim gördüğüm ya da görmeye ve ifade etmeye teşvik edildiğim –işim buydu– şeylerin onda birini bile söyleyemeyecek kişiler. Genç yaşta mahvolabilecek, hayat denemeyecek kadar kısa sürebilecek hayatlar, bilinmeyen hayatlar, yaşanacak hayatlar. Bazen anlamada bir zorluk ve çevrilecek bir dil olmamasına rağmen, bütün konuşmalar İngilizce ve herkes İngiliz olduğu halde mülakat ya da görüşmelerde (belki de ölçülü, korkutmayan sorgulamalardı) benim de hazır bulunup soru sormaya yardım etmem, aklıma gelen soruları sormam isteniyordu. Bazılarında ise İspanyolca, hatta İtalyanca çevirmeni olarak bulunuyordum, ama sohbet ve gözetimler (sessiz faaliyete bu ad veriliyordu) toplamında kısa süre sonra bunların oranı azaldı; zaten hemen hiçbir zaman sadece kelimeleri çevirmekle kalmıyordum artık; görüşmenin sonunda fikrim, bazı durumlarda neredeyse teşhisim isteniyordu, bir bakıma bir bahis. Bazı durumlarda da

benim görünmez varlığım tercih ediliyordu; Tupra'nın, Mulyran'ın ya da genç Nuix'in veya Rendel'ın konuklarla konuşmalarını Tupra' nın ofisine bitişik bir kabinden izliyordum; odada olup bitenleri görüp işitebiliyor ama görülmüyordum, tıpkı karakollarda olduğu gibi. Tupra'nın ofisindeki uzun oval ayna, kabinde aynı boyut ve biçimdeki bir pencereyle çakışıyordu; bir tarafı şeffaf cam diğer tarafı sırlı aynaydı ve bir ofisten çok kulübe ya da özel salona benzeyen ofiste onca kitabın arasında şüphe uyandırmıyordu katiyen. Gizli pencere, saldırı kurbanlarının ya da bir suça tanık olanların sıraya dizilmiş şüpheliler arasında suçluyu saptadıkları ya da polisler tokatlarla ıslak havluları bol keseden savurmasın diye şeflerin gizlice tutukluların sorgularını izlediği görünmez bölmelerin eski ve ilkel bir şekliydi. Bu tür kabinlerin ilk örneklerinden biri olmalıydı, kim bilir belki 1940'larda, hatta 1930'larda uyarlanmış ya da inşa edilmişti; o dönemlere, hatta daha eskisine ait bir tren kompartımanının küçültülmüş bir taklidi olarak düşünülmüştü; tamamı ahşaptı, oval pencereye dik, karşılıklı iki uzun ve dar bank, aralarında da not almaya ya da dirsek dayamaya yarayan sabit, küçük bir masa vardı. Dolayısıyla insan mecburen yandan izliyor ve kaçınılmaz olarak yolculuk esnasında, daha doğrusu o süre boyunca bir istasyonda durarak, vagon penceresinden bakıyormuş hissine kapılıyordu; insanı müthiş rahat ettiren, garip bir istasyon-çalışma odası, manzara hep aynı iç mekân; sadece kişiler, yani ziyaretçiler ve ev sahipleri değişiyordu ki bunlar da sınırlıydı; genellikle iki, en fazla üç kişi oluyorlardı, Tupra ve Mulyran ya da ikisi ve bizzat ben (Binbaşı Bonanza'yla olduğu gibi) ya da Tupra'yla birlikte genç Nuix ve Almanca, Rusça, Felemenkçe veya Ukrayna dili konuşulması gerekiyorsa Rendel (rivayete göre Rendel Avusturya asıllıydı ve asıl soyadı Rendl, Randl, Redl, Reinl, hatta Handl'dı, yarı yarıya İngilizleştirmiş olmalıydı soyadını; Randall, Rendell, Rendall veya Randell daha gerçeğe uygun olurdu, ama Haendel değil) veya Mulyran'la ben ve daha seyrek katılan bir başkası ya da genç Nuix, Tupra ve ben... Tupra'yla Mulyran (daha doğrusu ikisinden biri) mutlaka katılıyordu. Bana ara sıra kabinden izlemek düştüğüne göre, öteki tarafta, istasyon-çalışma odasında olduğumda, görüşmede hazır bulunmayanlardan birinin kabine yerleşip bizi izlediğini varsayıyordum; gerçi başlangıçta bundan tam emin değildim; Yüzbaşı Bonanza'yla yap-

tığımız o ilk görüşmede de Rendel'ın ya da genç Nuix'in ("Bari o olmuş olsa" diye düşünmüştüm) özel vagonda teğmeni, ama herhalde beni de izlemiş olacağını, sonra da Çavuş'un yanı sıra (adamın rütbesi hafızamda giderek düşüyordu) benim hakkımda da nesnel bir rapor sunmuş olacağını varsaymıştım; görünmez olan, hazır bulunmayan, istediği gibi, rahat rahat seyreden kişinin raporu daima muhatapları tarafından da görülen, müdahale edip konuşan ve fazla uzun süre sessizce gözlemesi daima büyük bir gerginlik, şiddet dolu bir ortam yaratan kişinin raporundan daha nesnel, serinkanlı ve güvenilirdir.

Televizyonun başarısı da bundan kaynaklanır kuşkusuz, çünkü televizyonda insanlar gerçek hayatta, gizlenilmediği sürece asla seyredilemediği şekilde görülür ve seyredilir; gerçekte gizlensek bile sadece bir açıdan ve tek bir mesafeden görürüz, dürbün kullanıyorsak iki ayrı mesafeden; ben bazen evden çıkarken dürbünümü cebime atar, evde de el altında bulundururum. Oysa ekranda rahat rahat gözetleme, dolayısıyla daha çok şey görüp daha çok şey öğrenme fırsatı elde ederiz çünkü göz göze gelme konusunda endişelenmeyiz, kendimiz yargıya maruz kalmayız, dikkatimizi ya da konsantrasyonumuzu katıldığımız bir diyalogla (ya da diyalog taklidiyle) bir çehrenin, mimik ve jestlerin, tonlamaların, gözeneklerin, tiklerin ve kekelemelerin, eslerin ve kuruyan ağızların, hararetliliğin, samimiyetsizliğin soğukkanlılıkla incelenmesi arasında bölüştürmek zorunda değilizdir. Ve kaçınılmaz olarak yargılarız, hangi türden olursa olsun bir hükmü dile getiririz derhal (ya da telaffuz etmeyip içimizden düşünürüz), birkaç saniye bile sürmez, kaçışı yoktur; ilkel olsa ve en ham şekliyle, yani beğenmek ya da beğenmemek olarak ifade bulsa bile (ama bunlar da zaten birer yargıdır ya da yargının olası öncülü, genellikle yargıdan önce gelen şeydir; gerçi birçok insan asla bir sonraki adımı atmaz, çizgiyi geçmez, dolayısıyla basit ve açıklanamaz çekim ya da itmeden öteye gitmezler; bu duyu sadece kendileri için açıklanmazdır çünkü o sonraki adımı hiç atmazlar ve daima yüzeyde kalırlar). Ve ekran karşısında tek başımıza, kendimizi de şaşırtarak, neredeyse istemeden konuşuruz: "Hoşuma gitti", "Ne çekilmez herif", "Yerim onu ben", "Ne pespaye", "Canım feda bu adama", "Tam tokatlık", "Ukala", "Yalan söylüyor", "Yalandan merhamet", "Bunun hayatı kolay olmayacak", "Acemi çaylak", "Melek gibi", "Kendini beğenmiş, kak-

nem", "İkisi de birbirinden beter gösteriş budalası", "Zavallı, vah zavallı", "Gözümü kırpmadan öldürürdüm bunu", "Acınacak halde", "Kafa ütülüyor", "Sahtekâr", "Amma saf", "Vay arsız", "Ne akıllı kadın", "İğrenç", "Çok matrak". Yelpaze sonsuzdur, saymakla bitmez. Anında verilen hüküm kesindir, ya da ilk anda öyle hissedilir (bir saniye sonra o kadar kesin değildir). Hiçbir mantık yürütmeden bir inanç beslenir. Herhangi bir dayanağı olmaksızın.

Aynı nedenle bana videolar da veriliyordu. Bazen videoları hemen orada, sadece bir numarası olan adsız, tabelasız, logosuz, görünürde işlevsiz binada seyrederdim, yalnız başıma ya da genç Nuix, Mulyran veya Rendel'la birlikte; bazen de eve götürür, daha dikkatli seyreder, iyice inceler, sonra rapor verirdim; raporum çoğunlukla yalnızca sözlü olurdu, nadiren yazılı isterlerdi, daha doğrusu bir süre sonra istememeye başladılar; epeyce yazılı rapor da sundum çünkü.

Videolarda her türlü şey vardı, çok çeşitli ve çoğu kez karışık malzeme kimilerinde neredeyse üst üste bindirilmiş halde bulunurdu; bazılarında malzeme daha belirgin bir ölçüte göre sınıflandırılır, hatta bazıları tek konuyu işlerdi: yayımlanmış programlardan ya da haber bültenlerinden parçalar, televizyon kayıtlarının daha sonra kesilip montaj yapılmış hali (ya da bazen baştan sonra seyretmek zorunda kaldığım, bazıları yeni bazıları eski, hatta hatalarla dolu feci İngilizcesiyle Leydi Diana Spencer ya da mükemmel İngilizcesiyle yazar Graham Greene gibi ölmüş olan insanlarla ilgili programların tamamı); parlamento görüşmeleri, ünlü ya da silik İngiliz ve yabancı politikacıların, ayrıca diplomatların konuşmaları ya da basın bildirileri; sanıkların karakollarda sorgulanması ve ardından mahkemede verdikleri ifadeler, peruklu yargıçların hükümleri ya da uyarıları (neden bilmem, epeyce çok sayıda haşin yargıç videosu vardı); ünlülerle, hepsi gazeteciler tarafından ve yayımlanmak üzere yapılmamış, belki meraklıların ya da sözümona hayranların yaptığı, bazıları tamamen teklifsiz ya da az çok özel sohbet havasında röportajlar (şarkıcı Elton John'la son derece neşeli bir halinde inanılmaz bir röportaj, oyuncu Sean Connery'yle –*Rusya'dan Sevgilerle*'de Rosa Klebb'in ölümcül bıçaklarla tekmelediği gerçek James Bond'la– çok hoş bir röportaj, içkici eski futbolcu George Best'le yine çok hoş bir röportaj, işadamı Murdoch'la tüyler ürpertici bir röportaj, hatırlamadığım bir

konuda yalan söylediği için hüküm giymiş olan eski politikacı ve biraz zorlama macera romanları yazarı Lord Archer'la oldukça tumturaklı ve komik bir röportaj izlediğimi hatırlıyorum); bazen yüzler aşina gelir ama yeterince ünlü olmadıklarından isimlerini çıkaramazdım, belki fazlasıyla yerel ünlülerdi (konuşan kişinin adı her zaman bir plakette yazılı olmazdı, hatta bazen en ufak bir ipucu da olmaz, sadece ilgilenilmesi ya da yorumlanması için işaretlenmiş her çehreye karşılık bazı harfler ve rakamlar –A2, BH13, Gm9 gibi– olurdu, ben de vereceğim raporlarda bu kodları kullanırdım); kimliği belirsiz kişilerle çeşitli durumlarda yapılmış röportajlar ya da çekilmiş sahneler de olurdu, bence bunların çoğu habersiz, dolayısıyla söz konusu kişinin onayı olmadan çekilmişti: iş arayan ya da herhangi bir şey yapmayı teklif eden kişiler (aralarında çok çaresiz olanlar vardı); derdini anlatan bir vatandaşı muhtemelen belediyedeki ya da bakanlıktaki odasında (gözlerini devirerek) dinleyen taş kalpli bir memur; otel odasında tartışan bir çift; bankada fahiş faizle kredi isteyen bir adam; bir *pub*'da, tükettikleri alkol ve yaptıkları ateşli tezahüratla Liverpool'u mahvetmeye hazırlanan dört Chelsea taraftarı; bir şirketin yirmi kadar bayisine verdiği iş yemeği (neyse ki tamamı değil, sadece can alıcı bölümleri ve final konuşması); çok kötü ders anlatan bir üniversite hocası; ara sıra bir konferans (ne yazık ki tamamı değil, Cambridge' den bir profesörün hiçbir zaman var olmamış edebiyat üzerine çok ilginç bir konferansı da vardı); biraz sarhoş görünen bir Anglikan piskoposunun vaazı (vaazın tamamı); şu veya bu üniversiteye girmek isteyen öğrencilerin sözlü sınavları; ukala, ayrıntılı ve uzun uzadıya konuşarak teşhis koyan bir doktor; oyuncu seçimi seanslarında, belki bir reklam ya da daha beter bir şey için garip sorulara cevap veren genç kızlar – cevaplar tek kelimelik olduğundan anlaşılır gibi değildi. Bazen amatörce çekildikleri belli olan ya da fazlasıyla özel, dolayısıyla daha esrarengiz videolar çıkardı karşıma (bize ve dolayısıyla bana ne şekilde ulaştıklarını merak etmekten kendimi alamazdım; belki özel müşterilerimizde vardı): özlendiğini ve eksikliğinin hissedildiğini zanneden uzaktaki birinin babacan Noel tebriği; zengin bir adamın, mirasçılarına ve mirasından mahrum edilenlere keyfi, kaprisli, hayal kırıklığı yaratan, kasıtlı olarak adaletsiz vasiyetnamesinin sebeplerini açıklayan (herhalde ölümünden sonra izlenmek

üzere kaydedilmiş) mesajı; utangaçlığını itiraf eden (ama daha çok utangaç rolü yapan) ve "Hayır" olacağından hiç kuşku duymadığını belirttiği, ama konuşurken ne kadar kendinden emin olduğuna bakılırsa öyle olmasını asla beklemediği cevabı "hayattayken" kaldıramayacağını söyleyen bir hastanın ilanıaşkı. Bunlar elbette büyük çoğunluğu oluşturan İngiliz videolarıydı. İnsanların ne kadar çok durumda ve yerde filme çekildiğini ya da çekilebileceğini anlıyordum: her şeyden önce, bir sınava ya da denemeye tabi tutulduğumuz, bir şey, örneğin iş, borç, bir fırsat, bir ayrıcalık, bir finansman, bir tavsiye, bir mazeret istediğimiz hemen her durumda. Ve şüphesiz merhamet istediğimiz durumlarda. İstekte bulunduğumuz her durumda çıplak, savunmasız, isteğimizi yerine getiren ya da reddeden kişinin insafına kalmış olduğumuzu gördüm. Günümüzde sık sık en âciz, hatta en rezil durumdayken kaydediliyor, ölümsüzleştiriliyoruz. Ama aynı zamanda umumi ya da yarı umumi her yerde de; en çarpıcı, en rezil olanı otel odalarıydı; prensip olarak artık bir bankada, bir dükkânda, benzin istasyonunda, gazinoda, spor salonunda, otoparkta, devlet dairesinde filmimizin çekilebileceğini biliyoruz.

Neye dikkat etmem gerektiği, işaretlenmiş olan her kişinin ya da çehrenin hangi kişilik özelliklerini ya da samimiyet derecesini veya somut niyetlerini deşifre etmeye çalışmam gerektiği bana önceden nadiren söylenirdi; işi eve götürdüğüm zamanları kastediyorum. Ertesi gün ya da birkaç gün sonra, izlediğim videoyla ilgili olarak Mulyran ya da Tupra'yla ya da her ikisiyle birlikte bir seans yapardık; o zaman ilgilendikleri şeyle ilgili sorular sorarlardı, bazen bir tek ufacık ayrıntıyı, bazen de çok çeşitli şeyleri, duruma bağlıydı; videolardaki kişilere, isimleri belirtilmişse ya da çok ünlüyseler ismen, değilse kendilerine verilmiş olan harf ve rakamlarla değinirlerdi: "Sizce Mr. Stewart pişmanlık yeminine rağmen yine maliyeyi dolandırıyor mu? Beş yıl önce yakalandı, bir anlaşmaya varıldı, sorun çıkmasın diye borcunun üzerinde bir ödeme yaptı, acaba bu sayede üzerine şüphe çekmeyeceğini düşünüyor olabilir mi? Sizce FH6 Barclays'den kredi istediğinde ödemeye niyeti var mıydı? Yoksa daha o sırada bile hiç niyeti yok muydu? Şunu belirtelim ki krediyi aldı ve üç aydır ortada yok." Ben düşündüğümü ya da anlayabildiğim kadarını söylerdim, ardından bir sonrakine geçilirdi; bu en kısa, pratik ve basit vakalar

için geçerliydi. Oysa büyük çoğunluğu katiyen öyle değildi; elle tutulamayan karmaşık vakalardı, birçoğu muğlak, hatta bulutsuydu, cevap vermek hep riskliydi, Wheeler'ın zamanında aydınlattığı ve şu sırada savaş olmamasına rağmen benim de karşıma çıkacaklarını haber verdiği, daha doğrusu ima ettiği vakalara benziyordu; er veya geç bu tür vakaları incelemem gerekeceğini öngörmüştü. Ve çoğunluktaki bu vakalar için gerçekten de onun "görme cesareti" ve "görmenin sorumsuzluğu" diye adlandırdığı şey gerekliydi – sadece ilk anda çelişkili gibi görünen, hatta ilk anda bile çelişkili görünmeyen bu iki tabiri, onları hafifletmek istercesine, dalgınlıkla söylemişti Wheeler. Ben epeyce bir süre bunların ikincisini çok daha fazla hissettim; sonunda alıştım ve alışınca kaygılanmaz oldum. Sonra da... Evet, sonrası tabii büyük sorumsuzluk.

Alışma sürecini bir bakıma Wheeler, bana benden de söz ettiği Oxford'daki sabahımızda başlatmıştı bile. Belki de daha önce Wheeler'a benden bahseden, ikisiyle aynı hamurdan biri, kendisine benzer biri olduğuma dikkatini çeken Toby Rylands başlatmıştı. Ama hayır, Rylands değildi başlatan, çünkü olayları değiştiren –bizim içimizde değiştiren– bizim haberimiz olmadan hakkımızda söylenenler değil, yetkili ya da sadece ısrarlı birinin bizim hakkımızda yüzümüze söyledikleridir; açığa çıkaran, açıklayan ve bizi inanmaya teşvik eden sözleridir. Her sanatçı ya da politikacıyı, faaliyetiyle ilgili görüş bildirilen, yorum yapılan her kişiyi tehdit eden bir tehlikedir bu. Bir sinema yönetmeni, bir yazar ya da bir müzisyen dâhi, bilge, mucit, dev diye nitelenmeye başladığında pekâlâ öyle olabileceğine inanabilir sonunda. O zaman kendi değerinin farkına varır ve hayal kırıklığı yaratmaktan ya da –daha da gülünç ve saçma olmakla birlikte başka türlü ifade edilemez– kendi düzeyine ulaşamamaktan korkar, yani göklere çıkarılan önceki eserlerini yaratan –şimdi başkalarının anlattığı, kendisinin de şimdi fark ettiği– kişinin düzeyine. "Demek ki tesadüfi değildi, sezgilerimin, hatta özgürlüğümün ürünü de değildi," diye düşünebilir, "daha o eserleri yaratırken bir tutarlılık ve amaç vardı, bunu öğrenmek ne büyük şeref, ama aynı zamanda ne büyük bir lanet. Çünkü bundan böyle kendi yüzümü kara çıkarmamak için o tutarlılığı ve amaçları korumak, her eserimde o lanet olası düzeyi tutturmak zorundayım; ne büyük facia, ne büyük bir çaba ve işim için ne büyük

bir felaket." Aynı şey işi ya da kişiliği herkesin gözü önünde olmayan herhangi birinin de başına gelebilir; eğilim ya da hareketlerinin makul bir açıklamasını, davranışlarının büyüleyici bir tarifini ya da kişiliğinin bir çözümlemesini, yönteminin takdir edildiğini duyması –bunun var olduğunu ya da kendisine atfedildiğini bilmesi– herhangi birinin o mutlu, değişken, tahmin edilemez, belirsiz gidişatının bozulmasına ve özgürlüğünü kaybetmesine yeter. Bizim bilmediğimiz gizli bir düzen ve bilinçli şekilde dahil olmak istediğimiz bir olay örgüsü olduğunu düşünme eğilimindeyizdir; bu örgünün bizim de içinde yer aldığımız ya da öyle görünen tek bir olayını gördüğümüzde, zayıf çarkında bir an döndüğümüzü hissettiğimizde, o görür gibi olduğumuz, kısmi, sezilen –hayal edilen– örgüden artık kendimizi bir daha asla ayrı düşünemez olabiliriz rahatlıkla. Anlam aramaktan ya da bir anlam olduğunu zannetmekten daha kötü bir şey yoktur. Vardır aslında, daha da beteri vardır: bir şeyin, önemsiz bir ayrıntının bile olsa anlamının bize, eylemlerimize, amacımıza ya da işlevimize bağlı olduğuna inanmak; iradenin ve kaderin, hatta her ikisinin girift bir bileşiminin var olduğuna inanmak. Baştan aşağı son derece kuralsız, hafızasız, bağlantısız ve mantıkdışı bir tesadüfün ürünü olmadığımıza ve dün ya da önceki gün söylediğimize ya da yaptığımıza bağlı olarak bizlerden bir istikrar beklenebileceğine inanmak. Bizde tutarlılık ve maksat olabileceğine inanmak, tıpkı sanatçının eserlerinde, yöneticinin kararlarında olduğuna inandığı gibi – ama ancak biri onları öyle olduğuna ikna ettikten sonra.

Wheeler sonunda başından başlamıştı, eğer ki herhangi bir zamanda herhangi bir şeyin başı olduğu söylenebilirse. Her halükârda, benim istediğimden ve elbette onun beklediğinden daha geç uyandığım o pazar sabahı, girişlerle, geciktirmelerle, dolambaçlarla vakit kaybetmedi – elbette düşüncesinin ve konuşmasının bütün bu sabit unsurlarından vazgeçebildiği ölçüde. Bana anlatacağı şeyi ifade edecek sözlerin yetersizliği yeterince gizem ve sınırlılık yaratıyordu sanıyorum. Benim merdivenden üstünkörü tıraşlı ve mahmur indiğimi görünce (düzgün görünebilmek, en azından hapishane kaçkını gibi görünmemek için tıraş makinesini yüzümde şöyle bir gezdirmiştim sadece), kahvaltı sofrasında kendisinin karşısına, masanın başında oturan Bayan Berry'nin de sağına oturmam için ısrar etti; onlar kahvaltı-

yı bitirmişlerdi. Bayan Berry'nin bana kibarca kahve servisi yapmasını bekledi, ama benim kahveyi içmemi ya da biraz ayılmamı beklemedi. Masanın örtü, tabak, fincan, marmelat ve meyve olmayan yarısında kalın, iri bir kitap açık duruyordu; her zaman her yerde kitaplar. Benim yan gözle kitaba bakmamı (basılı yazının cazibesi), Peter'ın herhalde benim bu kadar geç uyanacağımı tahmin etmemesinden kaynaklanan sabırsız bir tonda, "Hadi al. Sen bak diye çıkardım," demesine yetti.

Kitabı kendime doğru çektim, ama tek satır okumadan kapatarak –parmağımla yerini işaretlemiştim– hangi kitap olduğunu görmek için kapağına bir göz attım.

"*Who's Who** mu?" Sorum retorik bir soruydu, kitabın *Who's Who* olduğu belliydi, koyu kırmızı kapaklı, az çok ünlü isimler rehberi, o yılki Birleşik Krallık basımıydı.

"Evet, *Who's Who* Jacobo. Beni orada aramak hiç aklına gelmemiştir eminim. Adım açık olan sayfada geçiyor. Hadi, ne yazdığını oku lütfen."

Baktım, aradım, birkaç Wheeler vardı; Sir Mark ve Sir Mervyn, Muir Wheeler diye biri, Muhterem Sir Patrick ve Pek Muhterem Philip Welsford Richmond Wheeler; Peter da son ikisinin arasındaydı: "Wheeler, Prof. Sir Peter", ardından ilk anda anlayamadığım bir parantez geliyordu: "(Edward Lionel Wheeler)". Ama iki saniye sonra Peter'ın genelde yazılarını "P. E. Wheeler" diye imzaladığını ve E'nin Edward'ın E'si olduğunu hatırladım; demek ki parantez isminin tam ve resmi halini belirtmek üzere eklenmişti sadece.

"Lionel mı?" diye sordum. Yine retorik bir soruydu, ama birincisi kadar değil. Bu vaftiz adına şaşırmıştım, Lionel bana hep oyuncu adı gibi gelirdi, başta kuşkusuz Lionel Barrymore, sonra Sherlock Holmes rolünde muhteşem Basil Rathbone'un karşısında başdüşmanı Profesör Moriarty'yi canlandıran Lionel Atwill ve Amerika'da Senatör McCarthy'nin baskısına uğrayarak çalışmaya devam edebilmek için İngiltere'ye göç etmek zorunda kalan (ve sahte İngiliz'e dönüşen) Lionel Stander yüzünden. Ayrıca Lionel Johnson da vardı, ama o Wilde ve Yeats'in dostu olan bir şairdi ve John Gawsworth de kendi iddiasına

* Kim Kimdir. –*ç.n.*

göre onun soyundan geliyordu (John Gawsworth, gerçek hayattaki adıyla Terence Ian Fytton Armstrong'un edebi takma adıydı; bu anlaşılmaz yazar –dilenci ve kral– yıllar önce Oxford'da öğretim görevlisi olduğum dönemde bende biraz saplantı haline gelmişti; elbette hayali ataları arasında soylu Jakobitler, yani Stuart'lar, Shakespeare'in çağdaşı oyun yazarı Ben Jonson ve Shakespeare'in sonelerindeki "Karanlık Kadın" - "*Dark Lady*" olduğu ileri sürülen kibar fahişe Mary Fitton da vardı). "Lionel mı?" diye tekrar sorarken sesimdeki çok hafif takılmayı Wheeler fark etti.

"Evet, Lionel. Hiç kullanmam, ne varmış? Saçma sapan şeylerle oyalanma, önemli olan bu değil, görmeni istediğim bu değil. Hadi, devam et."

Tekrar kısa biyografiye döndüm, ama hemen ardından durup tekrar başımı kaldırdım; okuduğum, doğumuna ilişkin veriler şöyleydi: "24 Ekim 1913'te Christchurch, Yeni Zelanda'da doğdu. Hugh Bernard Rylands ve müteveffa Rita Muriel'ın (kızlık soyadı Wheeler) –İngilizceye Fransızcadan geçen *née* sıfatıyla belirtilmişti– "büyük oğlu. 1929'da mahkeme kararıyla Wheeler soyadını aldı."

"Rylands mı?" Bu kez sorunun retorik bir yanı yoktu, kendiliğinden, içten bir şaşkınlık içeriyordu sadece. "Rylands mı?" diye tekrarladım. Bakışlarımda inanmazlık okunuyordu herhalde, belki biraz da sitem. "Olmaz, olamaz, değil mi? Tesadüf olamaz."

Wheeler'ın bakışlarında ise hem sabırsızlık hem sabır ya da hem sinirlenme hem babacanlık vardı; sanki benim bunun, babasının beklenmedik Rylands soyadının üzerinde duracağımı öngörmüş ve tepkimi kabul edermiş ya da anlarmış, ama bu soru onun canını sıkarmış gibi ya da ele almak istediği konuya yoğunlaşmadan önce tamamlanması gereken tatsız bir işmiş gibi. Yüz ifadesine bakılırsa şöyle diyebilirdi pekâlâ: "Bu da önemli olan, görmeni istediğim şey değil Jacobo. Devam et." Aşağı yukarı söyledi de, ama hemen değil, biraz düşünceli davrandı bana karşı; yine de önce sitemlerime karşı kendini savunmak için küçük bir çaba gösterdi:

"Hadi canım. Bilmediğini söylemeyeceksin herhalde."

"Peter." Ses tonum ciddi bir uyarı, hatta açık bir paylama tonuydu, çocuklarım sözümü dinlememek için ısrarla beni görmezden geldiklerinde kullandığım ton.

"Tamam, tamam, bildiğini sanıyordum, emindim bildiğinden. Hatta bilmemene de çok şaşırdım."

"Rica ederim Peter, kimse bilmiyor, en azından Oxford'da. Bilen varsa da söylemiyor, inanılmaz bir ketumlukla sır olarak saklıyorlar. Bilmiş olsalar Aidan Kavanagh, Cromer-Blake, Dewar, Rook, Carr, Crowther-Hunt, bizzat Clare Bayes söylemezler miydi sanıyorsunuz?" Bunlar Oxford günlerimden eski dostlar, bazıları sadece meslektaşlardı, kimileri ötekiler kadar dedikoducu değildi. Clare Bayes sevgilim de olmuştu, çok uzun zamandır görmemiştim onu, haber de almamıştım, ondan da çocuğu Eric'ten de; gerçi artık çocuk olmasa gerekti, büyümüş olmalıydı. Eski sevgilimi tekrar görsem ondan hoşlanmazdım belki. O da benden hoşlanmayabilirdi. Görüşmemek daha iyiydi, böylesi daha iyiydi. "Siz biliyor muydunuz Mrs. Berry?"

Bayan Berry hafifçe irkildi, ama tereddüde düşmeden hemen cevap verdi:

"Evet, biliyordum. Ama unutmayın ki ben iki kardeşin de hizmetinde çalıştım Jack. Ayrıca ben pek bir şey anlatmam." Jacques adını telaffuz etmekte zorlanan ve İspanyolca bilmediklerinden Jaime, Jacobo ya da Diego'ya çeviremeyen bütün İngilizler gibi Bayan Berry de bana James'in değil, John ya da Juan'ın kısaltması olan Jack diye hitap ederdi (arada fonetik bir yakınlık vardı). Tupra ve Mulyran da "Mr. Deza"dan vazgeçince (çok kısa sürede) bana Jack demeye başlamıştı. Ama Rendel asla; o hiç kimseyle senli benli olmazdı, en azından adsız ve görünürde işlevsiz binanın içinde. Genç Nuix ise, tıpkı Luisa gibi Jaime'yi tercih etmişti, bazen de yine Luisa gibi sadece soyadımla hitap eder, doğrudan Deza derdi.

"Kardeş," diye mırıldandım, bu kez tekrarımı soruya dönüştürmemeyi başararak. "Kardeş demek. Benim hiçbir şey bilmediğimi gayet iyi biliyorsunuz Peter. Yeni Zelanda doğumlu olduğunuzu bile bilmiyordum, buna ilk kez birkaç gün önce telefonda değindiniz." Konuştukça Rylands'la ilgili anılar zihnime hücum ediyordu, hatıralar bazen korkutucu bir hızla ortaya çıkar. "Peki Toby..." dedim hatırlayarak, "onun Güney Afrika'da doğduğu rivayet edilirdi, bir gün laf arasında on altı yaşından önce o kıtadan, Afrika'dan dışarı adım atmadığını söylediğinde doğru olduğunu düşünmüştüm. Yani sizin buraya geldiğiniz zamanki yaşınız; bunu da ilk kez o birkaç gün önceki tele-

fon konuşmamızda laf arasında söylediniz. Şimdi de ikiz olduğunuzu söylemeyeceksiniz, değil mi?"

Wheeler konuşmadan bana bakmayı sürdürdü; gözleri o sabah sitem ya da yarı alaylı sözler dinlemekle uğraşamayacağını söylüyordu; aklında ya da o gösteri için programlanmış repertuvarda başka şeyler vardı.

"Canım, gerçekten bilmiyorduysan... Herhalde hiç sormadığın içindir," diye cevap verdi. "Ben gizlediğim için değil. Belki Toby gizlemiştir, öylesini tercih etmiş olabilir. Ama ben gizlemedim. Öte yandan anlatmak zorunda olduğumu da düşünmüyorum." Son cümleyi de aynı duygusuz tonda, neredeyse kendini mazur göstermek ister gibi söylemişti, ama ben bu cümleyi ötekilerden ayırdım, tanıdım: Bana haddimi bildirmek için söylenmiş bir cümleydi. "İkiz değildik. Ben yaklaşık bir yaş büyüktüm. Şimdi de çok daha büyüğüm."

Bir şey canını sıktığında ya da kaçamak davrandığında Wheeler'ın nasıl olduğunu bilirdim, ısrar etmek zaman kaybıydı, belki onu kızdırmak demekti, ne konuşulacağına daima o karar verirdi.

"Nasıl isterseniz Peter. Açıklama nezaketini gösterirseniz kulağım sizde, merak ediyorum, ilgileniyorum. Herhalde *Who's Who*'da görmemi istediğiniz şey buydu, sebebini söyleyeceğinizi umuyorum. Niçin şimdi demek istiyorum."

"Yok canım, kesinlikle değil," diye cevap verdi. "Emin ol ben seni bundan haberdar sanıyordum, aksi takdirde burada tıkanma tehlikesini göze almazdım. Hayır. Ben seninle başka bir konuda konuşmak istiyorum, gerçi dolaylı olarak bir bakıma Toby'yle ilgili o da. Dün gece seninle bir konuyu konuşmayı erteledim, öyle değil mi? Bugüne bıraktım. Hadi, devam et okumaya, henüz bitirmedin, rica ederim." Sonra işaretparmağını buyurgan bir tavırla, sanki parmağı ondan bağımsız, yerçekiminin gücüyle hareket ediyormuş gibi yukarıdan aşağıya (neredeyse dikey olarak) indirip önümde açık duran kalın kitaba dokundurdu.

"Peter, şimdi beni böyle bırakamazsınız," diye itiraz etme cüretini gösterdim.

"O konuya sonra döneceğiz Jacobo, merak etme, öğreneceksin. Ama sıradan bir hikâye, hayal kırıklığına uğrayacaksın. Hadi, devam et artık. Yüksek sesle oku lütfen. Sonuna kadar okumanı istemiyorum,

çok sıkıcı olur. Ben sana nerede duracağını söylerim."

Biyografinin bir sonraki bölümüne döndüm: "*Education*", yani "Eğitim". İngilizce yüksek sesle, ama benim için anlaşılmaz olan kısaltmaları, baş harfleri atlayarak okudum:

"*Cheltenham College; Queen's College, Oxford; Lecturer of St. John's College, 1937-53, and Queen's College, 1938-45. Enlisted, 1940.*" Daha bu noktada, o henüz durmamı söylemediği halde durmaktan kendimi alamadım. Başımı kaldırdım. "1940'ta orduya katılmışsınız, bilmiyordum," dedim. "1936 yılı hiçbir yerde geçmiyor. Acaba o sırada İspanya'da mıydınız? İspanya'ya giden birçok İngiliz 1937'nin başlarında ya da ortalarında korkuya kapılıp ya da yaralanıp geri dönmüş, fazla kalmamışlardı, George Orwell da onların arasında ydı." O sırada, gece taradığım kitapların dizinlerinde her ihtimale karşı Rylands soyadını da arayıp bulamadığımı hatırladım; demek ki Wheeler ülkemin savaşına muhtemelen ilk ya da gerçek adı olan Peter Rylands adıyla da katılmamıştı. Veya belki de bu adla katılmış ama savaşta daha sonra tarih kitaplarına adı geçecek kadar kayda değer bir şeyler yapmamış, sadece eğlence olsun diye benim öyle zannetmeme izin vermişti.

Wheeler zamansız sorumu işitmenin yanı sıra düşüncelerimi de okudu adeta.

"Birçoğu oradan hiç ayrılmadı, hâlâ korku içinde ve yaralı halde oradalar. Ölümcül yaralar aldılar," diye cevap verdi. "Ama dün gece ne kadar içine dalmış olsan da şimdi İspanya İç Savaşı'nı bir yana bırakalım lütfen. Orada neredeyse hiç kimse kendi adını kullanmadı, birçok kişi İkinci Dünya Savaşı'nda da kullanmadı. Hatırlayacağın gibi Orwell'ın adı bile George Orwell değildi." Hatırlamıyordum, Wheeler sanki hatırlamadığımı fark etmişçesine ekledi: "Hatırlamadın mı? Gerçek adı Blair'di, Eric Blair, kendisiyle biraz tanışıklığım vardı, savaşta BBC'nin Hindistan bölümündeydi. Eric Arthur Blair. Bengal doğumluydu, gençliğinde Birmanya'da yaşamıştı, Doğu'yu iyi bilirdi. Benden on yaş büyüktü. Şimdi ben ondan çok daha büyüğüm. Genç öldü biliyorsun, ellisine gelmeden." ("Bir tane daha," diye düşündüm, "bir yabancı ya da sahte İngiliz daha.") "Pekâlâ, hadi okumaya devam et, yoksa konuşmamız gereken şeyi konuşamayacağız."

"Özür dilerim Peter." Okumaya devam ettim: "*Commissioned Intelligence Corps, December 1940; Temporary Lieutenant-Colonel,*

1945; specially employed in Caribbean, West Africa and South East Asia, 1942-46. Fellow of Queen's College, 1946-53..."

"Yeterli." İngilizce "*That's enough,*" demişti, İngilizce konuşuyorduk, başka türlüsü Bayan Berry'ye kabalık etmek olurdu; onun çekilmemesi biraz tuhafıma gitmişti, genellikle çekilirdi, daha sıradan ya da belirli bir hedefe yönelmeyen sohbetlerde bile; gerçi bu sohbetin nereye yöneldiğini henüz bilmiyordum. Demek ki Wheeler'ın bana göstermek istediği buydu: 1940'ta İstihbarat Birliği'ne atanmıştı (günümüzün kötü çevirmenleri "Haber Alma Birliği" derdi, aynı kapıya çıkar, her ikisi de Gizli Servis, yani MI5 ve MI6, *Military Intelligence*'ın* baş harfleri, bazılarına göre çelişkili bir terim, Sovyet GPU, OGPU, NKVD, MGD, KGB ve zaman içinde sayısız adlarla anılan örgütün İngiltere'deki karşılığı: MI5 yurtiçine, MI6 yurtdışına ilişkin konularda, birincisi ulusal meselelere, ikincisi uluslararası meselelere yoğunlaşır); 1945'te Muvakkat Yarbay olmuş, 1942'yle 1946 arasında Karayipler, Batı Afrika ve Güneydoğu Asya'da özel görevlere getirilmişti (yani "misyonlara"). Okuduğum buydu. "Gerisi şu anda bizi ilgilendirmiyor, ödüller, yayınlar, işler falan filan," diye ekledi.

"Toby de MI5'te görev yapmış, ben burada öğretim görevlisiyken öyle rivayet edilirdi," dedim. "Aslında kendisi de bir keresinde doğrulamıştı."

"Sana bundan bahsetti mi?" diye sordu Wheeler. "Tuhaf şey. Tuhaf, hatta çok tuhaf; sözünü ettiği az sayıda kişiden biriydin herhalde. O daha ziyade MI6'da görev yaptı, savaş sırasında her ikimiz orada görev yaptık, Oxford ve Cambridgelilerin neredeyse hepsi gibi, yani yeterince eğitimli, özgüvenli olanlarımız ve yabancı dil bilenlerimiz demek istiyorum; ayrıca cephede o kadar yararlı olamazdık, gerçi bazılarımız cepheye de gitti. MI6 ya da SOE için göreve çağrılmak ya da atanmak kısa süre sonra özel bir şey olmaktan çıktı; üstüne üstlük bizlere sorumluluk gerektiren görevler ve mevkiler de verilmeye başladı." Kullandığı kısaltmayı bilmediğimi fark edip açıkladı: "*Special Operations Executive*, sadece savaş sırasında, 1940-45 arasında faaliyet gösterdi. Yok, yanlış söylüyorum, resmen 1946'da feshedildi.

* Askeri İstihbarat. *Intelligence* aynı zamanda zekâ anlamına da gelir; terimin "bazılarına göre çelişkili" olması bundan kaynaklanıyor. –*ç.n.*

Gerçekten ve tamamen feshedildi; gerçi var olan hiçbir şey tamamen ya da gerçekten feshedilmez herhalde. İşleri infazdı, oldukça beceriksizdiler; MI6 soruşturma ve istihbaratla ilgilenirdi, casusluk ve kasıtlı aldatma da diyebilirsin; SOE ise sabotaj, isyan, cinayet, yıkım ve terörle."

"Cinayet mi?" Korkarım insan bu kelime karşısında kendini tutup susmayı asla beceremiyor, ona eşlik eden terör kelimesinden bile daha çok tepki gösteriyor.

"Evet, tabii. Örneğin Bohemya ve Moravya *Reichsprotektor*'u Heydrich'i 1942'de temizleyenler onlardı; en büyük başarılarından biriydi, öyle gurur duyuyorlardı ki. Otomobiline el bombaları atıp aracı mitralyöz ateşine tutanlar iki Çek direnişçisiydi, ama operasyonu planlayan ve örgütleyen SOE şeflerinden Albay Spooner'dı, tabii yetersiz öngörü, yanlış hesap ve ortalama bir icraatla. Bu olayı duymuş ya da filmini izlemiş olabilirsin, İkinci Dünya Savaşı'yla çok ilgilendin mi bilmiyorum. Heydrich'in yaraları ölümcül değildi; kurtulacağı sanılmıştı, tedavisi sırasında (gerçi can çekişmesi oldu sonunda) her günbatımında yüz rehine kurşuna diziliyordu. Ölmesi bir hafta sürdü, düşünsene; etkisini çok yavaş gösterse de sonunda mermilerdeki zehirden öldüğü söylendi. Bunu söyleyen Almanlardı; mermilerde SOE tarafından Amerika'dan getirtilen botulin zehri bulunduğunu söylediler, bilemiyorum, belki de adam Nazi doktorların beceriksizliği yüzünden öldü, onlar da canlarını kurtarmak için bu hikâyeyi uydurdular. Ama eğer hikâye doğruysa ve Frank Spooner gerçekten mermilerin zehre bulanmasını emrettiyse, daha hızlı etki gösterecek, daha etkili bir zehir bulabilirlerdi, değil mi? Yerlilerin oklarına ve mızraklarına sürdükleri kürar mesela." Wheeler neşesiz birkaç kahkaha attı; gülüşü ilk kez Rylands'ınkini hatırlattı bana; Rylands'ın kahkahaları kısa, boğuk, biraz şeytaniydi ve soluklu (*ha, ha, ha*) değil, patlamalı bir ses çıkarırdı, İngilizcedeki bütün *t*'ler gibi keskin bir *t* sesi: *Ta, ta, ta* diye gülerdi. *Ta, ta, ta.* "Elbette ölümü hızlı olsaydı da bir şey fark etmeyecekti. Heydrich nihayet öldüğünde, Naziler saldırıyı yerinde yöneten SOE ajanlarının paraşütle indikleri Lidice köyünün tamamını yok ettiler. Tek bir canlı bırakmadılar, ama bununla da yetinmediler, köyü yerle bir ettiler, haritadan sildiler; onların bu güçlü mekân duygusu, mekân nefreti çok garipti, hastalıklı bir şeydi, sanki *genius lo-*

ci'ye, yerin ruhuna inanıyorlardı." Bu Franco'da da vardı, diye düşündüm; her yerden çok da benim kentimden, Madrid'den nefret ediyordu, çünkü Madrid onu istemedi ve sonuna kadar teslim olmadı. "SOE'nin adamları biraz beceriksizdi, çoğu kez sonuçların eyleme değip değmeyeceğini tartmadan harekete geçerlerdi. Bazı askerler onlardan nefret ederdi, küçümserlerdi onları. Birkaç ay önce Knightley'nin bir kitabında okuduğuma göre Bombardıman bölümü komutanı Sir Arthur Harris –Bombacı Harris– onları amatör, cahil, sorumsuz ve sahtekâr diye aşağılarmış. Daha kötü şeyler söyleyenler de vardı. En büyük yararları psikolojik etkiydi aslında; bu da küçümsenecek bir şey değildir; onların var olduğunu ve (daha ziyade efsane olan) kahramanlıklarını bilmek işgal altındaki ülkelerde morali yükseltiyordu, oralarda aslında sahip olmadıkları bir güç atfediliyordu kendilerine ve kesinlikle olduklarından daha zeki, yanılmaz ve kurnaz zannediliyorlardı. Çok hata yaptıkları su götürmez, ama insanlar neye inanma ihtiyacındaysalar ona inanırlar, bunu biliyoruz, ayrıca her şeye inanılan bir zaman vardır. Nerede kalmıştık? Bu konuya nereden geldik?"

"MI6 ve SOE'ye alınan Oxford ve Cambridgelileri anlatıyordunuz." Bir ad bize söylenip açıklanmayagörsün, hemen aşinaymışız gibi kullanmaya başlarız. Wheeler da Tupra'yla aynı cümleyi söylemişti: "Her şeye inanılan bir zaman vardır"; acaba ikisinin de bildiği bir slogan mıydı diye düşündüm. Wheeler konuşurken ben de artık ilgilenmediğimiz biyografisine göz atmaya devam etmiştim: çok çeşitli payelere ve unvanlara sahip bir adam, İspanya'da, Portekiz'de, İngiltere'de, Amerika'da; Katolik Isabel ve Infante Dom Henrique nişanları. Yazıları arasında 1955 tarihli şu başlığı da gördüm: "III. Edward ve II. Richard Dönemlerinde İspanya ve Portekiz'de İngiliz Müdahalesi." Hayatı boyunca kendi ülkesinin başka ülkelere müdahalelerini incelemiş, diye düşündüm, XIV. yüzyıldan, Kara Prens'ten itibaren; MI6 deneyiminden sonra ilgilenmeye başlamıştır belki de. "'Toby'nin MI6'da görev yaptığını söylemiştiniz."

"Evet. Tamam. Biliyorsun bizim ayrıcalıklı bir şöhretimiz vardır: Prensip olarak eğitimimizle ya da uzmanlık alanımızla ilgisi olsun olmasın, her türlü faaliyete hazırlıklı ve nitelikli olduğumuz düşünülür. Ayrıca bu üniversite yüzyıllardır mezunları aracılığıyla bu ülkenin

yönetimine dahil olduğundan, bize en çok ihtiyaç duyulduğu anda işbirliğini reddetmemiz söz konusu değildi. O sırada seçim hakkımız yoktu zaten, barış zamanı değildi. Gerçi bunu yapanlar, reddedenler de oldu. Ve çok ağır bir bedel ödediler. Hayatları boyunca. İki taraflı ajanlar, ihanet edenler de oldu; Philby, Burgess, Maclean ve Blunt'tan söz edildiğini duymuşsundur; 1950'lere ve 1960'lara, hatta 1970'lere yayılan bir skandaldı; Blunt'la ilgili olarak 1979'a kadar hiçbir şey bilinmiyordu, o tarihte Mrs. Thatcher kendisine miras kalan anlaşmayı bozmaya karar verdi ve Blunt'ın on beş yıl önceki gizli itirafını açıklayarak onu mahvetti, her şeyi elinden alındı, gülünç bir biçimde Sir unvanından başlayarak. Her neyse, örgüte onca kişi yazılmışken bizim üniversitelerden dört hain çıkmasında şaşılacak bir şey yok; şansımıza dördü de bizim üniversiteden değil ötekindendi, bu da yarım yüzyıldır sessizce bizim lehimize işledi." Mekân hıncı, mekânın cezalandırılması, diye düşündüm, burada da karşımıza çıktı. "Dört dediysem, Beşli Halkanın Dört Ünlüsü anlamında söyledim, ama aslında çok daha fazla sayıdaydılar." Neye değindiğini anlayamadım; "*The Four of Fame from the Ring of Five*" demişti. Ama bu kez cehaletimi hareketlerimle bile belli etmedim, sözünü tekrar kesmek zorunda kalmasını istemiyordum. "*Ring*" yüzük anlamında da kullanılmış olabilirdi. "Ben katıldım, Toby katıldı, daha birçok kişi katıldı; savaştan sonra bile örgüte katılmak yaygınlığını sürdürdü; her türlü adama ihtiyaçları var her zaman; onları da en iyi, en uygun yerlerde arıyorlar. Ayrıca dilbilimcilere, şifre çözebileceklere, yabancı dil bilenlere daima ihtiyaçları olmuştur; bizim Slav dilleri bölümünde onlar için çalışmamış tek kişi olduğunu sanmıyorum. Elbette alan çalışmasından, misyondan söz etmiyorum, Slav dillerinden biri mesleği yüzünden onlara orada yararlı olamayacak kadar damgalanmış sayılırdı; birini göğsünde 'Casus' yazılı bir tabelayla göndermekten farksız olurdu. Ama Vauxhall Cross'ta ve Baker Street'te yazılı ve sözlü çeviriler, şifre çözmek, kayıtları doğrulamak, aksan düzeltmek, dinlemek ve sorgulamak için kullanıldılar. Elbette Duvar'ın yıkılmasından önce; artık o kadar ihtiyaç yok kendilerine, şimdi sıra Arap dili ve İslam bilimcilerine geldi, onlar henüz kendilerine ne kadar çok şey düştüğünü tam anlamış değiller, rahat bırakmayacaklardır onları." Bunun üzerine Tolstoy'un ezeli çevirmeni, Vladimir Nabokov'un güya dostu olan

koca kafalı Rook'u ve Dewar'ı, namıdiğer Karındeşen, Kasap, Çekiç ve Engizisyoncu'yu hatırladım; zavallı uykusuzluk kurbanı Dewar, bütün o takma adlar ona ne büyük haksızlıktı; kendisi aslında İspanyolca uzmanıydı ama Puşkin'i Rusça, *iambos* ölçüsüyle yazılmış dizelerinin tadını çıkararak yüksek sesle okuduğunu keşfetmiştim. Yaklaşık iki yıl ama hep geçici olarak kaldığım Oxford kentinden eski ahbaplar; Madrid'e döndüğümde hemen hepsiyle ilişkim kesilmişti. Dost olduğum Cromer-Blake ve Rylands ise ölmüştü. Clare Bayes belki kocası Edward Bayes'e dönmüştü, belki yeni bir sevgilisi vardı, her halükârda bana hayatında dost olarak yer yoktu, mazereti yoktu, ilişkimiz gizliydi. Benim bölümün başkanı Kavanagh'la kesintili bir şekilde teması sürdürüyorduk; matrak adamdı, müthiş bir hastalık hastasıydı; belki takma adla korku romanları yazmasının sebebi de buydu, korkuya bağımlılığın iki farklı biçimi. Bir de Wheeler vardı. Ama o aslında Oxford yıllarımdan kalma bir dost değildi, daha ziyade Rylands'dan bir mirastı ve Rylands'ın benim hayatımdaki halefi, onu ikame eden, yerini doldurandı; şimdi de ailevi niteliğini öğreniyordum, miras ve halef olarak demek istiyorum. Wheeler bir-iki dakika sessiz kaldı (belki tanıdığı bir Arapça dilbilimciye ve MI6'nın pek yakında musallat olacağı kaderine acımakla meşguldü), sonra daha önceki bir konuya dönüp ısrar etti: "Toby'nin sana bu konuda herhangi bir şey anlatmış olması çok tuhaf. Bilinmesinden hoşlanmazdı, hatırlamaktan da. Aslında ben de hoşlanmıyorum, şimdi kalkıp sana *Who's Who*'nun muğlak suçlamaları doğrultusunda Karayipler'deki, Batı Afrika'daki veya Güneydoğu Asya'daki maceralarımı anlatacak değilim. Ne demişti sana? Hatırlıyor musun konuşmayı?"

Evet, hatırlıyordum, neredeyse kelimesi kelimesine; Rylands benimle hiç bu kadar coşkulu, hatıralarına kendini bu kadar bırakarak, iradesini bu kadar umursamayarak konuşmamıştı. Doğruydu, başkalarıyla birlikteyken hatırlamaktan hoşlanmaz, hatıralarının açığa çıkmasını istemezdi.

"Ölümden bahsediyorduk," dedim. "Ölüm yaklaşırken en vahim olan şey getirecekleri ya da getirmeyecekleriyle ölümün kendisi değil, ileriye ilişkin artık hayal kuramamak," demişti Rylands, o anda Wheeler'ın evinden gördüğümüz, ağır ağır akan ırmağın, çamurlu sularıyla Cherwell ırmağının kıyısındaki bahçesinde, bir iskemlede otururken; ama Rylands'ın evi ırmağın daha ormanlık, daha perili, çok daha az huzurlu bir bölümüne bakıyordu. Ara sıra önümüzden kuğular geçiyor, Rylands onlara ekmek parçaları atıyordu.

"Ölümden mi? Bu da tuhaf," dedi Wheeler. "Toby'nin ölümden söz etmesi tuhaf, herhangi birinin ölümden söz etmesi tuhaf, özellikle hastalık ya da yaşlılık sebebiyle ölümü bekliyorsa. Kişilik sebebiyle de olabilir tabii." Wheeler beklemeye başlamış, diye düşündüm, ama yaşından çok zekâsı sebebiyle.

"Cromer-Blake çok hastaydı, daha sonra gerçekten olan şeyin olmasından korkuyorduk. Bundan ve ne kadar az zaman kaldığından söz ederken Toby geçmişe döndü." ("Ben genellikle dolu dolu denen türden bir hayat yaşadım ya da ben öyle görüyorum," demişti Rylands. "Bir karım ve çocuklarım olmadı, ama bilgiyle dolu bir hayat yaşadığımı düşünüyorum, benim için önemli olan da buydu. Önceye nazaran daha fazla bilgi sahibi olmaktan hiç vazgeçmedim, o *önce*'yi nereye yerleştirdiğin fark etmez, bugün de olabilir, yarın da.")

"Ve sana yaptıklarını, maceralarını mı anlattı?" diye sordu Wheeler, sesinde hafif bir korku sezer gibi oldum, sanki MI6'yla işbirliği yapmış olmaktan daha somut bir şeye değiniyordu; MI6 için çalışmak sonuçta Oxfordlular için önemsiz, sıradan bir şeydi.

"Dolu dolu bir hayat yaşamış olduğunu, zannedilebileceği gibi eğitimle, bilgiyle ve öğretimle yetinmemiş olduğunu açıklamak istedi bana," diye cevap verdim. ("Ama ayrıca hayatımda hareket ve beklenmedik olaylar da vardı, bunun için de dolu dolu bir hayattı," demişti Rylands.) "O sırada benim etraftan rivayet olarak duyduğum şeyi, casus olduğunu doğruladı, kullandığı kelime buydu. Ben de MI5 bünyesinde çalıştığı sonucunu çıkardım, MI6 aklıma gelmedi, belki biz İspanyollar o kadar aşina olmadığımız için."

"Öyle dedi demek." Cümlesinde soru tonlaması yoktu. "Bu kelimeyi kullandı, hımmm," diye mırıldandı Wheeler, birçok Oxfordlunun ve Rylands'ın da yaptığı gibi. "Hımmm." Peter o kadar düşünceli ve merak içinde görünüyordu ki, gayet iyi hatırladığım konuşmanın tamamını aktarmamak, kardeşinin söylediklerini kelimesi kelimesine anlatmamak bana bencillik ve dostluğa aykırı olacakmış gibi geldi. "Hımm," diye mırıldandı tekrar.

"'Ben casusluk yaptım,' dedi, 'eminim duymuşsundur, birçoğumuz yaptık bunu, çünkü bu da görevimizin bir parçası olabiliyor; ama ben şu senin bölümdeki Dewar ve diğerlerinin çoğu gibi büroda değil alanda çalıştım.'" Wheeler'ın bakışlarından, aktardığım sözlerin kendisinin az önce kullandığı ifadelerle çakıştığını fark ettiği belliydi.

"Başka bir şey söyledi mi?" diye sordu.

"Evet, söyledi. Ara vermeden konuştu, sanki ben orada değilmişim gibi, birkaç şey daha söyledi. Örneğin şöyle dedi: 'Ben Hindistan' da, Karayipler'de ve Rusya'da bulundum, artık kimseye anlatamayacağım şeyler yaptım, şimdi anlatsam hem gülünç gelir hem de kimse inanmaz; çağa göre neyin anlatılıp neyin anlatılamayacağını gayet iyi biliyorum, çünkü hayatımı edebiyatta bunu öğrenmeye adadım, bu ayrımı yapabiliyorum.'"

"Toby bu konuda haklıydı, yaşanmış olmasına rağmen artık anlatılamayacak ya da pek zor anlatılabilecek şeyler vardır. Savaştaki olaylar göreli barış dönemlerinde çocuksu gelir kulağa; bir şeyin yaşanmış olması, anlatılmasını kabullenmek için yeterli değildir, doğru

olması makul olmasını gerektirmez. Gerçek bazen zaman geçtiğinde gerçeğe aykırı olur; giderek uzaklaşır, o zaman da hayal ürünü gibi olur ya da gerçek olmaktan çıkar. Kendi yaşadığım olaylar bana bile hayal ürünü gibi geliyor. Önemli olaylardı, ama sonraki dönem, belki kendi dönemimiz değil de genel olarak yeni çağ onlara şüpheyle bakmaya başladı; yeni çağ eskisini, kendi gözüyle görmediklerini küçümser, ne bileyim, kıskanır adeta. Çoğu kez şimdiki zaman geçmişi çocuksulaştırır, çocukça bir hayale dönüştürür ve bizim için de anlamsız kılar, bozar." Konuşmasına ara verip, kahvemi içtikten sonra tereddütle dudaklarıma götürdüğüm sigarayı başıyla işaret ederek onayladı (o saatte dumandan rahatsız olup olmayacaklarını bilememiştim). Pencereden ırmağa, ırmağın Toby Rylands'ın gördüğü bölümünden daha medeni ve ahenkli olan bölümüne baktı. Bir anda bütün acelesi, sabırsızlığı yok olup gitmişti, insan ölüleri anarken genellikle öyle olur. "Kim bilir, belki de kısmen bu yüzden ölürüz; yaşadıklarımız tamamen iptal olduğu için, o zaman hatıralarımızın bile geçerliliği kalmaz. Önce deneyimler geçersizleşir. Sonra da hatıralarımız."

"Yani her şeye bir de *inanılmayan* zaman vardır, öyle mi?"

Wheeler sanki istemeyerek, hafifçe gülümsedi. Az önceki cümlesini, belki Tupra'yla ortak sloganlarını tersine çevirdiğim dikkatinden kaçmamıştı; belki de bir slogan değil, düşüncelerinin çakışmasıydı, ikisi arasında bir benzerlik daha.

"Ama öyle olsa bile anlattı sana," diye mırıldandı; bu kez sesinde korkudan çok bir kadercilik, bir yenilgi ya da teslimiyet, yani boyun eğiş sezer gibi oldum.

"Anlattı diyemem Peter. Hem anlattı, hem anlatmadı. Bence Toby ara sıra iradesini bir yana bıraksa da, ondan tamamen vazgeçmezdi asla; bilinçli olarak söylemek istediğinden fazlasını da söylemezdi. Bu bilinç uzakta, gizli ya da örtülü bile olsa. Tıpatıp sizin gibi."

"Pekâlâ, başka neyi hem anlattı hem anlatmadı öyleyse?" Benim son gözlemimin üzerinde durmamış veya daha sonraya bırakmıştı Wheeler.

"Aslında anlatmadı, söyledi sadece. 'Bunların hiçbirinin artık anlatılmaması gerek,' dedi, 'ama ben ölüm tehlikesi de atlattım, hiçbir kişisel hıncım olmayan insanları ihbar da ettim. Hayat da kurtardım, insanları kurşuna da dizdirdim, darağacına da gönderdim. Afrika'da,

gerçekdışı yerlerde, başka dönemlerde yaşadım, sevdiğim insanın kendini öldürdüğünü de gördüm.'"

"Öyle dedi demek, '...kendini öldürdüğünü de gördüm' dedi..." Cümlenin başını tekrarlamamıştı Wheeler; çok şaşırmış ya da belki sinirlenmişti. "O kadar mı? Kim olduğunu, nasıl olduğunu söyledi mi?"

"Hayır. Bunun üzerine konuşmayı kestiğini hatırlıyorum, sanki iradesi ya da bilinci, hafızasına sınırı aşmaması için bir uyarıda bulunmuş gibi; sonra, 'Çarpışmalara da katıldım,' diye ekledi, gayet iyi hatırlıyorum. Sonra konuşmaya devam etti, ama şimdiki zamana geçti. Geçmişiyle ilgili başka bir şey söylemedi ya da çok genel hatlarla söyledi. Daha da genel hatlarla."

"Hangi hatlarla, söyler misin lütfen?" Wheeler'ın sorusu otoriter değil çekingendi, benden izin ister gibi; neredeyse bir ricaydı.

"Elbette söylerim Peter," diye cevap verdim, gerçekten de sesimde ne çekince vardı ne de samimiyetsizlik. "Kafasının berrak, pırıl pırıl hatıralarla, ürkütücü, coşkulu hatıralarla dolu olduğunu, onları kendisi gibi bir bütün olarak görebilen birinin gözünde bu kadarının yeterli olacağını, daha fazlasının istenmeyeceğini, onca heyecanlı olayı ve kişiyi hatırlamanın yaşlılık günlerini birçok kişinin şimdisinden daha fazla dolduracağını söyledi." Söylediklerimi içinden tekrarlayabilmesi için bir-iki saniye sustum. "Dediğim genel hatlar kabaca bunlardı ya da bunu demeye getirdi. Bununla birlikte, öyle olmadığını da ekledi. Kendisi için öyle olmadığını. Daha fazlasını hâlâ istediğini söyledi. Hâlâ her şeyi istediğini söyledi."

Şimdi Wheeler aynı anda hem hafiflemiş hem de hüzünlenmiş ve endişeli görünüyordu, belki de bunlardan hiçbiri değildi de duygulanmıştı. Kuşkusuz kendisi için de, ne kadar çok berrak ve pırıl pırıl anıya sahip olsa da durum aynıydı. Kuşkusuz onun da yaşlılık günlerini hiçbir şey yeterince dolduramıyordu, bütün planlarına ve çabalarına rağmen.

"Ve sen de bütün bunlara inandın," dedi.

"İnanmamam için bir sebep yoktu," diye cevap verdim. "Ayrıca samimiyetle konuşuyordu, insan bazen bunu hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde anlar, birinin samimiyetle konuştuğunu yani. Çok sık olmaz gerçi," diye ekledim. "Hiçbir kuşkuya yer olmaması."

"Bu konuşmanın ne zaman geçtiğini hatırlıyor musun?"

"Evet, Oxford'daki ikinci yılımın bahar dönemiydi, mart sonlarına doğru."

"Yani onun ölümünden iki yıl kadar önce, değil mi?"

"Aşağı yukarı, belki biraz daha önce. Belki de o sıralarda henüz bizi, sizinle beni tanıştırmamıştı bile. Sizinle ilk karşılaşmamız o yılın üçüncü dönemindeydi sanırım, Madrid'e kesin dönüşümden az önce?"

"Toby'nin de benim de yaşımız epey ilerlemişti, ikimiz de çoktan emekliydik. Bu kadar uzun süre daha yaşayacağımı hiç düşünmemiştim; onun yaşamadığı, benim yaşadığım bu fazladan yılları o nasıl yaşardı bilmiyorum. Muhtemelen kötü yaşardı, benden kötü. O daha fazla şikâyet ederdi çünkü benden daha iyimserdi, dolayısıyla daha pasifti, öyle değil mi Estelle?"

Bayan Berry'ye birden adıyla hitap etmesine şaşırdım, daha önce hiç duymamıştım; üstelik evde bizden başka kimse bulunmadığı çok olmuştu, buna rağmen ona her zaman "Mrs. Berry" derdi. Acaba konuşmanın niteliğinden ötürü mü diye düşündüm. Sanki bana bir veya birkaç kapı açıyorlardı (henüz hangileri ya da kaç tane olduğunu bilmiyordum); aralarından biri de tanıksız gündelik hayatlarıydı. Bayan Berry Peter'a daima "*Professor*" diye hitap ederdi; Oxford'da bu, "profesör" değil dekan ya da bölüm başkanı anlamına gelir, her bölümde sadece bir *Professor* vardır, geri kalanlara *don* denir. Bu kez Bayan Berry de aynen karşılık vererek sadece "Peter" diye hitap etti. Yalnız olduklarında birbirlerine herhalde bu şekilde, Peter ve Estelle diye hitap ettiklerini düşündüm. Buna karşılık senli benli mi, sizli bizli mi konuştukları belli değildi, çünkü günümüz İngilizcesinde "sen" ve "siz" arasında bir fark yoktur, sadece *you* vardır.

"Evet Peter, haklısınız." İspanyolca konuşsalar "siz" diye hitap edeceklerini farz etmeye karar verdim, tıpkı benim Wheeler'la onun dilinde konuşurken kafamda "siz" demeye devam ettiğim gibi. "O, insanların kendiliğinden ona geleceklerine, olayların kendiliğinden olacağına güvenirdi, dolayısıyla daha çok hayal kırıklığına uğrardı. Daha mı iyimserdi, daha mı gururluydu bilemiyorum. Ama insanlara da olaylara da kendisi yaklaşmazdı. Sizin gibi peşlerine düşmezdi." Her şeye rağmen Bayan Berry'nin sakin ve ölçülü ses tonu her zamanki tonuydu, en ufak bir değişiklik fark etmedim.

"Gurur ve iyimserlik birbirlerini dışlayan kişilik özellikleri değildir Estelle," diye cevap verdi Wheeler, hafif bir profesör edasıyla. "Bana senden o söz etmişti," dedi ardından, bana bakarak; onun ses tonunda ise belirgin bir değişiklik olmuştu; sesindeki sis perdesi (korku ya da sinirlenme veya felaket duygusu) kalkmıştı; sanki Oxford'daki ikinci yılımın bahar döneminde bir gün yaptığı doğaçlama itiraflara rağmen Rylands hakkında fazla bir şey bilmediğimi; hatıralara dalmakla benim karşımda –dolayısıyla muhtemelen hiç kimsenin karşısında– iradesine tamamen ihanet etmediğini; onun eskiden casus olduğundan, bir de tarihi, yeri, ismi belirsiz muğlâk birtakım bilgilerden başka hiçbir şey bilmediğimi kesin olarak öğrenmek, birkaç dakikalık bir telaşın ardından Wheeler'ı sakinleştirmişti. Dengesi kısa bir süre kaybolduktan sonra yine duruma hâkim hissediyordu kendini; gözlerinde okudum, sesindeki hafif öğretici tonda duydum bunu. Hiç kuşkusuz, bütün bilgilere sahip olduğunu düşünüyorduysa eğer, öyle olmadığını fark etmek canını sıkmış olmalıydı, ama şimdi yine hepsine, kendisine gerekli olan ya da gevşemesini, rahatlamasını sağlayan bilgilere sahip olduğundan emindi. İlerleyen sabahın ışığında gözleri genellikle olduğu gibi mineralimsi değil çok daha sıvı, şeffaf görünüyordu, Toby Rylands'ın gözleri gibi, daha doğrusu ışığa göre şeri ya da zeytinyağı rengi olan ve uzaktan bakıldığında öteki gözüne üstünlük sağlayıp onu da kendine benzeten sağ gözü gibi; belki de insan iki kişi arasında onu destekleyecek bir kan bağı olduğunu bilince daha fazla benzerlik bulmaya cesaret ettiği için öyle görüyordum. Wheeler o güne kadar bilmediğim bu kan bağıyla ilgili olarak hiçbir açıklamada bulunmamıştı henüz, ama ben hiç zorlanmadan zihnimde gerekli düzeltmeyi yapmıştım, onları artık iki dost olarak değil iki kardeş olarak görüyordum. Daha doğrusu iki dost olmanın yanı sıra kardeş olarak; dost olduklarına kuşku yoktu. O anda Wheeler'ın gözleri neredeyse iri roze şarap damlalarına benziyordu. "Bana senin belki de bizler gibi olabileceğini Toby söylemişti," diye ekledi.

"Ne bakımdan sizler gibi? Ne demek istiyorsunuz? O ne demek istemişti?"

Wheeler doğrudan bir cevap vermedi. Aslında pek nadiren doğrudan cevap verirdi.

"Bu tür insanlar artık hiç kalmadı neredeyse Jacobo. Sayıları hiç-

bir zaman çok değildi, pek azdı hatta, grup da bu yüzden hep o kadar küçük ve dağınık oldu. Ama günümüzde mutlak bir seyrelme söz konusu, neslimizin pek yakında tükeneceğini söylemek abartı olmaz, basmakalıp bir laf da olmaz. Çağımız yavan, müşkülpesent, ahlaklı geçinen bir çağ. Görülmesi gereken şeyi kimse görmek istemiyor, bakmaya cesaret edemiyor, hele herhangi bir riski hiç göze alamıyor; tedbirli, öngörülü olmaya, yargılamaya kimsenin cesareti yok, önyargıdan hiç bahsetmiyorum bile, o idamlık suç, insanlık suçu, hem yargılananın, hem yargılayanın, herkesin insanlık onuruna bir saldırı. Artık hiç kimse gördüğü şeyi, çoğu kez gözünün önünde olan, belki konuşulmayan ya da pek az konuşulan ama yine de gözle görülür olan şeyi gördüğünü kendi kendine bile söylemeye ya da kabullenmeye cesaret edemiyor. Kimse bilmek istemiyor; peşinen bilmek ise dehşete düşürüyor insanları, biyografik ve ahlaki bir dehşet. Her şeyin kanıtlanması, doğrulanması gerekiyor; aksi kanıtlanmadığı takdirde kişinin suçsuz olması ilkesi her şeyi ele geçirdi, hâkimiyeti altına almadığı tek bir alan kalmadı, sonunda hepimizi felç etti, şeklen adil, titiz ve samimi ama pratikte aptal olduk, tam birer *necio* olduk." Son kullandığı sıfatı İspanyolca söylemişti, kuşkusuz İngilizce fonetik ve etimolojik bir benzeri olmadığından "*utter necios*" demişti. "Kelimenin gerçek anlamıyla, Latincedeki *nescius* gibi, bilmeyen, bilgi sahibi olmayan ya da sizin lügatin dediği gibi – nasıl tanımlandığını biliyor musun? 'Cahil ve bilebileceği ya da bilmesi gereken şeyi bilmeyen'; düşünsene, *bilebileceği ya da bilmesi gereken şeyi*, yani bilinçli olarak, bilmemeyi isteyerek bilmeyen, öğrenmeyi reddeden, öğrenmekten nefret eden. Kendinden memnun cahil." Hem alıntıyı hem de son sıfatı İspanyolca söylemişti; yabancı dilde her zaman o dili konuşanların artık kullanmadıkları, neredeyse bilmedikleri terimler hatırlanır. "Ödlek ülkelerimizde insanlar çocukluklarından itibaren bu şekilde, aptal ve cahil olmak üzere eğitiliyor. Bu doğal bir evrim ya da yozlaşma değil, tesadüfi değil, bilinçli, kasıtlı ve kurumsal bir şey. Bilinçleri şekillendirmek ya da ortadan kaldırmak (söylemeye gerek yok, kişiliği ortadan kaldırmak) için başlı başına bir plan. Günümüzde kesinlikten nefret ediliyor; önce bir moda olarak başladı, kesinliklere karşı olmak rağbet görüyordu, kafası fazla çalışmayanlar onları dogma ve doktrinlerle aynı kefeye koydular, ne ahmaklık (üstelik

aralarında entelektüeller de vardı); sanki hepsi eşanlamlıymış gibi. Ama tuttu, köklendi, hem de inanılmaz ölçüde. Artık kesin ve sağlam olandan, dolayısıyla zamanın içinde sabitlenip kalmış olandan nefret ediliyor; geçmişten nefret edilmesinin nedeni de kısmen bu, geçmişe ancak çağımızın kararsızlığı ya da günümüzün tanımsızlığı bulaştırıldığında tahammül edilebiliyor ve durmadan bu yönde çaba gösteriliyor. Günümüzde bir şeyin var olmuş olduğunu bilmeye, şu ya da bu şekilde var olduğunun kesin olarak bilinmesine tahammül edilemiyor. Aslında artık bunu bilmeye değil, doğrudan var olmuş olmasına tahammül edilemiyor. Başka bir şey değil, sadece bu: var olmuş olması. Bizim müdahalemiz olmadan, biz tartıya vurmadan, nasıl desem, bizim sonsuz kararsızlığımızdan ve müşkülpesent rızamızdan bağımsız olarak. O pek sevilen tereddüdümüzün tarafsız tanıklığı olmadan. Ben dünyaya geldiğimden beri bu kadar kendini beğenmiş bir çağ olmadı Jacobo (sen daha Hitler'le alay et), daha önce de olduğunu hiç sanmıyorum. Unutma ki ben her gün yataktan kalktığımda Birinci Dünya Savaşı'nı ya da sizin hiç hoşlanmadığım, gülünç bulduğum deyişinizle '14 Savaşı'nı hatırladığımı unutmak için hatırılı sayılır bir çaba göstermek, senin gibi daha genç arkadaşların yardımına başvurmak durumunda kalıyorum. Unutma ki benim ilk öğrendiğim ya da duya duya ezberlediğim kelimelerden biri "Gelibolu"ydu; o katliam olduğunda hayattaydım ben, inanılır gibi değil. Çağımız o kadar kendini beğenmiş ki, sanıyorum daha önce hiç görülmemiş bir fenomenle karşı kaşıyayız: bugünün geçmişe duyduğu hınç; biz bu dünyada değilken, bizim ihtiyatlı görüşümüz, şüpheci rızamız, daha da beteri, çıkarımız olmadan gerçekleşme cüretini göstermiş olana duyulan hınç. İşin en olağanüstü yanı, bu hıncın, en azından görünürde, bizi dahil etmeden geçip gitmiş bir ihtişamı kıskanmayla, farkında olup da katkıda bulunmadığımız, tatmadığımız, kaçırdığımız, bizi küçümseyen, tanıklık etmediğimiz bir mükemmeliyete duyduğumuz bir nefretle ilgisi olmaması; çünkü çağımızın övüngenliği öyle boyutlara ulaşmıştır ki, geçmişin daha üstün olabileceği fikrini, hatta bu fikrin bir gölgesini, sisini, soluğunu bile kabul edemez. Bizim sınırlarımızın dışında olana, bize bir şey borçlu olmayana, tamamlanmış, dolayısıyla bizim için ele geçirilemez olana karşı duyulan hınçtır bu sadece. Geçmiş bizim denetimimizin, entrikalarımızın

ve kararlarımızın dışında kalır; günümüzde ülkeleri yönetenler atalarının zulümleri için istedikleri kadar özür dilesinler, hatta zulüm görenlerin torunlarına onur kırıcı parasal tazminatlar sunarak durumu telafi etmeye çalışsınlar, söz konusu torunlar da bütün çıkarcılıkları ve arsızlıklarıyla paraları seve seve ceplerine indirsinler, hatta talep etsinler, beyhudedir. Bundan daha büyük bir aptallık, daha gülünç bir şey düşünülemez, her iki taraf açısından da: Veren yüzsüz, alan yüzsüz. Ve bu da bir kibir eylemidir; bir Papa kilisesine, bir kral tacına ya da bir başbakan ülkesine, bugün yaşayanlara atalarının suçlarını, o ataların yüzyıllar önce suç olarak görmediği, kabul etmediği suçları atfetme hakkını kendinde nasıl buluyor? Bizi temsil edenler, yönetenler kendilerini ne sanıyorlar ki istediklerini yapma özgürlüğüne sahip olup yapan ve artık ölü olanlar adına özür diliyorlar? Onlar kim oluyor da ölülere karşı çıkıp onların yaptıklarını telafi ediyorlar? Sadece sembolik olsa maskaralıktan ileriye gitmezdi, gurur ve propaganda der geçerdik. Ama eğer gülünç biçimde geriye dönük "tazminat" varsa, üstelik de para tazminatıysa sembolizm söz konusu olamaz. Her insan tek bir insandır, kuşaklar sonrası torunlarında, hatta evlatlarında varlığını sürdürmez, kaldı ki bunlar da genellikle vefasızdır; bu sözleşmeler ve jestler tek ve gerçek hayatında gerçekten zarar görmüş olanların, ezilen, işkence görenlerin, köleleştirilenlerin ve katledilenlerin hiçbir işine yaramaz; onlar zamanın ve kuşkusuz bir o kadar uzun olan rezaletin karanlığına gömülmüşlerdir çoktan. Artık bizim için şekilsiz ve soyut hale gelmiş kurbanlara yapılan kötülükler için şimdi vekâleten özür dilemek ya da özrü kabul etmek, talep etmek ya da sunmak, onların kavrulmuş somut etleriyle, uçurulmuş kafalarıyla, deşilmiş somut göğüsleriyle, parçalanmış kemikleriyle ve kesilmiş boğazlarıyla alay etmekten başka bir şey değildir. Yoksun bırakıldıkları ya da terk ettikleri somut, bilinmeyen adlarıyla alay etmektir. Geçmişle alay etmektir. Hayır, geçmişe tahammül edilemiyor; onu düzeltememeye tahammül edemiyoruz, yönlendirememiş, yönetememiş, ondan kaçınamamış olmaya tahammül edemiyoruz. Bu yüzden de mümkünse geçmişi çarpıtıyor, tahrif ediyor, bozuyoruz; değiştiriyor ya da ayin, tören, simge ve sonunda gösteri haline getiriyoruz veya her şeye rağmen sanki müdahale ediyormuşuz izlenimi uyandırmak için deşip duruyoruz, onun değişmez olduğunu görmezden

geliyoruz. Eğer bütün bunlar mümkün değilse siliyoruz, iptal ediyoruz, sürüyoruz, dışlıyoruz ya da gömüyoruz. Bu yapılıyor Jacobo, ya biri ya diğeri sık sık yapılıyor, çünkü geçmiş kendini savunmuyor, savunamıyor. Böylece günümüzde kimse gördüğü şey hakkında, olan biten hakkında, aslında bildiği şey hakkında, dengesiz ve değişken olacağı, hatta bir hiç olacağı, bir bakıma var olmamış olacağı sezilen şey hakkında bilgi sahibi olmak istemiyor. Hiç kimse herhangi bir şeyi kesinlikle bilmeye razı değil, çünkü kesinlikten vebadan kaçılır gibi kaçılıyor. İşte böyle, dünyanın gidişatı bu."

Wheeler konuştukça bakışları yoğunlaşmış, aydınlanmıştı, gözleri şimdi misket şarabı damlalarına benziyordu. Bakışlarını değiştiren, bütün eski konferansçılar ve hocalar gibi nutuk çekmekten hoşlanması değildi yalnızca. Ayrıca düşüncelerinin niteliği onu içeriden ve biraz da dışarıdan alevlendiriyordu, sanki gözbebeklerinde birer kibrit yanıyordu. Sözlerine ara verdiğinde kendi de heyecanını fark etti; bu yüzden cevabımla heyecanını söndürmekten ya da onu hayal kırıklığına uğratmaktan korkmadım; Bayan Berry'nin –ikimizin de birer yarısını gördüğümüz– yüzündeki endişeli ifade bana aşırı diyalektik heyecanın ona iyi gelmediğini hatırlattı.

"Özür dilerim Peter, ama ne yazık ki dediğinizi tam olarak anlamıyorum," diye cevap verdim, sözlerine ara vermiş olmasından yararlanarak (belki sırf soluklanmak için ara vermişti). "Pek fazla uyumadım, aptallığım üzerimde herhalde, ama doğrusunu isterseniz ne demek istediğinizi pek anlamıyorum."

"Bana bir sigara ver," dedi. Genellikle sigara içmezdi. Paketimi uzattım. Bir sigara aldı, sigarasını yaktım, iki parmağının arasında beceriksizce tutarak iki nefes çekti; anında sakinleştiğini gördüm, doktorlar ne derse desin tütün bazen bu işe yarar. "Biliyorum, biliyorum. Saçmalıyormuşum gibi geliyor, ama saçmalamıyorum, esasen saçmalamıyorum Jacobo. Başından beri konuştuğumuz konudan söz ediyorum sana, yanılıp dikkatinin dağılmasına izin verme. Sorduğun soruyu unutmuş değilim. Senin bizim gibi olabileceğini bana söylediğinde Toby ne demek istemişti, ben ne demek istedim, bu değil miydi sorun?"

"Evet, aynen buydu. Ne demek istemişti peki? Hâlâ açıklamadınız."

"Açıklıyorum işte. Bekle biraz." Külü uzamaya başlamıştı. Küllü-

ğü uzattım ama ilgilenmedi. "Epeyce yıl ayrı ve birbirimizden habersiz kaldığımız halde Toby'yi iyi tanırdım, bazı konularda onun değerlendirmelerine çok güvenirdim (elbette her konuda değil, edebi yargılarına hiç güvenmezdim). Ama onu epeyce iyi tanırdım, hem büyük olanlarımızı Avustralyalılarla birlikte domuzlar gibi, kimileri mermisiz, sırf süngüleriyle Gelibolu'daki kıyıma gönderdiklerinde benim gibi hayatta olan çocuk Toby'yi tanırdım, hem de son yıllarında emekli üniversite meslektaşım ve ırmak komşum Toby'yi; elbette ben buraya geldiğim zamanlar komşumdu. Çakıştığımız zaman." Kısa bir anı ve tarih pasajı soktu araya, belki bir önceki cümleyi tamamlamak için ertelemişti; kısa bir suskunluktan sonra devam etti: "('Anzak' deniyordu onlara, bilmem biliyor musun; *Australian and New Zealand Army Corps*'un* kısaltması; çoğul haliyle Anzaklar, bizim anlamsız kurbanlarımızın, Conk Bayırı ve Suvla kurbanlarımızın bugünkü şanlı adı oldu. Benim zamanımda o kadar çok kurban verdik ki... Hepsi de bu yüzden, görünür olanı görmemek, bilineni bilmemek yüzünden – tek bir ömre sığan nice kurban. Evet, benimki uzun bir ömür, ama tek bir ömür. Sırf bu yüzden, cesaret edememek ve istememek yüzünden verilen ve verilecek kurbanların sayısını düşünmek korkutucu... Onca kayıp.) Daha ergenlik çağına gelmeden birbirimizden ayrılmış olmamıza ve Toby'nin hem ülke hem kıta değiştirmiş olmasına rağmen hayatlarımızın şaşırtıcı bir paralelliği vardı. Mesleğimiz açısından, koşullar açısından demek istiyorum, sonunda ikimizin de aynı İngiliz üniversitesinde (herhangi bir üniversite de değil) dekan olmamız ilginçti. Buna karşılık ikimizin de grup içinde yer alması o kadar tesadüfi değildi, sanırım onu ben dahil ettim. Soyadlarımız meselesi önemsiz, söylemiştim, öyle büyük bir sır değil. Annemizle babamız, birimiz sekiz öbürümüz dokuz yaşındayken, 1922 civarında boşandılar, dediğim gibi o benden bir yaş küçüktü. Çeşitli nedenlerden ötürü biz annemle kaldık, bunlardan biri de babamın alelacele evden ayrılmasıydı; bence annemin er veya geç başka bir erkekle yakınlaşmasına şahit olmak istemiyordu, bunun olacağından emindi (aslında bunu şimdi, daha doğrusu bir süredir düşünüyorum). Babam Güney Afrika'ya taşındı, bizi pek özlemiyor gibiydi. Uzun yıllar boyunca bunu ya-

* Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu. –*ç.n.*

lanlayacak bir şey olmayınca ben de hiç kuşku duymamaya başladım ve hınçlandım. Annemizin babası, Wheeler dedemiz ekonomik bakımdan torunlarının sorumluluğunu üstlenmeye karar verdi. Doğal olarak Rylands soyadını taşıyan bizlerden başka torunu da olmadığı için, kuşkusuz ergenlik çağına yaklaşan çocukların psikolojisinden pek anlamayan annem hem kendi soyadını hem bizimkini değiştirdi, yani kızlık soyadına döndü ve bize de aynı soyadını verdi; herhalde dedemi ismen yaşatmanın bir yoluydu bu, kim bilir, belki de dedem onu mecbur etmişti. Soyadı meselesi 1929'da mahkeme kararıyla yasallaştırıldı" –"*by deed poll*" demişti, *Who's Who*'da da görmüştüm aynı terimi– "ama biz boşanmadan kısa bir süre sonra zaten bu soyadını kullanmaya başlamıştık. Okulda Wheeler soyadıyla kayıtlıydık, doğum yerimiz olan Christchurch'te de artık aynı soyadıyla tanınıyorduk. Zavallı Rita'nın, annemin amacı muhtemelen dedemize, kendi babasına minnetini ifade etmek ya da onu ödüllendirmek, ayrıca –daha büyük ihtimalle– babamıza, kendi eski kocası Hugh'a çocukça bir misillemede bulunmaktı. Neredeyse bir günde Peter ve Toby Rylands olmaktan çıkıp babasız ve bir bakıma soyadsız Wheeler kardeşler olmuştuk. Ama ben itiraz etmediysem de (ne kadar altüst olduğumu, yaşadığım kargaşayı, nasıl desem, bir kimliğin etiketini değiştirmenin cezasız kalmayacağını daha sonra anladım), Toby daha ilk andan isyan etti. Adı sorulduğunda 'Toby Rylands' diye cevap vermeye, okulda imzasını sınavlarda bile aynı şekilde atmaya devam ediyordu. İki-üç yıl süren çırpınmaların ve gözle görülür bir mutsuzluğun ardından, herhalde on bir yaşındayken, eski soyadını korumak istemekle kalmayıp babasıyla yaşamak istediğini de bildirdi. O babamızı benden daha çok severdi, ona daha hayrandı, daha derin bir dostluk besliyordu ve daha bağımlıydı; benden daha duygusaldı, orta ya da uzun vadede beni ve annemizi kaybetmiş olmaya dayanamamıştır muhtemelen ama bunu bana hiç söylemedi, aslında gururluydu da; ne var ki babasını daha çok özlüyordu, müthiş özlüyordu; benim babama beslediğim hıncı Toby giderek annemize beslemeye başladı. Bunun bir uzantısı olarak ya da sezgisel olarak aynı hıncı Wheeler dedemize de besliyordu; Toby onu hep babasının ayağını kaydıran biri ya da rakibi olarak gördü; belki dedemiz kızına karşı pek babacan da değildi. Aynı hınçtan bütün Wheeler'lar gibi ben de nasibimi aldım. Toby'nin

hoşnutsuzluğu ve düşmanlığı hem kendisi hem de bizler için o kadar dayanılmaz oldu ki, sonunda annem, babamız onu götürmeye ve sorumluluğunu üstlenmeye hazır olduğu takdirde –ki pek muhtemel görünmüyordu– taşınmasına razı oldu. Babamın bütün tahminlerin aksine (ya da benim tahminimin aksine, ki onun da tahminden çok bir arzu olduğunu daha sonra anladım) onu kabul etmesinin de hatırı sayılır katkısıyla, babamı sanki hiç var olmamışçasına bilincimden tamamen silmek istedim; onun yanı sıra aynı nedenle ve üzüntüden, babamı tercih edip gitmiş olan kardeşimi de hatıralarımdan silmeyi başardım neredeyse. Bilirsin, her zaman olan bir şeydir bu, yetişkinken ve hatta yaşlılıkta bile, emin ol; ama çocukken başkaları gidip gözden kaybolurken yerinde kalan kişi için terk edilmişlik ve ıstırap (ve ihanet, yani ıstıraplı terk edilmişlik) duygusu daha da keskin yaşanır. Başkaları öldüğünde yaşanan duygu da en azından benim için çok farklı değildir, ben ölülerime biraz hınç beslerim. O Güney Afrika'ya gitti, ben Yeni Zelanda'da kaldım. Güney Afrika daha iyi bir yer değildi, öyle düşünmem için herhangi bir sebep yoktu, ama benim kafamda çok daha çekici bir yer haline geldi; kısa süre sonra sabırsızlanmaya, üniversiteye gitme yaşını iple çekmeye başladım; böylece belki gitmiş olanlar yüzünden kararmış ve eksilmiş olan Yeni Zelanda'dan ayrılıp buraya gelebilecektim. Nihayet on altı yaşında yola çıktım; bindiğim gemi o kadar yavaştı ki hiç varamayacağımızı sanmıştın, artık soyadım resmen Wheeler'dı. Ben hatırlamıyorum, doğru olduğunu da sanmıyorum, çünkü soyadımın değişmesiyle, resmen değişmesinden çok fiilen değişmesiyle ilgili olarak bir haksızlığa uğradığım duygusunu sonradan yaşadım, ama annemin dediğine göre mahkeme kararına benim rahat etmem için, hatta ben istediğim için başvurulmuş. Şu da var ki 1920'lerde, hatta 1930'larda her şey daha kolay ve doğaldı, birçok bakımdan insanlar şimdikinden daha özgürdü; devlet de yargı da şimdiki kadar müdahaleci değildi, insanların nefes alabilecek, hareket edebilecek alanları vardı, günümüzde böyle bir şey yok; velayet saplantımız eskiden yoktu, kabul edilmezdi de. Dolayısıyla resmi işlemler yapılmamış olsa da belki zamanla soyadım Wheeler olacaktı, kullanım ve alışkanlık ağır basacaktı; aynı şekilde Toby de bildiğim kadarıyla bu son derece özel meseleye herhangi bir resmi yetkili ya da yargıcın müdahalesi olmadan, sırf ebeveyninin kararıy-

la, annemin rızasıyla babasının yanına gidebilmişti. Ne olursa olsun, yasal olarak da Wheeler soyadını taşımaya o zaman başladım, hiçbir itirazım da yoktu. Mahkeme kararının sadece benimle ilgili olduğunu, Toby'yi kapsamadığını söylememe gerek yok (bir o eksikti), dört yıldır ondan neredeyse hiç haber almıyordum. Doğrudan ilişki kurmamıştı benimle, daha doğrusu ikimiz de böyle bir çaba göstermemiştik. Ara sıra annem aracılığıyla bazı muğlak haberler alıyordum, korkarım annem de daha ziyade babamızdan alıyordu haberlerini. Toby de aynı yoldan –ama tersinden– benden haber alıyor olmalıydı. Yine muğlak haberler. Kısacası ben 'Peter Rylands' olarak doğdum ve dokuz-on yaşına kadar, fahri olaraksa on altı yaşına kadar öyle kaldım. Ama o da bir süre boyunca, elbette arzusu hilafına, 'Toby Wheeler' oldu; Christchurch'teki okulumuzda bu yüzden, örneğin yoklama alınırken ne kadar acı çektiğini bilemezsin. Genellikle insana doğumunda verilen isim için söz konusu olmaz, ama Toby'nin doğumda verilmesinin yanı sıra ismini kazandığı, hak ettiği söylenebilir doğrusu." Wheeler'ın yüz ifadesi bir anda değişti; alaylı ya da mizahi bir yorumda bulunacağını tahmin ettim. "Üstelik Toby adından pek hoşlanmazdı, Wheeler dedemizin adıydı, şanssızlık, ona düşmüştü. Değişen soyadı değil de adı olsa eminim memnuniyetle kabul ederdi. O durumda belki ikimiz ayrılmazdık, kim bilir. İsminin ona *On İkinci Gece*'deki feci şövalyeyi, Sir Toby Belch'i hatırlattığını söylerdi, *belch*'in* anlamını biliyorsun, değil mi? Daha sonra yetişkinliğinde *Tristram Shandy*'yi okuduğunda Toby Amca sayesinde adıyla biraz barıştı." Ardından Wheeler, anlaşılan Wheeler ve Rylands konusundaki açıklamalarına son vermek ve konuyu bağlamak üzere devam etti: "Gördün işte. Söylemiştim. Sıradan bir hikâye. Boşanma. Bir isme bağlılık. Anneye bağlılık. Babaya bağlılık. Kopuş. Bir diğer isimden nefret. Anne nefreti. Dede nefreti. Baba nefreti." İki ayrı öznelliği, kendisininkiyle kardeşininkini karıştırıyordu. "Öyle esrarengiz bir yanı yok." O sırada kelimeleri ağır ağır söyleyişinden, hikâyeyi anlattıktan sonra benden bu sözlerine bir itiraz daha beklediği izlenimine kapıldım; ama beklediyse de duyamadı. Hikâyenin katiyen sıradan olmadığını kendisi de biliyordu mutlaka (iki tarafın o dramatik ayrılışı; Rylands'

* Geğirme. –*ç.n.*

ın bana sanki orada doğmuşçasına "Afrika'dan ilk kez ayrıldığımda" deyişi ve böylece ada da olsa farklı bir kıta olan Yeni Zelanda'daki ilk on-on bir yılını inkâr edişi); her ne kadar doğallıkla anlatmış olsa bile pekâlâ esrarengiz olduğunu da biliyor olmalıydı. Ayrıca muhtemelen sadece bir bölümünü anlatmıştı, esrarengiz olan kısmı değil de onu çevreleyen ya da bir ok gibi ona işaret eden bölümü.

"Peki sonra?" diye sordum. "Ne zaman karşılaştınız ilk kez?"

"İngiltere'deydik artık, çok daha sonra. Ben artık gerçekten Wheeler'dım, o da Rylands'dı. Sanırım şimdiki kişiliğimi edinmiştim, eğer kişiliğimi doğru tanıyorsam. Karşılaşmadık, ben arayıp buldum onu. Tam karşılaşma sayılmaz. Ama bu başka bir hikâye."

"Eminim öyledir," diye cevap verdim, belki istemeden de olsa biraz sabırsızlanarak; uykusuzluğum ara sıra kendini gösteriyordu; insan kendisiyle ilgili şeyler konusunda –sadece bir yorum bile olsa– beklemeyi pek beceremez. "Sözünüze tepki olarak sorduğum önceki sorunun cevabı da o hikâyenin bir yerlerinde gizli olsa gerek: Toby'ye göre ben ne bakımdan ikinize benziyor olabilirdim? Herhalde değişken adımdan dolayı demeyeceksiniz; biliyorsunuz siz de dahil olmak üzere bazı kişiler bana Jacobo diyor, ama Luisa ve çok daha fazla kişi Jaime der, hatta beni Diego ya da Yago olarak bilenler de vardır. Burada, İngiltere'de Jack de var tabii. Seyrek rastlanan bir durum değil."

Wheeler benim hafif sabırsızlığımı fark etti, bu gibi şeyler dikkatinden kaçmazdı. Sabırsızlığımın onu eğlendirdiğini gördüm, ne rahatsız oluyor, ne de telaşlanıyordu.

"Mesela ben size Jack diyorum," dedi Bayan Berry çekinerek. "Umarım rahatsız olmuyorsunuzdur... Jack." Bu kez ismi tereddütle söylemişti.

"Hayır Mrs. Berry, katiyen."

"Peki sen kendini hangi adla tanıyorsun?" diye sordu Wheeler fırsattan yararlanıp.

Bir saniye bile düşünmem gerekmedi.

"Jacques. Çocukluğumda öğrendiğim, benimsediğim ad bu. Gerçi bana bu adla hitap eden annemden başka kimse olmadı neredeyse. Babam bile."

"İşte gördün mü?" dedi Wheeler yersiz bir kanıtlama tonunda. Kullandığı deyim *"There you are"*dı, başka bir çevirisini bulamıyo-

rum. "Ama hayır, Toby'nin değindiği bu değildi, benim de," diye ekledi ardından. "Seninle tanışmamızdan önce bana senden epeyce söz etmişti. Aslında bir bakıma bu yüzden tanıştık sayılır, merakımı uyandırmıştı. Senin belki de bizim gibi olduğun konusunda... Daha önce de söylemişti bunu, sonra, eski grubumuzdan laf açıldığı bir gün doğruladı. Ama sen artık burada yaşamıyordun o sırada, günün birinde kalmak üzere geleceğin de düşünülmüyordu. Merak etme, temelli kalacağını söylemek istemiyorum, er veya geç Madrid'e döneceğinden eminim, siz İspanyollar ülkenizden uzun süre uzakta kalmaya dayanamazsınız; bir Madridli olarak ülke özlemini en az çekenler arasında olsan da. Ama prensip olarak belirsiz bir süre kalmak üzere döndün, göreli çelişkinin kusuruna bakma; bu da yeterince dönmek sayılır. Dolayısıyla Toby'nin görüşü onun ölümünden sonra birden, nasıl desem, pratik açıdan da ilginç hale geldi. Özellikle ben de onun ölümünden sonra seni epeyce tanıyıp onunla aynı görüşü paylaştığım için (ne de olsa onun artık nüfuzu yok, ona baskı da yapılamaz). Gerçi görüşmelerimiz kesintili oldu ama ilişkimiz yıllardır sürüyor. Daha önce de söylediğim gibi Toby'nin edebi yargılarına pek güvenmezdim. Ama kişisel yargılarına, insanlar hakkındaki yargılarına, yorumlarına ve tahminlerine güvenirdim; insanları çözerdi, ruhlarını okurdu, sizin deyiminizle *las calaba*. Bu konuda nadiren yanılır, hemen hiç şaşmazdı. Neredeyse benim kadar iyiydi." Kısa, kasıtlı bir kahkaha koyuverdi, övünmüş gibi olmamak için. "Muhtemelen, çok başarılı olan dostumuz Tupra'dan da, onun o becerikli kızından da daha şaşmazdı; gerçi sizin döneminiz bizimki kadar zorlayıcı değil. O kız da İspanyol ya da yarı İspanyol, Tupra ondan çeşitli kereler bahsetti bana, ama adını bir türlü hatırlayamıyorum, zamanla grubun en iyi elemanı olacağını söylüyor, yeterince uzun süre elinde tutabilirse tabii; sorunlardan biri de bu, çoğu bıkıyor, çabuk bırakıyor. Toby neredeyse senin muhtemelen olduğun kadar şaşmazdı, her ne kadar sen daha az zorlu bir dönemde yaşıyor olsan da. Yani o öyle düşünüyordu. Senin kendisinden daha iyi olacağın, önce yeteneğinin bilincine varıp sonra da o bilinci bir yana bıraktığın ya da bu bilince sahip olan bizlerin yaptığı gibi ertelediğin takdirde onu aşabileceğin kanısındaydı. Başlangıçta bilinci ni süresiz ertelediğin takdirde: işte bir göreli çelişki daha. Ama doğrusunu istersen ben o mertebeye varacağından emin değilim."

"Peter, bahsettiğiniz grup nedir? Birkaç kere değindiniz," diyerek sorumu değiştirmeye çalıştım. Ama artık sabırsızlığım geçmişti; bir anlık bir refleksti o. Wheeler daha önce aceleci davrandıysa, kuşkusuz bunun tek nedeni benim uyanıp aşağı inmekte gecikmemdi, hesaba katmadığı bir şeydi bu; kendi düşündüğü programların ve zamanlamaların değişmesi onu rahatsız ediyor, canını sıkıyordu. Ama ben artık karşısındaydım, şimdi beni meraklandırmaktan, benim bekleyişimden zevk alıyordu; öngördüğü, belki hayalini kurduğu sunumu aceleye getirerek tadını kaçıracak değildi. Beklenebileceği gibi yeni soruma değil, nihayet eski soruma cevap verdi. Elbette gerçeği yarı yarıya söyledi, en fazla dörtte üçünü. Tamamını, daha önce de dediğim gibi, bilmiyordu muhtemelen. Belki de öyle bir şey yoktu.

"Toby bana, senin dostlarınla tanıdıklarının çoğu kez kendilerinin bile farkında olmadıkları, bilmedikleri kişilik özelliklerini, hatta temel özelliklerini, hem fiziksel hem manevi özelliklerini kavrama konusundaki özel yeteneğini daima takdir ettiğini, aynı zamanda bu yeteneğinden korktuğunu söylemişti. Hatta şöyle bir gördüğün, bir toplantıda ya da yemekte karşılaştığın, Taylor Enstitüsü'nün koridorlarında, merdivenlerinde bir-iki kez görüp konuşmamış olduğun kişiler için bile bunun geçerli olduğunu söylemişti. Sanıyorum gitmeden kısa bir süre önce onu güldürmek için kimi meslektaşlarımızın kısa portrelerini de kaleme almışsın, değil mi?"

Hayal meyal hatırlar gibi oldum. O kadar uzun zaman olmuştu ki silinip gitmişti. İnsan yazdığı şeyi okuduğu şeyden –eğer kendisine yazılmışsa– çok daha fazla unutur; gönderdiğini kendisine ulaşandan, söylediğini duyduğundan, yarattığı kırgınlığı kendi kırgınlığından daha çok unutur. Öyle olmadığını zannetsek de, ölülere ilişkin şeyler daha da çabuk silinir. O dönem Oxford'un İspanyolca bölümündeki meslektaşlarıma ait belki birkaç küçük anekdot, evet, kabataslak portreler hatırlıyordum; o sıralar yeni emekliye ayrılmış İngiliz edebiyatı profesörü olan Rylands onları iyi tanırdı, ama emekliye ayrılıncaya dek, yıllar boyunca onların, özellikle kıdemli olanların bölüm başkanı olmuş Wheeler kadar değil. Ansızın geçmişe yönelik bir utanç duydum, hatırlamaya çalışıyordum; belki eğlenceli, sevecen, ama azıcık fesatlık veya alay da içeren portrelerdi. Bu yüzden ilk anda inkâr etmek zorunda hissettim kendimi.

"Ben öyle bir şey hatırlamıyorum," dedim. "Hayır, kimsenin portresini yazdığımı sanmıyorum. Belki sözlü olarak tasvir etmişimdir, o olabilir. Her şeyden, herkesten çok söz ederdik."

"Estelle, dosyayı uzatır mısınız lütfen?" diye rica etti Wheeler Bayan Berry'den; o da doktorun tıbbi gereçlerini hazır bulunduran bir hemşire misali, hemen bir dosya çıkarıp uzattı. Bütün bu süre boyunca dosyayı bir hazine gibi kucağında tutmuştu herhalde. Wheeler dosyayı koluna, daha doğrusu koltukaltına sıkıştırdı. Ardından ayağa kalktı, "Bahçeye çıkalım biraz," dedi, "çimenlerin üzerinde yürüyelim. Biraz egzersiz yapmak iyi geliyor bana, ayrıca daha sonra öğle yemeği yemek istiyorsak, Mrs. Berry'nin masaya ihtiyacı olacaktır. Şu anda pek soğuk değil ama sen yine de kalın bir şeyler giy üstüne, bu ırmak sinsidir, insan farkına varmadan kemiklerine işler." Tekrar minerale dönüşmüş olan gözleriyle ciddi ve sakin bir ifadeyle (belki de temkinli, beni sözleriyle bağlarmış, ama korkutup kaçırmak da istemezmiş gibi) ekledi. "Bak Jacobo, Toby'ye göre sen insanların kendilerinin göremediği ya da genellikle görmediği yanlarını bile görmek gibi nadir rastlanan bir yeteneğe sahipsin. İnsanlar bunu görseler, görür gibi olsalar bile hemen görmeyi reddederler; çakan şimşek bir gözlerini kör eder, ondan sonra da artık sadece kör gözleriyle bakarlar kendilerine. Günümüzde bu son derece az bulunan bir yetenek, giderek de seyreliyor: insanları doğrudan, dolambaçsız, ahlaki kaygıları bir yana bırakarak, ne iyi niyetle ne kötü niyetle, kendini zorlamadan, nasıl desem, kendiliğinden, olayı büyütmeden görmek. Toby senin bu bakımdan bizim gibi olabileceğini düşünüyordu Jacobo, şimdi ben de onunla aynı fikirdeyim. Biz ikimiz bu şekilde görürdük, dolambaçsız, ahlaki kaygıları bir yana bırakarak, ne iyi niyetle ne kötü niyetle. Görürdük. Ve bunu başkalarının hizmetine sunduk. Ben hâlâ görmeye devam ediyorum."

Londra'da bir gece, önce izlendiğim, belki tehdit edildiğim hissine kapıldım, ardından da kendi kendimi korkuttuğumu düşündüm. İzlendiğim hissini yağmurun yaratmış olabileceğini düşündüm, yağmurda döşeme taşları üzerinde ayak sesleri sanki kıvılcım çakıyormuş ya da bir şey parlatılıyormuş gibi gelir kulağa, eski ayakkabı boyacıları gibi hızlı hızlı fırçalayarak; seri adımlarla yürürken yağmurluğumun pantolonuma sürtünmesi de olabilirdi sebep (sert rüzgârın kamçıladığı, önü açık yağmurluğumun sağa sola savrulan eteğinin sürtünmesi); belki de kendi şemsiyemin gölgesiydi (onu sürekli sırtımda, geçmeyen bir endişe gibi hissediyordum, şemsiyemi biraz eğik tutuyordum, hatta resmigeçitte tüfek ya da mızrakların taşındığı gibi omzuma yaslamıştım); veya belki rüzgârın etkisiyle şemsiyenin tellerinin gerilerek çıkardığı çok hafif gıcırtıydı. Çok yakından takip edildiğim duygusu yakamı bırakmıyordu; ara sıra hızlı, kesik kesik köpek adımları duyar gibi oluyordum; köpekler her zaman korlar üzerinde yürür, havaya çekilir gibidirler, on sekiz görünmez parmaklarını yere pek az değdirirler, sürekli zıplamak, havalanmak üzereymiş gibi görünürler. Tis tis tis, bana eşlik eden ses buydu, sürekli duyduğum, beni birkaç adımda bir arkama baktıran ses buydu; durmadan, yürüyüşümü yavaşlatmadan hızla boynumu döndürüyordum; şemsiye rüzgâr yüzünden işlevini yarı yarıya yerine getirebiliyordu; sabit bir hızda yürüyor, eve dönmek için acele ediyordum; adsız binada fazlasıyla uzun bir gün geçirmiştim ve Londra için geç bir saatti, gerçi Madrid için kesinlikle değildi (ama ben artık hiçbir zaman Madrid'de değildim); öğle yemeğinde sandviçten başka bir şey yememiştim, üzerin-

den çok saat ve çok daha fazla çehre geçmişti; bazılarını duran tren kompartımanından ya da ahşap kabinden, ama çoğunu videoda gözlemiş, seslerini, samimi ya da küstah, çekingen ya da sahte, kurnaz ya da farfara, şüpheli ya da arsız ses tonlarını işitmiş, daha doğrusu dikkatle dinlemiştim. Benden istenen kavrama, ayrıntılandırma çabası azalmamıştı, sürekli artabileceği izlenimine kapılıyordum; insan beklentileri ne kadar karşılarsa beklentiler o kadar artar, daha fazla incelik ve kesinlik talep edilir. Ta başından (belki Onbaşı Bonanza'dan) itibaren kendi sezgilerimden yola çıkarak uydurmuş olsam da, şimdi Tupra, Mulyran, Rendel ve Pérez Nuix'in beni sorumsuzluk ve kurmacaya bu denli zorlaması ya da teşvik etmesi bende bir gerginlik, bazı zamanlar neredeyse bir yürek daralması yaratıyordu; genellikle yorum ya da rapor adı verilen uydurma seansları sırasında değil de, öncesinde veya sonrasında. Günden güne ahlaki kaygılarımı yitirdiğimi ya da Sir Peter Wheeler'ın deyişiyle bilincimi ertelediğimi, bulandırdığımı, süresiz ertelediğimi fark ediyordum; bilincim bana eşlik etmeden giderek daha uzaklara, daha ihtiyatsızca atıldığımı da.

Yağmurlu bir gecede, neredeyse hiç kimsenin ve tek bir boş taksinin geçmediği sokaklarda –taksi bulma umudum kalmamıştı– kendi kendimi korkutmamın tuhaf sayılamayacağını düşündüm; sinirlerim gergindi, her ses beni irkiltiyordu: ses çıkaran ıslak ayakkabılarım; yağmurluğumun eteğinin düzensiz şaklamaları; çok sayıda meydana serpiştirilmiş, akşam vakti hüzünlenen anıtların yanından geçtiğimde, ışıklı yerlerde yağmurun dövdüğü şemsiyemin kubbesinin asfalta yansıyan görüntüsü; kendi hareketimin ve kasırgaya dönüşen gece rüzgârının ağustosböceği sesine benzeyen madeni sesi; belki gerçekten yolunu şaşırmış, benim göremediğim, ama sırf başka aday olmadığından –sokaklar boyunca kimseyle karşılaşmadığım oluyordu– ve yalnız olduğu fark edilip avlanmaktan korktuğundan bana aitmiş gibi yapıp beni izleyen bir köpeğin hafif adımları. Tis tis tis. Bütün kokularım ıslatılmış olarak geliyordu burnuma: nemli ipek, nemli deri, nemli yün, belki ayrıca terliyordum da, sabah sürdüğüm kolonyadan iz kalmamıştı muhtemelen. Tis tis tis, başımı çeviriyordum, ne bir insan ne başka bir şey, bir tek ensemdeki endişe ve tehdit duygusu –belki de sadece dikkatti– ritmik, sabit –bir, iki, üç, dört– adımlarıma sürekli eşlik ediyordu; sanki asıl işlevi çürük, gevşek bir miğfer ya da

kolda dengesiz durup sallanan, oynayan bir kalkan olan tüfek-şemsiyemle ya da mızrak-şemsiyemle sonu gelmeyen bir yürüyüşe çıkmıştım. "Kendi kendimin ıstırabı ve ateşiyim ben," diye düşünüyordum kendi kendimi korkuttuğuma kanaat getirdiğimde. "Öyle olmalıyım."

Hayır, tuhaf değildi. Günlerini hüküm vererek, tahmin yürüterek, hatta teşhis koyarak –şimdilik kehanetten söz etmeyelim– birçok kez dayanaksız fikir yürüterek, pek az şey görmüş ya da hiçbir şey görmemiş olmasına rağmen gördüğü yolunda ısrar ederek –hatta görmüş gibi yaparak– garip vurgular ya da kararsızlıklar, kekelemeler ve ses titremeleri yakalama çabası içinde kulak kesilerek, gözlenen kişi çeşitli kelimeler arasında seçim yapabilecek kadar geniş bir kelime hazinesine sahip olduğunda (ki buna pek sık rastlanmaz, bazıları mümkün olan tek kelimeyi bile bulamaz, bu durumda onları yönlendirmek, kelimeyi önermek gerekir ve o zaman da kolayca manipülasyona kayılabilir) kelime seçimine dikkat ederek, kasıtlı olarak donuklaştırılmış bakışları, abartılı göz kırpışlarını, yalana hazırlanan dudağın bükülüşünü, çılgınca hırslı birinin çenesinin titreyişini kaçırmamak için gözlerini dört açarak, çehreleri artık canlı, hareket halindeki birer çehre olmaktan çıkıp birer resme dönüşünceye kadar ya da uyuyan birini, bir ölüyü seyreder veya geçmişi görür gibi didik didik inceleyerek geçiren kişi, görevi güvenmemek olan kişi sonunda her şeyi şüpheci, güvensiz, yorumlayıcı bir gözle görmeye başlar; görünüşle, aşikâr ve dolambaçsız olanla uyuşmayan, daha doğrusu var olanla uyuşmayan bir gözle. Ve o zaman yüzeyde ya da ilk anda var olan şeyin bazen her şey de olabileceğini, satır arası, hile, sır olmayabileceğini, bazı insanların sırf nasıl gizleyeceklerini, hatta gizleme diye bir kavramı ve uygulamasını bilmediklerinden gizlemediklerini kolaylıkla unutur.

Görevimi aylardır neredeyse her gün yerine getiriyordum; adsız binaya hiç gitmediğim gün pek enderdi; kısa bir süreliğine, sırf çözümlediğim ya da anladığım şeyle ilgili rapor vermek, daha önce evde verdiğim kararı bildirmek için bile olsa mutlaka çağrılıyordum. Tipik cüret (belki de küstahlık) sürecinde epey yol katetmiştim. İnsan başlangıçta sık sık "Bilmiyorum", "Fikrim yok" der; mümkün olduğunca yumuşatmak, sağlama almak için "Olabilir", "Tahminimce...", "Emin değilim ama...", "Mümkün görünüyor", "Belki öyle", "Belki

değil", "Zayıf ihtimal", "Bir ihtimal", "Galiba", "Fazla ileri gitmiş olmayayım ama...", "Aşırı tahmin yürütüyorum ama...", "*Perhaps* – Belki", "*It might well be* – Pekâlâ olabilir", eski deyimiyle "*Methinks* – Kanımca", Amerikalıların deyişiyle "*I daresay* – Bana öyle geliyor ki" der, her iki dilde de bol bol nüans vardır. Evet, insan dilde doğrulamalardan kaçınır, zihninden kesin yargıları kovar, çünkü birinin diğerini izlediğini bilir, neredeyse eşzamanlıdırlar, arada neredeyse fark yoktur, düşünceyle konuşma birbirine aşırı derecede bulaşır. Bu başlangıçta böyledir. Ama kısa sürede insan cesaret kazanmaya başlar; yan bir bakış ya da belirli bir muhatabı olmayan, nötr bir tonda söylenmiş, ama kendine yöneldiğini anladığı, kendine mal ettiği bir yorumla tebrik edildiğini ya da kınandığını hisseder. "Bilmiyorum" un pek hoşa gitmediğini, kendini tutmanın takdir edilmediğini, belirsizliklerin birer hayal kırıklığı olarak yaşandığını ve nezakete kulak asılmadığını fark eder; aşırı güvensizlik ve ihtiyatın işe yaramadığını ve üzerinde durulmadığını, şüphenin şüpheli olan konusunda bile ikna edici olmadığını, ölçülülüğün neredeyse fiyasko olduğunu fark eder; "Belki"yle "Bir ihtimal"e, girişimin ya da grubun iyiliği için, onca cüretine rağmen grubun intihar etmesi istenmediğinden tahammül edildiğini, ama bunların asla heyecan ve tutku, hatta takdir yaratmadığını, korkaklık ya da zayıflık olarak algılandığını fark eder. Cesaret kazandıkça sorular artar, kendisine daha fazla beceri atfedilir, bilinebilir olanın sınırları hep yok olmak üzeredir ve günün birinde görünmez olanı görmesinin, doğrulanamaz olanı bilmesinin, artık muhtemel, hatta sadece mümkün olana değil, bilinmeyene ve anlaşılmaz olana cevap vermesinin beklendiğini görür.

Meselenin en çarpıcı, tehlikeli yanı, insanın kendisinin de giderek cevabı görebileceğini, anlayabileceğini, öğrenebileceğini, bilebileceğini ve dolayısıyla söylemeye cesaret edebileceğini hissetmesidir. Cüret hiçbir zaman hareketsiz değildir, azalır ya da artar, yayılır ya da toplanır, kaçınır ya da zorlar ve bazen de çok büyük bir aksiliğin ardından yok olur. Ama eğer varsa hareketlidir, hiçbir zaman sabitleşmez, tatmin olmaz, durağan değildir katiyen. En baskın eğilimi de, doğrudan, hoyratça durdurulmadığı, kesilmediği ya da sistematik biçimde geri çekilmek zorunda bırakılmadığı takdirde, sınırsız artıştır. Genişlediği dönemde bir algı kızışması ya da sarhoşluğu yaşanır; ör-

neğin insan keyfiliği keyfilik olarak görmemeye başlar, hükümlerini ve vizyonlarını öznel olmakla birlikte (kötünün iyisi, başka çare yoktur) sağlam ölçütlere dayandırdığını düşünür; ve öyle bir an gelir ki isabetin pek önemi kalmaz, özellikle de benim yaptığım işte isabet nadiren doğrulanabildiği için; doğrulanıyor olsa da genellikle bana iletilmediği kesindi. Orada bulunmaya devam edişimden ve çalışmayı sürdürmemi –bürokratik ve gülünç sayılabilecek biçimde– istemeye devam etmelerinden, işime son verilmemesinden, isabet yüzdemin fena olmadığı sonucunu çıkarıyordum, ama bir yandan da ara sıra bunun belirlenip belirlenemeyeceğinden ve eğer belirlenebiliyorsa birilerinin zahmet edip ölçtüğünden kuşkuya düşüyordum. Ben fikirlerimi, hükümlerimi, önyargılarımı ve yargılarımı savuruyordum; ya okunuyor ya dinleniyordu; bana somut sorular soruluyordu, onlara genişleterek, referanslar göstererek, ayrıntılandırarak, kesinleştirerek ya da özetleyerek cevap veriyordum ve mecburen hep fazla ileri gidiyordum. Daha sonra bütün bu cevaplarla ne yapıldığını, bir sonuç çıkarılıp çıkarılmadığını, bunların yararlı olup olmadığını, uygulamada bir etkisi olup olmadığını, sırf arşive malzeme mi olduğunu, fiilen birilerinin lehine ya da aleyhine hareket edip etmediğimi bilmiyordum; sonrası yoktu, sonradan bana bir bilgi verilmiyordu, her şey –en azından benim için– benim konuşmalarımın hâkim olduğu, ardından kısa bir sorgulamanın ya da diyaloğun geldiği o ilk eylemde bitiyordu; benim gözümde ikinci, üçüncü ya da dördüncü bir eylem olmaması, işin tamamını (ki gündelik hayatta en önemli olan şeydir) ciddiye alınacak fazla bir yanı olmayan bir oyun, varsayımlara dayalı bahisler, uydurma ve kavrayış egzersizi seansları haline getiriyordu. Dolayısıyla uzun zaman boyunca herhangi birine zarar verebileceğim fikri hayalimden bile geçmedi.

Venezuela'da Hugo Chávez'e karşı darbe gerçekleştiğinde, darbede dolaylı bir rol oynamış olup olmadığımızı merak ettim ister istemez; başlangıçtaki görünür başarısında, sonraki gülünç fiyaskoda (görünüşe bakılırsa kararlılık eksikliği vardı) ve sonuçta karmaşada. Televizyondaki görüntüleri General Ponderosa'yı ya da gerçek adı her neyse onu yakalamak için dikkatle izledim ama ona rastlamadım, belki darbede rol almamıştı. Belki darbe Tupra finansman ve destek sağlanmaması yolunda tavsiyede bulunduğu için fiyaskoyla sonuç-

lanmıştı, kim bilir. Tupra'nın karşısında tamamen sessiz kalmayı başaramadım:

"Venezuela'da olanları gördünüz mü?" diye sordum bir sabah, odasına girer girmez.

"Evet, gördüm," diye cevap verdi, o gün Venezuelalı sivil askere bizim telefon numaramızın kendisinde bulunmadığını, ama onunkinin bizde bulunduğunu doğrularken kullandığı ses tonuyla. Bu onun belirleyici tonuydu, belki de belirleyen demek gerekir. Israr edip etmemek konusunda kararsız olduğumu fark edince ekledi: "Başka bir şey var mıydı Jack?"

"Başka bir şey yok Mr. Tupra."

Hayır, isabet kaydettiğimde de kaydetmediğimde de bana bildirilmiyordu.

"Belki fazla ileriye gitmek olacak ama..." "Yanılıyor olabilirim, buna rağmen..." Bütün kapıları sonunda ardına kadar açan, bu "ama" ve "buna rağmen"dir; çok geçmeden, kullandığımız sözel kalıpların kendileri küstahlığımızı ele verir: "Bu adamın en ufak bir aksilikte taraf değiştireceğine kalıbımı basarım; hem de kaç kere gerekirse o kadar taraf değiştirir; tek sorunu, gözle görülür namertliği yüzünden hiçbir tarafın onu kabul etmemesi olur," dersiniz, daha yarım saat öncesine kadar hayatınızda görmediğiniz, o anda da sahte pencereden -ya da sahte oval aynadan seyrettiğiniz –keli parlayan, gözlüğü kirli– bürokratik çehreyle ilgili olarak; ruh haliniz üstünlükle savunmasızlığın karışımıdır (her an sizi aldatmaya çalıştıklarını düşünmenin savunmasızlığı; gizli gizli seyretmenin, göz göze gelme tehlikesi olmadan her şeyi görmenin üstünlüğü).

"Bu kadın önemsenmeye takmış kafasını, sırf dikkat çekmek için en abuk yalanları uydurabilir, ayrıca her canlının karşısında, her koşulda gösteriş yapma ihtiyacı duyuyor; sırf zahmetine değecek, yarar sağlayabileceği insanlar karşısında değil, kuaförünün, manavın, hatta kedinin karşısında bile. Çabasının dozunu ayarlamayı, seyircisini seçmeyi bile bilmiyor; ayrım yapamaz halde, kimseye pek bir faydası olmaz," diyor Tupra ünlü bir kadın oyuncuyu videoda seyrederken –saçları güzel ama çenesi çok gergin, taşlaşmış; kendi kibriyle büyülenmiş– ve hepimiz Tupra'nm haklı olduğunu, neredeyse her zamanki gibi isabet kaydettiğini biliyoruz; oysa iddialarını destekleyecek

–nasıl desem– tanımlanabilir tek bir yargı unsuru yok.

"Bu adamın ilkeleri var, hayatta rüşvet almayacağına her iddiaya girerim. Daha doğrusu ilke bile değil, o kadar hırssız bir adam ve her şeyi o kadar küçümsüyor ki, pohpohlansa da, ödüllendirilse de işine gelmeyen, en azından kendisini eğlendirmeyen bir duruşu benimsemez. Buna ancak tehdit söker, çünkü korkabilir, fiziksel korkudan söz ediyorum, hayatında tokat bile yememiş, en azından ortaokulu bitirdikten sonra. En ufak bir şiddet karşısında çöker. Kesinlikle allak bullak olur. Daha ilk sıyrıkta, ilk acıda çözülür. Bu tür bir tehlikeden kaçınıldığı sürece kimi durumlarda işe yarayabilir," diyor Rendel, elli yaşlarında, genç görünen, hoş bir romancıyla ilgili olarak –yüz hatları keskin, cin gibi, ses tonu sakin, Mulyran'a göre hafif bir Hampshire aksam var, yuvarlak gözlüklü, konuşması kesinlikle tumturaklı değil– fazlasıyla yakın çekim, ellerinin bir an olsun görülmediği bir röportajı seyredip dinledikten sonra; Rendel haklı gibi geliyor bize; romancı tutumuyla da, söylediklerivle de mert bir adam, ama en ufak bir şiddet karşısında korkaklaşabilir, çünkü şiddeti gündelik gerçekliğiyle hayal etmesi bile mümkün değil; şiddetten bahsedebiliyor, çünkü onu soyut bir şey olarak görüyor. Tıpkı izlediğimiz filmdeki gibi, şiddet karşısında kendini savunacak elleri olmaz.

"Bu adamla sokakta karşıdan karşıya bile geçmem ben; sinirli, kendinden geçmiş bir haline denk düşerim, geçen arabanın altına iter beni. Sağı solu belli olmaz bunun, sabırsız; bir imparatorluk kurmayı bırakın, bir büroda insanlara emir verebilmesi, bir iş kurabilmiş olması, hele hele başarılı olması anlaşılır gibi değil. Akşam vakti yolda gelen geçene saldırmak, kıyasıya adam dövmek için doğmuş sanki, cinnet geçiren bir kiralık katil. Adam sinir yumağı, beklemeyi bilmiyor, dinlemiyor, anlatılanlarla asla ilgilenmiyor, beş dakika bile tek başına kalamaz, ama arkadaşlık istediğinden değil, seyircisiz kalamadığından. Çabucak parlayan bir tip olsa gerek, eline koluna hâkim olamıyordur; hele o ses, gece gündüz personeline, çocuklarına, iki eski karısına ve altı metresine (yedi de olabilir, belli değil) bağırıp çağırıyordur mutlaka. İşadamı ya da patron olmasına akıl sır erdiremiyorum, olsa olsa Soho'da her gün kapanma tehdidiyle karşı karşıya olan bir batakhanenin patronu olabilir. Bu durumu bir tek şekilde açıklayabilirim: Adam etrafa terör saçıyor ve o kadar hiperaktif ki sayısız

proje ve dalavere arasında bazıları tutuyor; muhtemelen –sırf tesadüf eseri– en kârlı olanları. Belki de burnu iyi koku alıyordur, ama o da telaşlı haliyle uyuşmaz, sebat ve sükûnet gerektirir; adam bu iki kelimenin anlamını bile bilmiyor; bir dirençle karşılaştığı, zahmet etmesi gerektiği anda o işi bırakır, bu şekilde zaman kazanıyor. Siyasette ne halt edebileceğini bilemiyorum, dediği gibi atılırsa şayet. Elbette rezalet çıkarıp hakaret yağdırmaktan başka. Seçmenlere demek istiyorum, bu adam ilk eleştiri karşısında potansiyel seçmenlerine hakaret eder, en ufak bir sürçmede sövüp sayar," diyor Mulyran, çeşitli faaliyetler sırasında –spor, hayır işleri, kraliyet törenleri, balona binmek üzereyken, Ascot yarışlarında, Epsom derbisinde bütün o gülünç aksesuarlarla, bir müzik şirketiyle sözleşme imzalarken, bir Amerikan film-fuar şirketiyle sözleşme imzalarken, Oxford Üniversitesi'nde renkli togaların giyildiği egzotik bir törende (belki özel bir törendi, orada hiç böyle bir şey görmemiştim), başbakanla ve çeşitli bakanlarla, sırf birinin eşi olduğu için asalet unvanı verilen biriyle el sıkışırken, galalarda, açılışlarda, konserlerde, balolarda, biraz aristokratik toplantılarda, gösterişli, bol seyirci çeken, *performansa* yatkın, alkış toplayan bütün sanat dallarında yeteneklere hamilik ederken– yapılmış çekimlerin hemen hepsinde gülümserken görülen bir multimilyonerle ilgili olarak; bütün röportaj filmlerinde ve belgesellerde gülümsediği ve memnun göründüğü halde –saç çizgisi epeyce gerilemiş olmakla birlikte geniş görünmeyen, yatay, basık bir alın; iri, çok sağlam, neredeyse at dişine benzer dişler; tuhaf bir bronz ten; ensenin üst kısmında, hatta altında adeta avam köklerinin ipucu olan kıllar; her duruma uygun, ama hepsi eğreti, hatta kiralanmış gibi görünen kıyafetler; hapsedilmiş, geliştirilmiş ve öfkeli, sanki kendi kendisiyle çatışan bir beden– hepimiz Mulyran'ın doğru tahminlerde bulunduğu kanısındayız; etrafında kameralar olmadığından emin olduğu anda multimilyoneri yardakçılarını tokatlarken (ve elbette personeline havlarken) hayal etmekte hiç zorluk çekmiyoruz.

"Bu kadının çok şey bildiğinden ya da gördüğünden ve anlatmamaya karar verdiğinden eminim. Onun sorunu, hatta azabı, şahit olduğu ya da bildiği vahim şeylerin ve susmaya ant içtiğinin sürekli bilincinde olması. Bu kararı günün birinde vermiş, ama kararı vermesi ne kadar zor olsa da sonrasında rahatlamış değil. O andan itibaren en

azından ne istediğini daha doğrusu ne istemediğini bilmenin verdiği göreli huzuru bulabilmiş değil; o olayları ya da bilgileri zihninin bir köşesine atabilmiş, bastırabilmiş, onlara yavaş yavaş rüyaların yoğunluğunu, şeklini kazandırabilmiş değil; birçok insan başlarına gelen korkunç şeylerin ve hayal kırıklığının anısıyla yaşamayı bu şekilde başarır; zaman zaman gerçekte var olduklarından şüphe ederek, onları bulandırarak, üst üste yığılan yılların dumanıyla sarmalayıp uzaklaştırarak. Bu kadın aksine sürekli onu düşünüyor, bütün canlılığıyla, yalnız olanları ya da öğrendiklerini değil, susması gerektiğini ya da susmak istediğini de düşünüyor. Verdiği sözden vazgeçme güdüsüne kapıldığından değil (onu ancak içinden, kendi kendine söyleyebilir); kararını sürekli geçici bir karar gibi gördüğünden değil; kararını değiştirmeyi düşündüğünden, geceleri uyumayıp yeniden tarttığından değil. Bence kararı nihai, hatta sıkıştırılsam nihaiden de öte diyebilirim, çünkü bir uzlaşmaya tabi değil. Ama sanki kararı daha dün almış gibi; hep daha dün almış gibi. Sonsuza dek yeni olan ve eskimeyen bir şeyin güçlü etkisi altında sanki; oysa muhtemelen bunların hepsi geçmişte kalmış şeyler, hem olanlar hem de asla açığa çıkmaması, en azından onun tarafından açığa çıkarılmaması yönündeki ilk arzusu. Mesleğiyle ilgili olaylardan bahsetmiyorum, ki sır olarak sakladığı bu tür olaylar da vardır; ben kişisel hayatından bahsediyorum: onu etkilemiş olan ve her gün etkilemeye devam eden ya da yaralayan, hasta eden, her gece yatmaya hazırlanırken ateşini yükselten olaylardan. Sürekli olarak, 'Benden çıkmayacak, bunların hiçbiri benim yüzümden bilinmeyecek,' diye düşünüyor olmalı, sanki bu eski deneyimler derisinin altında zonklarmışçasına. Sanki hâlâ varoluşunun çekirdeği, en çok dikkat edilmesi gereken şey o olaylarmışçasına; uyandığında onu karşılayan onlar, uyumadan son vedalaştığı onlar olsa gerek. Bununla birlikte, karıştırmamak gerekir: Bu bir saplantı değil katiyen; gündelik hayatında çevik, enerjik bir kadın o; ayrıca açık bir insan, hınçlı değil. Bu farklı bir şey: kendi hikâyesine sadakat. Bu kadın birçok kişiye çok değerli hizmetlerde bulunabilir, sır saklamak için ideal biri, ayrıca sırları yönetmek ya da dağıtmak için de, bu konuda tam olarak güvenilebilir kendisine, çünkü sürekli uyanık ve onun gözünde hiçbir şey canlılığından, varlığından bir şey kaybetmiyor. Sakladığı sır zamanla kendisinden uzaklaşsa da silikleşmi-

yor, başkalarının verdiği sırları da aynı şekilde saklar. Tek bir ayrıntıyı unutmuyor. Roller dağıtıldıktan sonra kimin bildiğini, kimin bilmediğini asla unutmaz. Eminim kürsüsünün önünden gelip geçmiş bütün çehreleri, bütün isimleri hatırlıyordur," diyor genç Pérez Nuix, orta yaşlı, huzurlu ve neşeli bir yüzü olan bir kadın yargıçla ilgili olarak; Tupra'yla Mulyran ona saygılı ve dolambaçlı sorular sorarken biz ikimiz de kabinden gözlüyoruz; görüşme öğleden sonraysa hanımlara mutlaka çay ikram ediliyor, eğer konumları ya da duruşları itibarıyla gerçekten birer hanımefendi iseler; kodamanlar ve somut bir konuda çok nüfuzlu olabilecek kişiler haricinde erkeklere çay ikram edilmiyor, olsa olsa bir sigara (ama asla firavunlulardan değil), istisnai olarak da, aperitif saatiyse ve görüşme uzuyorsa bir vermut ya da bira (rafların arasına gizlenmiş bir minibar var); yargıcın sakin tutumuna ve neşeli yüz ifadesine –insanı rahat ettiren gülümsemesine; çok beyaz ama sağlıklı tenine; son derece açık mavi olmalarına rağmen canlı ve fıldır fıldır gözlerine; gözlerini çevreleyen, derin ve yüzüne çok yakışan, belli ki çocukluğundan beri var olan mor halkalara; samimiyeti engellemeyen ama her türlü yaltaklanmadan uzak bir kibarlığın da sezildiği cömert ve kolay gülüşüne; uygunsuz yaşma rağmen Tupra'nın, onun gençliğini görebildiği ya da sezebildiği için ona duyduğu arzunun (belki teorik, geriye dönük ya da hayali bir arzu) bilincinde olmasına, bunu eğlenceli bulmasına ve artık genç olmayan biri sıfatıyla kendisinin de o gençliği görüp ondan hoşlanmasına ve gençleşmesine– karşın, genç Nuix'i dinlerken bütün yorumları ve tasvirleri bana makul geliyor, çünkü gerçekten bu yargıçta önemli bir sırrı bilmenin ve asla paylaşmamaya ant içmiş olmanın kazandırdığı heyecana ya da canlılığa benzer bir şey görüyorum.

Elbette ikimiz kabinde izleyerek not alırken genç Nuix bu şekilde konuşmuyor, bu kadar aralıksız ve düzgün konuşmuyor (ben söylediklerini şimdi bir düzene, sıraya sokuyorum, bir şeyi aktarırken hepimizin yaptığı gibi; ayrıca daha sonra sunduğu yazılı raporla da tamamlıyorum); izlerken masanın karşı tarafından tek cümlelik yorumlar yapıyor; diğerleri bizim nerede olduğumuzu gayet iyi bildikleri halde bizi ne görüyorlar ne de duyuyorlar; burada bizi görevlendiren de bizzat Tupra. Onu dinlerken, Wheeler'ın o pazar günü Tupra'dan aktardığı sözleri hatırlıyorum – yalnızca Nuix bu yargıcı, Yargıç

Walton'ı yorumlarken değil, her fırsatta hatırlıyorum: "Zamanla grubun en iyi elemanı olacağını söylüyor, yeterince uzun süre elinde tutabilirse tabii"; her hatırladığımda da onun şimdiden beşimiz arasında en titiz, en yetenekli, en çok tehlikeyi göze alan ve en derinlemesine görenimiz olabileceğini düşünüyorum; genç Pérez Nuix, babası İspanyol annesi İngiliz, Londra'da büyümüş ama babasının ülkesini benim kadar yakından tanıyor (yirmi küsur yıldır her yazı orada boşuna geçirmemiş), benden farklı olarak tam anlamıyla ikidilli; bende konuşmaya başladığımda ilk konuştuğum dil hâkim, tıpkı Jacques'ın benim için daima esas ad, en başta duyduğum, bana en çok seslenen insanın kullandığı ad olduğu gibi. Bu genç kızın da gülümsemesi insanı rahatlatıyor, gülüşü cömert ve kolay, onun da gözleri çok canlı ve fıldır fıldır, üstelik kahverengi oldukları ve muhtemelen henüz kurtulamadığı yapışkan görüntülerle ağırlaşmadıkları için daha da canlı. Yirmi beş yaşında olsa gerek, belki yirmi yedi ya da yirmi dört; masanın başında karşılıklı otururken ya da başka bir durumda bakışlarımız karşılaştığında, Luisa'yla çocukların bulanıklaştığını fark ediyorum, oysa diğer zamanlarda, o kadar uzakta olmalarına rağmen çok netler; üstelik çocukların yüzleri çok değişken olduğundan hiçbir zaman tek ve sabit bir görüntüleri olmadığı halde; İngiltere'ye getirdiğim son çekilmiş fotoğraflarındaki yüzlerinin giderek yerleştiğini veya hâkim olduğunu fark ediyorum; ben de her iyi ya da kötü baba gibi fotoğraflarını cüzdanımda taşıyorum, üstelik bakıyorum da onlara. Genç Nuix'in aramızdaki yaş farkına rağmen beni diskalifiye etmediğini de fark ediyorum, belki de diskalifiye etmeyebileceğini demem gerekir, çünkü Tupra'yla arasında, o sırada ya da geçmişte cinsel bir bağ olduğu fikrini kafamdan atamıyorum; gerçi bunu kesin kanıtlayan bir işaret yok, birbirlerine karşı saygılı ve esprililer, karşılıklı bir babacanlık da var aralarında, belki en belirgin işaret de bu. (Ama bu fikri kafamdan atamıyorum, Tupra'yla rekabet edilemeyeceğini de biliyorum.) Beni diskalifiye etmiyor ya da etmeyebilir ya da etmeyebilirdi yorumumu gözlerinde okuyorum, birkaç yıldır başka kadınların da gözlerinde yanılmadan gördüğüm gibi (insan gençken daha miyoptur, daha astigmattır ve daha presbittir, hepsi bir arada ve aynı anda); ayrıca genellikle benimle biraz konuşmak üzere, yani selamlamanın, kısa bir soru sormanın ya da cevap vermenin haricinde sohbet etmek

üzere yanıma gelmeden, belki çekingenlikten, belki de utanmaktan korktuğundan, önce topladığı enerjide soluyorum, işitiyorum; hız kazanıyormuş gibi ya da sanki ilk cümlesini (gariptir, ilk cümlesi hiçbir zaman kısa bir cümle olmuyor) söylemeden önce zihninde tasarlarmış, baştan sona kurup ezberlermiş gibi. İnsan yabancı dilde konuşurken bunu sık sık yapar, ama bu genç kızla ben, yalnız olduğumuzda ya da başkaları uzağımızda olduğunda, onun da dili olan İspanyolcaya dönüyoruz.

Bir sabah, aslında en çok utanması gereken bir durumda utanmayınca bundan hiç kuşkum kalmadı. Bana adsız binanın anahtarlarını vermişlerdi, o sabah binaya, bizim kata ilk gelen olduğumu (sabah çok erken uyanıp bir daha uyuyamayınca güne gerçek anlamda başlamak ve yazmakta olduğum bir raporu tamamlamak üzere evden çıkmıştım), dolayısıyla kapıyı da ilk benim açtığımı zannederek (geceleri kilitlenen kapı hâlâ kilitliydi) içeri girdiğimde, odalardan birinden sesler ve hafif bir mırıltı geldiğini duyunca şaşırdım; odanın kapısını sertçe olmasa da bir hamlede açtım, kafamda içerideki davetsiz misafiri, erkenci casusu, kaçamak hırsızı gafil avlamak ve böylece, her ne kadar mırıldanmalarıyla sakin bir tavır sergilese de, kavga etmek gerekirse avantaj sağlamak gibi belirsiz bir fikirle. Ve kapıyı açınca onu gördüm, genç Nuix'i; masanın önünde ayaktaydı, belden yukarısı çıplaktı ve tam o anda bir kolunu havaya kaldırmış, elindeki havluyla koltukaltını kurulamaktaydı. Altında dar bir etek vardı; bir gün önce giydiği etekti, her gün ne giydiğine dikkat ederim. Bu görüntü beni o kadar şaşırttı ki (belki de o kadar şaşırtmadı, hatta hiç şaşırtmadı: Mırıltının bir kadın sesi olduğunu anlamıştım), yapmam gereken şeyi yapmadım, yani alelacele bir özür geveleyip elbette kendim dışarıda kalarak kapıyı kapatmadım. Birkaç saniye sürdü sadece, ama yüzümde sanıyorum soru, takdir ve sahte utanma arası (yani kesinlikle aptalca) bir ifadeyle onu seyrederek o birkaç saniyenin geçmesine izin verdim (bir, iki, üç, dört ve beş), sonra da tamamen nötr bir ifadeyle, sanki o da benim kadar ya da aşağı yukarı benim kadar (benim yağmurluğum üstümdeydi hâlâ) giyinikmiş gibi, "Günaydın," dedim. Sanırım bir bakıma sanki bir şey yokmuş, onu görmezmiş gibi davranmıştım; ama böyle davranmama, genç Nuix'in de aynı şekilde, sanki bir şey yokmuş gibi davranması da yardımcı olmuş-

tu – ya da ben öyle düşünmek istiyorum. Dışarı çıkmadan önce kapıyı açık tuttuğum o birkaç saniye boyunca korkarak, utanarak, en azından irkilerek önünü örtmediği gibi (havluyla kolaylıkla örtebilirdi oysa), tamamen kıpırtısız kaldı, tıpkı bir videoda dondurulan görüntü gibi, odaya girdiğimde onu gördüğüm pozisyonu hiç değiştirmeden, soran ama kesinlikle aptalca olmayan ve ne sahte ne de gerçek utanmadan iz taşımayan bir ifadeyle bana baktı. Yani tek yaptığı, hareketini ve mırıldanmayı kesmek oldu; havluyu sürterek kurulanıyordu, devam etmedi, havlu koltukaltının hizasında kaldı. Bu duruşuyla çıplaklığını örtmediği gibi (refleks olarak bile örtünmemişti), kolunu havada tutarak koltukaltını seyretmeme de imkân veriyordu; çıplak bir kadın koltukaltını gösterdiğinde, birini ya da ikisini açtığında, sanki çıplaklığını daha da artırmış olur. Elbette temiz, pürüzsüz, tahmin ettiğime göre yeni yıkanmış, tabii ki tıraş edilmiş bir koltukaltıydı; erkeklerin ya da çoğu erkeğin geleneksel zevkine tuhaf bir protesto olarak kimi kadınların günümüzde ısrarla koruduğu o ürkütücü çalılık yoktu. "Günaydın," dedi o da aynı nötr tonda. Birkaç saniye sürdü (beş, altı, yedi, sekiz ve dokuz), ama bu saniyeler boyunca sergilediğimiz sükûnet ve doğallık, karım Luisa'nın bir gece, oğlan doğduktan kısa bir süre sonra, soyunurken durup (üstü çıplaktı, göğüsleri lohusalıktan irileşmişti, yatmak üzereydi) yeni doğmuş bebeğimizle ilgili sorduğum saçma sorulara cevap verişini hatırlattı ("Sence bu oğlan çocukken, küçükken hep bizimle mi yaşayacak?"). Luisa soyunuyordu, bir elinde az önce çıkardığı çorap duruyordu hâlâ, öbür elinde de giyeceği gecelik vardı ("Tabii, ne saçma soru bu, başka kiminle yaşayacak?" Sonra da eklemişti: "Bize bir şey olmazsa"); genç Nuix'in ise bir elinde örtünmek için kullanmayı düşünmediği ve kullanmadığı havlu vardı, öbür eli boştu, havadaydı, antik bir heykel gibi. İkisi de yarı çıplaktı ("Ne demek istiyorsun?" diye sormuştum o zaman Luisa'ya), ikisinin çıplaklığı hiç benzemiyordu (benim için demek istiyorum, çünkü nesnel olarak fiili bir benzerlik vardı); karımın çıplaklığı benim için tanıdıktı, hatta alışılmıştı, gerçi bu kesinlikle kayıtsız kaldığım anlamına gelmiyordu, o ailevi, kısacık anda bile irileşmiş göğüslerine bakmıştım, ama hiçbir şey yokmuş gibi konuşmaya devam etmemiz, bu yüzden konuşmamızı bölmememiz normaldi ("Kötü bir şey olmazsa yani," diye cevap vermişti Luisa); buna karşı-

lık genç iş arkadaşımın çıplaklığı yeniydi, beklenmedikti, bilinmedikti, kesinlikle öngörülmemişti, hatta hak edilmemiş ve benim açımdan kaçamaktı, bir yanlış anlaşılma ya da tedbirsizliğin sonucuydu, dolayısıyla onun çıplaklığına başka türlü baktım, utanmazca ya da şehvetle değil ama hem keşfetmeye hem ezberlemeye çalışan bir dikkatle, çağımızın görünürde perdeli gözleriyle, bulunduğumuz ülkede –bakmayan bakışın ya da bakan bakmayışın geliştirilip mükemmelliğe ulaştırıldığı, Tupra haricinde bu kuralın dışına çıkan ya da ondan paçayı kurtaran neredeyse kimseye rastlamadığım İngiltere'de– öteden beri geçerli olmuş bakışlarla; o da benim o şekilde, bakmadan bakmama izin verdi, engellemeye çalışmadı, ama gözlerinde ya da davranışında bir utanmazlık ya da teşhircilik yoktu; konuştuğunda, benim beklemediğim, gereği de olmayan ve o gün bana söylediği ilk cümle olmasına rağmen bu kez zihninde önceden kurmuş izlenimi uyandırmayan bir açıklama yaptığında ("Burada uyudum, pek de fazla uyumadım aslında, bütün gece çetrefilli bir raporla uğraştım"), sesi ve tonu gayet iyi bildiğim evlilik hayatının sesinden, ses tonundan pek de farklı değildi. Böylece birkaç saniye daha geçtikten sonra (dokuz, on, on bir ve on iki; "Öyle mi, rahatsız olma, ben de kendi raporumu bitirmek için erken geldim," diye cevap verdim, açıklamadan çok gecikmiş ve dolambaçlı bir özür mahiyetinde), nihayet kararlı, neredeyse sert bir hareketle kapıyı kapattım (kapının kolunu bırakmamıştım bu arada) ve bitişikteki kendi odama, Rendel'la paylaştığım odaya geçtim; o odasını Mulyran'la paylaşıyordu. Genç Nuix farklı bir kuşaktan dedim kendi kendime; muhtemelen yazları İspanya'da plajlarda ya da havuzlarda göğüsleri açıkta geziyordur, böyle görülmeye ve beğenilmeye alışıktır, utanma duygusu körelmiştir diye düşündüm. Ayrıca yurttaş olduğumuzu ve bunun da yurtdışında neredeyse akrabalıkla eşdeğer olduğunu düşündüm; tuhaf suç ortaklıkları, dayanışmalar yaratır, dayanaksız samimiyete yol açar, ortak yurtta hayalden geçirilmeyecek, neredeyse sapkın dostluklara ve aşklara sebep olur (De la Garza'yla, geri zekâlı Rafita'yla arkadaşlık gibi). Ama o, kuşkusuz İspanyol'dan çok İngiliz sayılırdı, bunu unutmamam gerekirdi. Zaten gayet iyi bildiğim gibi, bir kadın çıplak yakalandığında içgüdüsel olarak bile örtünmeye yeltenmiyorsa (striptizciler ve buna benzer kadınlar hariç, onlardan da tanıdıklarım oldu), onu çıplak ya-

kalayan ve seyreden kişiyi diskalifiye etmediği içindir ve bu, şu anda hayatta olan bütün kuşaklar için, en azından yetişkinler için geçerlidir. Kadının o kişiye bir çekim hissettiğini veya onu ille de arzuladığını söylemek istemiyorum, bu tür safiyane kuruntularım yok katiyen. Sadece diskalifiye etmediğini, dışlamadığını, en azından tamamen dışlamadığını söylemek istiyorum; ayrıca kendisi de bunu ancak o anda, o kişi tarafından çıplak yakalandığında ve örtünmemeye karar verdiğinde doğrular ya da fark eder muhtemelen, belki ortada bir karar da yoktur. Daha sonra düşündüğümde genç Nuix'in havaya kalkmış kolu bana bir heykeli hatırlatmadı; daha çok otobüste ya da metroda tepe askısına tutunuyormuş gibi canlandı gözümde. Ben kapıyı kapatıp onu ve geri kalanını vurgulayan pürüzsüz koltukaltını artık görmez olduğumda, hâlâ durduğu yerde asılıydı. Kolunu hemen indirmiş olmalı. Tamamı on iki saniye sürdü. O sırada saymadım, daha sonra, hatırlarken saydım.

O dönemde, yazılı raporlarda olduğu kadar sözlü raporlarda da, hatta Tupra'nm davet ettiği, birçok kez çağırttığı, tahminimce bazen de gelmelerini emrettiği etten kemikten kişilerin fotoğraf ve videolarını incelerken yapılan doğaçlama, görünürde sıradan yorumlarda bile sık sık kullanılan o terimlerin tam olarak ne anlama geldiğini bilmiyordum. Eğer ki biz başkalarının hesabına çalışıyorsak, bu işten kendimizin bir çıkarı yoksa, sadece görüş bildiriyor, fikir üretiyor ve hüküm veriyorsak, demek ki gözlediğimiz kişilerin "işe yarar" ya da "işe yaramaz" olması, "çok değerli hizmetler verebilir" ya da "hiçbir hizmet veremez" olması (ben de çok geçmeden bu terimleri kullanmaya başlamış ve tam anlamadan bu kavrama alışmıştım, pratik birçok eksikliği giderir, otomatik alışkanlık birçok şeyi gereksiz kılar), her vakada işi bize vermiş olanlar açısından, onların somut ihtiyaçları ve belirli soruşturmalarıyla sorunları bağlamında geçerliydi; bu soruşturmalar ve sorunlarsa, başlangıçta, Wheeler bana gerçek bir adı olmadığından, adlandırmadan adlandırmak için "grup" dediği ("Bu konuda kitaplar sana bilgi veremez," diye uyarmıştı beni, "kitaplarda arama, vaktini ve sabrını boşa harcamış olursun") grubun tarihçesini ya da tarih öncesini anlattığında zannettiğimden daha çeşitli olsa gerekti.

Vakaların kökenini ya da kaynağını genellikle bilmezdim, ona nadiren değinilirdi, ben de hepsinin ya da büyük çoğunluğunun İngiliz resmi dairelerinden, devlet ya da hükümet kuruluşlarından, yönetimden, bazılarının da (incelenen kişilerin uzak ya da tekrar tekrar karşılaşılan tabiiyetlerine bakılırsa) bunların dost ülkelerdeki ya da çıkar veya koşullar gereği müttefik olunan ülkelerdeki karşılıklarından geldiğini düşünme eğilimindeydim; ekranlarımızda boy gösteren Avustralyalıların, Yeni Zelandalıların, Kanadalıların, Mısırlıların, Suudi

-Arapların ve bilhassa Amerikalıların sayısı şaşırtıcı derecede kabarıktı. Söz konusu kişilerin bazılarının niçin gözetim ve yargıya tabi tutulduklarını da (hâkim duygu buydu: onları gözetim altında tuttuğumuz ve yargıladığımız duygusu) pek anlamazdım, özellikle de sonradan belirli bir alan, konu ya da özellikleriyle ilgili olarak bizlere soru sorulmadığında. Örneğin şu yargıç Walton. Ne Tupra ne Mulyran ne de Rendel, nöbetimin ardından onunla ilgili belirli hiçbir şey sormamıştı bana (belki onun kişiliğini gayet iyi kavramış olan genç Nuix'e sormuşlardı ama); bu kadar mükemmel, zeki ve sağlam görünen bir kadının gözlemlenmesinin, yorumlanmasının, deşifre edilmesinin, irdelenmesinin ya da gerçek yüzünün ortaya çıkarılmasının ne anlamı olabileceğini düşünemiyordum. Bazen de soruların niteliğinden hedefi aşağı yukarı çıkarabiliyor, Tupra'yı, Mulyran'ı, Rendel'ı, Nuix'i ya da daha büyük ihtimalle onlara işi veren ve onlardan yararlanan, yani bizlerden, sahip olduğumuz varsayılan yeteneğimizden ya da becerilerimizden, belki de sırf cüretimizden, sürekli artan, hep biraz daha ileri giden cüretimizden yararlanan üst ya da alt kuruluşların –müşterilerin– neyle ilgilendiği hakkında bir fikir edinebiliyordum.

Haftalar, daha sonra da aylar geçtikçe cevaplarımın yelpazesi genişliyor, utanmazlığım artıyordu.

"Sence bu kadın, aksine yemin etse ve hiçbir kanıt olmasa da sadakatsizlik ediyor mu?" diye soruyordu Mulyran, iyi giyimli, hafif kemerli burunlu, evlerinin salonunda kocasına karşı bunu inkâr eden bir kadınla ilgili olarak; ikisi bir kanepede, açık olan televizyonun karşısında oturuyorlardı; görüntüler muhtemelen gizli bir kamerayla çekilmişti, belki de kamerayı televizyona yerleştiren bizzat kocaydı (geniş suratlı, o anda olduğu gibi hiç yeri olmasa da gülümsemeye eğilimli bir adamdı); adam belki karısının sesinde samimiyeti samimiyetsizlikten ayıramadığı için bize danışmıştı; bazen alışkanlık ve birlikte yaşamak ses tonlarını düzleştirir, diyaloglara ve cevaplara bir ruhsuzluk ya da bir gevşeklik hâkim olur ve sonunda önemli olanla önemsiz olan, doğruyla yanlış aynı derecede vurgusuz ifade edilir.

"Evet, sadakatsiz olduğunu düşünüyorum," diye cevap veriyordum. "İnkâr ederken fazlasıyla pişkin, fazlasıyla akıcı, neredeyse alaycıydı. Adamın sorusuna aslında şaşırmadı, kopardığı yaygaraya rağmen. Soruya gücenmedi de. Ne zamandır bekliyordu bu soruyu, bu

yüzden de tepkisi hazırdı, kullanacağı kelimeleri neredeyse ezberlemiş, ses tonunun, el kol hareketlerinin provasını yapmıştı. Ayna karşısında olmasa bile zihninde. Hayal gücü daha önceden bütün bunlarla doluydu zaten, sadece harekete geçirmesi gerekti. Bu tatsız anın bir an önce gelmesini istiyordu neredeyse."

"Öyle düşünüyorsun. Düşünüyorsun. O kadar mı Jack? Yoksa emin misin?" diye ısrar ediyordu Mulyran, hepimizin bildiği şeyi –kendi yapmadığı, katılmadığı ya da şahit olmadığı sürece (ki bu durumda bile istisnalar çoktur: kan lekesi) hiç kimsenin hiçbir şeyden emin olamayacağını– hiçe sayarak.

"Gördüklerimden ve algıladıklarımdan, senin bana sunduklarından çıkardığım kadarıyla eminim," diye dolambaçlı bir cevap veriyordum, kendimi biraz kollamak ve iyice cüretkâr olmamak için son bir çaba göstererek. "Mesela kocasının şüphelerinin 'fevkalade komik' olduğunu söyledi. Önceden bulmamış, düşünmemiş, seçmemiş, öngörmemiş olsa böyle bir belirteç kullanmazdı. Gerçekten komik bulsa da kullanmazdı. Öyle olsa hiçbir belirteç kullanmazdı, en fazla daha sıradan, daha hafif, o kadar alaycı olmayan bir ifade kullanırdı, 'son derece' gibi. Ayrıca suçlama asılsız olsa, 'canlandırıcı', 'neşelendirici' diye tanımlamazdı" –"*exhilarating*" demişti– "ve 'keşke başka erkeklerde arzu uyandırabilseydim, zavallı ben' diyerek kendini böylesine aşağılamazdı. Erkeklerde arzu uyandıramayacaklarını içtenlikle ve kesin olarak düşünen pek az kadın vardır, yaşı kaç, fiziği nasıl olursa olsun. Paralı kadınlardan bahsediyorum, bu kadın da epeyce zengin görünüyor. Öyle düşünüyormuş gibi yapabilirler, itiraz edilsin, ısrar edilsin diye ortalıkta yakınabilirler, merak edebilirler, hatta bunalımlı bir anda ya da reddedildiklerinde şüphe edebilirler. Ama buradan ileriye nadiren gider. Bu tür bunalımlardan çabuk kurtulur, toparlanırlar. Reddedilmelerini erkeğin gönlünde başkası olmasına yorarlar hemen, bu onlar için kabul edilebilir, münasip bir açıklamadır genellikle." ("*Nor Hell a fury, like a woman scorn'd,*" diye alıntı yaptım içimden: "Horlanmış kadının gazabı cehennem azabından beterdir." Ardından "O kadar da değil," diye düşündüm.) "Sonunda bir gün buna inansalar da ortalıkta söyleyip durmazlar. Özellikle de eşlerine."

"Ama adam ona inandı," diye itiraz ediyor ya da buna dikkatimi çekiyordu Mulyran.

"O zaman gözünü açmak gerekir," diye cevap veriyordum, güvenim artarak. "Yargımızı ciddiye almayabilir isterse, siktirin gidin diyebilir, eğer onun için hüküm bildiriyorsak, işi o vermişse bize." Seanslar sırasında kullanılan kelimelere pek özen gösterilmediğini öğrenmiştim o arada. "Ne olursa olsun, kadın onu aldatıyor, kalıbımı basarım." Sonunda mutlaka en uç noktaya varıyordu insan. Belki guruyu kışkırtıldığı için, belki konuştukça daha açık gördüğü ya da kendi kendini ikna ettiği için. Söylemek ne kadar tehlikeli. Mesele insanın söylediklerini karşısındakilerin mecburen dikkate alması değil sadece. Ayrıca söylenenler yalnızca her şeyin henüz vazgeçilebilir olduğu zihinde değil, havada da dolaştıktan sonra, insan kendisi de onu dikkate almak zorunda hisseder kendini. Bir kez işitildikten ve başkalarının bilgisine dahil olduktan sonra, o başkaları artık onu kullanabilir, hatta sahiplenebilir, hatta ve hatta aleyhimize çevirebilir.

İnsanı rahatlatan odasında beni sorguya çeken Tupra da olabiliyordu; mesela ünlülerin bulunduğu, beni de götürdüğü bir akşam yemeğinin ertesi sabahı: "Ülkemize yeni gelmiş, eski bir İspanyol dost ve büyük bir sanatçı, onu otelde tek başına bırakacak değildim"; "Büyük sanatçı olmak günümüzde müthiş bir pasaport," derdi, "üstelik insana fazla bir sorumluluk da yüklemiyor, çünkü her konuda sanatçı olunabiliyor; dekorasyon, ayakkabı, borsa, fayans, pasta" – yemeğe benim iki yurttaşım da katılmıştı, adam finans sanatçısıydı kadın da tiyatro, benim o ikisini eğlendirmemi, bu arada ev sahibimizle ilgili biraz zemin yoklamamı istemişti; kendisi onunla ve diğer İngiliz kodamanlarla ilgilenmişti.

"Söyle bakalım Jack, sence o soytarı, dün geceki ev sahibimiz, evet, o gülünç şarkıcı birini öldürebilir mi? Çok özel koşullarda, örneğin kendini ağır tehdit altında hissettiğinde. Yoksa kesinlikle yapamaz mı, kendisi bir hamle yapacağına boynunu büküp bıçaklanmaya razı olacak tiplerden mi? Ya da aksine, sence soğukkanlılıkla bile adam öldürebilir mi?"

Biraz durup düşündüm, artık asla "Bilmem, nereden bilebilirim ki?" diye kestirip atmıyordum; hiçbir soruya böyle cevap vermiyordum, ne kadar tuhaf, karmaşık, fantastik ya da fazlasıyla ayrıntılı olursa olsun, hatta bu tür bir muammayla ilgili olsa bile – neticede kimin ve ne zaman, soğukkanlılıkla mı, sıcakkanlılıkla mı, ılıkkanlılıkla mı

adam öldürebileceğini kim bilebilir ki? Her şeye rağmen hep samimi olmaya çalışarak bir cevap vermeyi göze alıyordum, yani söylemeden önce bir şey görmeye çalışıyor, sırf konuşmuş olmak için ya da benden konuşmam beklendiği için konuşmaktan kaçınıyordum. En azından üstlerimin ya da iş arkadaşlarımın sorduğu her soruyla kafamda beliren durum ya da varsayımın içine kendimi yerleştirmeye çalışıyordum. İşin en garip ya da en korkunç yanı, her defasında sonunda bir şey görmem ya da görür gibi olmamdı (uydurmadığımı söylemek istiyorum, hayal ya da kurnazca masallar değildi gördüklerim), böylece bir şeyler önerebiliyordum; kuşkusuz cüretin izlediği yol budur, pratikle ve kendini zorlayarak çok şey elde edilir. Neredeyse bütün insanların sorunu, sınırlılıkları, sebat eksikliğinden, tembellikten, kolaylıkla tatmin olmaktan ve ayrıca korkudan kaynaklanır. Neredeyse herkes kısa bir miktar yol alır, sonra kendini frenler, çabuk durur, oturup korkusunu üstünden atmaya çalışır ya da uyuklar, o zaman da yetersiz kalır. Birinin aklma bir fikir gelir, genel olarak bununla, o fikirle yetinir, o ilk düşüncenin ya da buluşun ardından memnun mesut durur ve düşünmeye devam etmez, yazıyorsa daha derin yazmayı sürdürmez, daha ileriye gitmeye zorlamaz kendini; ilk yarma hareketi onu tatmin eder, hatta o kadarına bile gerek duymaz, ilk kesik, insanların ve olayların, niyetlerin ve şüphelerin, gerçeklerin ve kandırmacaların ilk tabakasını geçmek yeter ona; çağımız kişisel tatminsizliğe ve elbette tutarlılığa düşmandır; her şeyden çabucak sıkılmak üzere düzenlenmiştir, dikkat kıpır kıpır ve değişkendir, uçan bir sinek bile dikkati dağıtır, sürekli soruşturmaya ve sebata, bir şeyin üzerinde gerçekten durup öğrenmeye tahammül yoktur. Uzun bakışa, Tupra'nın bakışına, sonunda bakılanı etkileyen bakışa izin verilmez. Günümüzde oyalanan bakış hakaret kabul edilir, bu yüzden de insanlar perdelerin, dürbünlerin, teleobjektiflerin, uzaktaki kameraların ardına gizlenmek ve yüzlerce ekrandan gözetlemek zorundadırlar.

Tupra bana bir açıdan –ama sadece tek bir açıdan– babamı hatırlatıyordu; babam bizlerin, kardeşlerimin ve benim, tartışmalarımızda tek bir diyalektik görünür zaferle ya da açıklamalarımızda görünür bir başarıyla yetinmemize izin vermezdi hiçbir zaman. Biz bitkin halde bir açıklama ya da tartışmayı bitmiş sayarken, o, "Peki başka?" derdi. "Başka bir şey yok. Bu kadar. Sence yetmez mi?" diye cevap

verirsek, o, bizi geçici bir bozguna uğratarak, "Hayır yetmez, daha yeni başladın," derdi. "Devam et. Hadi çabuk, acele et, düşünmeye devam et. Bir tek şeyi düşünmek ya da algılamak bir şeydir, ama bir kez sindirildi mi pek az bir şeydir; sadece temele ulaşmak demektir, elbette çoğunluk buraya kadar bile gelemez. Ama önemli olan, zor olan, zahmete değen ve en çok zahmet gerektiren, devam etmektir; gerekenin ötesinde düşünmeye ve bakmaya devam etmek; artık düşünecek ya da bakacak bir şey kalmadığı, dizinin tamamlandığı, devam etmenin vakit kaybetmek olacağı hissine kapıldığında devam etmektir. Önemli olan hep orada, kaybedilen vakittedir, karşılıksız olanda, fuzuli görünendedir, insanın tatmin olduğu ya da çoğu kez kendi bile fark etmeden yorulup teslim olduğu çizginin ötesindedir. Artık hiçbir şey olamayacağını düşündüğü yerdedir. Onun için devam et bakalım, başka ne geliyor aklına, nasıl bir argümanın var, ne sunabilirsin, ne var başka elinde, söyle. Düşünmeye devam et, çabuk, durma, hadi, devam et."

Tupra da aynı şeyi yapıyor, yetersizliğe işaret ediyordu, başından beri yapmıştı, Asker Bonanza konusunda "Başka", "Açıklayın dediğinizi", "Ne düşündüğünüzü söyleyin", "Neden öyle düşündünüz", "Devam edin", "Şu ayrıntılardan bahsedin", "Başka bir şey yok mu?", "Gözledikleriniz bu kadar mı?" diyerek. Yumuşak ve dozu ayarlanmış bir inattı, buna rağmen insanın her düşündüğünü ve gördüğünü, hatta düşüncelerin ve görüntülerin hayalini ya da gölgesini, henüz formüle edilmemiş, çizilmemiş, dolayısıyla düşünülmemiş ve tam olarak görülmemiş, sadece taslak, sezgi ya da ima olanı, tıpkı mermer kütlesinin içindeki heykel gibi, dilbilgisi kitaplarıyla lügatlerin içindeki şiirler gibi henüz tanınmaz ve rüyamsı olanı bu inadıyla çekip çıkarırdı. Hayali dillendirmeyi, ona hacim kazandırmayı başarırdı. Biçimlendirirdi. Bazen bunu Tupra'nın bir inanç eylemi gibi algılardım: benim becerime, kavrayışıma, varsayılan yeteneğime inancını ortaya koyan bir eylem; sanki o yeterince ısrar edersè –onun ısrarıyla yönlendirilerek, eğitilerek– sonunda, her seferinde benden istediği ya da ihtiyacı olan resmi ya da metni, portreyi ona sunabilecektim.

Evet, eğer bir gün gördüğüm, kendime ilişkin rapor gerçekse, ki gerçek olmaması için bir neden yoktu, bunun gibi bir şey olsa gerekti. Bir sabah eski bir dosya dolabında bazı verileri ararken buldum ra-

poru. Herkesin görmemesi gereken bilgilerin son derece emniyetsiz ve korumasız olan bilgisayarlarda değil dosya dolaplarında saklanması, toplanması gerekiyordu. Kendi adımı, "*Deza, Jacques*"ı görünce hiç düşünmeden çekip aldım. İlk müdahalemden (ben öyle tanımlıyordum), yani Acemi Er Bonanza'ya tercümanlık edişimden ve ardından izlenimlerim konusundaki sorgudan yaklaşık iki ay sonrasının tarihini taşıyordu; aslında tam anlamıyla bir rapor sayılmazdı, akla geldikçe, muhtemelen elyazısıyla –ve muhtemelen bizzat Tupra tarafından– yazılmış birkaç nottu; kim bilir benim hangi davranış ya da yorumlarımdan kaynaklanıyordu, ama belli ki biri onları arşivlenmeye değer bulmuş, bilgisayar ya da daktiloya çekmişti – belki bu işle de Tupra kendisi uğraşmıştı. Hızla okuyup tekrar bulduğum yere gömdüm. O eski dosya dolabını karıştırmamı kimse yasaklamamıştı, ama hakkımda yazılan ve bana gösterilmeyen dosyayı okurken yakalanmamanın daha iyi olacağını net bir biçimde hissettim. Kısa bir rapordu, neredeyse izlenimlerden ibaret olan, kesinlikle sistematik ya da düzenlenmiş olmayan, biraz şaşkınlık ifade eden, çelişkili, belki kararsız notlardı. Aşağı yukarı şöyle bir şeydi:

"Sanki kendisini pek iyi tanımıyor. Kendine kafa yormuyor ama yorduğunu sanıyor (buna da fazla hararetle inanmıyor). Kendini görmüyor, bilmiyor, daha doğrusu dinlemiyor, incelemiyor. Evet, daha ziyade öyle; kendini tanımıyor değil de, bu bilgi onu ilgilendirmiyor, dolayısıyla geliştirmiyor. Derinine inmiyor, bunu vakit kaybı gibi görüyor olsa gerek. Belki geçmişte kalmış şeyler diye ilgilenmiyor, kendisiyle ilgili pek merakı yok. Kendisini sorgusuz sualsiz kabul ediyor ya da bildiğini sanıyor. Ama insanlar değişir. O kendindeki değişimleri kaydetmiyor, çözümlemiyor, haberdar bile değil değişikliklerden. İçe dönük biri. Bununla birlikte en çok kendi içine döndüğü zannedilen anda dışarıya bakıyor. Onu sadece dışarısı, başkaları ilgilendiriyor, bu yüzden de bu kadar iyi görüyor. Ama başkalarının onu ilgilendirmesi hayatlarına müdahale etmek, hayatlarını etkilemek istediğinden değil, faydacılıktan da değil. Herhangi birinin başına gelenler onun için pek önemli olmayabilir. Olaylara üzülmediği, sevinmediği de söylenemez, dayanışma duygusu var, kayıtsız kalmıyor. Ama biraz soyut biçimde ilgileniyor. Belki de hem başkalarıyla hem kendisiyle ilgili olarak çok kuvvetli, soğukkanlı. Olaylar oluyor, o kaydediyor, ama belirli bir amacı olmadan, çoğu kez kendisiyle bağlantılı

görmüyor olayları, kendi meselesi olduğunu hiç düşünmüyor. Belki bu yüzden bu kadar çok şeyi algılıyor. Gözünden hiçbir şey kaçmıyor, o kadar ki neler bildiğini, ne çok şey görüp bildiğini düşünmek neredeyse korkutuyor insanı. Benimle, seninle, onunla ilgili. Bizimle ilgili kendimizden çok şey biliyor. Kişiliklerimizle ilgili demek istiyorum. Hatta daha da ötesi, bizi neyin biçimlendirdiğiyle ilgili. Bize yabancı bir bilgi türü. Pek az yargılıyor. En garip yanı, bilgisini kullanmaması. Sanki paralel olarak teorik bir hayat da yaşıyor, ya da yan odada sırasını bekleyen gelecekteki bir hayatı. Başka bir varoluşta sırasını bekleyen. Sanki buluşlar, tanımalar, bilgiler ve saptamalar o hayata katılıyor. Şu andaki fiili hayatına değil. Hatta onu etkileyen şeyler, kendi deneyimleri ve yaşadığı tatsızlıklar bile sanki iki parçaya bölünüyor, bir parçası o yalnızca teorik ya da gelecek bilgiye gidiyor. Onu besliyor, zenginleştiriyor. Garip biçimde, bir amacı olmadan. En azından ilerleyen bu gerçek hayatında bir amacı olmadan. Bilgisini kullanmıyor, çok tuhaf. Ama ona sahip. Bir gün kullanacak olsa, ondan korkulur. Bana kalırsa affetmez. Bazen onu bir muamma olarak görüyorum. Bazen onun da kendisini bir muamma olarak gördüğünü düşünüyorum. Sonra kendini pek tanımadığını düşünüyorum tekrar. Ve aslında kendini anlamaktan vazgeçtiği için bu konuyla ilgilenmediğini. Kendini umutsuz vaka kabul ediyor, düşünmenin beyhude olacağını düşünüyor. Kendini anlamadığını ve anlamayacağını biliyor. Dolayısıyla anlamaya da kalkışmıyor. Bence tehlikeli değil. Ama korkulması gerekir."

Doğruyu söylemek gerekirse okuduğum metin beni pek etkilemedi, ama bir yerlerde benimle ilgili veriler ve tarihler, saptanabilir gerçekler, ayrıntılı özellikler, geleneksel (kim bilir belki itiraf edilemeyecek) bir özgeçmiş, bu kadar muğlak ve doğrulanamaz olmayan gözlemler ve tasvirler içeren gerçek bir rapor olması gerektiğini düşündürdü. Hepimizle ilgili raporlar olsa gerekti, aksi tutarsızlık olurdu, bir gün sakin kafayla onları aramaya karar verdim; Rendel'ın ve genç Nuix'in raporları ilgimi çekebilirdi, Mulyran'ınki o kadar değil; elbette varsa Tupra'nınki de. Dolabı kapatmadan önce başparmağımı dosyaların üst kenarına dayayıp birkaç tanesini taradım, fazla acele etmeden, meraktan, ara sıra tesadüfi bir yerde durarak. Çok tanıdık başlıklar gördüm: *Bacon, Francis*; *Blunt, Sir Anthony*; *Caine, Sir Michael* (*Maurice Joseph Micklewhite*); *Clinton, William Jefferson "Bill"*; *Coppola, Francis Ford*; *Le Carré, John* (*David Cornwell*); *Richard,*

Keith (*The Rolling Stones*); *Straw, Jack* (İngiltere Dışişleri Bakanı, eski İçişleri Bakanı, Pinochet'yi serbest bırakan, ne rezalet, o sabah onunla, uygunsuz geçmişiyle ilgili veri arıyordum); *Thatcher, Margaret Hilda, Barones.* Parmağımın durdurduğu dosyalar bunlardı, bazıları ölmüştü. Birçok başlık da bana bir şey ifade etmemişti, tanımıyordum onları: *Booth, Thomas*; *Dearlove, Richard*; *Marriott, Roger* (*Alan Dobson*); *Pirie-Gordon, Sarah Jane*; *Ramsay, Margaret "Meta", Barones*; *Rennie, Sir John*; *Skelton, Stanyhurst* (*Marius Kociejowski*); *Truman, Ronald*; *West, Nigel* (*Rupert Allason*); bunlar ilişmişti gözüme, ne kadar çok insan asıl adını kullanmıyordu, isimler konusunda hafızam çok kuvvetlidir.

Bu isimlerin yanında benim için zahmete katlanılması, benim irdelenmeye çalışılmam, önemsenmem hoş bir duyguydu. En çok kafamı kurcalayan, hiç kuşkusuz, notları yazanın ya da düşünenin –artık her kimse– açıkça başkasına seslendiği bölümdü, izlenimlerinin ya da tahminlerinin somut bir hedefi olduğunu gösteriyordu: "Benimle, seninle, onunla ilgili" diyordu. "Bizimle ilgili kendimizden çok şey biliyor." Eleme yoluyla, dişi zamirle belirtilen "o"nun genç Nuix olacağına hükmettim, yine de kesin emin olamazdım. Peki "sen" kimdi, "ben" kimdi? Çeşitli olasılıklar mevcuttu, hiçbir şekilde bilemezdim. Benden korkulması gerektiğini kimin düşündüğünü de bilemezdim; bu da beni epeyce şaşırtmıştı, çünkü ben o sırada öyle düşünmüyordum. (Bir ihtimal de bu "ben", "sen" ve "o"nun birer istiare, varsayım, değişken olmalarıydı, "Neler bildiğini, ne çok şey görüp bildiğini düşünmek neredeyse korkutuyor insanı. Şununla, bununla, onunla ilgili" anlamında kullanılmış olmasıydı.) Söylemeye gerek yok, notların altında imza yoktu, dolaptaki, en azından o çekmecedeki diğer dosyalarda da. Başparmağımla ayırdığım dosyaları okumakla oyalanmaya cesaret edebildiğim kadarıyla, baktıklarımın hepsi çalakalem yazılmıştı; tıpkı benimle ilgili notlar gibi, bir göz attığım eski başkan Clinton ve Mrs. Thatcher'la ilgili notlar da muğlak ve spekülatifti.

"Bence evet, evet yapabilir," diye cevap verdim Tupra'ya, ünlülere yemek davetini veren adamla ilgili olarak (kendi de ünlü bir şarkıcıydı, burada ondan, dosyalar arasında gördüğüm, bilmediğim, pek gerçeğe uygun görünmeyen başka bir adla, Dick Dearlove diye söz edeceğim; dosyadan okuduğum bir-iki satırdan, kendisinin yüksek

düzeyde, çok ciddi bir memur olduğunu öğrenmiştim, oysa o soyadıyla, bizi davet eden eski diş doktoru şarkıcı gibi sahnelerden inmeyen bir yıldız, yığınların idolü olmalıydı), birkaç saniye düşündükten sonra. "Tehlikeli bir durumda, fırsat bulursa kesinlikle ilk hamleyi o yapar. Hatta erken bile davranır, can güvenliğinin tehlikeye girdiği kesinleşmeden önce demek istiyorum. Ciddi bir tehdidin gölgesi bile onun ölçüyü, hatta denetimi kaybetmesine yeter. Bana kalırsa şiddetle karşılık verir, hiç zorlanmadan. Daha doğrusu şiddeti önce o uygular; İngilizcede böyle bir atasözü var mıdır bilmem, İspanyolcada önce vuran iki kere vurur deriz. Ama onunki bu değil, hesapçılık değil, kahramanlık da değil, sinirden ya da tam olarak panikten de değil. O kendi geçmişinden ve sürdüğü hayattan o kadar memnun ki, kazandığı başarılardan, kazanmaya devam ettiği (henüz bir sınır görülmüyor ufukta) başarılardan öylesine sersemlemiş, öyle gurur duyuyor ki, peri masalına benzeyen hikâyesi o kadar mükemmel ki, bütün bunların vakitsizce, birkaç saniye içinde, yanlış atılmış bir adım yüzünden ya da talihsizlikten, tedbirsizlikten ya da kötü bir karşılaşmadan ötürü heba olmasına tahammül edemez. Her şeyden çok, düşüncesine tahammül edemez. Diyelim ki evine her şeyi yapmaya hazır hırsızlar girdi" –"*burglars*" demiştim– "ya da sokakta saldırıya uğradı, ama yok, o sokaklarda yaya dolaşmaz asla. Diyelim ki çok feci bir mahalleden geçerken arabası bozuldu, bir gece geç vakitte kırdaki malikânesinden dönerken yolda kaldı, arabayı o kullanıyor, tek başına ya da yanında bir koruması var, en azından bir koruma her zaman vardır mutlaka yanında, hiçbir koruma olmadan yüz metre gitmez o. Diyelim ki arabadan indikleri anda etrafları kalabalık, saldırgan, silahlı bir çeteyle çevrildi, her şeyi göze almış adamlar; onlara karşı iki kişi pek bir şey yapamaz, üstelik biri pohpohlanmaya, şımartılmaya alışık sadece, ürkütülmeye değil."

"Bu durumda derhal cep telefonlarıyla yardım isterler, hatta inmeden önce araba telefonundan polisi ya da bir başkasını ararlar," diye sözümü kesti Tupra. Benim uydurduğum hikâyelere kolayca uyum göstermesi, katılması hoşuma gidiyordu. Sanıyorum onu epeyce eğlendiriyordum.

"Diyelim ki araba arıza yapınca telefon da çalışmamış, cep telefonları da çekmiyormuş ya da kullanmaya fırsat bulamadan adamlar

telefonlarını almış. İngiltere'yi bilmiyorum, ama İspanya'da artık hırsızların ilk çaldığı şey cep telefonu, cüzdandan bile önce; bu yüzden de bütün saldırganların, titreyen ellerinde şırıngalarıyla en sefillerinin bile cep telefonu var mutlaka. Madrid'de cep telefonu olmayan tek bir yankesici, neredeyse tek bir dilenci bulamazsınız."

"Sahi mi?" dedi Tupra, gülümsemekten kendini alamayarak. Benim abartılarımı anlıyor, onlara karşı çıkmıyordu.

"Gerçekten. Doğru söylüyorum, Madrid'e giderseniz görürsünüz. Neyse, bu durumda Dearlove'ın yanında bir bıçak varsa, hayır, tabanca diyelim (tabanca taşıyor olabilir, ruhsatlı hem de) pazarlık bile yapmadan, tehdidin boyutlarından, adamların çaresizlik ve nefret düzeyinden emin olmadan kurşun sıkmaya ya da bıçak sallamaya başlar muhtemelen; bu arada adamlar hayranı da olabilir, tanıdıklarında imza isteyebilirler, olabilir, popülerliğini yabana atmamak gerek. İspanya'da millet ona tapıyor, özellikle Bask Bölgesi'nde, bilmem biliyor muydunuz."

"Tahmin ederim. Günümüzde bütün soytarılar dünya çapında başarı kazanıyor," dedi Tupra. "Devam et." Artık bana Jack diyordu, ama ben ona hâlâ Mr. Tupra diye hitap ediyordum.

"Dearlove'ın tahammül edemeyeceği şey" –elbette Dearlove'dan Dearlove diye söz etmiyor, gerçek soyadını kullanıyordum– "böyle bir son olurdu; yani ölmekten çok böyle ölmeye tahammül edemezdi. Elbette başarılarla dolu hayatının yarıda kesilmesi, canından olmak, herkesi, hayatı yenilgilerle dolu olanları bile dehşete düşüreceği gibi onu da dehşete düşürürdü; üstelik cesur bir adam olduğunu da sanmıyorum dediğim gibi, müthiş korkardı. Ama vitrinde olan bütün insanlar gibi (onlar bunu bilmese bile) Dearlove'ı da en çok korkutan şey, hikâyesinin sonunun hikâyenin geri kalanını, o güne kadar aldığı yolu, birikimini gölgede bırakmasıdır; diğer her şeyi neredeyse silmesi, iptal etmesi ve sonunda önemli olan, sözü edilen tek gerçek olmasıdır. Eğer adam öldürebilecek biriyse (ki bence öyle), her şeyden çok bu yüzdendir; deyim yerindeyse anlatısal tiksinti yüzünden. Mr. Tupra, onun gibi biri Clapham ya da Brixton'da bir grup serseri tarafından öldürülürse, daha da çarpıcı olarak, linç edilirse, bu tür bir ölüm onun konumunda öyle büyük skandal yaratır, herkesi o kadar etkiler ki, artık daima adıyla birlikte ölümü de anılır; her fırsatta, her koşulda, ken-

disinden herhangi bir nedenle bahsedildiğinde, ister zamanının pop müziğine katkıları konuşuluyor olsun, ister soytarılar tarihine ve altın dönemine katkıları, ister gırtlağıyla kazandığı muazzam servet, isterse yığınların çılgınlığının en endişe verici örneklerinden biri olarak gösterilsin. Hiç fark etmez, her seferinde Brixton'da kazara linç edilerek, Clapham'da uğursuz bir gecede en iyi korumasıyla birlikte, Streathamlı canilerin eline düşüp hunharca öldürüldüğü nakaratı eklenir. Öyle bir zaman gelir ki, onunla ilgili bundan başka hiçbir şey hatırlanmaz olur. Anneler bile vahşi mahallelere, tekinsiz semtlere bulaşan oğullarına aynı nakaratı tekrarlar: 'Dick Dearlove'ın başına gelenleri unutma, üstelik o meşhurdu, korumalarla dolaşıyordu.' Tam anlamıyla ölüm sonrası lanet olurdu bu, onun gibi biri için demek istiyorum."

"Dick Dearlove'ı hatırlasana yavrum, nasıl kıymışlardı canına," diye geliştirdi Tupra, gülümsemesi genişleyerek, "*Darling... How they did 'im in,*" dedi yanlış hatırlamıyorsam, *cockney* aksam (belki de yarı cahil Güney Londra aksanıydı, ben pek ayırt edemem) ve anne tonlamasıyla. "Aman Tanrım, eminim bu kadar sefil bir son onun aklına gelmemiştir. En uğursuz vehimlerinde bile. En korkunç kâbuslarında bile. Peki başka, devam et."

"Aslında böyle bir fobi var mıdır, benim uydurduğumdan daha az ukalaca bir adı var mıdır bilmiyorum. Dearlove'ın bu tür terimler kullanmayacağı kesin. Benim anlattığım şeyin bilincinde bile değildir. Ona bunlar Çince gibi gelir. Ama olay bu, anlatısal bir korku ya da tiksinti; hikâyesinin herkes için fazlasıyla çarpıcı, kendisi için de iğrenç bir finalle son bularak mahvolması, temelli bozulması, rezil olması, çökmesi karşısında duyulan dehşet; hikâyenin tamir olmaz şekilde parçalanmasından, geriye bakıldığında diğer her şeye hâkim olacak kadar güçlü ve baskın bir lekeden duyulan korku. Dearlove böyle bir kaderden kaçınmak için adam öldürebilir. Bu tür bir estetik, tematik ya da anlatısal kaderden, hangisini tercih ederseniz. Bu yüzden adam öldürebilir bence. Ya da ben öyle düşünüyorum." Sözümü bitirirken bazen geri adım atar, biraz çekilirdim, ama bir işe yaramazdı, artık konuşmuş, söylemiş olurdum.

"Hepinizin sonu Dick Dearlove'ınki gibi olacak, hepinizin sonu öyle olacak," diye taklidini sürdürdü Tupra, kısaca gülüp bir parmağını sallayarak. Sonra ekledi: "Yalnız bir şey var Jack, onun gibi biri-

si asla otomobille Clapham ya da Brixton'dan geçmez, kente girerken de, kentten çıkarken de."

"Peki, tamam, ama yolunu şaşırabilir, otoyolda çıkışları karıştırabilir, kendini orada bulabilir, değil mi? Ara sıra olur böyle şeyler, değil mi? *Grand Canyon* diye bir filmde buna benzer bir şey görmüştüm, izlediniz mi o filmi?"

"Sinemaya pek gitmem, ancak iş yüzünden mecbur olursam. Eskiden giderdim, gençken. Ama bana öyle geliyor ki sen bu adamların ekonomik düzeyinin farkında değilsin Jack. Büyük ihtimalle Dearlove kısa mesafelerde helikopter kullanıyordur. Uzun mesafelerde de özel uçak, maiyeti de kraliçeninkini gölgede bırakıyordur." Tupra birkaç saniye sustu, sanki bu tür özel bir uçakla yaptığı bir yolculuğu hatırlar gibiydi. Tupra Dearlove ve ona benzer şahsiyetlerle ilgili çok küçümseyici bir tavır takınıyordu, ama doğrusu şu ki televizyon, moda, müzik ve sinema dünyasından çok sayıda ünlüyle sıkça görüşüyordu ve benim şahit olduğum kadarıyla, onlara teklifsizce, duygudaşlıkla ve güvenle yaklaşıyordu. Sıradan insanlar için zor olan bu temasların görevi nedeniyle, işini kolaylaştırmak için Tupra'ya yüksek merciler tarafından mı sağlandığını merak ederdim bazen. Görevinin ne olduğunu tam olarak hiçbir zaman öğrenemedim elbette. Öte yandan en havai ünlülerin yanında bile onda bir rahatsızlık gözlenmiyordu. Bu onun eğitiminin, mesleğinin bir parçası da olabilirdi, onlarla birliktelikten hoşlandığı anlamına gelmezdi. Doğruyu söylemek gerekirse, onu herhangi bir ortamda rahatsız görmedim, ne en hassas, ne en ciddi, ne en özentili, ne en aptalca, ne en bayağı, ne de en basit ortamlarda; nereye adapte olması gerekiyorsa oraya adapte olabilen bir adamdı kuşkusuz. Sonra Tupra geriye döndü: "Söylesene, sence başka koşullarda da adam öldürebilir mi? Yani hayatının sadece tehlikede olmakla kalmayıp aynı zamanda –senin görüşüne göre– sınandığı durumların haricinde. Haklı olabilirsin, sonunun çirkin, yetersiz, ezici, küçültücü, alaylı, olaylı, pis olması belki tüylerini diken diken ediyordur..."

"Bilmiyorum," diye cevap verdim, gerçekçi titizliğine biraz bozularak, ama hemen ardından o binada en büyük hayal kırıklığını yaratan ya da en çok küçümsenen kelimeyi söylediğime, "Bilmiyorum" dediğime pişman oldum. Hemen bu sözü unutturmaya çalıştım. "Ba-

na başlıca sebep bu olur gibi geliyor, ama sanırım hayatının tehlikede olması gerekmez, eğer tahmin ettiğim gibi, bir bakıma hikâyesi hayatından, hayatının anlatısı kendisinden daha önemliyse. Gerçi kendisi bunu bilmiyordur muhtemelen. Bu öncelik sanıyorum biyografisinin gelecekteki ya da şimdiki yazarlarından çok, hayatını kendine her gün anlatma ihtiyacıyla, onunla birlikte yaşamak zorunda oluşuyla ilgili. Bilmem anlatabiliyor muyum."

"Hayır. Pek açık değil Jack. Biraz çaba göster lütfen. Haydi. Lafı dolandırmadan."

Bu tür yorumlar beni kışkırtırdı, çocuksu yanımı ortaya çıkarırdı, bundan bir türlü kurtulamadım, şimdiden sonra da kurtulacağım yok kesin.

"Kendi imajını beğeniyor, odontolojik evresi de dahil, bir bütün olarak; onu hiç gözardı etmiyor, hiç unutmuyor," dedim gayretkeşlikle. "Yolunun tamamını sürekli olarak göz önünde bulunduruyor, geçmişini de, geleceğini de. Kendini bir hikâye olarak görüyor, hikâyenin sonu konusunda özenli olması gerekiyor, ama gelişimi konusunda da aynı özeni göstermesi gerekiyor. Bu hikâyede aksilikler, zayıflıklar, lekeler olabileceğini kabullenmediğini söyleyemem, o kadar saf değil. Ama bunlar aşırılıkları yüzünden fazlasıyla öne çıkmamalı, her sabah aynaya bakıp da 'Dick Dearlove'ı bir bütün, bir fikir olarak veya bir roman ya da film, üstelik şimdiden klasik mertebesine ulaşmış bir roman ya da film adı olarak düşündüğünde, ister istemez her şeyden önemli olmamalı (korkunç bir çıkıntı, bir ur gibi). Bunun ahlakla, utançla bir ilgisi yok, mesele o değil; aslında hemen herkes kendi yüzüne bir sorun yaşamadan bakar, insan kendi aşırılıklarına daima bir mazeret bulur ya da aşırılık olduğunu inkâr eder, vicdan azabı ve pişmanlığa çağımızda yer yok, ben başka bir şeyden söz ediyorum. O kendini dışarıdan görüyor, özellikle dışarıdan görüyor, kendine hayran olmakta zorluk çekmiyor. Belki de sabah uyandığında kendi kendine söylediği ilk şey şuna benzer bir şeydir: 'Vay canına, rüya değilmiş: Ben resmen Dick Dearlove'ım, her gün bu efsaneyle görüşme, konuşma ayrıcalığına sahibim.' Aslında hiç de nadir rastlanan bir durum değildir, 'efsane' kelimesi olsun, olmasın. Nobel ödülünü kazanmış kimi yazarların hayatlarının geri kalanını ikide bir, 'Ben Nobel ödülünü kazandım, Nobel ödüllüyüm, Stokholm'de göz

kamaştırdım' diye düşünerek geçirdikleri ve zaman zaman yüksek sesle de söyledikleri bilinir; yakınları bu sözleri telaffuz ettiklerine endişeyle şahit olmuşlardır. Ama ben nesnel bir önem taşımayan, ünlü olmayan, buna rağmen kendini bu ya da benzer şekilde gören, hayatını tiyatrodaymış gibi izleyen epeyce insan tanıyorum. Aralıksız bir tiyatro, gerçi tekrarlarla dolu, mide bulandıracak kadar tekdüze, en ufak bir ayrıntıyı, iki saniyelik sıkıntıyı atlamayan bir tiyatro. Ama bu insanlar çok iyi niyetli, çok kolay memnun edilen seyircilerdir, her birinin kendi dramatik (lafın gelişi dramatik) eserinin yazarı, oyuncusu ve kahramanı olması boşuna değildir. Biliyorsunuz internet bu yaşama ve kendini görme şeklini gerçekleştirdi. Anladığım kadarıyla bunu sergileyerek para kazanan insanlar bile varmış; hayatlarının her sıkıcı, sefil anını kesintisiz biçimde sabit bir kamerayla görüntüleyerek. İşin ürkütücü, zihinsel açıdan marazi, ölümcül derecede sağlıksız yanı, bunu seyretmeye, üstelik para vererek seyretmeye gönüllü insanlar olması; yazar, oyuncu ve kahramanın kendisinden başka demek istiyorum, onların kendilerini seyretmeye gönüllü olması o kadar anormal değil, anlaşılabilir."

"Haydi Iago, sadede gel lütfen. Konudan sapınca izleyemiyorum seni. Dearlove. Sence birini öldürme ihtimali hangi durumda en yüksek?"

Tupra konudan saptığımda pekâlâ izliyordu beni, onun kafası hiçbir zaman dağılmazdı, dinlediği şey kendisini pek ilgilendirmese bile; kaldı ki ben konuşurken sıkıldığını sanmıyorum; insan karşısındakinin dikkatini elinde tuttuğu zaman bunu fark eder, boşuna hocalık yapmamıştım, gerçi o günler epeyce geride kaldı artık. Bazen bana adımın klasik şekliyle Iago derdi, beni kızdırmak veya toparlamak istediğinde. Wheeler'ın bana Jacobo dediğini biliyor, herhalde telaffuz etmeye cesaret edemediğinden, yarı yolda, Shakespeare'deki tanıdık haliyle bırakıyordu, belki alaylı bir art niyet de güdüyordu, ihtimal dışı değildi. Tupra pekâlâ takip ediyordu söylediklerimi, ama bazen İngiliz eğitiminin ve zihinsel yapısının spekülasyona ve kuramsallığa geleneksel soğuk bakışı yüzünden, konudan saptığımda beni uzun süre izleyemiyormuş gibi yapıyordu. Her şeyi takip etmekle kalmıyor, kaydediyor, arşivliyor ve hatırlıyordu. Sahipleniyor da olabilirdi.

"Özür dilerim Mr. Tupra, konuyu saptırmak değildi niyetim," dedim, o sıralar terbiyeliydim henüz. "Dearlove'ın biseksüel, pentasek-

süel ya da panseksüel olduğu söyleniyor, tam bilmiyorum, sekse aşırı düşkün, azgın biri, basında bu yönde imalar eksik olmuyor. Dün gece yeşil gömleğini giyip Mrs. Thompson'ın çürüğünü temizlemek konusunda bana aşırı hevesli gibi geldi doğrusu. Gerçi kadının genç oğlunun ağzını karıştırmaktan daha çok zevk alırdı herhalde. Yazık Doktor Dearlove'a, onca diller döküp ısrar etmesine rağmen delikanlı yanaşmadı. Ayrıca... nasıl desem, taze ergenlerden de çok etkilendiği söyleniyor."

"Söyleniyor, evet," diye cevap verdi Tupra ciddiyetle, ama bütün bunların komiğine gittiğini gizlemeye çalışmadan. "Evet?"

"Evet, diyelim ki reşit olmamış biri ona bir tuzak kurdu, kız ya da oğlan, fark etmez. Yanlış bilmiyorsam, o bütün bu rivayetlere aldırmıyor, rivayetten öteye gitmedikleri sürece. Söylentileri yaymanın fena bir şekli olmayabilir bu aslında: hiç üstünde durmamak, tekziplerle, davalarla, şikâyetlerle bile varlığını onaylamamak. Bildiğim kadarıyla cinsel eğilimleri konusunda asla tek kelime etmedi. Ayrıca çocuğu olmamakla birlikte, iki kez evlendiği de biliniyor, resmi olarak buna sığınıyor, öyle değil mi?"

"Aşağı yukarı. Bu konularda fazla bilgim yok."

"Neyse, diyelim ki kız ya da oğlan, reşit olmayan biri kadehine bir hap atıp onu uyuttu. İşin ortasında, ikisi de çıplak, filan. Diyelim o başka dünyalarda gezinirken fotoğrafları çekildi, oğlan ya da kız da girdi resme tabii, makineyi otomatiğe aldı ve mizanseni ayarladı; eski dişçimiz ellerinde cansız bir kukla. Gelin görün ki, hap güçlü kuvvetli Doktor Dearlove'ı beklendiği kadar etkilemedi diyelim; içinde adeta bir alarm harekete geçerek kendini toparlamasına yardımcı oldu. Öyle ki, derin bir uykuya dalmadı ya da zamanından önce uyandı. Aralanan gözüyle olup biteni gördü. Bilincinin dörtte biriyle, hatta onda biriyle duruma el koydu. Duruşu ve yaptığı açıklamalar ahlakçı olduğundan değil, öylesi bu kadar popüler olmasını engellerdi; o aşırıya kaçmayan bir cüretkâr daha ziyade, uyuşturucuların, sorumluluk sınırları içinde ötanazinin yasallaştırılmasından yana, ona taraftar kaybettirmeyecek davalar hepsi. Ama bu tür fotoğrafların yayımlanması başka bir alana girer, tıpkı Brixton, Clapham ya da Streathamlı serseriler tarafından bıçaklanmak gibi. İkisi tamamen aynı alana girer, bilmem hemfikir misiniz. Yalnız bu durumda kendisi aşağılanan

iğrenç suçlu, öteki durumdaysa zavallı, acınan ve arkasından ağlanan kurban. Anlatısal açıdan aralarındaki fark pek büyük sayılmaz, her ikisi de birer ur. Bu durumda –uyku öpücüğü ve fotoğraflarda– bir son söz konusu değil, ama hikâyesinde daima yer alacak, artık anlatıdan ve Dick Dearlove kavramından hiçbir zaman eksik olmayacak bir olay yine de. Çocuk tacizi konusundaki genel tepki düşünülürse, tutuklanmaya ve hüküm giymesine bile varabilir. Daha sonra aklansa bile sırf bu suçlama ve yarattığı yankı, yüzlerce kez görülüp tekrarlanan görüntüler, aylar süren skandal ve ciddi şüpheler, sonunda annelerin küçük yaştaki evlatlarına tekrarladıkları bir nakarata dönüşebilir: 'Kimlerle düşüp kalktığına dikkat et, bir Dick Dearlove çıkmasın karşına.' İşte bu kadar ünlü olmanın kötü yanı da bu, insan dikkat etmezse nakarata dönüşebilir."

"Soytarıyla ilgili çok şey biliyorsun bakıyorum. Hatta düşüncelerini bile, bravo," dedi Tupra, alaylı bir tonda.

"Dediğim gibi, İspanya'da tapılıyor ona, neredeyse buradaki kadar diyebilirim. Epeyce konser verdi orada. Haberdar olmamak imkânsız."

"Ben Bask Bölgesi'ndeki insanların katı olduklarını sanıyordum," diye ekledi Tupra, gerçek bir şaşkınlıkla. Hiçbir şeyi asla atlamıyor, unutmuyordu.

"Katı mı? Duruma bağlı aslında. Bir yandan soytarılık da çoktur. Başta kim varsa o belirler tutumu. Lombardiya'da olduğu gibi. Aslında şu anda bütün İtalya'da öyle. Venezuela haydi haydi, dostumuz Bonanza'yı hatırlasanıza."

"Aslında biz de pek farklı sayılmayız," diye cevap verdi; biraz irkildim, sebepsiz yere aslında; Tupra'nın kimin hesabına çalıştığını (daha doğrusu çalıştığımızı) tam olarak bilmiyordum, bildiklerim Wheeler'ın imalarıyla benim aceleci çıkarımlarımdı. "Uyku öpücüğü mü dedin?"

"İspanya'da bu tür tuzaklara bu ad verilir, uyuyan kişinin evini boşaltmak için kullanılır çoğunlukla. Basında bu terim kullanılıyor.

"Fena değilmiş, uyku öpücüğü." Bu isim hoşuna gitmişti. "Peki, Dearlove'ın uyku öpücüğünde sonra neler oluyor? Öpülmüş halde uyandı, tek gözü aralandı. Sonra?"

"Herhangi bir şey, bir rezalet. Ben de oraya geliyordum. Böyle bir nedenle de adam öldürebilir, bu sadece muhtemel bir örnek, başka ör-

nekler de olabilir. Anlatısal dehşet, tiksinti. Bu onun zıvanadan çıkmasına sebep olur, bundan eminim, aklını başından alır. Bu tiksintiyi taşıyan, bu tehlikeye karşı tetikte olan başka insanlar da tanıdım, üstelik onlar ünlü bile değildi; bu konuda şöhret belirleyici unsur değildir, hayatlarını ayrıntılı bir anlatının malzemesi olarak gören, tahmini ya da gelecekteki hikâyelerine bağımlı yaşayan çok insan vardır. Hayatlarını pek planlamazlar, sadece olayları yaşama şekilleri budur, sanki en önemsiz ayrıntıların ve ölü anların bile seyircileri ya da sürekli şahitleri varmışçasına, adeta sürekli birilerinin refakatinde yaşarlar. Belki de eski bir kavramın, Tanrı'nın her an her yerde bulunduğu, herkesin hayatının her saniyesini izlediği düşüncesinin yerini tutan bir anlayıştır; aslında çok tatminkâr bir düşünceydi, örtük bir tehdit ve ceza unsuru içermesine rağmen rahatlatıcıydı; zahmetli hayatını hiç kimse asla şahit olmadan, seyretmeden, kimse yargılamadan, kınamadan yaşayıp gideceği fikrini insanoğlunun kabullenebilmesi için üç-dört nesil yetmez. Aslında her zaman biri vardır da: bir dinleyici, bir okur, bir seyirci, bir şahit; ve onlarla çakışan bir anlatıcı/oyuncu; bu da bizzat hikâyesini kendi kendine anlatan o insandır; herkes kendi hikâyesini anlatır, kendi hikâyesine eğilir, her gün bakar, durmadan bakar, bir ölçüde dışarıdan bakar; daha doğrusu sahte bir dışarıdan, narsizmin genelleşmesi, bazen "bilinç" de denir adına. Bu yüzden de birçok kişi alay edilmeye, aşağılanmaya, gülünç duruma düşmeye, çehrelerine kan hücum etmesine ve bilhassa da hakarete tahammül edemez. Dearlove bu tiksintiye, bu korkuya yenilir, o baş dönmesine mağlup olur ve bunlara maruz kaldığında, bir buhran yaşadığında aklı başından gider. Büyük ihtimalle göz kapağı aralandığında ve olan biteni anladığında, fotoğrafları ele geçirmek, fotoğraflara karşılık herhangi bir sansasyon gazetesinin asla vermeyeceği bir para teklif etmek, oğlan ya da kızla anlaşmak, uzlaşmak, rüşvet vermek, kandırmak, temelli satın almak aklına bile gelmez. Özel uçağı ve helikopteri olduğuna göre, serveti o oğlanı ya da kızı on bin kere, yüz bin kere satın almaya yeter, bedenini de, köle olarak da, ruhunu da."

"Ama bunu denemez diyorsun. Ne yapar? Sence ne yapar o zaman?"

"Bence Brixtonlı eli bıçaklılara yaptığını yapar. Yanlış öngörüde bulunur. Acele eder. Öldürmeye çalışır, öldürür. Çocuğu, o gece evi-

ne götürdüğü oğlanı ya da kızı öldürür. Ağır bir küllük insanı öldürmeye yeter, kafatasını parçalar. Bir küp, kâğıt ağırlığı, kâğıt açacağı, herhangi bir şeyle adam öldürülebilir, hele hele o salondaki duvara asılı kılıçlar ve mızraklarla; yemek yediğimiz odaya bitişik salonun uzun duvarı dün gece dikkatinizi çekmiştir herhalde."

"Çekti," dedi Tupra. "Dün gece benim oraya ilk gidişim olmayabilirdi, öyle değil mi?"

"Elbette. Ortaçağa ya da Kelt kültürüne, sihirimsi şeylere meraklı olmak Dearlove'a yakışır. Fantastik modasına. Ben şöyle tahmin ediyorum: Dearlove hap yüzünden iyice sersemlemiş olsa bile, daha doğrusu sersemlemiş olduğu için, müthiş korkusu ona güç verir ve sendeleyerek o duvara yaklaşır; kandırılarak çekilen o fotoğraflar yüzünden bundan böyle hep kendisine eşlik edecek o korkunç anlatısal ur olmuş bitmiş ve kesin bir olguymuş gibi yaşamaktadır bu durumu; kandırılmış olması, dumanlı zihninde öfkelenmek ve ölçüyü kaçırmak için ona geçerli bir mazeret sunmaktadır. Böylece mızraklardan birini duvardan alır, kızın ya da oğlanın göğsüne saplayarak daha önce, o anda sonuçlarını düşünmeden arzuladığı teni parçalar. Böyle anlarda bu tür adamlar fazla değil, üç dakika sonra apaçık görecekleri şeyi göremezler; o da şudur: Birkaç fotoğrafı yok etmek bir cesedi yok etmek kadar zor değildir, birinin ağzını kapamak dökülmüş litrelerce kanını temizlemek kadar zahmetli değildir. Dediğim gibi, daha önce böylelerini tanıdım; hiç kimse olmadıkları halde hikâyeleriyle, anlatılabilecek, dolayısıyla kendi kendilerine de anlatmak zorunda olacakları şeyle ilgili bu aşırı korkuyu yaşayan insanlar. Hikâyelerinin lekelenip çirkinleşmesi korkusu. Ama ısrarla söylüyorum, belirleyici olan hep dışarıdadır, dışarıdakidir; bütün bunların utançla, vicdanla, pişmanlıkla, kendini küçümsemeyle pek ilgisi yoktur; bir ara görünüp kaybolan unsurlar olsalar bile. Bu şahıslar eylemlerini ya da ihmallerini, ister iyi olsunlar ister kötü, ister cesurca ister bayağı, korkakça ya da ilgisiz, ancak başkaları da bildiği (daha doğrusu bilenler çoğunlukta olduğu) takdirde gerçekten kendi kendilerine anlatma zorunluluğu duyarlar; böylece kendileri hakkında bilinenlerle, yani resmi portreleriyle bütünleşirler. Mesele aslında bilinç meselesi değil, gösteri ya da ayna meselesi. Aynaların yansıtmadığı şeyden kısa sürede şüpheye düşülebilir, bir yanılsama olduğu düşünülebilir, bulanık

ya da yetersiz hafızanın pusuyla sarmalanabilir ve sonunda hiç olmadığına, olmayan şeyin hatırası da olamayacağına göre hatırlanmadığına karar verilebilir. Bu sayede artık söz konusu şahısları rahatsız etmemesi mümkün olur; bazı insanların, olan şeyin olmadığına, olmayanınsa olduğuna kendilerini ikna etme kapasitesi inanılır gibi değildir. Dick Dearlove için esas vahim şey, dayanamayacağı şey, bir sokak serserisini ya da kurnaz bir yeniyetmeyi öldürmüş olmak değil, bunun bilinmesi ve olayın (deyim yerindeyse) dosyasına kaydedilmiş olmasıdır. Cinayet ânında, bulanık zihninde bunun çok zor da olsa gizlenebileceğini bilir belki de. Buna karşılık kendisi birtakım vahşiler tarafından öldürülür ya da körpe bir oğlan ya da peri kızıyla çekilmiş çıplak fotoğrafları bir kez basılıp bütün dünya tarafından takdirle seyredilirse, bunu gizlemek mümkün değildir." Sonra durdum. Yorumlarımın ya da raporlarımın sonunda her zaman olduğu gibi fazla ileri gittiğimi düşündüm. Yeniden konuyu saptırdığımı da. Ayrıca Tupra'ya kendinin bilmediği bir şey söylemediğim de geçti aklımdan. Bu tiplere aşina olsa gerekti, Dearlove'a da belki; onu daha önceki ziyaretlerinden de tanıyordu, kim bilir belki birlikte uçak seyahatleri de yapmışlardı (Tupra Dearlove'ın maiyetinin, davetlilerin, denetçilerin, yeniyetmelerin ve korumaların arasında). Belki benim söylediklerimden bir şeyler öğrenmekten çok beni incelemekti amacı. "Bu tür başka insanlar tanıdım Mr. Tupra, her yaştan, her yerde," diye ekledim, özür dilercesine. "Eminim siz de tanımışsınızdır. İkimiz de biliriz böylelerini."

"Sigara alır mısın Jack?" dedi. Ve gösterişli kırmızı paketinden bir firavun sigarası ikram etti. Bu bir takdir göstergesiydi ya da ben öyle kabul ediyordum.

Ve düşündüm, daha doğrusu düşünmeye devam ettim: "Comendador'u tanıdım mesela. Ezelden beri."

O inatçı yağmurlu Londra gecesinde, ansızın durmayı denemeye karar verdim; birden, hiçbir işaret vermeden durup o hafif, neredeyse kanatlı sesin benden gelip gelmediğinden emin olmaya; tis tis tis, bir köpeğin yumuşak adımları ya da ben hızla yürürken sürtünen yağmurluğumun sesi, şemsiyenin titreyişi ya da bana yaklaşmayan, kendini göstermeyen, ama beni izlemekten –belki birkaç metre ötemde paralel olarak eşlik etmekten– de vazgeçmeyen şüpheli birinin gizlice ilerleyişi; belki sonunda kendini göstermeye karar verirdi, ben evime varıncaya kadar düşünecek zamanı vardı; eve vardığımda kapıyı açacak, içeri girmeden önce şemsiyeyi kapatıp kuvvetlice kaldırıma silkeleyecek (kent sokaklarındaki doğaçlama gölcüklere ve minyatür derelere eklenen dört damla daha) ve kapıyı ardımdan hemen kapatacaktım, yukarı çıkmak için sabırsızlanacaktım, geçici ama giderek daha korunaklı görünen, giderek sahiplendiğim barınağıma; artık çıkıp evime kapanmak beni neredeyse rahatlatıyordu, tek başıma –sorulardan, cevaplardan, konuşmalardan kurtularak– üçüncü kattan meydanı, ortasında zihnin her boyun eğişine, her başkaldırışına eşlik edercesine hışırdayan ağaçları seyrediyordum; karşıdaki ailelerin ya da bekârların (benzerlerimin) ışıklarını, her zaman ışıl ışıl ve canlı, sessiz bir tiyatro sahnesine ya da hiç değişmeyen, noktalanmayan bir film manzarasına benzeyen şık oteli, dinlenmeye çekilmiş devasa büroları küçük bölmesinde bekleyen, kafasındaki kepi geriye itmiş, radyosunu dinleyerek esneyen gece bekçisini, karanlıkta zikzaklar çizen, ortaya çıkıp çöpleri karıştırdıklarında kaskatı olmuş giysilerinden küller saçılırmış gibi görünen, belki biriken tozları saçan kaçak dilencileri; ve elbette dansçı komşumla (dünyaya karşı umursa-

mazlığı o ölçüde ki onu seyretmek insanı neşelendiriyor) ara sıra ona katılan dansçı partnerlerini; geçenlerde onu korkusuzca sirtakiye kalkışırken görmüştüm, resmen ibne gibi görünüyordu, eşcinsel gibi değil, başka bir şey gibi –şık bir gösteriş budalası, bir kukla, yalaka, işveli bir serseri– artık bu sıfat, yakıştırıldığı kişinin gerçek tensel tercihleriyle ilgili değil katiyen, en azından benim için böyle bir ayrım var; bir erkeğin tek başına yapabileceği en gülünç dans Yunan sirtakisidir, bunun tek istisnası da muhtemelen Baskların *aurresku*'sudur, neyse ki komşumun o dansı bilme ihtimali yoktu.

Dediğim gibi, iki-üç kere durmayı denedim, duracağıma dair hiçbir işaret yokken ansızın durdum ve her defasında temkinli ya da adeta kanatlı ayak sesleri, ağustosböceği cırıltısı, hışırtı ya da her neyse –eski bir duvar saatinin çıldırmış koşusu gibi, ki köpeklerin ayak sesi de buna benzer– durmakta gecikti, ben kıpırtısızken, benden istemsiz ya da denetimim dışında herhangi bir ses çıkması imkânsızken hâlâ sesi duyabiliyordum. Denemeyi yaptığımda başımı çevirip bakmadım, ne arkaya ne de iki yana; oysa hızımı kesmeden, şemsiye –gezinirken güneşten korunurmuş gibi, sanki her şeyden çok ensemi rüzgârdan, sudan, muhtemel bakışlardan ve onu (hem şemsiyeyi, hem de ensemi) delip geçecek hayali mermilerden korumak ister gibi– omzuma dayalı yürürken bakıyordum; insan gece tek başına uzunca bir yolu yürüdüğünde ve kimsenin kendisini izlediğini görmediği halde takip edildiği duygusuna kapıldığında saçma sapan şeyler düşünür. Yolun son kısmında ara sıra sağda ve solda çimenlik alanlar vardı, küçük bir mahalle parkının yolları ya da patikaları kestirme bir yol oluşturuyordu; belki o hiç görülmeyen adımlar çimenlere basıyordu. Pek az aydınlatılmış parkı geride bırakıncaya ve eve çok yaklaşıncaya kadar bekledim. Eve varmama iki sokak ve bir meydan kalmışken deneyimi tekrarladım ve bu kez durduğumda başımı çevirip baktım; o zaman gördüm onları, normal olarak ne nefes ne de ayak sesi duymama izin verecek bir mesafede iki beyaz figür. Köpek beyazdı, kadının, yani insanın üzerinde de, benimki gibi açık renk bir yağmurluk vardı. İlk anda bile kadın gibi göründü gözüme, öyleydi zaten, çünkü bir saniyelik bir şüpheden, bir boşluktan sonra bacakları hoşuma gitti; bacaklarını pantolon değil, uzun, siyah, (ama topuksuz ya da çok alçak topuklu) çizmelerin örttüğünü ve kaslı baldırlarını iyice sardı-

ğını, ortaya çıkardığını gördüm. Şemsiyesi yüzünü kapatıyordu, iki eli de doluydu, öteki eliyle köpeğin kayışını tutuyordu; köpek kadını pek umutsuzca, belki yorgun argın çekiyordu, hayvanı koruyan bir şey yoktu, sırısıklam olsa gerekti, molalarda ne kadar şiddetle silkelense de yağmurdan rahatsızdı mutlaka (o dururken de yağmur yağmaya devam ediyordu); o sırada moladaydılar çünkü iki figür de, bana ya da ani duruşuma kıyasla kaçınılmaz bir gecikmeyle olsa da durmuştu. Birkaç saniye durup onlara baktım, pek de kısa sürmedi. Kadın görülmeye pek aldırış etmez gibiydi, demek istediğim, çılgınca yağan yağmura rağmen köpeğini gezdirmeye çıkmış biri olabilirdi gerçekten; ben soru sorsam açıklama yapması da gerekmezdi. Olay bir tesadüften ibaret olabilirdi; insan bazen düz bir çizgide ilerlemediği halde başka bir yayayla aynı yolu izler, bazen de bu yüzden sabrı taşar, özel bir sebepten değil, sırf hayra alamet gibi görmediği ya da bıktığı için tesadüfün sona ermesini ister, bazen kasıtlı olarak yolunu değiştirir, hatta gereksiz şekilde uzatır, sırf inatçı paralellikten kurtulmak, ötekinden ayrılıp onu gözden kaybetmek için.

İkimiz arasında, daha doğrusu onlarla benim aramda iki yüz metre, belki daha uzun bir mesafe vardı; insan figürüyle konuşmak, ona soru sormak istesem bağırmam ya da epeyce yolu geri gitmem gerekirdi; çok büyük ihtimalle genç bir kadındı, çizmeleri su geçirmez, esnek, parlak, bacağa yapışan çizmelerdi, sıradan yağmur çizmeleri değildi, seçilmiş, incelenmiş, muhtemelen pahalı, güzel, belki marka çizmelerdi. Kadına baktığımı gizlemeye çalışmadan baktım, o yüzünü açığa çıkarmadı; yüzünü kapatan şemsiyeyi bir an olsun kaldırmadı, dolayısıyla bakışıma karşılık vermedi, ama bir erkek çok da uzak sayılmayacak bir mesafede, gece vakti, üstelik o yağmurun altında durmuş onu seyrettiği için endişelenmedi de. Çömeldi, çömelirken yağmurluğu açıldı, bir bacağının üst kısmı göründü, köpeğin sırtını avuçlayıp okşadı, herhalde bir şeyler fısıldadı, tekrar doğruldu, yağmurluk kapandı, et görüntüsü kayboldu; kadın olduğu yerde duruyor, herhangi bir yönde yürümeye devam etmiyordu; bunun üzerine kadının yardıma ihtiyacı olabileceği geçti aklımdan, tanımadığı bir mahallede yolunu kaybetmiş olabilirdi, kılavuz köpeğiyle genç bir kör olabilirdi, yabancı ve dili bilmiyor olabilirdi, tek bir geceyi bile atlayamayacak kadar zor durumda bir fahişe olabilirdi ya da benden pa-

ra, yardım, tavsiye, herhangi bir şey isteyip istememeye karar veremeyen biri olabilirdi. Ben ben olduğum için değil de, oradaki tek paralel varlık olduğum için. Bir buluşmanın imkânsız olduğu hissine kapıldım, ama aynı zamanda olmamasının hem yazık hem de daha iyi olacağı hissine de. Hissettiğim şey acımaydı, kendime mi ona mı bilmiyorum, ama kesinlikle ikimize birden değil, çünkü ikimizden biri zararlı çıkardı –diye düşündüm– öteki kârlı; sokak karşılaşmaları genellikle öyle olur.

Yıllar önce, yine aynı ülkede, Oxford'da okutmanken çeşitli zamanlarda üç bacaklı, sol arka bacağı düzgün bir şekilde kesilmiş bir köpeği olan bir adam izlemişti beni; daha sonra haber vermeden evime ziyarete gelmişti; adı Alan Marriott'tı, onun da sol bacağı gözle görülür şekilde aksıyordu (ama kesilmemişti), benim müdavimi olduğum sahaflardan kısmen kendi meraklarıyla çakışan merakımı duymuş olan bir kitap kurduydu. Köpeği teriyeydi, çoktan ölmüştür herhalde zavallı, onlar bizim kadar uzun dayanmaz. Genç kadının köpeği uzaktan puanter gibi göründü gözüme, dört bacağı da yerindeydi, tuhaftır, buna sevindim, herhalde gece dinmeyen yağmurun altında ansızın hatırladığım sakat köpekle kıyasladığımdan. "Ama ben kimseden hiçbir şey istemiyorum," diye düşündüm "kimseden bir şey de beklemiyorum, ayrıca bu yağmurdan da bir an önce kurtulmak ve evime varmak, bu bitmeyen ya da yukarıya sığınmadıkça bitmeyecek günün yorumlarından da uzaklaşmak istiyorum. Eğer benden bir şey istiyorsa ya da beni izliyor idiyse o yaklaşsın bana. O düşünsün. Eğer beni izliyor idiyse ya da hâlâ izliyorsa sebepsiz değildir, konuşmamak için izlemiyordur." Geri döndüm ve adımlarımı iyice hızlandırarak hedefime doğru ilerlemeye koyuldum, ama yolun geri kalanında kulak kesilmekten de kendimi alamadım; bir köpeğin on sekiz parmağının ya da belki asfaltın üzerinde yankılanmadan kayan topuksuz uzun çizmelerin çıkardığı o tis tis tis sesini duyacak mıyım duymayacak mıyım diye dinledim.

Apartmana vardım, anahtarı kilide sokup kapıyı açtım ve ancak o zaman şemsiyeyi katlayıp içeriyi mümkün mertebe ıslatmamak için sokağa silkeledim; yukarı çıktığımda şemsiyeyi hemen mutfağa götürdüm, yağmurluğumu da kurusun diye mutfakta bıraktım, sonra sabırsızlıkla pencereye gidip aşağıdaki meydanı inceledim, genç kadını

da puanterini de göremedim, oysa hafif seslerini sonuna kadar duymuştum, alt kapıya gelinceye kadar ses bana eşlik etmişti ya da bana öyle gelmişti. Sonra başımı kaldırıp benimle aynı hizadaki, sık sık beni teskin eden dansçı komşumu aradım. Oradaydı, evet, böyle iğrenç bir havada dışarı çıkmamış olması beklenirdi zaten, üstelik misafiri de vardı, ara sıra birlikte dans ettiği siyahi ya da melez kadın; hareketlerinden, duruşlarından ve ritimden, İrlanda-İskoç danslarına benzer bir dansa daldıklarından emin oldum; yer değiştirmeyen, çok hızlı hareket eden ayaklar (tek bir noktaya bağlı kalarak ısrarla tuğla ya da haydi abartmayalım, yer karosu büyüklüğünde bir alanı dövüp dururlar), buna karşılık kollar aşağıda, bedene yapışık, kıpırtısız, kasıtlı olarak kaskatı; muhtemelen Britanya adalarının idolü, şeytan çarpmış gibi tepinen Michael Flatley'nin çılgınca gösterilerinden birinin müziğini dinlemekte olduklarını düşündüm; eski videoları dikkati çekecek kadar sık yayımlanıyordu; artık sahnelerden çekildi mi, öfkeli zıplayışlarını daha da olağanüstü kılmak için pek az mı çıkıyor bilmiyorum. Komşum ister yalnız başına dans etsin ister bir partnerle, her zaman o kadar mutlu görünüyordu ki bazen benim de dans etmek geçiyordu içimden; hepimizin yapabileceği bir şey, kimsenin bizi görmediğini düşündüğümüz zamanlarda evde dans etmek. Ama kimsenin görmediğinden, işitmediğinden hiçbir zaman emin olunamaz; gözlendiğimizi ya da izlendiğimizi her zaman fark etmeyiz.

Kitap kurdu Marriott'ın zavallı teriyesinin bir bacağı olmadığına göre sadece on dört parmağı olduğunu düşündüm. Onu hatırlamamın sebebi belki de görüntüsünün kafamda daima uzun çizmeler giyen genç bir kadınla birlikte canlanmasıydı; pazar günleri Oxford'daki evimin tam karşısına, St. Giles' diye bilinen uzun sokağın karşı tarafına yerleşen Çingene bir çiçekçiydi. Adı Jane'di, çok genç yaşta olmasına rağmen evliydi, çoğunlukla kot pantolon ve deri mont giyerdi, ara sıra onunla iki çift laf ederdim; Alan Marriott beni ziyaret ettiği sabah ya da öğleden sonra zilimi çalmadan hemen önce onun tezgâhında durup iki çiçek almıştı; "sonsuzluk sürgünü" pazar günlerinden biri (diye alıntıladım içimden). Marriott'la Galli yazar Arthur Machen' dan (en sevdiği yazarlardandı) ve geliştirdiği dehşet ya da korku edebiyatından bahsetmiştik; Borges ve bir-iki kişi daha bu edebiyatın doğmuş olmasından çok memnundu, gerçi hatırlıyorum, Marriott Bor-

ges'in kim olduğunu bilmiyordu. Ansızın üç bacaklı, zeki suratlı köpeğiyle uzun çizmeli çiçekçi kızı kattığı bir varsayım aracılığıyla bana dehşeti açıklamıştı. "Dehşet büyük ölçüde fikir çağrışımına bağlıdır," demişti. "Fikirlerin birleşimine. Onları birleştirme kapasitesine." Kendini kısa cümlelerle, neredeyse hiç bağlaç kullanmadan ifade ediyor, pek kısa ama derin, belirgin esler veriyordu, sanki es verdiğinde nefesini tutar gibi. Sanki konuşmasında da hafif bir aksaklık varmış gibi. "İki fikri, dehşetlerini, her birinin dehşetini gösterecek şekilde asla birbirine bağlamayabilirsiniz, o zaman hayatınız boyu o dehşeti bilmezsiniz. Ama sürekli doğru fikirleri birbirine bağlamak gibi bir talihsizliğiniz varsa, sürekli dehşet içinde de yaşayabilirsiniz. Örneğin sizin evin karşısında çiçek satan şu kız," demişti, işaretparmağını dümdüz pencereye uzatarak; temiz de olsalar, ne kadar yıkanırlarsa yıkansınlar gün içinde genellikle dokundukları şeyin izini taşırmış gibi görünen parmaklardandı; bu tür parmakları kömürcülerde, kasaplarda, boyacılarda, hatta manavlarda görmüşümdür (kömürcüler çocukluğumdaydı); onun parmaklarında insanın tenine yapışan kitap tozu vardı, ben bu yüzden sahaflarda kitap ararken eldiven kullanırdım, buna karşılık benim de parmaklarıma derslerde kullandığım tebeşir bulaşıp yapışmaktaydı. "Kızın korkunç bir yanı yok, tek başına dehşet duygusu yaratamaz. Aksine. Çok çekici bir kız. Hem sevimli hem kibar. Köpeği okşadı. Şu karanfilleri ondan aldım." Karanfilleri yağmurluğunun cebinden çıkarmıştı; satın aldıktan sonra cebine kalem ya da mendilmiş gibi tıkıvermişti onları. Sadece iki karanfil vardı, ezik büzüktüler. "Ama o kız dehşet duygusu uyandırabilir. O kız fikriyle bir başka fikir arasında bağlantı kurulduğunda dehşet duygusu uyanabilir. İnanmıyor musunuz? Hangi fikrin gerekli olduğunu, bizde dehşet uyandırmaya uygun fikrin hangisi olduğunu henüz bilmiyoruz. Korkunç yüzü. Öyle bir yüzü olduğu su götürmez. Vardır. Mesele ortaya çıkması. Asla çıkmayabilir de ortaya. Kim bilir, onun korkunç yüzü benim köpeğim bile olabilir." İşaretparmağı dikey olarak uzanmıştı, teriye ayaklarının dibinde yatıyordu, o gün yağmur yağmıyordu, köpeğin salonu kirletmesi ihtimali yoktu, alt kattaki mutfağa sürgüne gönderilmeyi hak etmiyordu (işaretparmağında görünmez tozlar). "Çiçekçi kız ve köpeğim," diye tekrarlamış ve yine önce pencereyi işaret etmişti (sanki çiçekçi kız bir hayaletmiş, yüzü cama

yapışıkmış gibi; ikinci kat penceresiydi, piramit biçimli ev üç katlıydı, en üst katta uyur, o salonda çalışırdım), sonra da köpeği, parmağı yine dümdüz ve kaskatıydı. "Kestane rengi uzun saçları, uzun çizmeleri, uzun, biçimli bacaklarıyla kız ve sol bacağı kesik köpeğim." Hatırlıyorum, o sırada şefkatle, daha doğrusu sanki hâlâ acıyabilirmişçesine dikkatle bacağın kesik yerine dokunmuştu; köpek hafiften uyukluyordu. "Köpeğin benimle dolaşması normal. Gerekli. Aslına bakacak olursanız tuhaf da. Yani ikimizin birlikte dolaşması. Ama dehşet uyandıran bir yanı yok. Köpek onunla dolaşsa daha tartışmalı olurdu. Belki dehşet uyandırırdı. Köpek ne de olsa sakat. Onun dört bacaklı halini benden başka kimse hatırlamıyor. Benim kişisel hatıramın bir önemi yok. Başkalarının gözünde bir hiç. Onun gözünde. Sizin gözünüzde. Diğer köpeklerin gözünde. Artık köpeğim sanki öteden beri sakat. Onun köpeği olsaydı, kuşkusuz bacağını maç sonrası aptalca bir kavgada kaybetmezdi." Marriott olayı daha önce anlatmıştı, ben sormuştum: sarhoş Oxford United taraftarları, gece geç saatte Didcot istasyonu, topal adam sopayla dövülmüş, birkaçı tarafından tutulan, henüz topal olmayan köpek, durmayacak bir trenin altında ezilmek üzere rayların üzerine yerleştirilmiş. Sonra bırakmışlar, son dakikada korkup kaçmışlar; köpek yuvarlanmış, şanslı sayılırmış sonuçta ("Nasıl kan aktığını tahmin edemezsiniz"). "Bu bir kaza. Topal bir adamın köpeğinin iş kazası. Onun köpeği olsa belki başka şekilde kaybederdi bacağını. Köpek *bacaksız*. Bir nedeni olmalı. Daha da vahim bir neden. Kaza değil. O kızın kavgaya karıştığını hayal etmek zor. Belki *onun* yüzünden kaybederdi bacağını." İngilizce "*because of her*" demişti, "*onun*"la kızı kastettiği konusunda şüpheye yer yoktu. "Belki bu köpeğin o kızın köpeğiyken bacağını kaybetmesi için, bacağı kızın kesmiş olması gerekirdi. Yoksa böylesine çekici, sevimli, çiçek satan bir kızın baktığı, koruduğu, sevdiği bir köpek bacağını nasıl kaybeder? Dehşet uyandıran bir fikir. Kızın kendi eliyle köpeğimin bacağını kesmesi fikri dehşet verici; kendi gözleriyle görerek, katılarak." Alan Marriott'ın son cümlelerinde hafif bir kızgınlık vardı; çiçekçi kıza kızmıştı. Sonra konuşmayı kesmişti, sanki ürkütücü varsayımından aşırı etkilenmiş, korkunç ikiliyi gerçekten görmüştü. Benim penceremin dışında, "zihin gözüyle" görmüş gibi, diye alıntıladım içimden. Allak bullak olmuş, kendi kendini korkutmuş gibi görü-

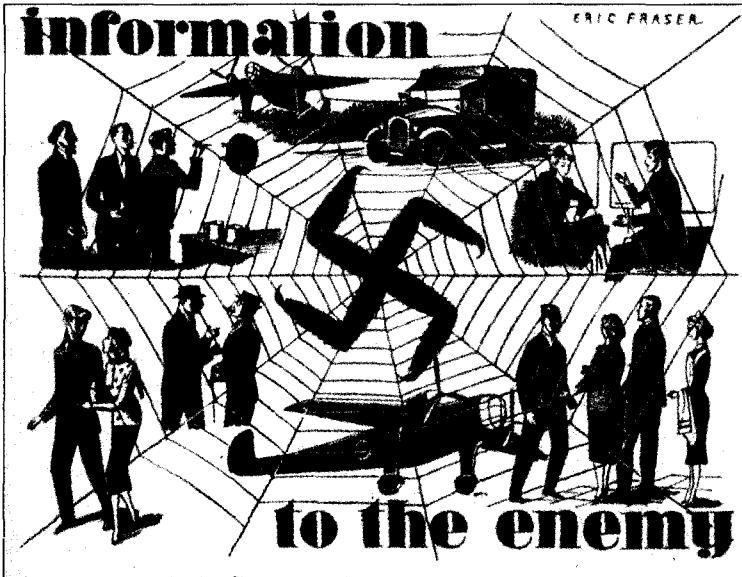
nüyordu. "Neyse, boş verelim," demişti. Ben ısrar ettiğim halde –"Yo hayır, devam edin, bir hikâye uydurmak üzereydiniz"– o konuyu düşünmeyi, hayal etmeyi sürdürmek istememişti. "Hayır. Boş verin. İyi bir örnek değil," demişti kararlı bir tonda. "Nasıl isterseniz," diye cevap vermiştim ben de, böylece başka bir konuya geçmiştik. Hayaline devam etmesi için onu ikna etmenin yolu yoktu, bunu o anda, hayalden korktuğu anda anlamıştım. Belki o hayal onu dehşete düşürmüştü. Kendi zihni onu korkutmuş olmalıydı.

Bir köpek ve uzun çizmeli genç bir kadın. O yağmurlu gecede aslında böyle bir ikiliyi, bu görüntüyü kendi gözlerimle ilk kez görmüştüm, ama zihnime yıllar önce, kendi ülkem olmayan o ülkede, henüz evli değilken, çocuğum yokken kaydolmuş ya da uğursuz bir çağrışımla birleşmişti. (Şimdiki zamanım da giderek o zamana benziyordu: Şimdi de karım ve çocuklarım yoktu, ama onlara bağımlıydım, para gönderiyordum ve her gün, her günün şu ya da bu dakikasında onları özlüyordum.) Çiçekçi Jane çizmelerini kotun üstüne giyerdi, silahşör gibi. Şemsiyenin ardında yüzü görünmeyen kadınsa etek giymişti, bacağını şöyle bir görmüştüm. Kuşkusuz o görünmez ilk yüzünden, o zamanlar topal kitap kurdunun aktardığı hayal yüzünden, gece vakti gördüğüm beyaz puanterin dört bacağının da yerinde olması beni rahatlatmıştı, doğal olarak ilk bakışta da dört bacağını görmüş olduğum halde tek tek saymıştım bacaklarını. Köpekle sahibinin önceden başkası tarafından hayal edilmiş muhtemel bir korkunç ikili oluşturmadıklarından emin olmak istemiştim (bunun refleks niteliğinde bir batıl inanç vakası olduğunu fark ediyordum şimdi).

Benim adsız binada ücret karşılığı yaptığım da buydu. Yorumlamaktan, deşifre etmekten ve çözümlemekten çok hiç durmadan çağrışımlar üretiyordum, ya da bu saydıklarım çağrışımların ardından, pek güçlü olmayan sonuçlar olarak ortaya çıkıyordu. Wheeler Oxford' da o pazar sabahı bahçesinde ya da öğle yemeğinde aynı kelimelerle olmasa da bunu bana bildirmişti: Birbirine özdeş iki kişi yoktur, hiçbir zaman da olmamıştır, bunu biliyoruz; ancak şu veya bu açıdan bu dünyadan geçmiş biriyle bağlantısı olmayan, bir başkasıyla Wheeler' ın terimiyle akrabalığı olmayan kimse de yoktur. Başkasıyla hiçbir bağı, kader ya da kişilik (ki bu ikisi aynı kapıya çıkar aslında) açısından hiçbir bağı olmayan insan yoktur ve asla olmamıştır (Wheeler

serbest bir şekilde alıntı yapıyordu); bunun tek istisnası belki ilk insanlardı, eğer ki gerçekten başkalarından önce birtakım insanlar olduysa, aynı anda birçok yerde birden, çok sayıda insan ortaya çıkmadıysa. Birbirinden tamamen farklı iki kişiyi, üstelik kendi hayatımızdan yüzyıllarca uzakta görürüz; ikinci kişi ortaya çıktığında birincisi çoktan unutulmuştur; tıpkı benim Alan Marriott'ın gördüğü o korku ikilisi imgesini dondurulmuş halde sakladığım gibi. Bu iki kişi yaş, cinsiyet, eğitim, inançlar, zihniyet, mizaç ve eğilimler açısından birbirinden farklıdır; farklı diller konuşabilir, birbirine çok uzak iki ülkenin evlatları olabilirler, hayat hikâyeleri birbirine zıt olabilir, tek bir ortak deneyimleri, uzun geçmişlerinde tek bir paralel saat, tek bir kıyaslanabilir saat olmayabilir. Genç, çok genç bir kız tanırız, dediğini hatırlıyorum Wheeler'ın; özlemleri o kadar el değmemiştir ki, henüz bir özlemi olup olmadığını bile bilemeyiz. Utangaçlığı onu anlaşılmaz kılar; o kadar ki bu utangaçlığın sahte olup olmadığından, bir utangaçlık maskesi olup olmadığından emin olamayız. Ziyaretlerine gittiğimiz İspanyol dostların kızıdır, annesiyle babası onu selam vermeye, hiç değilse bir süre konuklarıyla birlikte oturmaya, akşam yemeğini birlikte yemeye zorlarlar. Genç kız tanınmak, hatta görülmek istemez, arzusu hilafına orada bulunmaktadır, dünyaya kayıtsızmış, ilgisizmiş gibi davranır; kendisine borçlu gördüğü dünyanın onunla ilgilenmesini, ona kur yapmasını, üstüne düşmesini, hatta kaybını tazmin etmesini beklemektedir, ama annesiyle babasının dostu (genç kızın gözünde dünyanın bir parçası değildir o; ilişkilendirme yoluyla onu dünyadan dışlamıştır) kendisine karşı ısrarlı bir merak sergilediğinde, onu duygudaşlıkla gözlediğinde, dil döküp konuşturmaya çalıştığında müthiş sıkılır. Biraz gücenik bir sfenkstir, belki de ürkektir, belki kırılgan ve sorgulayıcıdır, belki de numaracıdır, bir sahtekârdır. Tahmin yürütmek imkânsızdır, hem önemsenmek ister hem bunu burnunu sokmak olarak görür; önemli olmayan, kendi algı ve ölçütlerine göre onunla ilgilenmeyi hak etmeyen biri tarafından önemsenmeye tahammülü yoktur. Antipatik değildir, olamaz ya da o raddeye varmaz; güzel yüzü sık sık kızaran hiç kimse antipatik olamaz zaten, ama gençlik miğferinin ardında neler saklandığını hayal etmek mümkün değildir, sanki siperliğini indirmiştir ve sadece kirpikleri görülmektedir. Olgunlaşmamış, tamamlanmamış şeyler, en anlaşılmaz şeylerdir,

tıpkı tamamlanmamış, çabucak bırakılıvermiş bir resmin dört çizgisinin, hedeflediği, yöneldiği figürlere ilişkin tahmin yürütmeye imkân tanımaması gibi. Buna rağmen, hemen her zaman sonunda bir şey çıkar ortaya, diyordu Wheeler. Bir insana ilişkin mutlak bir bilgisizlik içinde kaldığımız enderdir; ısrarımız sonunda, bulanık ya da pek güçsüz de olsa bir figürün belirmediği çok enderdir; genellikle ortaya çıkan figür o ilk çizgilerden beklenebilecek olandan çok farklı, uzak, ayrı ya da uygunsuz, çoğu kez onlarla tutarsızdır. Her çehrenin ya da kişinin, geçmişin, hikâyenin ya da hayatın karanlığına giderek alışırız, gölgeleri azimle incelediğimizde, sonunda görmeye başlarız, loşluğun içinde bir yol açılır ve bir şey yakalarız, ayırt ederiz: O zaman, görmeyi isteyip istemediğimize, kimde hangi nitelikleri ya da akrabalıkları bulduğumuza, bunların kendi işaretlerimizle anılarımızdan ibaret olup olmamasına bağlı olarak sıkıntımız azalır ya da bizi iyice kuşatıp esir alır. Görmeyi isteyen kişi sonunda hemen her zaman görür; senin, benim gibi görmeye kararlı olan ya da bunu meslek edinmiş kişiler haydi haydi görür; sen henüz başlamadığını sanıyorsun; ama aslında çok uzun zaman önce başladın, sadece şimdiye kadar karşılığında ücret almıyordun, çok yakında alacaksın; ama sen zaten böyle yaşıyorsun. Bakmaya devam edecek cesareti ve sabrı olanlarımız o kadar az ki bunun için bize iyi bir ücret ödeniyor ("Hadi, çabuk, acele et, gerekenin ötesinde düşünmeye ve bakmaya devam et, artık bir şey kalmadığı, düşünecek bir şey kalmadığı, her şeyin düşünüldüğü, görülecek bir şey kalmadığı, her şeyin görüldüğü hissine kapıldığında bile"); simsiyah, dümdüz ve opak, koyu bir karanlık gibi görünen şeyi bile irdelemek için. O karanlıkta bile insan çok geçmeden bir mimik, bir jest, bir tonlama, bir kıvılcım, bir tereddüt, bir gülüş, bir tik, yan bir bakış algılar; herhangi bir şey olabilir, küçücük bir ayrıntı bile. Dost çiftin genç kızında bir şey işitir ya da görür; tanıdığı, benzettiği, daha önce başkasında işittiği ya da gördüğü bir şey, diye düşünüyordum Wheeler açıklamasına devam ederken. Genç kızda gördüğü kibirli, acımasız, kompleksli ifade, yaşça daha büyük, neredeyse yaşlı bir adamda onca kez gördüğü ifadenin tıpatıp aynısıdır; fazlasıyla uzun zaman birlikte çalıştığı, oysa bir gün çalışmanın bile yetip de artacağı bir dergi editörü. Temelde hiçbir alakaları yok, ikisi arasında ilişki kurmak kimsenin aklına gelmezdi, saçma bir düşünce.

This play by G. R. Rainier, which illustrates how careless talk, however innocent it may seem at the time, might be pieced together by the enemy and give away a vital secret, will be broadcast again tonight at 10.0.

Aralarında benzerlik yok, elbette akrabalık da. O adamın saçları kır ve sanki yapılıydı, genç kızın saçlarıysa pırıl pırıl, koyu kestane; adamın etleri sarkıktı, yüzü gözle görülür biçimde her gün biraz daha çöküyordu, kızın yüzüyse o kadar gergin ve canlı ki, onun yanında annesiyle babasının yüzleri iki boyutlu görünüyor (herhalde aile dostununki de, ama insan kendini seyretmiyor), sanki odada bir tek kızın hacmi var ya da bir tek kız kabartma halinde; adamın gözleri küçük ve haindi, ortaklığa samimiyet katma umuduyla (birçok kişiyi kandırırdı da, bir süre beni bile kandırdı, daha doğrusu ben gördüğüm şeyden bakışlarımı çevirdim, herkes sürekli yapar bunu ve insan herkesten kopmayı her zaman başaramaz), sanki cilalanmamış, törpülenmemiş gibi görünen ayrık dişlerini (ya da minesi aşınmıştı, minik pis testere dişleri gibi görünürlerdi) sık sık açığa çıkaran tebessümlerine rağmen hırslı ve yırtıcı gözler; kızın gözleriyse iri, ürkek ve ciddi, hiçbir şeye gıpta etmezmiş gibi görünüyorlar, dudakları onun cimri bakış açısına göre hak etmeyenlere tebessüm lütfetmiyor, somurtmaktan çekinmiyor (henüz kimsenin gönlünü çelmekle ilgilenmiyor), ara sıra görünüp kaybolan dişleri ışıl ışıl, kusursuz. Hayır, o üçkâğıtçı dergi sahibi ve editörüyle, o kibirli, merhametsiz, kazanımlarından hiç emin olmayan, parasal ve zihinsel hırsızlıklarının son derece bilincinde olduğundan hırsızlık yaptığı kişileri mümkünse çökertmeye ihtiyaç duyan, yaşını başını almış adamla bu genç kız arasında, henüz sahnesinin perdesi bile açılmamış denebilecek, potansiyel ve muammadan oluşan, hazırlanmış bir tuvalin üzerinde deneme mahiyetinde birkaç fırça darbesiyle birkaç renkten ibaret bu kız arasında hiçbir bağlantı yok, hayır. Bütün bunlara rağmen, bir süre sonra, belki en sonunda, sebatımızın sınırına dayanmışken, çıkardan bağımsız bir keskinlik ve sertlikle o kıvılcımı, benzemediği ve tanımadığı (dolayısıyla taklit etmesi söz konusu olamayacak) adamla aynı mimiği ya da bakışı görürüz. Birbirinden o kadar farklı, birbirine o kadar zıt iki çehrenin üst üste bindirilmesi değil, olamaz, öylesi görsel bir sapma, gözün saçmalaması olurdu. Hayır, bu bir bağlantı, bir tanıma, yakalanan bir akrabalık. (Korkunç bir ikili.) Aynı kızgınlık mimiği ya da talepkârlık ifadesi, kuşkusuz farklı nedenlerden kaynaklanan ya da birbirine zıt yörüngelerden geçen bir mimik ya da ifade, adamın yörüngesi inişte, kızınki daha yeni yükselmeye başlamış.

Belki de her iki durumda da bir neden yok, yörüngeler önem taşımıyor, aksilikten ya da şanstan kaynaklanan veya olayların tetiklediği bir ifade ya da mimik değil bu. İşadamında kılcal damarları çatlamış, kızarık alkolik teninden eksik olmayan yerleşik bir unsur; genç kızda ise sadece anlık bir dürtü, adeta bir sis, belki tersine dönebilir bir şey, şimdilik önemsiz. Buna rağmen bu bağlantıyı fark ettikten sonra insan bilir. Genç kızın bir yönünü ve bu kritik yönünün değişmeyeceğini bilir; ona karşı gelenlerin işi zor olacak, ama memnun etmeye çalışanların işi de daha kolay olmayacak ("Sonuçta her türlü ilişkinin imkânsız olduğu insanlar vardır, yapılacak tek makul şey yanlarından ayrılıp onları uzakta tutmaktır, onlar için var olmamaktır"). Bu mimik, bu ifade daha ilk anda fark edilip bir kenara yazılmış bir şeye işaret ediyordu, ancak o sırada henüz onu müthiş kibirli, hırsız ihtiyarla ilişkilendirmemiş, genç kızın bu özelliğinin onunla ortak olduğunu ya da onu tekrarladığını (onu tanımadan tıpatıp kopya ettiğini) fark etmemiştim. Her ikisi de dünyanın kendilerine borçlu olduğunu düşünüyorlar ya da bu yargıya varmışlar; başlarına gelen her olumlu şeyi zaten hakları olarak görüyorlar kesinlikle; dolayısıyla memnuniyet ve minneti bilmiyorlar, tanımıyorlar; kendilerine yapılan lütufları ve gösterilen müsamahayı asla hesaba katmıyorlar; bunları hürmet olarak, hürmeti de sopayı elinde tutan ve onları dayaktan esirgeyen kişinin zayıflığı ve korkusu olarak görüyorlar. Tahammül edilmesi imkânsız, iflah olmaz, hatalarından ders almayan insanlar. Menzillerine giren sayısız insan aracılığıyla hayatları boyunca dünyayı mağdur edip yağmaladıkları halde, daima dünyaya karşı kendilerini alacaklı görüyorlar. Genç kız eğer yaşı nedeniyle henüz pek fazla kişiyi mahvetmemişse de, tembel fiziksel gelişimin kararlı kişilikleri maruz bıraktığı dayanılmaz bekleyiş süresini pek yakında süratle, başarıyla telafi edeceğinden hiç kuşkum yok. İşte o zaman, o kibirli ve zalim, kompleksli ifadeyi tanıdığımda –ki daima öfke alametidir– o feci bağlantıyı gördüğümde, genç kızı merak etmekten, duygudaşlıkla gözlemekten, yetişkinlere özgü, pohpohlayıcı sorular yöneltmekten vazgeçiyorum. Benim ilgime tahammül edemeyen, o ilgi benden –anne babanın arkadaşı, ne sıkıcı, antika biri– geldiği için küçümseyen kız ise, saygılı muamelenin ortadan kalkmasına hiç tahammül edemiyor. Bu yüzden tatlısını alelacele bitiriyor, sofradan kalkıyor ve tek kelime et-

meden çekip gidiyor. Bir hakarete daha maruz kaldı, bir hakaret daha biriktirdi, koleksiyonuna kattı.

Bazen de –neyse ki– tam tersi olur; insanın gördüğü, saptadığı, benzettiği şey o kadar sevilen ve özlenen bir şeydir ki, anında rahatlar, diye anlatıyor Wheeler. Az önce kendisine tanıştırılan, konuşmakta olduğu bir kadının ses tonu ve diksiyonu tanıdıktır. Rahat gülüşünü nostaljik bir memnuniyetle, hatta eskilerde kalmış bir heyecanla dinler. Hatırlar, dinler, onu hatırlar; evet, tabii, elbette, davetlere bu düşkünlüğü, bulaşıcı neşeyi, sisin dağılıverişini, eğlence çağrısını, kendi üzüntüsünden sıkılan ve hayatın tıpkı başkaları gibi ona da dağıttığı, muaf olmadığı üzüntü dozunu azaltmak, hafifletmek için elinden geleni yapan ruhu tanıyorum. Öte yandan dertlere teslim olmuyor, savunmasız boyun eğmiyor, o yükün altında ezilmediğini görünce biraz doğruluyor ve onu üzerinden, zayıf omuzlarından mümkün olduğunca uzağa silkelemeye çalışıyor. Çektiği acıyı yok sayarak unutmak için değil, acıyı görmezden gelmiyor, kaytarmıyor, sorumsuzca unutmuyor, ama o üzüntüyü ancak belirli bir mesafede ve açıda tuttuğu takdirde denetleyebileceğini ve belki anlayabileceğini biliyor. Ve bu orta yaşlı kadının sonsuza dek genç kalacak bir kadınla, kendi karımla akrabalığını fark ediyorum: Valerie, Val, ondan geriye neredeyse adının hatırasından başka şey kalmadı, ama şimdi canlı ya da canlanmış hatları bir başka seste ve çehrede tekrar karşıma çıkıyor; o çok erken öldü, bu yaşa gelebilmeyi hayal bile edemedi, elbette bir çocuk da doğuramadı, muhtemelen hayalini de kuramadı, kendini anne olarak hayal edemeyecek kadar genç öldü, neredeyse kendini Peter Wheeler'la ya da Peter Rylands'la evli olarak hayal edecek, evli olmanın yanı sıra kendini evli hayal edecek zamanı bile olmadı. Hülyalı, duru bakışları, çok neşeli, hem şefkatli, hem alaylı dudakları vardı. Çok şakalaşırdı, çocukluk alışkanlıklarını geride bırakmamıştı, vakti olmamıştı. Bir keresinde o dudaklarla beni niçin sevdiğini açıklamıştı bana: "Çünkü kahvaltı ederken senin gazete okuyuşunu seyretmekten hoşlanıyorum, her şeyden çok bu yüzden. Her sabah senin yüzünde dünyanın nasıl uyandığını, senin nasıl uyandığını görüyorum; benim hayatımda dünyanın başlıca temsilcisi sensin. Açık farkla en görünür temsilcisi de." O tıpatıp aynı ses tonunu ve diksiyonu işitince, o çok benzer tebessümü görünce, bu sözler beklenmedik biçimde geri

geliyor. İşte o zaman insan kendisine az önce tanıştırılan bu orta yaşlı kadına gözü kapalı itimat edebileceğini hemen anlıyor. O kadının kendisine kötülük etmeyeceğini, en azından habersiz bir kötülük etmeyeceğini biliyor.

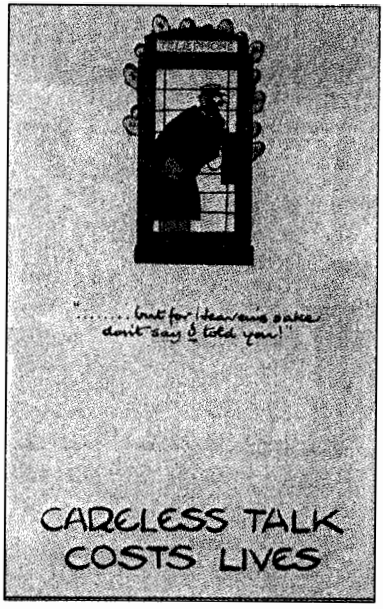
A FEW
CARELESS WORDS
MAY END IN THIS–

Many lives were lost in the last war through careless talk
Be on your guard! Don't discuss movements of ships or troops

TELLING a friend may
mean telling THE ENEMY

"WARE SPIES!
"KEEP IT UNDER
YOUR HAT"

TELEPHONE
"..... but for heaven's sake don't say I told you!"
CARELESS TALK COSTS LIVES

What I know - I keep to myself
CARELESS TALK COSTS LIVES

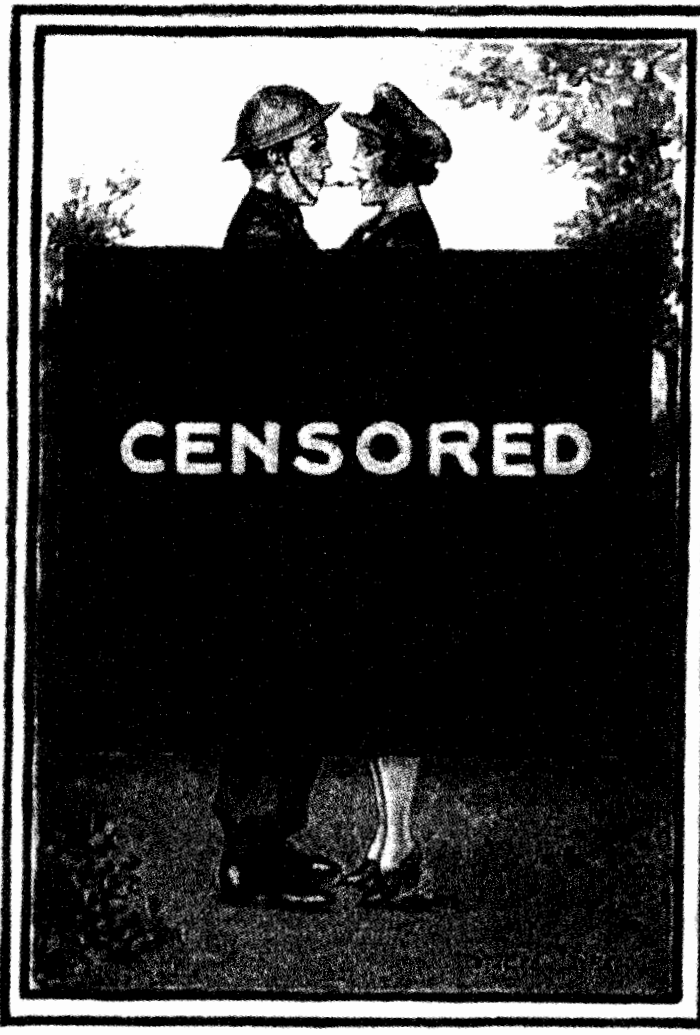

You never know who's Eavesdropping!
CARELESS TALK COSTS LIVES

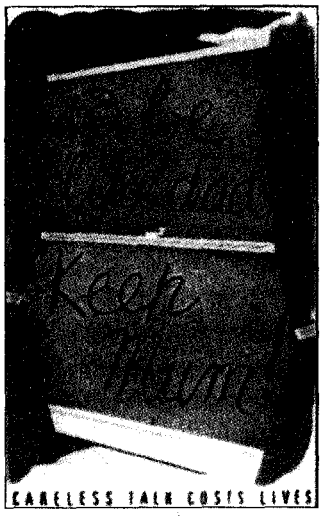
Bu meleke ya da yetenek savaş sırasında çok yararlı oldu; savaşta büyük değer taşıdığından bu dönemde örgütlendi, yönlendirildi, bilinçli olarak saptandı, kısa süre içinde az kişinin bu yeteneğe, bu beceriye sahip olduğu anlaşıldı; belki o zamanlar daha da azdı, çünkü savaş görüşü akıl almaz derecede çarpıtır, insanların yarısı her yerde hayaletler, cadılar görür, diğer yarısı da hiçbir şeyi görmeme ve görmemeye çalışma yolundaki mutat eğilimini iyice biler. Ama fikrin ortaya çıkmasına savaş sebep oldu; fikirler ancak gerekli olduklarında aklımıza gelir, en basit fikirler bile," diye mırıldanmıştı Wheeler bahçede, öğle yemeğinin hazırlanmasını beklerken ırmak kıyısında ağır ağır dolaştığımız sırada. "Ne yazık ki fikir birkaç ay geç çıktı ortaya, daha önce çıksaydı, belki Val, karım, Valerie ölmezdi, kim bilir. Ama maalesef ancak o öldükten sonradır ki, fikir belki Menzies'in, belki Ve-Ve Vivian'ın, belki de Cowgill ya da Hollis'in, hatta belki Philby'nin aklma geldi (Jack Curry olduğunu sanmıyorum, onu ihtimal dışı tutuyorum); hepsi en yaratıcı kişi olmak peşindeydi, MI5 ve MI6'da yaratıcılıkla hep gurur duyulmuştur; birbirlerine şüpheyle bakar, hatta birbirlerini gözetlerlerdi, hâlâ da öyledir eminim. En büyük ihtimalle bizzat Churchill'in aklına gelmişti, o en zeki, en cüretkâr olanları, alay konusu olmaktan en az korkanlarıydı. Önemli de değil aslında. Bu tür şeylerin kaynağını kimse bilmez, kimse de umursamaz, bizim uzak geçmişimizde tozlu ölümün yolunu saptırma iddiasındakiler hariç," dedi Wheeler acı bir mizahla, Shakespeare'in ünlü sözlerini değiştirerek; "herkes kendi hikâyesini anlatır, kimseye inanılmaz,

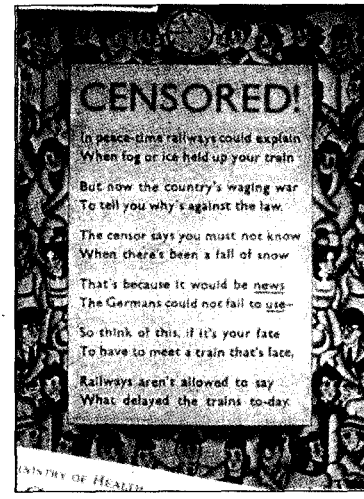
kimse önemsenmez. Her halükârda, bütün olay *careless talk* aleyhindeki kampanyayla başladı. Bundan söz edildiğini duydun mu hiç?" Kulağıma yabancı gelmiyordu, kelimesi kelimesine çevrilirse "dikkatsiz konuşma" ya da "lakayıt konuşma" veya "aldırışsız konuşma" ya da "pervasız sohbet", tam ve doğru bir karşılık bulmak zordu, "düşünmeden konuşmak" denebilirdi ama yine tam bir karşılık değildi, "gevezelik", "dedikodu" ya da "söylenti" de öyle. Başımı iki yana salladım; karşılığı ne olursa olsun, böyle adlandırılan şey aleyhinde bir kampanyadan söz edildiğini hiç duymamıştım. O sırada Wheeler'ın art arda sıraladığı isimleri de bilmiyordum, elbette Churchill ve ünlü iki taraflı casus Kim Philby (Seylan doğumlu, kırk küsur yaşında din değiştirip Müslüman olmuş kâşif ve Doğu bilimcisi bir babanın Hindistan'da doğmuş oğlu olan bir başka yabancı ya da sahte İngiliz) hariç; Philby ayrıca İç Savaş sırasında *Times* muhabiri olarak asiler safında İspanya'da bulunmuştu, ama anlaşılan yakınlığından yararlanıp Franco'yu öldürmek için (İngiltere'den değil, Sovyetler'den) emir almıştı (elbette başarılı olamadı, hatta çaba da göstermedi; bunun için cezalandırılmış olmalıydı). Hepsinin büyük sorumluluklar üstlenmiş memurlar ya da casuslar olduğunu daha sonra öğrendim; sonra öğrendiğim başka şeyler de vardı (Tanrı vergisi bazı bilgilere sahip olduğumu iddia edecek değilim), örneğin Wheeler'ın saydığı ilk soyadı Menzies ve bu şekilde yazıldığı; çünkü Wheeler onu garip biçimde, "Mincis" diye telaffuz etmişti. "Duymadın mı? Hımm," diye devam etti Wheeler, bir yandan dosyasını açıp içinde bir şeyler arayarak. "Savaş sırasında sürdürülen bir kampanyaydı, ülkenin tamamı afişlerle, ilanlarla, resimli örneklerle, radyo ve basın duyurularıyla, Eric Fraser ve daha birçoklarının, Eric Kennington, Wilkinson, Beggarstaff'ın illüstrasyonlarıyla kaplandı (burada birkaç tane var, göreceksin); o sırada hepimiz İngiltere, İskoçya ve Galler'in Nazi casuslarıyla, çoğu doğma büyüme İngiliz, eğitim ve eğilimleri bakımından son derece İngiliz, satılmış ya da fanatik ve beyni yıkanmış kişilerle, hainlerle, marazi, kusurlu insanlarla dolu olduğundan şüpheleniyor, buna inanıyorduk. Özellikle kampanya başlatıldıktan sonra herkes herkesten şüphelenir oldu; kampanyanın pratik sonuçları değişkendi (yenilmez bir güçle mücadele ediliyordu), ama hatırı sayılır bir manevi ya da psikolojik etki sağladı; komşulardan, akrabalardan, hocalardan,

meslektaşlardan, esnaftan, doktorlardan, eşlerden kuşkulanılıyordu; birçok kişi o ortamda son derece kolay, yaygın ve anlaşılır olan bu şüphelerden yararlanarak nefret ettikleri eşlerinden ayrıldılar. Kişi gizli ya da ülkeye sızmış bir Alman casusuyla birlikte yaşadığını kanıtlayamasa da, bu korkunç şüphe, saptandığı iddia edilen şeytani yaratıkla birlikteliği imkânsız kılmaya yeterli bir engel, yani boşanmak için geçerli bir neden sayılıyordu. Böylesine vahim bir şüphe uyandıran kişiyle, yakalandığını ya da tehdit altında olduğunu hissettiği takdirde gözünü kırpmadan insanı öldürebilecek kadar korkunç biriyle her gece aynı yastığı paylaşmak mümkün müydü? İster genç olsun ister yaşlı, ister kadın ister erkek, ister İngiliz ister yabancı, düşman casusuyla ilgili genel kanı buydu: merhametsiz, hiçbir ahlaki kaygı ya da sınır tanımayan, dolaylı ya da dolaysız, cephede ya da cephe gerisinde, halkın maneviyatına ya da savaş malzemesine, sivil nüfusa ya da askeri birliklere daima mümkün olan en büyük zararı vermeye hazır kişiler. Elbette yanlış bir kanı da sayılmazdı. İnsanlar içten içe inanmamak için, daha sonra hiçbir şeyin hayal edildiği kadar kötü olamayacağı sonucuna varabilmek için korkularını abartıyorlardı; hepimizin yaptığı bir şeydir, en beterini kasıtlı biçimde, ama görünürde bilinçsizce, paranoya şeklinde, mantıksızca düşünmek, en korkunç şeyi hayal ederek içten içe onu ihtimal dışı bırakmak; bu sürecin, deyim yerindeyse bu feci zihinsel yolculuğun sonunda mutlaka kendi kendimize, yok canım, o kadar olamaz, deriz. İşin komik ya da trajik tarafı, gerçeğin genelde öyle olmasıdır; o kadardır, hatta daha beterdir. Kendi tecrübemden ve bilgimden yola çıkarsak, gerçek birçok kez en acımasız sezgiyle çakışır, hatta zaman zaman onu geride bırakır, yani korkunun doruk noktasında, zirvesinde saf dışı bırakılan ihtimalle, sonuçta, endişe ve hayal gücünün yarattığı çılgınca, abartılı kâbuslar olarak nitelenenle çakışır. Elbette İngiltere'deki Nazi ajanları gerekli gördükleri, en ufak bir tehlike arz ettiğini düşündükleri herkesi öldürüyorlardı, tıpkı işgal altındaki kıta Avrupası'nda bizim ajanların, özellikle SOE ajanlarının ve diğerlerinin yaptığı gibi. Barış döneminde savaşın ne demek olduğunu anlamak, savaş fikrini kabullenmek kesinlikle imkânsızdır, savaş zihinsel olarak kavranamaz, yaşanmış bitmiş olan, üstelik burada verilmiş savaşlar da hatırlanamaz, insanın bizzat katıldığı ya da yer aldığı savaşlar bile; aynı şekilde sa-

YOUR UNITS MUST NOT BE DISCLOSED !

CARELESS TALK COSTS LIVES

CENSORED!
In peace-time railways could explain
When fog or ice held up your train
But now the country's waging war
To tell you why's against the law.
The censor says you must not know
When there's been a fall of snow
That's because it would be news
The Germans could not fail to use–
So think of this, if it's your fate
To have to meet a train that's late,
Railways aren't allowed to say
What delayed the trains to-day

Stop!

vaş dönemlerinde de barış hatırlanamaz, zihinsel olarak kavranamaz. İnsanlar savaşla barışın birbirlerini ne kadar dışladığının, hafızamızdan ne kadar uzaklaştırdığının, kovduğunun, yok ettiğinin, hayalimizden ve düşüncemizden çıkardığının bilincinde değildir (tıpkı var olmadıklarında acı ve haz gibi); bunlar birbirini olsa olsa kurguya dönüştürür, insan her dönemde diğerini gerçekten tanımamış, yaşamamış hissine kapılır; o diğer olgu, yani o sırada var olmayan ise, daha önce var olmuşsa da artık aynı şekilde işlemez, geçmişe ya da geçmişte kalan diğer olgulara benzemez, romanlara ve filmlere benzer. Gerçekdışı bir hal alır, bir uydurma olur. Savaşla ilgili olarak da, bunca israf inanılmaz gelir bize." Wheeler'a kendisinin de MI6'dayken (et çuvalı, kan lekesi), belki Karayipler'de, Batı Afrika'da ya da Güneydoğu Asya'da veya daha önce İspanya'da adam öldürüp öldürmediğini sormak geçti içimden. Ama o içimden geçeni ifade etmeme fırsat vermeden hemen ardından ekledi: "Sonra, savaş bittiğinde, yenilgiyle ya da zaferle, bilhassa zaferle karşı karşıya kaldığımız anda inanmak müthiş zor gelir bize. Barış haliyle savaş hali sımsıkı kapalı bölmeler gibidir. Onca israf." Sonra daha önceki konuya döndü: "Şuna bak, daha önce hiç görmüş müydün?"

Wheeler dosyasından kâğıdı sararmış bir gazete kupürü çıkardı; üzerindeki illüstrasyonda göze ilk çarpan, tam ortadaki iri gamalı haçtı, örümcek gibi tüylüydü ve örmüş olduğu ağın içinde birkaç sahne yer alıyordu. İri harflerle yazılmış "Düşmana bilgi", alttaki küçük yazılara bakılırsa bir başlık olsa gerekti; alttaki yazılar aşağı yukarı şöyleydi: "Pervasız konuşmaların (*careless talk*'u bu şekilde çevirirsek) o anda ne kadar masum görünse de düşman tarafından nasıl birleştirilip yerine oturtularak hayati sırları açığa çıkarabileceğini gösteren, G. R. Rainier'ın bu eseri bu gece saat tam onda tekrar yayımlanacaktır." Dört sahne vardı: Üç adam birahanede bir yandan dart oynarken bir yandan da sohbet etmektedir, en arkadaki, dikkati çeken monoklüne, kemerli burnuna, kabarık sanatçı saçlarına ve aşırı düzgün sakalına bakılırsa casustur; bir asker trende sarışın bir hanımla sohbet etmektedir, kadın –sırf tek aday olduğu için değil, şıklığı nedeniyle de– casus olsa gerektir; sokakta iki erkek, biraz ötede bir erkekle bir kadın konuşmaktadır, bu sahnede pek açık olmamakla birlikte, casuslar muhtemelen papyonlu adamla fularlı adamdır (yani bence din-

leyenler onlardır); son sahnede de bir havacı evinde muhtemelen annesiyle babası ve biraz geride önlüklü, başlıklı genç bir kız tarafından karşılanmaktadır; kuşkusuz gençliği, hizmetli ve dışarıdan biri oluşu nedeniyle casus bu kızdır. Bu sahnelerin haricinde, üstte ve altta birer uçak vardı, üstteki uçağın hemen yanında, anlaşılmaz (belki şaşırtmaca işlevini üstlenen), üzerinde "Çamaşırhane" yazılı bir kamyonet görülüyordu.

"Hayır, hiç görmemiştim," dedim ve Eric Fraser'ın illüstrasyonunu uzun boylu inceledikten sonra kupürün arkasına baktım, eski gazete kesiklerinin arkasına daima bakarım. *Radio Times*, 2 Mayıs 1941. O günlere ait programın bir bölümü yer alıyordu, o sıralar sadece radyo olan BBC programı olduğunu varsaydım. Mr. Rainier'ın (İngiliz'den çok Alman adına benziyordu, belki Monacoluydu) didaktik eserinin tam adının *Fifth Column: Information to the Enemy* (Beşinci Kol: Düşmana Bilgi) olduğunu gördüm. Bu terim –"beşinci kol"– sanırım benim kentimde, üç yıl boyunca Franco ve birliklerinin, Alman havacılarının ve Mağripli akıncıların kuşatması altında kalan, onların beşinci kol ajanlarının kaynadığı Madrid'de ortaya çıkmıştı; bu terimi hızla başka dillere ve başka yerlere ihraç etmiştik; o sırada, 1941 Mayısında birilerimiz yenilgiyi, diğerlerimiz zaferi tadalı henüz yirmi beş ay olmuştu; annemle babam ilk gruptaydı, ben de doğduğumda aynı grupta olacaktım (yenilenler için israf hem daha çok, hem daha uzun sürelidir). Altmış uzun yıl öncesinin o radyo programında (insanın gözü hep kendi dilindeki kelimelere kayar) "*Don Felipe and the Cuban Caballeros, with Dorothe Morrow*" da vardı, yarım saat boyunca, on birdeki kapanışa kadar ("*Time, Big Ben: Close down*") çalmaları öngörülmüştü. Don Felipe ve Kübalı Şövalyeler şimdi neredeydi kim bilir; muhtemelen vokalist olan, uygunsuz isimli Dorote Yarın neredeydi. Hayatta iseler kim bilir nerede, ölmüşlerse kim bilir neredeydiler. Aslında o gece çalmayı başarıp başarmadıkları, beşinci kol ve bizim bölgenin casusları tarafından planlanıp yönetilmiş bir Luftwaffe bombardımanının konseri engelleyip engellemediği bile belli değildi. Hatta o tarihte hayatta olup olmadıkları bile belli değildi.

"Ya bunu? Şunu? Bak şuna, buna bak, bir de buna bak." Wheeler dosyasından illüstrasyonlar çıkarmaya devam ediyordu, bunlar renkliydi ve orijinalleri değildi, dergilerden, belki kitaplardan kesilmişti,

bazıları Lambeth Road'daki Imperial War müzesinin ve başka kuruluşların kartpostalları, iskambil kâğıtlarıydı; herhalde şimdi nostaljik ya da sadece ilginç yadigârlar olarak satılıyorlardı; bu şekilde resimlenmiş koca bir deste oyun kâğıdı vardı; insanın kendi hayatının yararlı, hatta hayati unsurlarının daha o hayat sona ermeden süse ve arkeolojiye dönüşmesi tuhaf bir şey; Wheeler'ın hayatını düşündüm, benim de fiilen yaratılışına, çekilişine, yazılışına şahit olduğum eşyaları, gazeteleri, fotoğrafları ve kitapları bir gün kataloglarda, sergilerde görebileceğimi düşündüm, yeterince yaşarsam, aslında o kadar uzun yaşamam bile gerekmiyordu, her şey o kadar hızlı tarih oluyor ki. Söz konusu müze, İmparatorluk Savaş Müzesi, MI6'nın, yani Secret Intelligence Service ya da SIS'in, Gizli İstihbarat Servisi'nin Vauxhall Cross'taki genel karargâhına ya da merkezine çok yakındı; genel merkez mimari açıdan gizli kapaklı bir yer değildi, aksine dikkat çekici bir binaydı, hatta sade bile değil, gösterişliydi, bir zigurat, bir fenerdi; ayrıca uzun bir süre boyunca her sabah gideceğim adsız binaya da uzak sayılmazdı; gerçi o sırada bu binanın kabarık sayıdaki işyerlerimden bir yenisi olacağından habersizdim.

"Bunları biriktiriyor musunuz Peter?" diye sordum, bir yandan dikkatle incelerken. Wheeler'ın bahçede küçük bir masanın etrafına dizili duran, su geçirmez kılıflarla örtülü koltuklarına oturduk; koltuklar ilkbaharda hemen bahçeye çıkarılır ve sonbahar sonunda, günler kısalmaya başlayınca içeri alınırdı; ama Wheeler ve Bayan Berry havaya bağlı olarak, yani çoğu gün koltukları kapalı tutarlardı; İngiltere'de hava çok değişken olduğundan, örneğin dönek insanlar için kullanılan "*as changeable as the weather**" diye bir deyimleri vardır. Doğrudan krem rengi kılıfların üzerine oturduk, kuruydular, koltuklar gibi kılıf geçirilmiş masanın üzerine illüstrasyonları rahatça yaymak üzere kısa bir mola verdik; masa ve koltuklar modern heykel ya da ip veya zincirle bağlanmış hayalet kılığına girmiş gibiydiler. Rylands'ın yakındaki, aynı ırmağın kıyısındaki bahçesinde de benzer eşyalar vardı, hatırlıyordum.

"Evet, öyle denebilir, insan bazı şeyleri mümkün olduğunca net hatırlamak istiyor. Ama daha çok Mrs. Berry biriktiriyor, o meşgul

* Hava kadar değişken. –*ç.n.*

oluyor, onun da ilgisini çekiyorlar, ayrıca o Londra'ya daha sık gidiyor. İnsan kıvır zıvırı ortalıktayken, zamanında, doğal olarak etrafta bulunurken saklamayı akıl edemiyor, el altında olduklarını, hep el altında olacaklarını sanıyor. Ama sonra nadide nesnelere dönüşüyorlar, insan farkına bile varamadan antika oluyorlar; günümüzde sırf artık imal edilmiyor ve bulunamıyorlar diye açık artırmayla satılan saçma sapan şeylere bakmak yeterli. Kırk yıl öncesine ait resimli kart koleksiyonları çılgınca fiyatlara satılıyor, küçükken onları biriktirip gençliklerinde atanlar ya da hediye edenler açık artırmalara katılıp belki de uzun bir yolculuğun ardından, birçok elden geçtikten sonra, bizzat oluşturdukları, çocukça bir sebatla tamamladıkları albümlerin ta kendilerini satın alıyorlar. Şimdiki zaman bir lanettir, neredeyse hiçbir şeyi görmemize, takdir etmemize izin vermez. Şimdiki zamanda yaşamamıza kim karar verdiyse bize çok kötü bir oyun oynamış," diye şaka yaptı Wheeler, ardından illüstrasyonları işaret etti, parmağı biraz titriyordu: "Bak, ne tavsiye ettiklerini görüyorsun. İnanılmaz bir şey, değil mi, bilhassa günümüzün bakış açısıyla; zamanımız o kadar açgözlü, o kadar denetimsiz ki. Soru sormamayı, susmayı beceremeyen bir çağ."

İllüstrasyonlardan birinde, gece vakti açık denizde muhtemelen torpido ateşine tutulmuş, batmakta olan bir savaş gemisi görülüyordu, gökyüzünde alevlerin parlaklığı ve dumanlar ve bir botun içinde uzaklaşan, ama gemiye sırtlarını dönmemiş, bütün kazazedeler gibi gözleri yarı yarıya kurtuldukları felakete dikili, sağ kalabilmiş birkaç kişi görülüyordu. Muhtemelen afiş halinde basılmış, belki de basın ilanı olan illüstrasyonun başlığı şöyleydi: "Pervasızca söylenmiş birkaç kelime bu şekilde sonuçlanabilir." Altında daha küçük harflerle bir açıklama vardı: "Bir önceki savaşta pervasızca konuşmalar yüzünden çok can kaybı oldu. Tetikte olun! Gemilerin ve birliklerin hareketlerinden söz etmeyin." "Bir önceki" savaş, Wheeler'ın birinci elden çocukluk anılarına sahip olduğu Birinci Dünya Savaşı'ydı, Wheeler o zamanlar henüz Rylands'dı.

Bir başkasında bir sosyete sahnesi betimlenmişti: bir davette, koltukta kaykılmış oturan çekici bir kadın (kolye, gece elbisesi, göğse takılı çiçek, uzun, ojeli tırnaklar) soğukkanlı ve alaylı bir ifadeyle karşıya bakmaktadır; üç subay, ellerinde sigaralar ve içki kadehleri, etra-

fını çevirmiş ona kur yapmakta, üzerine düşmektedirler; subaylar kadının gözünü kamaştırmak için ona yakın geçmişteki ya da gelecekteki kahramanlıklarını anlatmaktadırlar muhtemelen ya da kadının kendilerini işittiğine aldırmadan aralarında bu konudan bahsetmektedirler. Resmin altındaki yazı şöyleydi: "Dilini tut, o kadar aptal değil!" (ama İngilizcesinde, *dumb* hem "aptal" hem de "dilsiz" anlamına geldiğinden bir kelime oyunu vardı, ayrıca kafiyeliydi). En altta da kırmızı harflerle kampanyanın sloganı yer alıyordu: "Pervasız sohbetler can alır."

Bir başkası daha da açık ve öğreticiydi, söylenen sözlerin daima istemsiz ve denetimsiz bir zincirin parçası olabileceği konusunda bir uyarıydı; burada casus ya da casuslar başta gözetlemiyor, sonda bekliyordu. İllüstrasyon dört resimden oluşuyordu, ikisinin fonu kırmızı, ikisininki beyazdı. Sol üst resimde bir denizci, güvenmemesi için bir neden olmayan sarışın bir genç kızla konuşuyor (sevgilisi, kız kardeşi ya da arkadaşı olabilirdi), kız da onu çıkar gütmeyen bir ilgiyle dinliyor (yani açıkladıklarından ya da anlattıklarından çok delikanlının kendisiyle ilgileniyor) ve müthiş bir hayranlıkla, hatta büyülenmiş halde seyrediyordu. Altında büyük harflerle "SÖYLEMEK" yazıyordu. Bir sonraki, sağ üst resimde aynı sarışın genç kız kumral saçlarını başının tepesinde toplamış bir arkadaşıyla konuşuyor, arkadaşı onu şaşkınlıkla dinliyordu, onun ilgisi biraz daha çıkarcı görünüyordu, en azından anlatacaklarının önceden tadını çıkarır gibiydi; belki kötü niyetli değildi de dedikoducuydu sadece, taze haberleri taşımaktan, anlatmaktan, her şeyden haberdar olduklarını göstermekten ve başkalarını bilgileriyle şaşırtmaktan hoşlanan insanlardandı. Altında küçük harflerle "bir arkadaşa" yazıyordu. Sol alttaki resimde kumral kadın duyduklarını bir başka arkadaşına anlatıyordu; sonuncu kadın ortadan ayrık, siyah saçlarını ensesinde topuz yapmış, soğuk bakışlı, bademgözlü bir kadındı ve bunun ilgisi tamamen çıkarcıydı, daha dinlerken konuşacağı kişiyi ve sadece bir haber değil, çok değerli bir bilgi vereceğini düşünüyordu. Altında, yine küçük harflerle, "söylemek olabilir" yazıyordu. Son olarak, sağ alt resimde üçüncü, yani siyah saçlı kadın, yan bakışlı, çok sert hatlı sarışın bir erkeğin neredeyse kulağına fısıldıyordu, gözleri fesatça kısılmıştı – erkek büyük ihtimalle acımasız bir Nazi'ydi ve bundan sonra atacağı adım artık bir şeyler

söylemek değil, eyleme geçmek, kuşkusuz suçlu ve masum denizci de dahil birçok kişinin ölümüne yol açacak önlemler almak olacaktı. Altında, tekrar büyük harflerle "DÜŞMANA" yazısı yer alıyordu. Yani cümlenin tamamı, "SÖYLEMEK bir arkadaşa, söylemek olabilir DÜŞMANA"ydı ve asıl mesaj kırmızı fon üzerine büyük harflerle yazılmış kelimelerdi. Üç kadının kasıtlı derecelendirmesi ister istemez dikkatimi çekti, kendi kendime güldüm: "İyi" olanı sarışın ve kısa saçlıydı, boynuna mütevazı, sade bir fiyonk bağlamıştı; "uçarı" ya da "şuursuz" olanı kumraldı, saçını toplamıştı ve boynunda bir kolye vardı (daha koket bir kadındı); "kötü" olanı, casus ise siyah ve yapılı saçlıydı, boynunda siyah bir kurdelenin ortasında yeşile çalan bir broş parıldamaktaydı ve bir tek onun kulağında küpe vardı (muhtemelen enikonu baştan çıkarıcı bir kadın). Annem de dahil olmak üzere birçok kadın yurttaşımın o yıllarda İngiltere'de kötü bir şöhreti olabileceğini düşündüm.

Bir başka illüstrasyonda karşıya bakan bir piyade eri görülüyordu; orta yaşlıydı (kıdemli bir asker), dudaklarında bir sigara, sol işaretparmağını kaskının altına, şakağına dayamıştı ve kelimesi kelimesine çevrildiğinde şu tavsiyede bulunuyordu: "Şapkanın altında tut", yani "Kimseye söyleme" ya da "Gizli tut" veya "Ser verip sır verme" anlamına gelen bir deyim. Resmin üstünde de kırmızı harflerle "Casuslara dikkat!" yazılıydı.

"Bu illüstrasyonlar daha çok askeri birliklere yönelikti, değil mi?" dedim Wheeler'a.

"Evet ama yalnızca onlara değil," diye cevap verdi, sesi hafifçe titreyerek. "En ilginç tarafı da bu zaten, mesajlar yalnızca en çok bilgiye sahip olan, dolayısıyla en çok dikkat etmesi, susması gereken askerlere değil, herkese, sivillere de yönelikti. Şunlara baksana." Dosyasından çıkardığı yeni illüstrasyonlar gerçekten askerlere değil bütün nüfusa yönelikti.

Bazıları karikatürdü. Birinde bir beyefendi İngiltere'de hâlâ aynı renkte olan kırmızı bir kulübede telefonla konuşuyordu: "...ama Tanrı aşkına, *benim* anlattığımı söyleme!" diyor, bu arada telefon kulübesinin tavanına ve duvarlarına yapışık on dört - on beş küçük Hitler suratı onu dinliyordu. Bir başkasında metroda oturan iki kadından biri ötekine, "İnsan *kimin* dinlediğini asla bilemez!" diyordu. İki sıra ar-

kada, hallerinden pek memnun görünen üniformalı iki Nazi kodaman oturuyordu, biri zayıftı, diğeri şişman ve bol madalyalı; zayıf olanı da Hitler'e benziyordu. Bir fotoğraftan esinlenmiş olabilecek bir başka illüstrasyonda kravatlı, pardösülü ve kasketli, sıradan bir adam (belki bir *Cockney**) bizlere göz kırpar gibiydi ve şöyle diyordu: "Ben bildiğimi – *kendime* saklarım." Çocuklar için yapılmış, onları da taklit yoluyla susmaya özendirmeye yönelik olanlar da vardı ("Baban gibi ol: dilini tut!"); bazıları da sadece yazılı, resimsiz resmi duyurulardı ("Bir önceki savaşta pervasız sohbetler sayesinde düşmana ulaşan değerli bilgiler yüzünden binlerce kişi hayatını kaybetti. Dikkatli olun!"); bunlar herhalde büroların, okulların, birahanelerin, fabrikaların panolarını, sokakları, duvarları, tren ve otobüsleri, tren ve metro istasyonlarını kaplıyordu. Bazılarında, aslında zararsız, barış zamanında hiç sorunsuz ya da zorunlu olarak açıklanan bilgilere, örneğin bir trenin durmasının, kalkmamasının ya da aşırı rötar yapmasının nedenlerine niçin sansür uygulandığı şiir halinde açıklanıyordu: "Sansür kurulu yasak koyuyor/Kar yağdığını size bildirmiyor/Çünkü bu bir haber olabilir/Almanlar onu kullanabilir"; dizelerde kullanılan üslup aşağı yukarı buydu (düşüncelilik ve yurtseverliğin sergilenmesi, yurttaşlara niçin açıklama yapılmadığının açıklanması). Dikkatsizliği elbette kendilerini ve herkesi en fazla tehlikeye atabilecek silahlı kuvvetlere yönelik daha birçok illüstrasyon da vardı. Başında bir kask, bedeni telefon biçiminde bir asker uyarıyordu: "Dur! Uluslararası telefon görüşmesi yapmadan iki kere düşün!" İkisi de üniformalı bir erkekle bir kadının, mavi bir paravanın ardında sadece ayakları ve kafaları görünüyor, rütbelerini gizleyen paravanın üzerinde iri beyaz harflerle "SANSÜRLÜ" yazıyordu; delikanlıyla genç kadının sigaralarının ateşi birleşmişti, biri diğerinin sigarasını yakıyor, dudaklarını tütün ve ateş aracılığıyla birleştiriyorlardı (sigara içmek o dönemde kötü gözle görülmüyordu, dönemin hiç değilse bir bakımdan avantajlı olması gerekir), ama uyarılıyorlardı: "Birlikleriniz ifşa edilmemeli!" İllüstrasyonların büyük çoğunluğunda kampanyanın temel sloganı tekrarlanıyordu: "*Careless talk costs lives*", "Pervasız sohbetler can alır". Kelimesi kelimesine çevirirsek, "canlara mal olur".

* Doğu Londralı. –*ç.n.*

"Bizim İç Savaş'ta da beşinci kola karşı benzer ilanlar vardı diye hatırlar gibiyim, ama emin değilim, siz hatırlıyor musunuz Peter?" diye sordum. "Ne bileyim, 'Düşmanın bin kulağı var' gibi bir şey geliyor sanki aklıma, ama uyduruyor da olabilirim, bilemiyorum, gözümün önüne bir görüntü gelmiyor; öte yandan bu gösterdiklerinize benzer, sonradan basılmış bir şeyler görmedim sanırım." Gerçekten de bilmiyordum, ama bu girişimi de ihraç etmiş olmamız ihtimali vardı. Belki de hafızam 1937 baharının POUM'u karalayan, orak-çekiçli maskenin altından gamalı haçlı çehrenin göründüğü afişiyle karıştırıyordu bunu; Nin her köşede casuslar, Franco işbirlikçileri görülmesine sebep olan, yarı yarıya haklı sayılabilecek paranoyanın kurbanı olmuştu; daha doğrusu düşmanları onu ihanet ve casuslukla suçlamak için bu paranoyadan yararlanmıştı. Bilgi sızdırmakla, konuşmakla suçlandı ve ne ilginçtir ki işkencecilerinin karşısında asla konuşmadı. Orada sustu ve kurtulmadı, ağzını bıçak açmadı, dilini tuttu, kendini ele verecek tek laf etmedi, ***keep mum*** sloganına tam olarak uydu, bildiklerini şapkasının altında, kendine sakladı, belki de bütün suçlamalar yalan olduğu için bir şey söylemedi; suçlamaları kabul etmesi, onaylaması için, "aydınlık sesi"yle (karalayıcı sesiyle) Trapp-Tello'yu büyüleyen o "doğruluk âşığı" şairin, o "faziletli Don Quijote"nin deyimiyle bir "Truva atı" olduğunu itiraf etmesi için palavra atması, hikâye uydurması gerekirdi.

"Dün gece sana Almanya'ya karşı girişilen savaştan önce sizin savaşa uğradığımı söylemiştim, ben genellikle kendimi oldukça kesin biçimde ifade ederim Jacobo. Şu anda da öyle yaptığım kanısındayım. Demek istediğim, İspanya'da uzun süre kalmadım. Bir uğradım, o kadar," diye cevap verdi Wheeler; sesinde hafif bir sabırsızlık dikkatimi çekti, sanki benim o anda kendi savaşıyla ne kadar ilişkili ve yakın tarihli olsa da başka bir savaşa ve başka bir döneme değinmemden rahatsız olmuştu. "Dolayısıyla kesin bir şey söyleyemem, ama senin ülkende böyle bir şeye rastladığımı hatırlamıyorum, ayrıca bu konuda bir şey okumadım ve duymadım da. Beşinci kol aleyhinde bir kampanya ve afişler vardı yanılmıyorsam; Madrid ve Barselona, belki ayrıca Valencia halkı peşlerine düşüp onları deşifre etmeye, saklandıkları çukurlardan çıkarıp ezmeye teşvik edildi, aynı şeyi karşı taraf da yaptı; asker kaçaklarını saptayıp yok etmeye teşvik edildi

halk, gerçi günah çıkaran konuşkan papazlarla dolu bir yörede pek fazla sayıda hayatta kalmış asker kaçağı olmasa gerekti, ama teşvik bu yöndeydi. Elbette insanlardan gözlerini açıp cephe gerisini gözlemeleri istendi; bildiğim kadarıyla Birinci Dünya Savaşı'nda burada ve Fransa'da da aynı şey daha çekingen biçimde yapılmıştı. Ama sanıyorum bu *careless talk* karşıtı kampanyanın bir benzeri daha yoktu; bu kampanyayla yurttaşlar muhtemel casuslara karşı uyarıldığı gibi, susmak genel bir kural olarak tavsiye ediliyordu; konuşmamaları tembih ediliyor, susmaları ısrarla, yakarırcasına emrediliyordu. Ansızın kendi dilleri insanlara görünmez, denetlenemez, beklenmedik ve öngörülemez bir düşman olarak sunulmuştu; düşmanların en beteri, en kıyıcısı ve en korkuncu; herhangi birinin bizzat harekete geçirip etkinleştirebileceği, ne zaman bir mermi fırlatacağı asla bilinemeyen, korkunç bir silah; bu silah binlerce mil uzakta, okyanusun ortasında bir kruvazörümüzü batıracak torpidolara da dönüşebilirdi, bir Junker' in müthiş bir isabetle mahallelerimizi, evlerimizi ya da en çok korunması, savunulması gereken, en gizli, en çok kamufle edilen, en hayati askeri hedefleri vuracak bombalarına da. Bilmem tam olarak anlayabiliyor musun Jacobo, insanlar temel iletişim biçimlerine karşı uyarılıyordu; yalnız burada ve o dönemde değil, öteden beri her çağda ve her yerde doğallıkla, kendilerini sakınmadan gerçekleştirdikleri bir faaliyete güvenmemeleri sağlanıyordu; bizi en çok tanımlayan ve birleştiren şeye düşman ediliyorduk: konuşmak, anlatmak, söylemek, yorumlamak, mırıldanmak, bilgi aktarmak, eleştirmek, haber vermek, dedikodu yapmak, karalamak, iftira atmak, rivayet etmek, durumları bildirmek, olayları anlatmak, haberdar olmak, haberdar etmek ve elbette ayrıca şakalaşıp yalan söylemek. Dünyayı döndüren çark her şeyden çok budur Jacobo; hayatın asla bozulmayan, durmayan motoru, gerçek besini budur. Birdenbire insanlara bu motoru durdurmaları, nefes almamaları söylenmişti. En sevdikleri, onlar için en vazgeçilmez olan, uğruna yaşadığımız, neredeyse istisnasız herkesin, fakirin de zenginin de, cahilin de eğitimlinin de, yaşlıların da çocukların da, hastaların da sağlıklıların da, askerlerin de sivillerin de kullanıp yararlanabileceği şeyden vazgeçmeleri istenmişti. Herkesin, hepimizin yaptığı, zorunlu bir fizyolojik gereklilik olmayan, irade sahibi varlıklar olarak hepimize ortak bir şey varsa o da konuşmaktır Jaco-

bo. Uğursuz konuşma. Konuşmanın laneti. Konuşmak, durmadan konuşmak; bunun için kimsenin cephanesi asla tükenmez. Dilbilgisi, sözdizimi, kelime bilgisi önemli değildir, hitabet yeteneği daha da önemsizdir, telaffuz, diksiyon, aksan, ses uyumu ve ritmin hiç önemi yoktur. Dünyanın en bilgili adamı daha düzenli, yerinde ve doğru konuşabilir, belki dinleyenler için ya da sadece kendine benzer veya benzemek isteyen dinleyenleri için daha yararlı olacak konuşmalar yapabilir. Ama gün boyu bir saniye susmayan, gece de uykuya yenildiği ve gırtlağı yorulduğu, tükendiği için susan yarı cahil ev kadınından daha çok ya da daha rahat konuşması gerekmez. Dünyanın en çok seyahat etmiş adamı sonu gelmeyen güzel, harikulade hikâyeler, sayısız anekdot, görülmedik, uzak, bereketli ve tehlikeli ülkelere ait maceralar anlatabilir. Ama hayatı boyunca tezgâhının arkasından hiç çıkmamış, ücra köyünü oluşturan yirmi sokakla iki meydandan başkasını görmemiş kaba meyhaneciden daha çok konuşması, daha cerbezeli olması gerekmez. Dünyanın en parlak şairi, en daldan dala atlayan anlatıcısı doğaçlamayla birbirine zincirlenen, kulağa müzik gibi gelen büyüleyici kelimeler uydurabilir, dinleyenler anlamına bile aldırmayabilir, daha doğrusu o anlamı çaba göstermeden, düşünmeden kavrayıp özümseyebilir, her şey bir anda ve bir arada olabilir, ama müzik bittiğinde o dinleyiciler söylenenleri tekrarlayamayabilir, özetleyemeyebilir, hatta büyü etkisi altında kelimelerin ahengiyle sallanırken, zihinleri de kulakları kadar çevik ve her ikisi aynı derecede geçirgenken gayet iyi anladıkları şeyi anlamayabilirler. Ama o şairin, o anlatıcının, hangi enlem ve iklimde olursa olsun dünyanın bütün bürolarının, hatta çevirmen ve casus bürolarının bile sıkıcı demirbaşı olan memurlardan –kendini zarafet ve hoşluk timsali zanneden o cahil, aynı şeyleri tekrarlayan, tatsız memurlardan– daha çok ya da daha coşkulu ve rahat konuşması gerekmez..."

Wheeler sözlerine ara verdi, her şeyden çok –bana öyle geldi ki– nefeslenmek için. "Zarafet" ve "hoşluk" kelimelerini İspanyolca söylemiş, belki Cervantes'ten *Don Quijote* dışında bir alıntı yapmıştı; pek sık rastlanmasa da Wheeler'ın pekâlâ yapabileceği bir şeydi. Emin olmak isteğime karşı koyamadım ve ara vermesinden yararlanarak yavaş yavaş, tane tane, neredeyse heceleyerek, sanki istemeyerek ya da cesaret edemeyerek, mırıldanarak alıntı yapmaya koyuldum:

"Elveda hoşluklar; elveda zarafet; elveda şen dostlar; ben ölüyorum..."

Alıntıyı tamamlayamadım. Belki Wheeler bu son cümleyi yüksek sesle hatırlatmamdan hoşlanmamıştı; yaşlılar çoğu kez bu konudan, hayatın sonundan söz edilmesini istemezler, belki artık onu hayal edilmiş, kurgusal değil, gerçeğe yakın, makul bir şey olarak görmeye başladıkları için. Ama hayır, zannetmiyorum, emin değilim, hiç kimse kendi sonunu böyle görmez, çok yaşlılar, çok hastalar, büyük ve sürekli tehlike altındakiler bile. Daha ziyade biz başkaları onlarda böyle görürüz sonu. Wheeler sözlerimi duymazdan gelerek devam etti. Kendi dilimde yaptığım alıntıyı anlamamış gibi yaptı, ben de bir rastlantıdan mı ibaret olduğunu yoksa neşeyle vedalaşan Cervantes'e gönderme mi yaptığını anlayamadım.

"Bazen birisi hakkında sohbeti kıt denir. Gülünç bir laf. Bunu kültürlü biri, örneğin başbakan (tamam, zihinsel becerileri olan biri diyelim), katiyen öyle olmayan biri, örneğin berberi hakkında söyler. Aslında söylediği, berberinin ona anlattığı şeylerin hiçbiriyle ilgilenmediği ve hepsini son derece sıkıcı bulduğudur. Tıpkı berberin de saçını keserken başbakanın anlattığı şeylerden sıkıldığı gibi; asansör yolculukları gibi bu da doldurulması hiç kolay olmayan bir ölü zamandır; hele yarı dazlak kafa az da olsa düzgün görünsün, topraktan sökülmüş havuç gibi görünmesin diye çeşitli cambazlıklar gerektiriyorsa. Ama bence o berberin sohbeti vardır, belki soyut olarak memleketin gidişatını, son derece somut olarak da kendi meslek hayatını saplantı haline getirmiş olan duyarsız başbakandan fazla sohbeti vardır. Öyle ya, hiçbir şey bilmeyen insanlar, ömürlerinde bir kez olsun bilinçli biçimde durup bir konuyu bir dakika düşünmemiş insanlar, kendilerine ait, hatta başkalarına ait neredeyse tek bir fikirleri olmayan insanlar bütün bunlara rağmen yorulmak bilmeden, durmadan, hiç çekinmeden ve en ufak bir komplekse kapılmadan konuşurlar. Yalnızca eğitim, öğrenim görmemiş insanlar böyle değildir, aslında eğitimin pek bir yararı olmaz ya da ikincildir; cahillerden çok daha korkunç örnekler vardır; bir grup genç, şımarık zengin ya da ahmak züppe görürsün, çoğunluğu Cambridge'de ya da bizde doktora yapmıştır, selamlaşmalarla, dedikodulardan herkesin bildiği üç-dört saçma sapan haberin iletilmesiyle, kendilerine ilişkin bir-iki manasız olay ve iki-üç fesatlı-

ğın aktarılmasıyla geçen ilk bir saatten sonra bu tiplerin ne konuştuklarını merak edersin (bu tür insanların kaynadığı şatafatlı davetlerde ne konuşulduğunu hep merak etmişimdir). Fikirden, esinden, bilgiden, herhangi bir şeyi anlatabilecek yaratıcılıktan, sezgiden, diyalogdan ve hatta monologdan, kültürden ve mantıktan tamamen yoksun olduklarından, sık sık susup boğazlarını temizlemek zorunda kalacaklarını, uzun suskunlukları yüzünden rahatsız olacaklarını, mecburen yağmura ve bulutlara ilişkin çeşitli esprilere ve en ölü zamanlara, hatta doğrudan ölü doğmuş zamanlara özgü sıkıntılı sessizliklere tahammül edeceklerini zannedersin. Ama öyle olmaz. Ne konuştukları, neden, nasıl konuştukları bilinmez ama saatlerini, günlerini hiç durmadan konuşmakla geçirirler, geceler boyunca süren, sonu gelmeyen, manasız gevezelikler, üstelik de lafı birbirlerinin ağzından kapmaya çalışarak. Bir muammadır bu, aynı zamanda da değildir. Konuşmak –düşünmekten çok daha fazla– herkesin yapabildiği bir şeydir (tekrar vurguluyorum, organik, fizyolojik şeylerden değil iradi olanlardan söz ediyorum); hem geçmişte hem de bugün kötülerle iyilerin, kurbanlarla cellatların, zalimlerle merhametlilerin, samimilerle yalancıların, pek zeki olmayanlarla çok aptalların, kölelerle efendilerin, tanrılarla insanların paylaştığı bir şey. Herkesin harcıdır, geri zekâlıların, hödüklerin, acımasızların, katillerin, zorbaların, vahşilerin, safdillerin ve hatta delilerin. Hepimizi eşitleyen tek şey olduğu için de yüzyıllardır hepimiz telaffuzda, diksiyonda, tonlamada, kelime hazinesinde, fonetikte ya da sözdiziminde küçük değişiklikler yapmaya çalışırız; her grup diğerlerinin bilmediği, kendi aralarında parola yerine geçen bir konuşmaya sahip olmaya çalışır. Bu sadece eskiden üst tabaka diye adlandırılan, kendilerini diğerlerinden ayırmak isteyen, diğerlerini küçümseyen sınıfların meselesi değildir; alt tabaka adı verilen sınıflar da öteden beri hep aynı şeyi yapmıştır, onların küçümsemesi de üst tabakanınkinden geri kalmamıştır, birbirlerini tanımalarını ve düşmanı, yani âlimleri, zenginleri ve seçkinleri dışlamalarını sağlayan, birbirlerine aktardıklarını onların anlamasını kısmen engelleyen, kendilerine ait bir jargon, bir kod, gizli ya da şifreli bir dil oluşturmuşlardır; tıpkı suçluların kendi argolarını, ezilenlerin kendi şifrelerini oluşturmaları gibi. Aynı dilin içinde yapay olarak gerçekleştirilmeye çalışılan şey, birbirini anlamamak ya da yarı yarıya anlamaktır;

anlam gizlenmeye, örtülmeye çalışılır ve bunun için de tuhaf türevler, kaprisli çeşitlemeler, eksik ya da çok keyfi metaforlar, herkes için geçerli kurallardan ayrılabilecek yan anlamlar bulunur, hatta söyleneni bozmak ve iletileni maskelemek için başka kelimelerin yerine geçen yeni ve gereksiz kelimeler uydurulur. Çünkü alışılmış olan, verili olan, aynı dil içinde anlaşmaktır. Bu konuşma ya da bu dil bazılarının sahip olduğu, verip aldığı tek şeydir; en fakirlerin, en mütevazıların, kimsesizlerin, cahillerin, tutsakların, mutsuzların, mağdurların; dışlanmışların ve sakatların; tıpkı Shakespeare'in resmettiği kralımız, ikna edici dilinden pek güzel yararlanan III. Richard gibi. Bunların elinden alınamayacak, belki öğrendikleri ve bildikleri tek şey konuşmadır, dildir; çocuklarına, sevgililerine onunla hitap eder, onunla şakalaşır, ister, kendilerini savunur, tahammül eder, teselli eder, dua eder, rahatlar, yakarır, ikna eder, kurtarır ve inandırırlar; ayrıca onunla zehirler, kışkırtır, nefret eder, yalan yere yemin eder, hakaret eder, lanet eder, ihanet eder, baştan çıkarır, suçunu itiraf eder ve intikam alırlar. İyi kötü herkes ona sahiptir, kral da vasalları da, rahip de cemaati de, mareşal de erleri de. Bu yüzden de herkese ait olmayan, insanlara değil tanrılara yönelik olan kutsal bir dil mevcuttur. Ama belki artık geçerliliği kalmamış eski inançlarımıza göre, tanrılar gibi Tanrı'nın da konuştuğu ve dinlediği unutulur (dualar cümleler, kelimeler ve hecelerden ibaret değil midir?) ve bu kutsal dil de sonunda deşifre edilir, öğrenilir; er veya geç bütün kodlar çözülmeye mahkûmdur, hiçbir sır sonsuza dek gizli kalmaz." Wheeler pek kısa bir ara daha verip yine nefeslendi. Masaya yaydığımız illüstrasyonların üzerine bir elini dayadı; içgüdüsel bir hareketti, olmayan bir rüzgârın onları uçurmasını engellemek ister ya da belki okşar gibi. Hava soğuk değildi; güneş çok tepede, tembel ve solgundu, hoş bir serinlik vardı. "Bu bizleri birbirimize o kadar bağlar ve benzetir ki, iktidardakiler daima kendilerini ayırt etmek ve itaati sağlamak için sözel olmayan simgeler, nişanlar, işaretler bulmak zorunda kalmışlardır. Shakespeare'de kralın savaş öncesinde ödünç aldığı bir pelerine bürünüp üç askere yanaştığı, aralarına karıştığı sahneyi hatırlıyor musun? Savaşmaya hazır, uyku tutmamış bir askermiş gibi geceyarısı ya da şafaktan az önce kampta yanlarına oturur. Kendini bir dost olarak sunar, onlarla konuşur; konuştuklarında dördü birbirine benzerdir; kral daha makul ve kültürlü,

diğerleri daha kaba ve içgüdüseldir, ama pekâlâ anlaşırlar, kavrama ve konuşmada aynı düzlemdedirler; fikir ve izlenimlerini, hatta korkularını birbirlerine aktarmalarına hiçbir şey engel olmaz; hatta ikisi tartışır, kavgaeder: kral olmayan kralla o anda tebaa olmayan tebaası. Uzun süre konuşurlar, kral konuştuklarında denkleştiklerini, konuşma sürdükçe eşit olduklarını bilir. Bu yüzden de tek başına kalıp duyduklarını düşündüğünde, aradaki farkı bize söyler, onu gerçekten diğerlerinden ayırt eden şeyin ne olduğunu monoloğunda bize fısıldar. Bu sahneyi hatırlıyor musun Jacobo?"

Ben de rüzgârdan korkarcasına bir elimi illüstrasyonların üstüne koydum.

"Hayır Peter," dedim. "Hangi kral bu?"

Ama Wheeler benim soruma cevap vermeyip yüksek sesle alıntı yapmaya koyuldu; alıntı olduğundan bu kez şüphe duymadım çünkü Shakespeare dışında pek az kimse "*great greatness*"* derdi (benim ülkemin şimdiki profesör ve eleştirmenlerinden birçoğu da bu yüzden onu çarmıha gerebilirdi).

"'Özel şahısların nice gönül ferahlığından mahrumdur krallar! Kralların nesi var peki, özel şahıslarda olmayan, teşrifattan, genel teşrifattan başka?' Kral kendi kendine bunları söyler, az sonra da kendini diğerlerinden ayıran bu özelliğe sitem eder: 'Ey teşrifat, bana değerini göster, yeter!' Sonra da ona meydan okumaya koyulur: 'Ey yüce yücelik, hastalan da emret teşrifatına, tedavi etsin seni!' Bakalım ne başaracaktır ya da herhangi bir şey başaracak mıdır. Daha sonraki bir bölümde kral gün boyu güneşin altında bitkin düşen, ama sonra 'bedeni dolu, zihni boş' uyuyan, 'cehennemin evladı korkunç geceyi hiç görmeyen' ve 'mezara kadar faydalı işlerle yılları kovalayan' sefil köleyi kıskanacak kadar ileri gider. Ardından da sahnede kimsenin duymadığı, sadece salondakilerin işittiği bütün monologlar gibi zorunlu bir abartıyla sözünü tamamlar: 've teşrifat olmasa, o zavallı, gündüzü didinmeyle, geceyi uykuyla doldurup krallardan üstün ve imtiyazlı olurdu.'" Wheeler aşağı yukarı bunları söyleyip alıntıladı ve hemen ardından ekledi: "Eski kralların hiç utanması yoktu, ama en azından Shakespeare'in kralları kendilerini pek fazla kandırmıyorlardı; elleri-

* Yüce yücelik. –*ç.n.*

nin kana bulanmış olduğunun bilincindeydiler ve başlarındaki tacı –cinayetlerin, ihanetlerin ve komploların dışında (fazla insancıl olduklarını sanmıyorum)– neye borçlu olduklarını unutmuyorlardı. Teşrifat Jacobo, mesele bu. Değişken, sınırsız, genel teşrifat. Ayrıca gizlilik ve muamma: kapalılık ve sessizlik. Asla konuşmak, anlatmak değil, ne kadar seçkin ve büyüleyici olursa olsun kelimeler değil. Çünkü aslında bu, dilencilerin, süflilerin, sefillerin, en yoksulların bile sahip olduğu bir şeydir. Bu konuda krallardan tek farkları, önemsiz, gözardı edilebilir bir mükemmellik ve derece meselesidir."

Sir Peter Wheeler'ın kendi dilinde söylediği ya da alıntıladığı cümle, "*What infinite heart's ease must kings neglect that private men enjoy!*"du; uzun süre sonra metinleri bulup tanıdım. Wheeler monoloğun tamamını kelimesi kelimesine alıntılamıştı, hafızası hâlâ kusursuzdu.

"Ama çok küçük çocukların sahip olmadığı bir şey," dedim o sırada Wheeler'a; "dilsizlerin de, dili koparılmış kişilerin, konuşmanın bahşedilmediği, izin verilmediği kişilerin de, tarihte böyle şeyler çok olmuştur, anladığım kadarıyla bazı İslam ülkelerinde kadınlar bu haktan bile yoksun. En azından Afganistan'da Taliban yönetiminde böyle olmuştu, okuduklarımı doğru anladıysam ve yanlış hatırlamıyorsam."

"Hayır Jacobo, yanılıyorsun; çocuklar bekleme halindedir, onların yoksunluğu geçicidir; ayrıca onlar konuşma hazırlığına daha doğum çığlığıyla başlarlar bana kalırsa; çok küçük yaşta kendilerini ifade etmeye başlarlar ve başka yollardan bir şeyler *söylerler*. Dilsizlere, dili koparılmışlara, sesten ya da sözden yoksun olanlara gelince, onlar istisnadır, anormalliktir, cezadır, boyunduruktur, tecavüzdür, ama kural değildir asla, kural sayılmazlar. Üstelik kuralı gerçersiz kılmak, hatta itiraz etmek için bile yeterli değildirler. Bu şekilde sakatlanmış olanlar ayrıca başka işaret sistemlerine yönelir, sözel olmayan kodlara başvurur ve hızla benimserler; emin ol ki bu sistemlerle yaptıkları da konuşmaktır, başka bir şey değil. Derhal herkes gibi onlar da yeniden anlatmaya ve aktarmaya koyulurlar; yazılı da olsa, tek ses çıkarmadan işaretlerle de olsa; sessizce de olsa, *söylemeye* devam ederler." Wheeler susup gökyüzüne baktı; sözünü ettiği anlamlı sessizliğe bir an katılmak istemişti sanki. Beyazımsı, tembel güneş aydınlatınca gözleri birden çok damarlı göründü; hâkim rengi mor olan alaca bir

mermer gibi. "Daha önce konuşmanın, dilin herkesin paylaştığı bir şey olduğunu söylemiştim, kurbanlarla celladın, efendilerle kölelerin, insanlarla tanrılarm bile, Kutsal Kitap'a ya da Homeros'a bakman yeterli; elbette kendi dilinde Teresa de Ávila'yla Juan de la Cruz'a da. Ama onu paylaşmayanlar, bir bakıma ona sahip olmayanlar da vardır ve bunlar dilsizlerle bebekler değildir." Ardından yere baktı ve gözleri hâlâ çimenlerde ya da daha derinde, çimenlerin altındaki toprakta, belki daha da derinde, toprağın altındaki görünmeyen topraktayken, çok kısa bir suskunluğun ardından ekledi: "Ortak bir dili tek paylaşmayanlar, canlılarla ölülerdir Jacobo."

Bana öyle geliyor ki paylaştıkları, iletişim kurabilecekleri tek boyut zamandır, hepsine ortak olan, hepsini birleştiren tek boyut zamandır." Bu cümle hatırıma geldi ve elimde olmadan derhal yüksek sesle, daha doğrusu mırıldanarak alıntıladım ya da aktardım.

Ama Wheeler'ın saptığı konunun sonuna gelmekte olduğunu düşündüm. Aslında tam olarak nerede olduğunu her zaman bilirdi, onun konuşmasında tesadüfi ya da istemsiz görünen, dikkat dağılmasının, yaşlılığın ya da biraz karışık bir zaman algısının, konuyu dağıtma, sapma eğilimlerinin sonucu gibi görünen şey, genellikle hesaplanmış, ölçülmüş ve denetlenmiş, onun önceden çizdiği ve öngördüğü planın, programın bir parçası olurdu. Fazla gecikmeden *careless talk* ve illüstrasyonlar konusuna döneceğini tahmin ettim, bakışları yine resimlerde yoğunlaşmıştı; küçük masayı kaplayan su geçirmez kılıfın üzerine tek kişilik bir oyun için dizilmiş iskambil kâğıtları gibiydiler, biz de koltuklarımızı koruyan kılıfların üzerinde oturuyorduk, kırışık kılıflar sahte ihtiyara ve herhalde bana da hafif bir Romalı havası veriyordu; hatta belki ayaklarımıza kadar inen uzun, abartılı tüniklerin etekleriyle açık havada oturmuş senatörlere benzetiyordu bizi. Wheeler söylediklerimi, bana değil başkasına ait olan sözleri, bir ölünün hayattayken söylediği sözleri ya duymadı, ya önemsemedi ya da onlara dikkat etmedi.

"Ama bu hep böyle değildi," diye kendi konuşmasına devam etti. "Yüzyıllar boyunca onlar da en azından canlıların hayalinde, yani müstakbel ölülerin hayalinde konuşmayı paylaştılar. Neredeyse bütün geleneklerde mevcut olan geveze hayaletler ve çenebaz hortlaklar, boşboğaz ruhlar ve konuşkan heyulalar değil sadece. Öbür dünyada doğal biçimde konuşulacağı, söyleneceği ve anlatılacağı da öngö-

rülüyordu. Başka örnek aramaya gerek yok, Shakespeare'in aynı sahnesinde, kralın monoloğundan önce konuştuğu askerlerden biri, savaşın sağlam bir nedeni yoksa kralın hesap verirken zorlanacağını söyler: Savaşta kesilen bütün bacaklar, kollar ve kafalar kıyamet gününde bir araya gelip hep bir ağızdan, 'Filanca yerde öldük,' diye bağırdıklarında. Gördüğün gibi, sadece ölülerin değil kopuk, savrulmuş kafaların, kolların ve bacakların da son yargı için adabınca bir araya geldiklerinde konuşacaklarına, hatta itiraz edeceklerine inanılıyordu."

"*We died at such a place*." Wheeler'ın kendi dilinde yaptığı alıntı buydu; bunun üzerine ben de Cervantes'in kendi dilimdeki cümlesini, Wheeler'ın tamamlamama izin vermediği, aynı inancı doğrulayan alıntıyı içimden tamamladım: "Elveda hoşluklar; elveda zarafet; elveda şen dostlar; ben ölüyorum, pek yakında, sonraki hayatta sizleri memnun mesut görmeyi diliyorum." Cervantes'in hayattayken epeyce payını aldığı tatsızlık ve haksızlıklara karşılık, ölümden sonra şikâyet, suçlama, sitem, hesap sorma ve tazminat değil memnuniyet beklediğini düşündüm. Son yargıyı bile beklemiyordu; inançlar kaybolduktan sonra eksikliği en çok çekilen şey budur. Onun beklediği, hoşluklarla, zarafetle, dostların neşesiyle tekrar bir araya gelmekti, dostların da sonraki hayatta hallerinden memnun olmalarıydı. Bir tek bununla vedalaşır, yol almakta olduğu sonsuzlukta korumayı arzu ettiği tek şey budur. Babam hak ettiği üne kavuşamamış bu yazılı vedalaşmadan sık sık söz ederdi; neredeyse kimsenin okumadığı, oysa belki de bütün kitaplarından, belki *Don Quijote*'den de üstün olan kitapta yazılıydı bu sözler. Wheeler'a alıntının tamamını hatırlatmak isterdim, ama ısrar etmeye, onu izlediği yoldan saptırmaya cesaret edemedim. Dolayısıyla ona eşlik etmekle yetinip şöyle dedim:

"Son yargı fikrinin ta kendisi, ortak beklentilere göre ölümden sonra en çok yapılacak olan şeyin bu olduğu anlamına geliyordu: herkesin hikâyesinin baştan sonra anlatılması, sonra konuşulması, aktarılması, açıklanması, tartışılması, yalanlanması, yakarılması ve sonunda hükmün dinlenmesi. Hem de muazzam boyutlarda bir yargılama, yeryüzünden gelip geçmiş herkesin bir tek günde, hep bir arada yargılanması, Mısır firavunlarıyla bizim yöneticilerimiz, taksi şoförlerimiz bir arada, Roma imparatorlarıyla bizim dilenciler, gangsterler, astronotlar, boğa güreşçileri yan yana. Yaygarayı düşünsenize Pe-

ter, dünyanın bütün tarihi, tek tek olaylarıyla adeta bir kadınlar hamamı. Eski ölüler beklemekten, yargılanıncaya kadar geçen ölçüsüz zamanı ölçmekten bıkmış, kuşkusuz kelimenin gerçek anlamıyla ebedi gecikmeden dolayı isyan halinde. Milyonlarca asırdır son ölüyü, tek bir canlı kalmamasını beklerken susanlar, yalnız kalanlar. Gerçekten de bu inanç hepimizi fazlasıyla uzun bir sessizliğe mahkûm ediyordu. Bu gerçekten '*the whips and scorns of time*' idi; gerçekten '*the law's delay*' idi"; bu kez onun şairinden alıntı yapan bendim, "zamanın kırbacı ve alayları", "adaletin gecikmesi" demiştim onun dilinde. "Buna göre, bu inanca göre, bütün zamanların ilk ölüsü bugün hâlâ suskun yalnızlık saatlerini sayıyor olacaktı, geçmiş ve gelecek saatlerini; ben onun yerinde olsam bencillik edip dünyanın artık yok olmasını, artık geride hiçbir şey kalmamasını isterdim."

Wheeler gülümsedi. Söylediklerim arasında bir şey, belki birden fazla şey komiğine gitmişti.

"Aynen öyle," diye cevap verdi. "Süresi belirsiz bir suskunluk; üstelik en iyi ihtimalle ve inanç kuvvetliyken. Ama ihtimali kötüleştiren bir etken var elbette: Bizim İkinci Dünya Savaşı'mızda artık buna, zamanın sonu geldiğinde her bireyin tek tek yargılanacağına ya da kendini savunacağına veya hikâyesini anlatacağına neredeyse kimse inanmıyordu; geceler boyunca kentlerimizin üzerine kesintisiz yağdırılan bombaların kopardığı kafaların, kolların ve bacakların bir gün gelip bir araya toplanacağını ve 'Filanca yerde öldük' diye bağırabileceğini düşünmek zordu; savaşın haklı nedenleri olması pek büyük bir teselli değildi, bu nedenlerin iyi mi kötü mü oldukları ise hepten önemsizdi, çünkü artık ölmenin ve öldürmenin başlıca nedeni, insanın kendisinin ve sevdiklerinin hayatta kalmasıydı. Büyük ihtimalle bu inanç epeyce önceden beri, belki Birinci Dünya Savaşı'ndan beri zayıflamıştı; o savaş da onu gören dünya için bir o kadar korkunçtu; unutma ki şimdi seni veya beni taşıyan ya da sürükleyen dünya kadar o dünya da benim dünyamdı. Vahşet insanları bilinçlerinin ve hislerinin derinliklerinde inançsız kılar; batıl inanç refleksiyle, gelenek refleksiyle ve teslimiyet refleksiyle görünürde tam tersi olmuş gibi davranmaya karar verip kiliselerde toplanarak beraberliklerini hissedebilmek ve gönüllerine cesaretten çok sebat ve uzlaşma doldurabilmek için ilahiler söyleseler bile; aynı şekilde askerler de neredeyse savunmasız,

süngüleriyle ilerlerken her şeyden çok çarpışmadan, darbeden ya da havaya uçmadan önce kendilerini haykırışlarıyla biraz uyuşturmak, tenlerinden çok daha önce yaralanan zihinlerini sersemletmek ve zahmetsiz av peşindeki ölümün çeşitli seslerini bastırmak için şarkı söylerlerdi. Bunu bilirim ben, savaş alanlarında gözümle gördüm. Ama inancı zayıflatan şey, insanın adaletsiz olduğu kadar adil de olan bir nedenle, hayatta kalabilmek uğruna çektiği ve başkalarına uyguladığı vahşet ve zulüm değildir sadece. Ayrıca gerçeklerin inatçılığıdır; ispritizmacıların, kâhinlerin, hayalet sevicilerin, mucizecilerin ve hatta sayıları hâlâ milyonlara ulaştığı halde hepsi de ancak kalıntı niteliğinde ya da ataletten kaynaklanan bir inanca sahip olan günümüzün imansız inançlılarının bütün çabalarına rağmen, öldükten sonra hiç kimsenin asla gelip bizimle konuşmamış olmasıdır; bu uzun tecrübe yüzyıllar boyunca belki içten içe, kendimize bile itiraf etmeden, dile sahip olmayan, asla konuşmayan, anlatmayan ve hiçbir şey söylemeyen yegâne kişilerin onlar, ölüler olduğunu bilmeye mecbur etmiştir bizi." Peter sözlerine ara verdi, yine bakışlarını indirdi ve sonra başını kaldırmadan ekledi: "Demek oluyor ki, onların saflarına katıldıktan sonra bizler de konuşmayacağız. Ama ancak o zaman, daha önce değil."

Öylece, gözü çimenlerde kaldı. Bir yorum yapmamı ya da bir soru sormamı bekler gibiydi. Ama ben ne söyleyeceğimi, onun sessizce benden beklediği ya da istediği sözün ne olduğunu ya da gerçekten bir şey söylemem gerekip gerekmediğini bilmiyordum. Aklıma gelen şeyi söylemekten başka çare bulamadım; yazıldığı dil olmadığı halde benim tek bildiğim şekli olan kendi dilimde mırıldandım:

"Tuhaf şey, artık yeryüzünde oturamamak. Eski kimliğine sahip olmamak ve kendi adını bile terk etmek zorunda kalmak tuhaf. Tuhaf şey, arzularını artık arzulamamak. Zahmetli iş ölü olmak."

Ama Wheeler bu alıntının da üstünde durmadı, ki durmaması iyi olmuştu muhtemelen.

"Bizimle sadece rüyalarda konuştukları kesin," diye devam etti sözüne, sanki kulak asmadığı yarım yamalak dizelerim yine de bir tepkiyi tetiklemişçesine. "Rüyalarımızda onları öylesine açık seçik işitir, varlıklarını o kadar canlı hissederiz ki, uyku devam ettiği sürece, uyanıkken tek kelime edemediğimiz, tek bir bakışlarını yakalayamadığı-

mız, temas kuramadığımız bu kişiler, bize bir şeyler anlatan, bizi dinleyen, hatta yeryüzünde yaşarkenki gülüşlerinin tıpatıp aynısı olan, o çok özlediğimiz gülüşleriyle ruhumuzu şenlendiren esas kişilermiş gibi gelir bize; gülüşleri aynıdır, hiç tereddütsüz tanırız onları. Gerçekten de tuhaftır, hatta açıklanması imkânsız bile diyebilirim, anlaşılmazlığını koruyan ender muammalardan biridir. Ama kesin olan, en azından seninle benim gibi, sağlığında Toby gibi, Tupra gibi akılcılar için kesin olan bir şey varsa, o da bu seslerin ve yeni sözlerinin dışarıda, herhangi bir yerde değil, bizim içimizde olduklarıdır. Onlar bizim imgelemimizde ve belleğimizdedir. Şöyle diyebiliriz: Hafızanın bir kereliğine hatırlamakla kalmayıp hayal kurmasıdır ya da katışıksız olmayan, karışık bir hatırlamadır bu. O ölüler *bizim* rüyalarımızdadır; rüyaları gören bizizdir, onları uykudaki bilincimiz ortaya çıkarır ve bizden başka kimse işitemez. Olay mezar ötesinden sözümona ziyaretlerden ya da uyarılardan çok, bizim tarafımızdan gerçekleştirilen bir cisimleşme, yerine geçme, bir kişileştirmedir" (Wheeler aslında İngilizce tek bir kelime söylemişti: *impersonation*). "Bu işleyişten tamamen habersiz değilizdir, uyanıkken demek istiyorum. Bazen insan birisini o kadar çok sever ki, dünyayı onun gözleriyle görmekte, başkasının duygularını anlayabildiğimiz ölçüde onun hissettiklerini hissetmekte zorlanmaz. O insanı öngörür, tahmin eder. Tam anlamıyla kendini onun yerine koyar. Zaten bu deyim de bu yüzden mevcuttur, dillerdeki deyimlerin neredeyse hiçbiri boşuna çıkmamıştır ortaya. Eğer bunu uyanıkken yapıyorsak, bu kaynaşmaların, dönüşümlerin ya da bitiştirmelerin, hatta belki başkalaşımların uykuda gerçekleşmesi o kadar tuhaf sayılmaz. Milton'ın sonesini hatırla, bilir misin o soneyi? Milton soneyi yazdığında uzun zamandır kördür; bir gece ölü karısı Catherine'i görür rüyasında; şiirsel anlatıyı mükemmelen kucaklayan, taşıyan bu boyutta, rüya boyutunda onu çok açık seçik biçimde görüp işitir. Ve bu rüya boyutunda görüntüye üç ayrı anlamda kavuşur: kendi görme yetisi ve duyusu; o anda yalnızca kendisinin değil, artık yeryüzünde olmadığından kimsenin göremediği karısının görüntüsü ve hepsinden önemlisi de, karısının onun için yeni olan, hiç görmediği, hatırlanan değil hayal edilen çehresi ve bedeni; çünkü ikinci eşi olan ve kör olduktan sonra evlendiği karısını hayattayken ancak zihniyle ve dokunarak görebilmiştir. Rüyasında karısı onu öpmek için eğilir ve sonra, '*I*

wak'd, she fled and day brought back my night'; böyle biter." ("Uyandım, o kaçtı ve gecemi geri getirdi gün." "Ölülerle her zaman geceye geri dönülür, onların suskunluğundan başka şey işitmemeye, asla cevap alamamaya dönülür. Hayır, onlar konuşmaz, konuşmayan yegâne kişilerdir; ayrıca dünyadan geçip gitmiş kişileri sayarsak, çoğunluktadırlar. Oysa dünyada geçirdikleri sürede kuşkusuz hepsi konuşmuşlardır." Wheeler yeniden illüstrasyonlara dokundu; işaretparmağıyla vurarak, olduklarından fazla bir şeymişler gibi hararetle işaret etti onları. "Bunun ne demek olduğunu iyice anlıyor musun Jacobo? Yurttaşlardan susmaları, ağızlarına gem vurmaları, kilit takmaları, her tür pervasız sohbetten, hatta pervasız gibi görünmeyen sohbetlerden de kaçınmaları isteniyordu. Çocuklar dahil herkesin içine bir korku girmişti. Hem kendilerinden, ihanet etmekten, hem de elbette başkalarından korkuyorlardı, en sevdikleri insanlardan, en yakınlarından, en çok güvendiklerinden bile. Yani, bilmem anlayabiliyor musun ama bu sloganlarla onlardan istenen, sadece soludukları havadan vazgeçmeleri değil, ölülere benzemeleriydi. Üstelik dünyanın dört bir yanındaki cephelerden ve kendi mahallemizden, kendi sokağımızdan her gün yeni ölüm haberleri aldığımız, gece bombardımanlarında sıranın kime geleceği belli olmayan bir dönemde isteniyordu bu. O ölüler yetmiyor muydu? Onca insanın kesin ve geri dönüşsüz şekilde sessizliğe gömülmüş olması yetmiyor muydu da, hâlâ canlı olanlarımız onları taklit etmek, vakitsizce susmak zorundaydık? Böyle bir şey bütün bir ulustan, hatta herhangi bir kişiden, tek bir bireyden bile nasıl istenebilirdi? İllüstrasyonları incelersen (ki bunlardan başkaları da vardı), ne kadar önemsiz görünürse görünsün kimsenin hariç tutulmadığını görürsün. Örneğin metroda oturmuş, muhtemelen şapkalarından ya da son derece zararsız gündelik hayatlarından bahseden şu iki hanımın ilginç ya da tehlikeli ne gibi bir bilgileri olabilirdi? Ne var ki kocaları, kardeşleri, oğulları askere alınmış olabilirdi, hatta büyük ihtimalle öyleydi; her ne kadar zaten tembihli olan erkekler onlara fazla bir şey anlatmasalar da, işe yarayacak, önemli sayılabilecek bir şeyler biliyor olabilirlerdi; nasıl desem, bildiklerinin bilincinde olmadan ya da önemli olduğundan habersiz olarak. Herkes bir şeyler bilebilir, insanlardan en çok nefret eden, kimseyle konuşmayan bir dilenci bile; üstelik yalnızca savaşta değil, her zaman; bununla birlikte büyük çoğunluk bu de-

ğerli bilgilerinin farkında bile değildir. İnsan ne kadar bilinçsizse o kadar tehlikeli demektir. Abartı gibi gelebilir, ama aslında herkes sırf konuşarak, masumca, özgürce konuşarak belayı, felaketi, cinayeti, trajik yanlış anlaşılmaları ve intikamı tetikleyebilir. Ağzından kaçırmak her zaman mümkündür, hatta kolaydır; bunun için İspanyolcada ne kadar güzel bir deyiminiz var, hem geniş kapsamlı hem net, olayın hem bilinçli, hem de irade dışı olduğunu gösteriyor." Elbette Wheeler o güzel deyimi, *irse de la lengua*'yı benim dilimde söyledi. "Hiçbir dönemde, hiçbir koşulda, kimse bundan muaf olmamıştır. Üstelik şunu da unutma ki her şeye, en gerçeğe aykırı, en zararsız, en inanılmaz ve en saçma şeye bile inanılan bir zaman vardır."

Wheeler yine başını kaldırdı; sanki benim ancak birkaç saniye sonra duyduğum şeyi o benden önce duymuştu: havada bir motor ve pervane sesi; belki savaş sırasında, savaşları sırasında havadaki en hafif sesleri ya da titreşimleri daha işitilir hale gelmeden algılamaya alışmıştı; önsezileri sezmeyi öğrenmek de mümkün herhalde. Sonra ağaçların üzerinde alçaktan uçan bir helikopter göründü; Oxford semalarında, üstelik de hafta sonu, sonsuzluk sürgünü pazar günlerinden birinde garip bir görüntüydü; belki akademik bir tören vardı ve başbakan ya da bir başka devlet adamı veya kalabalık krallık hiyerarşisinden bir şahsiyet (Kent Dükü ve Düşesi aynı anda birçok yerde bulunmayı beceriyor gibiler, söylentiye göre bunu doğaüstü güçlerin yardımıyla yapıyorlarmış) katılıyordu da bizim haberimiz yoktu; Wheeler emekli olalı o kadar uzun zaman olmuştu ki, üniversite yönetimi her geçen yıl onu törenlere davet etmeyi biraz daha fazla unutuyordu. İngiliz başbakanları geleneksel olarak bizim üniversiteye yakınlık duyarlar; gerçi benim okutmanlık yaptığım dönemde, öğretim üyeleri kurulu olarak, mütevazı Mrs. Thatcher'a (hınçlı Margaret Hilda'ya) henüz sadece Bayan'ken, Barones ya da Leydi değilken, onursal doktor unvanının verilmesini oylama sonucu açık farkla reddettiğimizi hâlâ hatırlıyordum. Kendisi Oxford'da eğitim görmüştü ve o sırada iktidardaydı, ama bu pek işine yaramamıştı. Benim geçici oy hakkım vardı ve reddeden çoğunluğa heyecan ve zevkle oyumu eklemiştim. Kadın küçümsenmeyi kaldıramadı, daha sonra hem bizim üniversiteye hem de diğer üniversitelere sınırlayıcı, kısıtlayıcı yasalar getirerek adeta intikam aldı, ama bu unvanı alamayan ilk başbakandı; ondan ön-

cekilerin hepsine ya da neredeyse hepsine onursal doktorluk muhalefetle karşılaşmadan, bir formalite olarak ya da kibarca verilmişti.

Bir-iki saniye sonra pervane sesi dayanılmaz oldu; Peter ellerini kulaklarına götürdü, bir yandan da gözlerini sımsıkı yumdu, sanki takırtı –müthiş bir patırtıydı– gözlerini de acıtıyordu; sonuçta illüstrasyonların havaya savrulmasına engel olamadı. Hatta onları görmedi bile. Ben ellerimle tutabildiklerimi tutmaya çalıştım ama pek azını tutabildim. Helikopter sanki bizi izliyormuş gibi tepemizde dönüp duruyordu, belki korku içindeki bir ihtiyarla ırmağa doğru uçuşan kâğıtların peşinde koşan arkadaşını seyretmek pilotu eğlendiriyordu. Kâğıtların en ulaşılır olanlarını suya düşmeden önce zaptedip kapmak için çimenlerin üstüne plonjon yapmak zorunda kaldım (hem de bir-iki kere değil); bu arada helikopter ben kendimi yerlere attıkça, alayla iyice alçaktan uçuyor gibi geldi bana, belki yanılıyordum. Sonra uzaklaştı ve birkaç saniye içinde, geldiği gibi gözden kayboldu. İllüstrasyonların bazıları hâlâ havada uçuşuyordu, özellikle gazete kupürü olduğu için en hafif olan Fraser'ın "Düşmana bilgi"sinin papirüs gibi ufalanmasından (altmış uzun yıl geçirmişti o kupür) ve ayrıca ıslanmasından korkuyordum. Birkaçının peşinden koştuktan sonra Wheeler 'ın nihayet kulaklarını da gözlerini de açmış olduğunu gördüm; elleri yine serbest kalınca, sanki keskin bir ağrıya tutulmuş ya da ateşini ölçermiş gibi, belki de bir dehşet ifadesi olarak bir kolunu alnına –ya da bileğini şakağına– götürdü. Öteki kolunu uzatmış, işaretparmağıyla bir şeyi gösterir gibiydi, tıpkı bir gece önce bir kelimeyi söyleyemediğinde, benim tahmin etmek ya da anlamaya çalışmak zorunda kaldığımda yaptığı gibi. Daha önce helikopter üzerimizden uçmamış olsa, pervane sesiyle serseme dönmüşken Peter'ın kasıtlı sağırlığıyla körlüğünü görmemiş olsam, yine aynı şey, o geçici hafıza kaybı olduğunu düşünürdüm, ama onu –nasıl desem– savunmasız ve çaresiz, hatta belki yıkılmış halde görmüştüm. Korku içinde yanına gittim, kâğıt parçalarını, hâlâ başkaldıranları avlamaktan mecburen vazgeçtim.

"Peter, fenalaştınız mı, bir şey mi oldu?" Başını iki yana sallayıp telaşlı bir ifadeyle sakin akan Cherwell'in kıyısını işaret etmeyi sürdürdü; bu kez fazla tahminde bulunmama gerek kalmadı; "Karikatür mü?" diye sordum, sanıyorum yanlış terimi kullandığım halde hemen başıyla onayladı; onu kaygılandıran orijinal illüstrasyondu; geçirdiği

korkunun ya da şimşek gibi çakan hatıranın ardından gözlerini açtığında fark etmişti tehlikeyi ancak, daha önce değil; bunun üzerine yine koşup zıpladım, düştüm, kupüre ulaştım, tembel tembel akan suyun kenarında, sağlam haldeyken iki parmağımla yakaladım; havada uçup sonra kendini çimenlere atan *cricket* oyuncularına benziyordum herhalde, hiç anlamadığım son derece İngiliz bir oyun; ya da artık o kadar İngiliz olmayan ve gayet iyi anladığım futboldaki kaleciye. Hava durulmuştu, yerden iki-üç kâğıt daha topladım, hepsi kurtulmuştu, hiçbiri kaybolmamış, ıslanmamıştı, yalnız birkaçı buruşmuştu. "Buyrun Peter, hepsi burada sanıyorum, pek bir zarar görmediler galiba," dedim bazılarını elimle düzelterek. Ama Wheeler'ın ağzından henüz tek kelime çıkmıyordu, işaretparmağıyla bir mirasçı ya da alıcı gibi beni gösteriyordu ısrarla; o illüstrasyonların benim için olduğunu, onları bana verdiğini anladım. Dosyasını açtı, sırayla hepsini dosyaya koydum, baskı değil, orijinal gazete kupürü olan Fraser'ınki hariç; onu da diğerlerinin yanına koymaya yeltendiğimde işaretparmağını havaya kaldırarak beni durdurmuş, sonra da başparmağını göğsüne değdirmişti çünkü. "O değil, o benim," diyordu bu hareketiyle. "Bunu kendinize mi saklıyorsunuz?" diye sorarak yardım etmek istedim. Onayladı, onu ayırdım. Tam bundan, konuşamayan az ya da çok sayıdaki insandan –bakış açısına göre değişir– söz ederken ansızın konuşamaması garipti. Bir gece önce "minder" kelimesinde tıkanıp da, daha sonra sesine ya da konuşma rahatlığına kavuştuğunda, "Ara sıra başıma geliyor. Bir anlık bir şey, sanki irademi geri çekilmiş gibi," diye açıklamıştı. Ve İngilizcede o kadar olmasa da benim dilimde nadir kullanılan entelektüel terimi kullanarak "Bir uyarı sanki, öngörü..." demiş, cümlesini tamamlamamıştı, ben kısa süre sonra tamamlaması için ısrar ettiğimde bile; ısrarıma şöyle cevap vermişti: "Zaten bildiğin şeyi sorma Jacobo, senin tarzına yakışmıyor." Kullandığı *prescience* kelimesi gelecekteki olayların bilinmesi ya da olayların önceden kesin olarak bilinmesi anlamına geliyordu. Böyle bir şey var mıdır bilmiyorum, ama bazen var olmayan şeyler de adlandırılır ve o zaman belirsizlik ortaya çıkar. Artık cümlesinin sonu konusunda şüphem yoktu, bir gece önce de aklımdan geçirmiş ya da sezmiştim, bugünse onun ağzından duymasam da kesin cevap gelmişti. "Bir uyarı sanki, bir öngörü, ölü olmanın provası." Ardından şunu da ekleyebilirdi: "İn-

sanın istediği halde konuşamaması. Ama ölündüğünde bu istek de yok olur, irade yok olur. İstemek, istememek diye bir şey yoktur, hepsi kaybolur." Eve baktım, Bayan Berry alt kat pencerelerinden birini açmış, koluyla bize işaret ediyordu. Belki daha pervanenin şamatasını duyduğu anda pencereye çıkmış, biz fark etmeden benim koşuşturmalarımı, plonjonlarımı seyretmişti. Sesimi duyurmak için bağırarak sordum: "Yemek vakti mi?" Bir yandan da elimi ağzımın hizasına kaldırıp çatala spagetti dolar gibi manasız bir hareket yapmıştım. Sesimi duyduğunu sanmıyorum ama sorumu anladı. Eliyle hayır işareti yapıp "Hayır, henüz değil" dercesine bekleme işareti yaptı, sonra endişe ya da şüphe belirten bir ifadeyle Peter'ı işaret etti; bunun tercümesi "O iyi mi?" idi. Başımı üst üste birkaç kez sallayarak onayladım, onu teskin ettim. O da bir saldırı karşısında yapıldığı gibi iki elini birden "Ha, iyi" dercesine kaldırdı ve ardından pencereyi kapatıp içeride gözden kayboldu. Wheeler bunun üzerine konuşmasına kavuştu:

"Evet, bunu kendime saklıyorum, istersen sana bir kopyasını veririm," dedi Fraser'ın resmini kastederek. "Ötekiler sende kalabilir, bende kopyaları var, bazılarının da kitaplarda basılı hali; bir-iki orijinal daha var sakladığım. Gamalı örümcek özellikle hoşuma gidiyor. Lanet olası helikopter," diye ekledi ara vermeden, canı sıkkın, "burada ne işi varsa, burası üniversitenin alanı. Umarım tekrar gelip saçımızı dağıtmaz; yanında tarak var mı? Siz İspanyollar genellikle tarak taşırsınız." Wheeler'ın saçları gerçekten de dalganın tepesindeki öfkeli köpüklere benzemişti, benimkiler de düğüm düğüm olmuştu. "Mrs. Berry ne istiyormuş?" Bunu da ara vermeden eklemişti. Ondan yine başkalarının yanında seslendiği şekilde söz ediyordu. Kendini toparlamasına yardımcı oluyordu herhalde; belki de rol yapma alışkanlığı ağır basmıştı. "Yemeğe mi çağırıyordu bizi?" Saatine bakar gibi yaptı ama bakmadı, ben yorum yapmadan geçirdiği sarsıntıdan toparlanmaya çalışıyordu, oysa benden o kadar kolay kurtulamayacağını, en azından bir deneyeceğimi biliyordu.

"Hayır, henüz hazır değilmiş. Gürültüden korktu herhalde, ne olduğunu anlamamıştır," diye cevap verdim ve ardından ben de ara vermeden ekledim: "Sesiniz yine tıkandı Peter. Dün gece ara sıra oluyor demiştiniz. Ama bir hafta sonunda iki kere oldu bile."

"Yok canım," diye cevap verdi kaçamak bir tavırla, "tesadüf oldu,

şanssızlık, o lanet olası helikopter yüzünden. Sağır ediyorlar insanı, bu geçen neredeyse eski Sikorsky H-5'ler gibiydi, sırf sesi bile paniğe sürüklüyor insanı. Ayrıca çok da konuşuyorum, seninle birlikteyken aşırı konuşuyor, sonunda bitkin düşüyorum, konuşma alışkanlığımı kaybettim artık. Sen de beni konuşturdukça konuşturuyorsun, ilgileniyormuş gibi bir ifade takınıyorsun; çok müteşekkirim ama sözümü daha sık kesmen, sadede gelmeye beni mecbur etmen gerekir. Sanıyorum son zamanlarda Oxford'da biraz yalnızlık çekiyorum; Mrs. Berry' yle de her şeyi konuştuk, elbette onunla konuşulabilecekleri ya da onun konuşmamızı istediklerini. Ziyaretime pek fazla insan gelmiyor. Birçoğu öldü, bir kısmı emekli olur olmaz Amerika'ya gitti, orada asalak gibi yaşıyorlar; ben bunu istemedim; mümkün olduğunca güneşlenmeyi ummakla yetiniyorlar, bermuda giymeye razı oluyorlar, oranın vatkalı, kasklı futboluna merak sarıp televizyonda maç seyrediyorlar, bağırsakları için kaygılanıp sadece brokoliyle besleniyorlar, şanslarına düşen üniversite kampüsünde ve kütüphanesinde gezinip duruyorlar, bölümlerinin kendilerini ara sıra saygın denizaşırı mumyalar misali ya da ne olduğunu orada kimsenin bilmediği belirsiz kahramanlık dönemlerinin kırışık ganimetleri gibi sergilemelerine izin veriyorlar. Kısacası birer antika gibi, çok hazin. Seninle konuşmak hoşuma gidiyor doğrusu. Konuşulan şey bir anekdot, somut gerçek, veri, açıklama ya da alaylı bir yorum değilse İngilizler uzak duruyor; spekülasyondan hoşlanmıyor, mantık yürütmeyi fuzuli buluyorlar, oysa beni en çok eğlendirenler bunlar. Evet, seninle konuşmaktan çok hoşlanıyorum. Daha sık gelmelisin; her şey bir yana, orada, Londra'da çok yalnızsın. Gerçi belki yakında çok daha az yalnızlık çekeceksin. Sana bir önerim olacak, fazla düşünüp taşınmadan, bana da çok fazla soru sormadan kabul etmeni rica ediyorum. Zaman kaybetmek de olmayacak senin için, çünkü zaten bu dönemi kayıp kabul ediyorsun; duygusal nekahet dönemleri şu veya bu şekilde doldurulur, içeriği önemli değildir, el altında ne varsa ve en çok ne dolduracaksa onunla, fazla müşkülpesent olunmaz, öyle değil mi? Sonra da bu dönemler ve o sırada ne yapıldığı unutulur gider; sanki her şeye izin vardır, insan şaşkınlığı ve ıstırabı mazeret olarak çok kullanır; o dönemler var olmamış, yerinde bir boşluk varmış gibi hissedilir. Sorumluluktan da azade olunur. 'Anlarsınız ya, o sırada kendimde değildim.' Ya, öyle, ıs-

tırap öteden beri en büyük bahanemiz, her eylemden temize çıkmak için kullandığımız mazeret olmuştur. İnsanoğlunun demek istiyorum, insan türünün, bireylerin ve ulusların en büyük mazereti."

Bütün bunları pek önemsemezmiş gibi söylemişti, ama ben ister istemez hem duygulanmış hem de gururlanmıştım; ne de olsa onu eğlendirdiğimi, bana yakınlık hissettiğini, belki zaman zaman gururunu okşadığımı, bana tahammül etmekte zorlanmadığını tahmin etsem de hiçbir zaman bundan fazlasını düşünmemiştim. Onun daima anlatacak ve tartışacak çok şeyi vardı, her ne kadar anlatmayı damla damla yapsa da; onun konuşması benim için eğitici, öğreticiydi, düşüncelerimi açıklığa kavuşturur ya da yeniler, hatta beni büyülerdi. Buna karşılık ben ona fazla bir şey sunmuyordum sanırım, her şeyden çok dikkatli bir arkadaşlık ve dinleyicilik, yüzümdeki ilgi ifadesi sahte değildi. Rylands miras olarak bırakmıştı onu bana, üstelik kardeş olduklarını ortaya çıkmıştı. Belki Peter da kısmen beni Toby'den kendisine kalan bir miras olarak gördüğü için bana iyi niyet ve şefkatle yaklaşıyordu; her ne kadar Wheeler benim için Rylands'ın yerini tuttuğu halde ben onun için kardeşinin yerini tutamasam da. Yaş, ortak bir geçmiş, zekâ, bilgi ve esrar bakımından yetersizdim. Biraz utandım, ne cevap vereceğimi bilemedim, bunun üzerine ceketimin iç cebinden istediği İspanyol tarağını çıkardım.

"Buyrun Peter," dedim. "Ufak bir tarak." Bir saniye endişeyle baktı tarağa, ihtiyaç duyduğunu unutmuş olmalıydı. Sonra dikkatle aldı, ışığa tutup inceledi (temizdi) ve saçlarını elinden geldiğince düzeltti, aynasız ve küçük bir tarakla kolay iş değildi. Tepesi düzgün oldu, ama kenarlar düzelmedi; helikopterin rüzgârı yanlardaki saçları öne savurmuştu, isyankâr saçlar şakaklarını örtüyor, ona iyiden iyiye Romalı havası veriyordu. "İzin verir misiniz?" dedim. Tereddüt etmeden tarağı uzattı, üç-dört seri hareketle saçının iki yanını da iyice düzelttim. Bayan Berry'nin bizi seyretmediğini umuyordum, beni kafası karışık deli bir kuaför sanacaktı.

"Sen de bir taransan iyi olur," dedi Wheeler, eleştirel ya da neredeyse iğrenme dolu bakışlarını kafama dikerek, tepeme bir papağan oturtmuşum gibi. "Nasıl başardın bilemiyorum ama üstünü başını da çimenlerden lekelemişsin. Farkında bile değilsin," diyerek açık renk gömleğimin göğüs kısmını işaret etti; üzerimdeki iki-üç yeşil lekeyi

illüstrasyonlarını kurtarışımla bağlantılandırmamıştı belli ki. Bir gece önceki davet, çalışma ve içkiler, az uyku, hızlı tıraş ve açık havadaki serüvenler derken o dakikalarda hırpani bir dilenciye ya da itibardan düşmüş, sıfırı tüketmiş bir eşkıyaya benzemiştim herhalde. Çimenlerde yuvarlanırken ceketimle pantolonum buruşmuştu. "İnanılmaz şey," diye ekledi Wheeler, "çocuk gibisin." Takılıyordu şüphesiz, bu da onu canlandıran şeylerden biriydi. İki parmağımı tarağın dişlerinde gezdirdim (otomatik bir hareketti) ve sonra el yordamıyla saçlarımı taradım. İşim bittiğinde değerlendirmesine sundum:

"Böyle iyi mi?" diyerek tiyatrovari bir edayla her iki profilimi gösterdim.

"İdare eder," dedi, küçümser bir tavırla süzdükten sonra, askerinin saçını başını üstünkörü denetleyen bir subay gibi. Ardından, hava saldırısı başlamadan önce kaldığı yerden devam etti, istemediği sürece ipin ucunu asla kaybetmezdi. Çok sayıdaki sapmaya, dolambaca ve dolandırmaya rağmen rotasını daima tamamlardı. "Kampanyanın sonucu ne oldu?" diye retorik bir soru sordu. "Bütün olarak ister istemez fiyaskoyla sonuçlandı. Zaten kaçınılmaz biçimde öyle olmaya mahkûmdu başından beri. Ama bir işe yaradı elbette, az şey de sayılmazdı: İnsanlar fazla konuşmanın tehlikeye yol açabileceğinin bilincine vardı; birçok kişinin aklına bile gelmemişti böyle bir şey. Kuşkusuz birliklerde çok etkili oldu; zaten başlıca amaç da buydu, çünkü en çok bilgi sahibi olanlar ve dikkatsizliğin, konuşma aşırılığının sonuçlarından en çok zarar görecek olanlar onlardı. Ve pek tabii hem siyasi hem askeri yetkililer çok dikkatli davrandılar. Şifreyle ya da sadece mecazlar ve devrik cümleler aracılığıyla, doğaçlama ve kararlama kapsamlamalar, ötelemeler kullanarak iletişim kurma alışkanlığı yerleşti; halkın tamamı, herkes kendi koşulları ve imkânlarına göre kendiliğinden yaptı bunu. Herhangi birinin düşmanca niyetlerle dinliyor olabileceği ihtimali akıllara sokuldu. Evet, denebilir ki her ne kadar geçici biçimde de olsa, denizciyle genç kız ve devamını gösteren illüstrasyonun anafikri, yani kelimeler bir kez ağzımızdan çıktı mı denetlenemeyecekleri, tam olarak herkes tarafından anlaşıldı (bu da zaten kendi başına görülmemiş bir başarıydı). Kelimeler bize en az ait olan şeylerdir, eylemlerimizden de az, çünkü eylemler iyisiyle kötüsüyle bizde kalır, gasp ve sahtecilik gibi aşikâr vakalar haricinde

başkası sahiplenemez onları; bu vakaları da er veya geç açığa çıkarma, geçersiz kılma, telafi etme ihtimali, maskelerini düşürme imkânı vardır." Wheeler "telafi etme"yi İspanyolca söylemişti elbette. "İster istemez" ve "kararlama"yı da İspanyolca söylemişti; İspanyolcada gündelik dille kitabi dile hâkimiyetini göstermekten hoşlanırdı, sanırım Portekizce ve Fransızcada da olduğu gibi; bu üç dili, belki başka dilleri de çok iyi bilirdi; bildiğim kadarıyla Hintçe, Almanca ve Rusça konusunda da fikir sahibiydi. "Hiçbir şey sözlerle olduğu kadar çok ve bütünüyle teslim edilmez. Sözler telaffuz ettiğimiz anda bize ait olmaktan çıkıp dinleyene ait olur, daha doğrusu dinleyenin intifa hakkı olur. Dinleyen bu sözleri her şeyden önce onaylayabilir, ki bir anlamda onları sahiplenmiş olacağından pek hoş bir şey olmayabilir bu; sözlerimizi çürütebilir, ki bu da hoş değildir; hepsinden önemlisi, sözlerimizi işine nasıl geldiğine, dürüstlüğüne veya bizi mahvetmek mi bize ihanet etmek mi istediğine, yani koşullara bağlı olarak, kaynak göstererek ya da kendi sözleriymiş gibi sınırsız şekilde yayabilir; bununla da kalmayıp, sözlerimizi ayrıca süsleyebilir, iyileştirebilir ya da kötüleştirebilir, yanlış yorumlayabilir, çarpıtabilir, bağlamından ayırabilir, tonunu değiştirebilir, farklı şekilde vurgulayabilir ve böylelikle onlara bizim dudaklarımızdan çıktıkları ya da zihnimizde düşünüldükleri andakinden farklı, hatta rahatlıkla tersine bir anlam verebilir. Elbette harfiyen bağlı kalarak onları başkasına da söyleyebilir. Savaş sırasında en çok korkulan da buydu, bu yüzden birçok kişi mecazi ya da bulanık, yarım yamalak konuşmak için gayret gösteriyor, bilerek belirsizliklere yer veriyor ya da doğrudan gizli bir dil konuşuyordu. Birçokları görünürde bir şey söylemeden bir şeyler söylemeyi öğrendi ve buna alıştı."

"İspanya'da da Franco diktatörlüğü sırasında sansüre takılmamak için buna benzer bir şey yaşanmıştı," dedim; Wheeler sözünü daha sık kesmemi söylemişti. "Birçok kişi simgesel, göndermeli, alegorik ya da soyut biçimde konuşup yazmaya yöneldi. Söylenen şeyi kasten anlaşılmaz kılıp aynı zamanda anlaşılır olmak gerekiyordu. Saçma bir durum: gizlenmek, örtünmek ve buna rağmen anlaşılmayı ve en belirsiz, en şifreli, en karışık mesajların yerine ulaşmasını hedeflemek. İnsanların deşifre etmekle uğraşacak sabrı yoktu. Fazlasıyla uzun yıllar sürdü bu, geçici değil kalıcı olduğu izlenimi uyandı sonunda. Da-

ha sonra bu alışkanlıktan kurtulamayıp temelli susanlar oldu."

Wheeler beni dinledi; söylediklerimi dikkate alırsa tekrar konudan sapabileceğini düşündüm. Ama o, kendi ölçülü hızıyla da olsa konusuna devam etmeye kararlı görünüyordu.

"Birçokları görünürde bir şey söylemeden bir şeyler söylemeyi öğrendi," diye tekrarladı, "ama neredeyse kimsenin öğrenemediği şey, söylememek, susmaktı, ki istenen, gerekli olan buydu. Normaldi, doğaldır, sıradan ölümlüler için bunu öğrenmek imkânsızdır; kendi özlerine ters düşmelerini istemek aşırılıktı, bu yüzden de kampanya büyük ölçüde başarısızlığa mahkûmdu. Sanki insanlara, 'Evet, her şeyin eksikliğine, tayına bağlanmasına ve kıtlığa katlanmanın, siren çığlıklarına rağmen ertesi sabah, hatta o gece uyanmama sırasının kime geleceğini bilmeden düşman bombardımanına maruz kalmanın, şimşeklerin ve gök gürültüsünün ardından bir anda evinizi alevler içinde ya da moloza dönüşmüş halde görmenin, saatler boyunca her zamanki görüntüsünü koruyan sokaklarda yanmamak için sığınaklara gömülmenin, kocalarınızın, oğullarınızın ölümüne, en azından yokluklarına ve her gün yaşayıp yaşamadıklarını merak etmenin işkencesine katlanmanın, uçağa binip havayla savaşırken uçağınızı düşürmek için ne lazımsa yapan düşmanın ateşine tutulmanın, alev almış ırak denizlerde, denizaltıların, destroyerlerin, kruvazörlerin içinde batmanın, bir tankın içinde dumana boğulmanın ya da diri diri yanmanın, işgal altındaki bölgelere paraşütle sağ salim indikten sonra topçu ateşi altında kalmanın ya da köpeklerin saldırısına uğramanın, şansınız yaver gitmediği takdirde –ki ihtimal dahilindedir– havan topu veya el bombası isabet edip paramparça olmanın, yasak bölgede sivil kıyafetle yakalandıysanız işkenceye ve idama kurban gitmenin, cephede elinizde süngü, kırlarda, korularda, ormanlarda, bataklıklarda, buzullarda ve çöllerde teke tek çarpışmanın, nefret edilen kask ve üniformayla karşınıza çıkan delikanlının bir hamleyle kafasını uçurmanın, her gün ve her gece bu savaşı kaybedip kaybetmeyeceğinizi bilmemenin, sonunda hatırlanmayan cesetler ya da galiplerin daimi mahpusları, köleleri olma ihtimalini göze almanın, aşırı soğuğa ve sıcağa maruz kalmanın, açlık ve susuzluk çekmenin, çaresizliğin ve en çok da korkunun, fazlasıyla korkunun, yıllardır böyle yaşamakla birlikte henüz alışmadığınız, ama sonunda alışacağınız müthiş bir korkunun

yanı sıra..' Evet," –Peter ansızın durup derin bir nefes aldıktan sonra devam etti– "'bütün bunların yanı sıra, susmanız gerekiyor,' deniyordu. 'Bundan böyle konuşmayın, anlatmayın, şakalaşmayın; soru sormayın, hele hele cevap vermeyi aklınızdan geçirmeyin, karınıza da, kocanıza da, çocuklarınıza da, babanıza da, özellikle annenize de, kardeşinize ya da en yakın arkadaşınıza da. Sevgilinize gelince... sevgilinizin kulağına bile fısıldamayın, ne açıklayın, ne doğruyu söyleyin, ne tatlı sözler, ne de yalan; vedalaşmayın, sesinizle, sözünüzle avutmayın, vedalaşırken daima verilen son yalan sözlerin mırıltısını bile anı olarak bırakmayın'." Wheeler ansızın susup daldı; sanki bir şeyleri hatırlarmış gibi parmaklarıyla çenesine vuruyordu hafifçe; sanki bunu yaşamış gibi, diye düşündüm, sevgilisinden aslolan sözleri, işitilmek ve söylenmek istenen, sonra kolaylıkla unutulan ya da başka sözlerle karıştırılan veya başka insanlara aynı hafiflikle, aynı neşeyle aktarılan, ama her son anda –abartılı tatlılıkta, dolayısıyla biraz samimiyetsiz sözler de olsa ne önemi var– o kadar gerekli görülen sözleri esirgemişçesine. "Bunu demeye getiriyorlardı aşağı yukarı. Bu kadar çiğ bir şekilde söylenmiyordu, ortaya konmuyordu. Ama birçokları tarafından böyle anlaşıldı; en kötümser ve moralsiz kişiler, en çok korkanlar, en çok çökmüş, mahvolmuş olanlar böyle anladı; savaşta bunlar çoğunluğu oluşturur. Sonu belli olmayan savaşlarda tabii; bitmek bilmeyen, uzun yıllar boyunca, art arda günlerce, gecelerce, her an haklı olarak yenilgiyle sonuçlanmasından korkulan, hep pamuk ipliğine bağlı olan, gerçekten ölüm kalım savaşı olan, mutlak yok edilmeyle ya da yaralı, ezik bir hayatta kalışla son bulacak savaşlar. Tabii ki yakın tarihte yaşanan Afganistan, Kosova, Körfez savaşları bu türden savaşlar sayılmaz, Falkland Adaları savaşı da öyle, o şaka gibiydi. Bir başka adı da Malvine Adaları, burada insanlar nasıl galeyana geldiler, görmeliydin, içler acısıydı, elbette televizyonlarının karşısında demek istiyorum; benim için çok üzücüydü. Şimdiki savaşlarda evlerinde koltuklarına yayılıp memnun mesut savaşa katılan coşkululardan geçilmiyor. Evet, coşku içinde. Geri zekâlılar. Katiller. Bilemiyorum. Ama o sırada böyle bir şeyi istemek çok fazlaydı, sana da öyle gelmiyor mu? İnsanlardan her şeye katlanıp üstüne üstlük bir saatliğine olsun aman vermeden kendilerini kıvrandıran konuda susmalarını istemek. Sayısız ölü yeterince susuyordu zaten."

Siz sustunuz mu?" diye sordum. "Kampanya sizi etkiledi mi?"
"Elbette. Beni de, nüfusun çoğunluğunu da. Teorik olarak tavsiyeleri harfiyen uygulayanlar çoktu. Yalnız teoride değil, ortak bellekte de öyle. Ben kampanyanın bir bütün olarak başarısızlıkla sonuçlandığını, zaten öyle olması gerektiğini söylüyorum, ama o dönemi yaşayan başka insanlara ya da ilk elden duymuş olanlara sorarsan, tarih kitaplarında, sosyoloji kitaplarında ya da ikisinin karışımı olan, şimdiki iddialı adıyla mikrotarih kitaplarında *careless talk* değinmelerine bakarsan, yerleşik kanıyla o döneme ait samimi kişisel anıların çakıştığını ve bu kampanyanın büyük bir başarıyla sonuçlandığına inanıldığını göreceksin. Bilinçli olarak ve mutabakat halinde yalan söylediklerinden ya da toplu olarak yanıldıklarından değil, böyle bir şeyin gerçek etkisi doğrulanabilir ya da ölçülebilir olmadığından (ihtiyatsızlığın kaç felaketi tetiklediği ya da ihtiyatlı bir suskunluğun kaç felaketi önlediği nasıl bilinebilir?); bir savaş kazanıldığında (hele bütün engellere rağmen kazanıldığında), geriye bakıp bütün çabaların fedakârca, hayati ve kahramanca olduğunu, hepimizin, her birimizin kazanılan zaferde payı olduğunu düşünmek kolaydır, neredeyse kaçınılmazdır. Madem bu kadar sıkıntı çektik, belirsizlikle kıvrandık, hiç değilse kederimizi en çok hafifleten ve çekilen acıları telafi eden hikâyeyi anlatalım kendimize. Evet, eminim milyonlarca iyi niyetli İngiliz uyarılarla sloganları son derece ciddiye almış, pratikte titizlikle uyguladıklarına inanmıştı; vicdanlarında buna inandılar ve bazıları gerçekten de uyguladı, özellikle birlikler, siyasetçiler, memurlar ve diplomatlar, daha önce de dediğim gibi. Elbette ben de öyle, ama kendime övünme payı çıkaramam; şunu hesaba katmak gerekir ki 1942-

1946 arası İngiltere'de uzun süre kalmadım hiç; izinli geldiğimde ya da hiçbiri uzun sürmeyen özel bir görevle geldiğimde burada bulundum; genelde uzaktaydım, görev yerlerim çok değişkendi. *Who's Who*' da okuduğun gibi, o yıllarda çok çeşitli yerlerde ve zaten gizliliği, ketumluğu, ihtiyatı, rol oynamayı, kandırmacayı, gerektiğinde ihaneti (mecburen) ve elbette suskunluğu içinde barındıran görevlerde bulundum. Ben avantajlı durumdaydım, suskunluğu mutlak biçimde korumak benim için işten bile değildi. Üstelik belki gönderildiğim yerlerde hep o kadar tetikte olduğum için de, burada, cephe gerisinde genelde insanların durumunu algılamam daha kolay oluyordu. Kampanya aynı zamanda bütün nüfus için müthiş bir kışkırtmaydı; gözardı edildiği kadar muazzam, bilinçsiz olduğu kadar karşı koyulmaz, kehanet kabilinden olduğu kadar beklenmedik."

"Ne demek istiyorsunuz Peter? Anlamıyorum."

"Jacobo, yurttaşların, herhangi bir ulusun yurttaşlarının, ezici çoğunluğun genelde herhangi biri açısından gerçek bir değer taşıyabilecek hiçbir şeyleri yoktur anlatacak. Gece oturup gün boyunca konuştuğun az ya da çok sayıda insanın (kültür ve bilgi seviyelerinden bağımsız olarak) sana neler söylediğini ya da anlattığını düşünecek olursan, somut ayrıntılar ve meseleler bir yana, gerçekten değerli ya da ilginç veya dikkate değer bir şey duyduğun günlerin pek nadir olduğunu görürsün; elbette buna bir gazetede okuduğun, televizyonda ya da radyoda duyduğun şeyleri de katıyorum (kitapta okuduysan o başka, ki o da kitabına bağlı). Hepimizin neredeyse her söylediği, her iletti-ği şey uydurma haberdir, doldurmacadır, fuzulidir, bayağıdır, sıkıcıdır, değiştirilebilirdir ve basmakalıptır; istediği kadar 'bize ait' olsun, insanlar günümüzün son derece özentili, görgüsüzce deyişiyle istediği kadar 'kendilerini ifade etme gereği duysun'. Dünyada her gün ifade edilip aktarılan milyonlarca görüş, duygu, düşünce, olgu ve haber ifade edilmese, neredeyse hiçbir şey değişmezdi." (Elbette Wheeler özentili ve görgüsüz yerine, başka hiçbir dilde tam karşılığı olmayan İspanyolca *cursilería* kelimesini kullanmıştı.) "İspanyolca sık kullandığınız bir deyiş vardır: 'İnsanlar konuşa konuşa anlaşır.' Çeşitli durumlarda ve bağlamlarda 'Konuşmak iyidir' denir. Gevezelerin öteden beri doğal eğilimleri olan konuşmada dizginleri iyice koyvermeleri için, bir tek psikologlarla benzerleri tarafından kafalarına bu saçma

fikrin sokulması eksikti. Konuşmak kendi başına ne iyidir ne kötü; konuşarak anlaşmaya gelince, konuşmak uyum ve anlaşma kadar çatışma ve yanlış anlaşılmaya da yol açar, barışma kadar adaletsizliğin de kaynağıdır, ateşkeslerin olduğu kadar savaşların da kaynağıdır, sadakat ve aşklar kadar suç ve ihanetin de kaynağıdır, kurtuluşu sağladığı kadar hüküm giymeye de sebep olur, avutucu ve yatıştırıcı olduğu kadar hakaret ve öfke de içerir. Konuşmak her halükârda, yaş, cinsiyet, sınıf, zenginlik ve bilgiden bağımsız olarak nüfusun tamamının en büyük savurganlığıdır; israfla eşanlamlıdır. Neredeyse hiç kimsenin, muhtemel dinleyicilerinin gerçekten takdir etmeye, ilgilenmeye, hele hele satın almaya değer bulacağı bir şeyi yoktur söyleyecek; daima bedava olan bir şeye –sayılı istisnalar ve mecbur olunan durumlar dışında– kim para öder? Bütün bunlara rağmen garip biçimde çoğunluk durmadan konuşmakta inat eder, üstelik de her gün. İnsan düşünme zahmetine katlanırsa inanılmaz bir şey bu Jacobo; erkekler ve kadınlar sürekli açıklıyor, anlatıyor, ayrıca kendilerini de bıktırıncaya kadar kendilerine açıklıyorlar, onları dinleyecek birini arıyor ya da mümkünse söylevlerini zorla dinletiyorlar, babalar çocuklarına, hocalar öğrencilerine, papazlar cemaatlerine, kocalar karılarına, karılar kocalarına, komutanlar birliklerine, şefler astlarına, siyasetçiler partililere, hatta bütün ulusa, televizyonlar izleyicilerine, yazarlar okurlarına, hatta şarkıcılar yeniyetmelere – üstelik berikiler de nakaratlara katılarak onurlandırıyorlar onları. Ayrıca hastalar da psikiyatrlara, ama burada ilişkinin niteliğini açıklayıcı, çok net bir mukavele söz konusu: Dinleyen para alıyor, konuşan para ödüyor. Ağzı laf yapanın cebi boşalır, dilini tutmayan kendini ele verir." (Son cümle de İspanyolca söylenmişti. Madridli bir hanım arkadaşım geçti aklımdan: Doktor García Mallo, çok bilgili bir psikanalistti, hiç vicdan azabı çekmeden ücretini artırmasını tavsiye edecektim ona.) "Örnek bir ilişkidir bu, aslında bütün durumlar için uygun örnek olabilir. Çünkü isteyerek dinleyen pek yoktur hiçbir zaman, sayıları fazla değildir, her şeyden öte, karşı tarafta olmayı, yani kendileri anlatmayı ve dolayısıyla dinlenilmeyi isteyenlerin sayısı çok daha kabarık olduğu için. Aslında dikkat edersen, konuşma hakkını ele geçirmek için bütün dünyada hiç bitmeyen bir kavga veriliyor; ister özel olsun ister kamusal, kalabalık olan her yerde onlarca, belki yüzlerce ses kabına sığa-

mayarak kendini duyurmak, kendine yol açmak için mücadele veriyor, bunların her birinin istediği, diğerlerini bastırmak, susturmak; hoş görüldüğü ölçüde de bunu yapmaya çalışıyorlar. Mekânın bir sokak, bir pazar yeri ya da parlamento olması fark etmiyor; aradaki tek fark, parlamentoda konuşmanın sıraya bindirilmesi ve sırasını bekleyenlerin dinlermiş gibi yapmaya zorlanması; bir birahaneyle aristokrat bir evdeki çay daveti arasında fark yok; sadece yoğunluk ve tempo değişiyor; aristokrat evinde adım adım ilerleniyor, daha alçak sesle de olsa meyhanedeki gibi atıp tutmaya başlamadan önce bir süre boyunca, güven kazanılıncaya kadar numara yapılıyor. Bir masanın etrafında dört kişi olması, en azından ikisinin konuşmaya hâkim olmak için rekabete girişmesine yetiyor. Ben öğretmen olmakla iyi ettim; yıllar boyunca, önceden izin almadıkça hiç kimse tarafından sözüm kesilmeden konuşabilmek gibi müthiş bir ayrıcalığın mücadele etmeden tadını çıkardım. Kitaplarımda ve makalelerimde hâlâ da aynı ayrıcalığın tadını çıkarıyorum. Biz yazarların kuruntusu tam da budur: kitaplarımızın açılıp baştan sona nefesler tutularak, neredeyse ara verilmeden okunduğu. Emin ol, gelmiş geçmiş bütün yazarların kuruntusudur bu; hem başkalarının tecrübelerinden hem kendi tecrübemden biliyorum; bildiğim kadarıyla sen kişisel tecrübeden yoksunsun, yazma dürtüsüne kapılmamakla ne kadar iyi ettiğini bilemezsin. Maceralarla, sonu gelmeyen düşüncelerle dolu devasa kitaplar yayımlayan bütün o romancıların kuruntusu budur; örneğin sizin Cervantes'iniz, Balzac, Tolstoy, Proust ya da bir aralar pek moda olan o sıkıcı İskenderiye dörtlüsü, bizim Oxfordlu Tolkien (o gerçekten Güney Afrika doğumluydu, biliyor musun?); onunla Merton College'da defalarca karşılaşmış, günbatımında Clive Lewis'le The Eagle & Child'da bir şeyler içerken görmüşümdür; o zamanlar o eksantrik üç ciltlik romanını bekleyen kaderi bizler, yani şüpheci meslektaşları tahmin edemezdik tabii, hele kendisi hiç tahmin edemezdi; aynı kuruntuyu kısacık görünümleriyle insanı aldatan dizelerinin her birine onca şey yığıp sıkıştıran Rilke ve Eliot gibi, onlardan önce Whitman ve Milton gibi, daha da önce sizin müthiş Manrique'niz gibi velut şairler de paylaşır; ayrıca seyircileri dört saat boyunca ya da daha uzun süre yerlerinde oturtma iddiasındaki oyun yazarları da, örneğin *Hamlet* ve *Dördüncü Henry*'de Shakespeare; elbette onun zamanında bir-

çok kişi oyunu ayakta seyreder, canları istedikçe salona girer çıkardı; Saint-Simon, Casanova, sizin Inca Garcilaso'nuz, Bernal Díaz'ınız ya da bizim ünlü Pepys'imiz gibi sayfaları delicesine mürekkeple doldurmaktan bıkıp usanmayan vakanüvisler ve anı yazarları da paylaşır bu kurunuyu; eşsiz Montaigne gibi, benim gibi deneme yazarları da paylaşır (herhangi bir kıyaslama yaptığımı zannetme rica ederim); yazarken, birilerinin mucizevi bir sabırla Denizci Henrique hakkındaki gevezeliklerimizi yutacağını zannederiz safça; düşünsene, ne çılgınlık; onunla ilgili son kitabım yaklaşık beş yüz sayfa, terbiyesizlik, suistimal resmen. Okudun mu bu arada?"

"Henüz okumadım Peter, affınıza sığınıyorum, gerçekten çok üzgünüm. Son zamanlarda okuduğuma yoğunlaşmakta çok zorlanıyorum," diye cevap verdim, yalan söylemiyordum. "Ama başına oturduğumda, hiç merak etmeyin, baştan sona, sürekli nefesimi tutarak, neredeyse ara vermeden okuyacağımdan eminim," diye ekledim gülümseyerek, hafif ve sevecen bir şaka tonunda; o da gözleri fıldır fıldır, hafifçe gülümsedi; gözleri çehresinin bütününden daha gençti. Ardından sordum: "Neydi bu kışkırtma? *Careless talk* kampanyasının beraberinde getirdiği? Ondan söz ediyordunuz, değil mi? Ya da söz etmek üzereydiniz."

"Hah, evet. Aferin, ben de bunu istiyorum, talimatlarıma uyup sözümü kes." Onun cevabı da şakacı tondaydı. "Başlangıçta kimse farkına varmadı ama çok basit bir kışkırtmaydı ve aslında katiyen şaşırtıcı değildi: Genelde anlatacak gerekli ya da değerli pek bir şeyi olmayan bir nüfusa ansızın dilinin, sohbetlerinin, gevezeliğinin bir tehlike oluşturacağı söylendi, söylediklerine dikkat etmesi, nerede, ne zaman, kiminle konuştuğunu gözden kaçırmaması tavsiye edildi ısrarla; neredeyse herkesin Nazi casusu ya da metrodaki iki ev kadını illüstrasyonunda, dart oynayan adamlar illüstrasyonunda gösterildiği gibi, konuşmalarını izleyen bir satılmış olabileceği konusunda uyarıldılar. Düşünsene, insanlara şöyle demekle aynı kapıya çıkıyordu bu: 'Çoğu zaman, siz bilmeden ağzınızdan önemli, hayati sözler çıkabilir, dolayısıyla bu sözlerin asla, hiçbir koşulda telaffuz edilmemesi daha iyi olur. Her gün ağzınızdan çıkan bol miktarda önemsiz lafın arasında, sizin farkında olmadığınız, değerli, düşman için son derece değerli sözler olabilir. Alışılmışın aksine, yani sizin ısrarla anlattığınız ve

açıkladığınız şeylere karşı başkalarının genelde ilgisiz oluşunun aksine, şimdi aramızda son derece ilgili, bu sözlere büyük bir dikkatle kulak verecek, hatta onları ağzınızdan almaya çalışacak kimselerin olması çok muhtemeldir. Daha doğrusu böylelerinin aramızda olduğu su götürmez; son zamanlarda çok sayıda Alman paraşütçüsü İngiliz topraklarına indi; bunların hepsi çok hazırlıklı, bizi kandırmak için özel olarak eğitilmiş kişiler; dilimizi bir Manchesterlı, Cardiffli ya da Edinburghlu gibi konuşuyorlar, birçoğu geçmişte burada yaşadığından ya da –şimdi damarlarında taşıdıkları iki kandan kötü olanını seçmiş olmalarına rağmen– ya anne ya da baba tarafından yarı yarıya İngiliz olduğundan âdetlerimizi biliyorlar. Bunlar havadan ya da denizden topraklarımıza ayak bastıklarında hiçbir ahlaki kaygı gütmüyorlar, silahlarla ve mükemmelen düzenlenmiş sahte kimliklerle donanmış oluyorlar ya da buradaki suç ortakları çok kısa sürede bunları kendilerine temin ediyor; bu suç ortaklarının birçoğu özbeöz vatandaşımız, dedelerimiz kadar İngiliz; bu hainler de kasap komutanlarına aktarmak üzere laf kapmak için ağzınızın içine bakıyorlar. İşte bu yüzden hepinizin çok dikkatli olması lazım; hava kuvvetlerimizin, donanmamızın, kara kuvvetlerimizin, esirlerimizin ve casuslarımızın kaderi sizin sorumsuz gevezeliklerinize ya da vefalı suskunluğunuza bağlı olabilir. Bunca kan, meşakkat, gözyaşı ve tere mal olan bu savaşın kaderi sizin elinizde olmasa da dilinizde olabilir'." (Wheeler doğru sırasıyla, her zaman atlanan *toil*, meşakkati unutmadan alıntı yapmıştı.) " 'Ve bu savaşı sizin bir hatanız, kaçımlabilecek bir ihtiyatsızlığınız yüzünden, aramızdan herhangi birinin dilini ısırıp bağlayamaması yüzünden kaybetmemiz affedilmez bir suç olur.' Durum bu şekilde algılanıyordu: Ülkemiz kulağı delik, kendini gizlice dinlemeye adamış Nazi ajanlarıyla doluydu," (Wheeler "gizlice dinlemek" için çevirisi zor İngilizce bir fiil kullanmıştı: *to eavesdrop*) "yalnızca Londra ve büyük şehirler değil, kasabalar ve köyler, elbette kıyılar ve hatta kırsal bölge bile. Yıllar önce, Hitler iktidara geldikten sonra buraya sürülmüş olan az sayıdaki Nazi aleyhtarı Alman ve Avusturyalı'nm durumu pek parlak değildi; hayatının yarısını Cambridge'de geçirmiş olan Wittgenstein'dan biliyordum, büyük oyuncu Anton Walbrook'la, yazar Pressburger'la, Warburg Enstitüsü'nün muhteşem sanat âlimleriyle, Wind, Wittkower ve Gombrich'le, Saxl'la, ayrıca Pevsner'

la tanışmıştım; kırk yıllık komşuları birdenbire onlardan şüphelenmeye başlamıştı; zavallılar, İngiltere yurttaşıydılar, muhtemelen nazizmin çökmesini en çok isteyenler arasındaydılar. Geleneklerimize ve tercihlerimize aykırı olarak ilk kez resmi kimlik belgesi oluşturulması bu döneme rastlar; amaç ülkeye sızan Almanların işini zorlaştırmaktı. Ne var ki kimlik taşımaya alışkın olmayan halk belgelerini kaybediyordu; belgeden o kadar nefret edildi ki, kimlik cüzdanları, taşıma zorunluluğunun yarattığı hoşnutsuzluğu gidermek için 1951 ya da 52'de kaldırıldı. Tupra'nın dediğine göre bu aralar üst düzey yetkililer arasında yine benzer bir uygulamaya gidilmesi, gerekli engizisyonvari önlemlerin alınması konuşuluyormuş; bizi yönetenler totaliter ve bayağı, İkiz Kuleler katliamı da onlara neredeyse sınırsız yetki veriyor. Umarım hedeflerine ulaşmazlar. Ne kadar ısrar etseler de şu anda gerçek bir savaş durumunda değiliz, sürekli belirsizlik ve acı üreten bir savaşın içinde değiliz. İkinci Dünya Savaşı'na fiilen katılıp da hâlâ yaşayan pek az kişi olmamıza rağmen, bizler için bu hem ödlek hem otoriter ahmakların güvenlik adına, o tarih öncesi mazereti öne sürerek yapmaya, dayatmaya çalıştığı şey ciddi bir hakaret, alay anlamı taşıyor. Biz bireylerin hayatının tek tek bütün yönlerini denetim altına almak isteyenlere karşı savaştıysak, torunlarımız gelip de mağlup ettiğimiz düşmanlarımızın çılgınca hayallerini dolambaçlı yoldan ama tam anlamıyla gerçekleştirsinler diye savaşmadık. Bilemiyorum, neyse, her halükârda ben olacakları çok da uzun süre görmeyeceğim için şanslı sayılırım." Wheeler bu gereksiz sözleri mırıldanırken tekrar çimenlere çevirmişti gözlerini; belki de benim birbiri ardına yere atıp ayakkabımla ezdiğim izmaritlere bakıyordu. Bu sefer esas konuya vakit kaybetmeden kendi geri döndü: "O dönemin yurttaşlarına bütün bunları söylemenin sonucu ne mi oldu? Kendilerini tuhaf, hatta çelişkili bir durumda buldular: Değerli bilgilere sahip olmaları ihtimali vardı, ama çoğunluk gerçekten böyle olup olmadığını ve öyleyse bunların hangi bilgiler olduğunu bilmiyordu; aynı şekilde çevrelerinde kimler için, hangi yakınları ya da ahbapları için bu bilginin değerli olabileceğini ya da böyle biri olup olmadığını da bilmiyorlardı; dolayısıyla herhangi birinin potansiyel tehlike olmayacağından emin olmaları asla mümkün değildi; son olarak da, doğrulanması daima imkânsız olan bu iki etkenin ya da unsurun gerçekleşmesi halinde, yani

değerli bir bilgiye bilinçsizce sahip olmaları ve yakındaki gizli bir düşmanın bu bilgiyi kendilerinden koparması ya da ona kulak misafiri olması halinde" (yine benim dilimde tam karşılığı olmayan, aynı kategoriden bir fiil kullanmıştı: *to overhear*) "bu bileşimin devasa sonuçlara, felaketlere yol açabileceğini biliyorlardı. Söylediklerinin, konuştuklarının, yorumlarının, değinmelerinin ya da anlattıklarının önemli olabileceği, zarar verebileceği, şeytanla sayısız kulu da olsa birilerinin bunların peşinde olabileceği fikri çoğunluk için dayanılmaz bir çekicilik taşır; bu yüzden çoğunluk iki karşıt, çelişkili, ters eğilimi bir arada yaşadı: Birincisi, her türlü tehditten ve ayrıca suçluluk duygusundan ya da tüyler ürpertici bir hataya düşmüş olunabileceği duygusundan kaçınmak için her zaman, her şeyi, en zararsız ve tehlikesiz şeyleri bile gizlemek ve susmaktı; ikincisiyse, maceranın –ya da gölgesinin– tadına varabilmek, tehlike deneyimini yaşayabilmek, kendi öneminin bilinmedik, yepyeni ürpertisini hissedebilmek için her yerde, herkesin yanında, her şeyi (bütün bildiklerini, duyduklarını, çoğu kez değersiz, önemsiz, sıradan şeyleri) anlatıp konuşmaktı. Başkalarına sergileyip gösteriş yapmadıkça, hatta gözünün içine sokmadıkça değerli bir şeye sahip olmak, başkalarının imrendiğini görmedikçe, en azından elinden alınabileceği ihtimali ve tehlikesini hissetmedikçe imrenilecek bir şeye sahip olmak, günün birinde anlatıp ifşa etmedikçe bir sırra sahip olmak ne işe yarar? Sırrın ne kadar korkunç olduğunun ve itibarının gerçek ölçüsü budur. İnsan er veya geç, kendi başına sürekli, 'Ah bilselerdi, ah bir öğrenseydi, neleri sakladığımdan haberi olsaydı,' diye düşünmekten bıkar. Ve er veya geç, sırrı dışarı çıkarmanın, ondan kurtulmanın, onu teslim etmenin zamanı gelir; tek bir kere ve tek bir kişiye bile olsa; er veya geç hepimizin başına gelir. Ama yurttaşlar (kimi istisnalar dışında) neyin altın neyin teneke olduğunu bilmediklerinden, hepsini tatlı bir ürpertiyle tezgâhın ya da masanın üstüne seriyorlardı, karşılarında kötü niyetli bir casus olabileceği düşüncesi onları cezbediyor, büyülüyordu, aynı zamanda da bir casusun ya da ahmakça veya karmakarışık hikâyelerini bir casusa anlatabilecek birinin olmaması için dua ediyorlardı. Bunun üzerine daha sorumlu ve soğukkanlı bir yurttaşın kendilerini azarlayıp düşüncesizliklerini kınaması dünyanın en heyecanlı şeyiydi, çünkü bu, konuşan kişi için ciddi, anlamlı ve değerli konuların daha önce

muhtemelen asla adım atmadığı yasak bölgesine girdiğinin neredeyse şaşmaz işaretiydi. Kendini ve bu arada bütün ulusu tehlikeye atmanın ürkütücü heyecanını, minik Führer'lerin kuşattığı telefon kulübesinde konuşan beyefendiyi gösteren illüstrasyon ve denizciyle sevgilisi illüstrasyonunda ikinciden çok üçüncü kare net olarak ortaya koyuyordu. İnsanlar akıllısıyla aptalıyla, saygılısıyla düşüncesiziyle, yıkıcısıyla iyilikseveriyle genelde saçları tepesinde toplanmış kumral kadına çok, epeyce ya da biraz benzerler: Genellikle kendilerine aktarılan şeyi, korkunç bir şey de olsa şaşkınlıkla ve zevkle dinlerler çünkü dinledikleri şeye, iğrenç, korkunç veya çok üzücü olsa da, başkalarında aynı tepkiyi uyandıracak olsa da, haberi kendileri verdiklerinde yaşayacakları haz peşinen eklenir (zaten bu yüzden, daha o sırada kendilerini duydukları şeyi aktarırken hayal ettikleri için, ara sıra kısa süreli bir dikkatle dinlemeye tenezzül ederler). Esasen sadece paylaştığımız, ilettiğimiz, aktardığımız şeyler bizi ilgilendirir, bizim için önem taşır. Kendimizi hep bir zincirin halkası gibi hissetmek isteriz; sonu gelmeyen bir salgının hem kurbanı hem dağıtıcısıyızdır sanki. En büyük ve herkesin ulaştığı salgın da sözlerin getirdiği salgındır, benim de mustarip olduğum bu konuşma vebasıdır; görüyorsun ne hale geldiğimi, ipin ucunu bıraktığında nasıl kendimi kaptırdığımı. Bu hâkim eğilimimizi herhangi bir zamanda izlemeyi reddedenler takdire şayandır. Acımasızca sorguya çekilen ve buna rağmen hiçbir şey söylemeyen, ağzını açmayanlarsa daha da takdire şayandır. Hayatları buna bağlı olmuş olsa, bu yüzden ölmüş olsalar bile."

Evden piyano sesi geliyordu; ırmakla ağaçlara, bahçeyle Wheeler'ın sesine bir fon müziği. Mozart'ın ya da Bach'lardan birinin bir sonatı olabilirdi; Mozart'ın hocası ve dâhinin zavallı yetenekli oğlu Johann Christian'ın; çok uzun süre İngiltere'de yaşamıştı, orada "Londralı Bach" olarak bilinir ve sık sık icra edilip hatırlanır; Warburg Enstitüsü üyeleri gibi, adı önceleri Adolf Wohlbrück olan ve adını terk eden müthiş Viyanalı oyuncu gibi, asıl adı Battenberg olan Amiral Mountbatten gibi o da Alman bir İngiliz'di; hepsi sahte İngiliz'di, Tolkien bile. (Meslektaşım Rendel da öyleydi, Avusturyalı İngiliz'di.) Bayan Berry bütün işlerini bitirmiş, bizi yemeğe çağırma vaktinin gelmesini bekliyor olmalıydı. O da Wheeler da piyano çalarlardı; Bayan Berry'nin çalışı enerjikti, Wheeler'ın çalışını ise nadiren görmüş ya da işit-

miştim; bir keresinde bana bir marş dinletmek istemişti, adı Lillabullero, Lilliburlero ya da buna benzer, İspanyolcayı andıran bir şeydi; piyano salonda değil üst katta, başka hiçbir eşyası olmayan bir odadaydı; piyanonun başına oturmaktan başka hiçbir şey yapılamayan bir odada. Belki tezat yaratan neşeli müzik yüzünden, belki de doğrudan kendi kederli cümleleri yüzünden Wheeler ansızın çok yorgun göründü; bir elini alnına götürüp başının bütün ağırlığını eline bıraktı; dirseği, yere kadar inen bir kılıfla kaplı küçük masanın üstüne dayalıydı. "Asırlar böyle geçiyor işte," diye düşündüm, onun devam etmesini ya da konuşmasını noktalamasını beklerken; noktalamaya karar vermesinden korkuyordum, lafı uzattığının fazlasıyla farkındaydı, gözlerini dinlendirmek ister gibi kapadığını gördüm, ama alnına dayalı parmakları tam görmemi engelliyordu. "Asırlar böyle geçiyor işte, hiçbir şey teslim olmuyor, sona ermiyor, her şey bulaşıyor, hiçbir şey yakamızı bırakmıyor. Ve bütün bunlar omuzlarımızın üstüne yağan kaygan ve yumuşak kar gibi akıp gidiyor; yalnız bu kar zamanın içinde ve bizim ötemizde yol alıyor ve belki hiç dinmiyor."

"Andreu Nin bu yüzden öldü örneğin," dedim sonunda, uzayıp giden bir önceki gecenin doğaçlama araştırmaları hâlâ kafamda geziniyordu. "Andrés Nin," diye ısrar ettim, Wheeler'ın şaşkınlığını fark edince; henüz pozisyonunu değiştirmediği, kıpırtısız, adeta baygın oturmaya devam ettiği halde fark etmiştim bunu. "O konuşmadı, cevap vermedi, ne isim verdi, ne bir şey söyledi. Bu arada işkence görüyordu Nin. Hayatına mal oldu bu; gerçi her halükârda onu öldüreceklerdi muhtemelen." Ama Wheeler hâlâ anlamamıştı ya da artık başka konuya sapmak istemiyordu.

"Ne?" diyebildi sonunda, gözlerini açtığını gördüm, bakışlarında bir hayret pırıltısı vardı, delirdiğimi düşünür gibiydi, ne alakası var der gibi. Zihni 1937 baharının Madrid ve Barselona'sından fazlasıyla uzaktaydı; İspanya'da yaşadıkları –her ne idiyse– ardından gelenlere, 1939'un yaz sonundan 1945 baharına, belki onun durumunda daha sonrasına kadar yaşananlara kıyasla önemini yitirmiş olabilirdi. Bunun üzerine bulunduğumuz ülkeye, Oxford'a, Londra'ya dönmeyi denedim (seksen küsur yaşında olduğunu bazen unutuyordum; daha doğrusu sürekli unutuyor, ara sıra hatırlıyordum):

"Demek kampanya ters tepti," dedim.

Elini yüzünden yavaşça çekti; yine dinç görünüyordu; çöküş, yorgunluk ya da konuşma zorluğu anlarının ardından kendini toparlayışı hayran olunacak şeydi; genellikle onu canlandıran, ilgiydi – hep planlar yapan zihni ya da bir şeyler, hâlâ bir şeyler söyleme ya da duyma hevesi. Belki ayrıca mizah, ironi, bir hoşluk, zarafet.

"Tam öyle sayılmaz," diye cevap verdi, gözlerini hâlâ ağrırmış gibi hafifçe kısarak. "Ters tepti demek hem fazlasıyla basitleştirmek hem de haksızlık olur. Çünkü insanlarda kötülük yoktu, en patavatsız, en övüngen, en kuş beyinli insanların bile içinde kötülük yoktu." Kuş beyinli için İspanyolca *botarate* kelimesini kullanmıştı; çok uzun süredir ülkeme gitmediği bazen belli oluyordu, çünkü bu ve benzeri kelimeler benim ülkemde artık işitilmiyordu, ki sebebi açıktı: Bir toplumda ahmaklar, kalın kafalılar, kuş beyinliler ve soytarılar hâkimse, herhangi birinin başkası için bu sıfatı kullanmasının anlamı kalmaz. "Mezara dönüşenler de oldu. Şu anda ölülerden değil yaşayanlardan söz ediyorum; ilkeli, iradesi ve görev duygusu güçlü, azimli bazı insanlar hiç duraksamadan dudaklarını mühürlediler; oysa bu itaatkâr tutumlarından kimse haberdar olmayacak, kendilerini tebrik etmeyecekti. Sayıları az değildi ama belki o kadar kalabalık da değillerdi, yerine getirilmesi çok zor bir talimattı, neredeyse çılgınlıktı; 'Konuşmayın, hatta mırıldanmayın, fısıldamayın, sakın, çünkü dudaklarınızı okuyabilirler, dilinizi unutun'." ("Sus ki kurtulasın," diye geçti aklımdan, bir de kısacık bir an, Alfonso dayım acaba konuştu mu sustu mu diye merak ettim, bunu hiçbir zaman bilemeyecektik.) "Kampanyanın bir bütün olarak başarısız olduğunu söylüyorsam, nedeni insanların talimatlara uymayı reddetmesi değildi, halkın çoğunluğu uymaya hazırdı; bir işe de yaradı, tıpkı bir tiyatro sahnesindeki oyuncular gibi, yalnız olmadığımız bilincinin yaygınlaşmasını sağladı; spotların dışında, alacakaranlıkta, gölgede ya da karanlıkta, her ne kadar görünmez ya da tanınmaz ve dağınık olursa olsun casuslardan, gizli kulaklardan," (yine çevrilmesi zor *eavesdroppers* kelimesini kullanmıştı) "beşinci koldan, muhbirlerden ve profesyonel şifre çözücülerden oluşan kalabalık, dikkatli ve belleği güçlü bir izleyici kitlemiz vardı; ağzımızdan çıkan, yakaladıkları her söz davamız için ölümcül olabilirdi, tıpkı bizim düşmandan çaldığımız sözlerin hayati olabileceği gibi. Ama bu kampanya aynı zamanda, kaçınılmaz ve inanılmaz biçimde,

dilini tutamayanların, boşboğazların sayısını artırdı – ve tartışılmaz yararlarına ve başarılarına rağmen kaçınılmaz başarısızlığı da bundan kaynaklandı. O zamana kadar doğallıkla, kaygısızca konuşan birçok kişi illüstrasyonlardan birinde tavsiye edildiği gibi konuşmadan önce bir kere daha düşünmeyi öğrenirken, o güne kadar istediklerinden ya da tedbir olsun diye değil, anlatabilecekleri, söyleyebilecekleri her şeye başkalarının kayıtsız kalacağı, bunların kimseyi ilgilendirmeyeceği ve önemli olmadığı düşüncesiyle susan, en azından az konuşan, çekingen ya da ketum olan birçok kişi de kendilerini tehlikeli, ayıplanası ve tehditkâr, dolayısıyla ilgiye layık hissetmenin cazibesine karşı koyamadı; bir bakıma her biri kendi ortamında başrol oynuyordu, her ne kadar bu başrol çılgınca, gerçekdışı, hayali, kurgusal ve kuruntudan ibaret olsa bile. Her ne olursa olsun, kesin olan şu ki bu kişiler papağan gibi ötmeye, kendilerini önemsemeye başladılar, bir şeyler biliyormuş havasına girdiler; bunu yapan kişi de sonunda kendi imkânları dahilinde bir şeyler öğrenmeyi, fazladan, bedavadan bir casus olmayı başarır. Bunu başarsa da başarmasa da, herkesin her zaman bir şeyler bildiği de doğrudur; kendisi bildiğinin farkında olmasa ve hatta bir şeyler bildiğini hayalinden geçirmese bile. Ama gün boyunca sadece karşılaştığı takdirde ev sahibesine homurdanarak iki-üç laf söyleyen en ürkek, en yalnız adam bile, en alık ya da aptal, anlayışı en kıt kadın bile, ülkenin en meraksız, en asosyal, en içine kapanık çocuğu bile mutlaka bir şeyler bilir; çünkü kelimeler, o açgözlü salgın hiçbir yardıma ihtiyaç duymadan, her engeli yenerek yayılır ve insanın, herhangi bir insanın hayal edebileceğinden çok daha fazla, inanılmayacak kadar fazla yere uzanıp nüfuz eder. Bilinen o bir şeyleri ayıklayıp kullanabilmek ve ifade etmek için, araştırıcı ve öngörülü bir kulakla bağlantı kurabilen muzır bir zihin yeterlidir. Kampanyanın sorumluları bunun, hepimizin birbiriyle bağlantısız da olsa kimi sonuçlar ve kimi sebepler hakkında bir şeyler bildiğimizin farkındaydılar. Tekrar ediyorum, prensip olarak metrodaki iki hanım ya da 'Ben bildiğimi... kendime saklarım' diyen o basit, sıradan, kasketli adam ne gibi değerli bir bilgiye sahip olabilirdi ki? Oysa kampanya onlara, benzerlerine de yönelikti, onlar da dillerini unutsunlar diye ikna edilmeye çalışıldı. Herkesi kapsamaya çalışmak boş bir çaba gibi gelmiyor mu sana? Ve sonuçta anlamsız bir çaba, çünkü kısmi sonuç başarı değil."

Wheeler sözünü kesip paketimi işaret ederek sigara istedi. Paketi uzatıp tuttum, sonra sigarasını yaktım. Birkaç nefes çektikten sonra, herhalde benim genellikle yanımda taşıdığım hafif, tatsız sigaralara alışık olmadığından, yanmamış olmasından korkarak şaşkınlıkla ucuna baktı.

"Peki sizin bütün bunlarla alakanız neydi?" diye sorma cesaretini gösterdim.

"Hiçbir alakam yoktu. Bu konuda ben de, daha imtiyazlı konumda olmakla birlikte diğerlerinden farksızdım. Dediğim gibi, o yılların büyük bölümünde Londra kadar talihsiz durumda olmayan yerlerdeydim, bu da bende bir vicdan azabı yarattı. Ama kampanyanın kısa süre sonra ortaya çıkan dolaylı bir sonucu olan o grubun oluşturulmasıyla alakalıydım. MI6 ve MI5'in adamları aşırı sıklıkla olan şeyi, günümüzde inisiyatifin paralel etkisi diye adlandırılan aykırı sonucu fark ettiklerinde, birinin aklına hiç değilse ondan yararlanmak, onu azıcık da olsa kendi lehimize çevirmek, hizmetimize sunmak geldi. Her kimin aklına geldiyse –Menzies, Vivian, Hollis ya da bizzat Churchill, önemi yok– sırf gereğince dinleyerek ve konuşmak, dinlenmek isteyen (ki bazen bu da gerekli değildi) insanların konuşmasına izin vererek, onları sağgörüyle, çıkarım yapma yetisiyle, yorum cesareti ve bağlantı kurma yeteneğiyle, yani aramıza sızan Alman uzmanlarda ve zaten başından beri topraklarımızda olan gizli Nazi yanlılarında bulunduğu varsayılan, hatta onlara teslim edilen niteliklerle gözleyerek, insanların derinliğine, temeline, neredeyse özüne inilebileceğini gördü; bir insanın ne işe yarayıp ne işe yaramayacağı, kendisine nereye kadar güvenilebileceği, özelliklerinin ve meziyetlerinin, kusurlarının ve sınırlarının neler olduğu, ruhunun dayanıklı mı kırılgan mı, yozlaşmaya meyilli mi sağlam mı, korkak mı gözüpek mi, hain mi vefalı mı, pohpohlanmaya karşı duyarlı mı duyarsız mı, bencil mi özverili mi, kibirli mi köle ruhlu mu, riyakâr mı açık sözlü mü, kararlı mı şüpheli mi, kavgacı mı yumuşak başlı mı, zalim mi merhametli mi olduğu, hepsi bilinebilirdi, herhangi bir şey, her şey. Ayrıca gerektiğinde ya da emredildiğinde kimin soğukkanlılıkla adam öldürebileceği, kimin ölmeyi tercih edeceği de önceden bilinebilirdi, ama bu herkes için kesinlikle anlaşılması en zor özelliktir; kimin geri çekileceği, kimin ne kadar çılgınca olursa olsun ileriye doğru herhangi bir

adımı atacağı; kimin gammazlayacağı, kimin arka çıkacağı, kimin susacağı, kimin âşık olacağı, kimin gıpta edeceği ya da kıskanacağı, kimin zor koşullarda bizi terk edip kimin daima savunacağı da bilinebilirdi. Kimin bizi satacağı, kimin pahalıya, kimin ucuza satacağı da. Belki konuşan kişiler nadiren önemli ya da ilginç bir şey söylüyorlardı, ama kendilerine ilişkin her şeyi, ne zaman rol yaptıklarını bile söylüyorlardı sonunda. Doğrulanan bu oldu. Günümüzde de olmaya devam eden ve bildiğimiz budur."

"Ama insanlar tek yönlü değildir," dedim. "Koşullara, karşılarına çıkan durumlara bağımlıdırlar, ayrıca değişirler, bozulurlar, düzelirler ya da sağlamlaşırlar. Babam İç Savaş'ı yaşamış olmasak, savaş sırasında ya da sonunda ve sonrasında çeşitli alçaklıklar yapan kişilerin çoğunluğu büyük ihtimalle şerefli, en azından oldukça lekesiz hayatlar sürer ve hem kendilerinin hem de kurbanlarının şansına, neler yapabileceklerini hiç bilmezdi der hep. Babam kurbanlardan biriydi, biliyorsunuz."

"Evet, insanlar tek yönlü değildir Jacobo, baban da haklı. Hiç kimse temelli şöyle ya da böyle değildir; bir sevdiğimizin beklenmedik, ürkütücü bir yönünün ansızın ortaya çıktığını hepimiz görmüşüzdür (böyle durumlarda dünya başımıza yıkılır); daima tetikte olmak, hiçbir şeye asla kesin gözüyle bakmamak gerekir; daha doğrusu her şeye, çünkü bazı şeyler gerçekten de geri dönüşsüzdür. Buna rağmen, buna rağmen, hem başkalarında hem de kendimizde ta başından beri adını koyduklarımızdan çok daha fazla şey gördüğümüz de doğrudur. Daha önce de dediğim gibi, en büyük sorun genellikle görmek istemeyişimiz, görmeye cesaret edemeyişimizdir. Neredeyse hiç kimse gerçekten bakmaya cesaret edemez, hele hele gerçekten gördüklerini kendine itiraf etmeye ya da söylemeye hiç cesaret edemez, çünkü o yanılmaz bakışla, bütün katmanları aşmakla asla yetinmeyen, sonuncu katmandan sonra hâlâ ısrar eden en derin bakışla seyredilenler ya da şöyle bir görülenler çoğunlukla hoş şeyler değildir. Genellikle böyledir, hem başkalarıyla hem de kendimizle ilgili olarak; çoğu insan biraz olsun güven ve sükûnetle yaşamaya devam edebilmek için kendini kandırmaya ve biraz iyimser olmaya ihtiyaç duyar; ben bunu anlamakla kalmıyorum, ayrıca uzun hayatım boyunca huzurun ve güvenin müthiş eksikliğini de çektim; bilerek, beklemeyerek yaşamak tat-

sızdır, zordur. Zaten söz konusu grubun kalkıştığı şey ya da hedefi de buydu: bireylerin koşullarından bağımsız olarak neler yapabileceğini araştırıp saptamak ve deyim yerindeyse, yarınki yüzlerini bugünden tanımak; yani yüzlerinin yarın nasıl olacağını şimdiden bilmek ve dediğin, ya da babanın dediği gibi, her halükârda şerefli bir hayat mı süreceklerini yoksa bu şerefli hayatın ödünç mü verildiğini, yani onu kirletme fırsatı çıkmadığı için mi, temelli lekeleyecek ciddi bir tehdit olmadığı için mi şerefli olduğunu saptamak." ("Lekeyi sormadım henüz ona," diye hatırladım birden, "dün gece temizlediğim, merdivenin üst sahanlığındaki lekeyi"; ama ardından şimdi sırası olmadığını düşündüm, zaten zihnimde çok net olarak da görmüyordum lekeyi.) "Bu bilinebilir, çünkü insanlar ihtimallerini damarlarında taşırlar; o ihtimalleri gerçekleştirmeleri sadece zaman, dürtü ve koşullara bağlıdır. Bilinebilir. Elbette yanılma payıyla, ama küçük bir yanılma payıyla. Her durumda bir temel üzerine çalışılır, yine de başlıca dayanak noktası daima bir bahistir." ("Bu konuda haklı," diye düşündüm: "günün birinde İspanya'da bir İç Savaş daha çıksa kimlerin beni kurşuna dizeceğini bildiğim kanısındayım, şeytan kulağına kurşun deyip tahtaya vuruyorum; ya da Alfonso dayım gibi doğrudan şakağıma tabancayı kimin dayayacağını biliyorum. Çok fazla sayıda arkadaşım onlara beslediğim güveni boşa çıkardı; bize ihanet edenlerse, ihanetleri yüzünden bizi asla affetmezler; benim ülkemde ihanet ne kadar büyükse ihanete uğrayanın suçu o kadar büyük, hainin uğradığı hakaret o kadar ağırdır. Düşmanlara gelince, ülkemde belki de kıtlığı asla çekilmemiş tek şeydir, neredeyse kimse düşman eksikliği çekmez.") "Beklenmedik biçimde karşılaşılan zorluk, görmeyi, yorumlamayı, o bakışı yeterince soğukkanlılık ve sükûnetle uygulamayı bilen, körü körüne ya da şaşı bakarak sopa sallamayacak kişileri bulmaktı." (Wheeler İspanyolca deyim ve kelimelere giderek daha sık başvuruyordu, artık fazla konuşma fırsatı bulamadığı bu dile yıldırım ziyaretler yapmaktan hoşlanıyordu kuşkusuz.) "Daha o zaman bile nadir rastlanan bir yetenekti; çok geçmeden bu tür insanların ilk anda öngörüldüğünden çok daha nadir olduğu anlaşıldı; grup plansız programsız oluşturulduğunda ya da aceleyle, eldeki imkânlarla kurulduğunda, başlangıçtaki acil görevi (daha sonra dallanıp budaklandı, genişledi), savaşın ortasında casuslarla muhbirlerini ve bize çalışacak muhtemel ca-

sus ve muhbirleri (yani bu işte kullanabileceğimiz kadın ve erkekleri) bulmanın yanı sıra, bunlara kolaylıkla av olabilecek kişileri de bulup ortaya çıkarmaktı: kışkırtmalara karşı koyamayan, daima tedbirsizce konuşmaya eğilimli şarlatanları; üstelik yalnızca kendi bölgemizde değil cephe gerisindeki ve tarafsız bölgelerdeki çeşitli yerlerde, her yerde casuslar, muhbirler, enayiler ve gevezeler vardı, Kingston'da bile, emin ol; bu yakındaki, Hull ve Thames kıyısındaki Kingstonlardan değil, Jamaika'daki Kingston'dan söz ediyorum. Elbette Havana' da da." ("Demek ki Karayipler'le Küba ve Jamaika kastediliyormuş," diye düşündüm, bu veriyi bilinçli olarak kaydetmekten kendimi alamayarak. "Peter'ı oralara ne yapmaya göndermiş olabilirler?") "O zamanlar çok sayıda İngiliz, engizisyoncu ruhu ya da paranoyak bir zihniyet ya da her ikisini birden geliştirmişti; bu şüphecilik içinde her canlıyı ihbar etmeye, son anda kendilerini tanımasalar karşılarındaki aynada bile Nazi görmeye hazırdılar, dolayısıyla bunlar işe yaramazdı. Öte yanda çoğunluğu oluşturan kalabalık ve kafası karışık yığınlar vardı; bu kişiler genellikle pek az şey görür, hiçbir gözlem yapmaz ve daha da az şeyi ayırt eder; sanki kulakları sürekli sımsıkı kapalı, gözleri bantlıdır, en iyi ihtimalle göz delikleri pek dar maskeler takarlar. Bir de delifişekler, aklı havadalar ve işgüzarlar vardı ki, bunlar yararlı ve önemli bir şeye katkıda bulunmak uğruna (zavallılar, bazıları kötü niyetli değildi) akıllarına gelen her türlü saçmalığı dile getirmekten çekinmezdi; zar atmak gibi bir şeydi, bütün düşünceleri geçersiz ve temelsizdi. Son olarak da –tıpkı bugün de olduğu gibi– keyfilikten ve kanılarının adaletsiz olabileceği ihtimalinden hiç mi hiç hoşlanmayan, hatta korkan çok sayıda insan vardı: sorumluluğu, yenemedikleri hata yapma korkusunu boyunduruk gibi taşıyan, asla fikrini dile getirmemeyi tercih edenler; her çehre karşısında kaygıyla, 'Ya benim güvenilir, şerefli bir insan olarak gördüğüm bu adam bir düşman casusuysa, benim beceriksizliğim yüzünden yurttaşlarım ölürse, bizzat ben ölürsem?' 'Ya benim bu kadar kuşkulu ve karanlık gördüğüm bu kadın tamamen zararsızsa ve ben aceleci yargımla onun mahvına sebep olursam?' diye soranlar. Bunlar bizi yönlendirmekten bile âcizdi. Böylece, aptalca gibi gelse de, kısa süre sonra birazcık olsun güvenerek seçilebilecek fazla aday olmadığı anlaşıldı. Bütün ülkeyi hızla tarayıp birkaç kişiyi görevlendirmek gerekti, buradakilerin, İngilte-

re'dekilerin sayısı yirmi ya da yirmi beşi aşmıyordu; bulunduğumuz çeşitli yerlerde de dağınık halde birkaç kişi daha vardık, buraya geldiğimizde toplanıyorduk. Çoğunluk Gizli Servis'ten, ordudan, kimileri eski OIC'dendi, belli ki adını hiç duymamışsın," dedi Wheeler benim cahil bakışımı hemen yakalayarak, "donanmaya bağlı Operational Intelligence Centre*; sayıları çok azdı ama çok iyiydiler, belki en iyiler onlardı; ve pek tabii bizim üniversitelerden gelenler vardı; zor ve hassas görevlerde daima çalışkanlara, yerleşiklere başvurulur. Savaştan beri, bizi ciddi ciddi kullanmaya başladıktan sonra bize ne çok şey borçlu olduklarını hayal edemezsin; Blunt'm dokunulmazlığını ölünceye kadar, hatta Son Yargı'ya kadar korumaları, anlaşmalarına sadık kalmaları gerekirdi," ("Filanca yerde öldük," diye düşündüm ya da içimden alıntı yaptım) "sırf şükran ve mesleğe saygı göstergesi olarak bile olsa. Elbette hepimizin alışması, gelişmesi, cilalanması gerekti, gözümüzü odaklamak, kulağımızı keskinleştirmek zorunda kaldık; her duyu pratikle gelişir, tıpkı yetenek gibi, arada fark yoktur. Hiçbir zaman bir adımız olmadı, bir adla anılmadık, ne savaşta ne de sonrasında. Sadece adı olmayan bir şeyin varlığı inandırıcı biçimde yadsınabilir ya da gizlenebilir; bu yüzden kitaplarda, en kapsamlı şekilde belgelenmiş olanlarda bile bir şey bulman mümkün değil; olsa olsa bir işaret, bir tahmin, sezgi, belki tek tük vakalar, bir yere varmayan ipuçları. Böylesi daha iyiydi; tepedekilerin güvenilirliği hakkında bile rapor düzenlemiştik sonunda: Guy Liddell, Sir David Petrie, hatta bizzat Sir Stewart Menzies hakkında, sanıyorum biri haber filmlerinden yola çıkarak, yani tam güvenilir olmamakla birlikte, Churchill hakkında da bir rapor hazırlamıştı. Bir anlamda onların üstüne yerleştirmiştik kendimizi, büyük cesaret. Elbette aşırılıklarımızdan haberdar olmadılar, gizli sayılırdı. Bu yüzden Tupra'nın özel konuşmalarında (sadece kendi aramızda olduğunu umuyorum, ama bu bile tehlikeli) 'insan yorumcusu', 'hayat çevirmeni', 'hikâye tahmincisi' ve buna benzer terimler kullanmasını büyük bir hata olarak görüyorum; üstelik grubun başında o olduğundan kendini de dahil ettiği için kendini beğenmişlik de sayılır. İsimler, sanlar, lakaplar, takma adlar ve örtmeceler tutar ve insan fark etmeden yapışır kalır; sonunda nesnelere

* Harekât İstihbarat Merkezi. *–ç.n.*

ya da insanlara hep aynı şekilde değinmeye başlarız ve bu da kolaylıkla isme dönüşür. Sonra kimse silemez o adı, kimse de unutmaz." ("Buna rağmen birçoğumuz kendi adımızı bile terk ederiz.")

Wheeler bu sözler üzerine susup saate baktı, bu kez gerçekten baktı; sonra bakışlarını eve çevirdi, Bayan Berry'nin piyanosu bize eşlik ediyordu.

"Yemek hazırlığı ne âlemde diye gidip bakayım mı Peter?" diye teklif ettim. "Geç mi kaldık? Benim yüzümden."

"Hayır, parça bitmek üzere, çok kısa bir minuetto kaldı sadece. Beş kala seslenir bize, şu anda on iki var. Biliyorum bu parçayı."

Parçayı sormak geçti içimden, ama başka bir soruma cevap vermesini tercih ediyordum, fırsatlar çabuk kaçıyor elden.

"Söylediklerinizden, grup dediğiniz oluşumun hâlâ faaliyette olduğunu ve şu anda başında Mr. Tupra'nın bulunduğunu mu çıkarmam gerekiyor Peter?"

"Bunu az sonra etraflıca konuşacağız, o konuda senden bir ricam olacak. Bana kalırsa senin için de iyi olacak, ben sana sormadan Tupra'yı aradım bile, bu sabah, sen daha uyuyordun; senin sınavda tartışılmaz bir sağgörü sergilediğini doğrulamak için; Tupra ve Beryl'le ilgili demek istiyorum. Soruna gelince, evet, öyle denebilir sanıyorum; gerçi her şey o kadar değişti ki neredeyse hiçbir şeyi tanıyamıyorum. Günümüzde herhangi bir şeyin, herhangi bir kimsenin o dönemdekinin aynısı olduğunu kesin olarak söylemek zor. Bu isimsiz görevler ya da faaliyetler benim bildiğim kadarıyla büyük değişim geçirdi, farklı gereklilikler çıktı ortaya. Diğer her şey gibi eskisine göre kötüleşmiş olduğunu tahmin ediyorum; gerçekçi bir varsayım sadece, eleştirmek ya da kimseyi suçlamak için söylemiyorum. Bilemiyorum aslında. Bana baksana, ben o zamankiyle aynı mıyım? Çok genç bir kızla, sonsuza dek genç kalan ve uzun yaşlılığımda tek bir gün yanımda olmayan bir kızla evlenmiş olan adamla aynı kişi olabilir miyim örneğin? Bu ihtimal, bu fikir, bu varsayılan gerçek, örneğin benim daha sonra dönüştüğüm adamla aşırı derecede tutarsız değil mi? Veya daha sonraki, artık o tanık değilkenki eylemlerimle? Örneğin şu andaki görünümümle? Düşünsene, gencecik bir kız, ben nasıl aynı kişi olabilirim?"

Wheeler tekrar elini alnına götürdü, ama bu kez ani bir çöküntü ya

da korku yüzünden değil; düşüncelere daldığını gösteren bir hareketti, sanki kendi soruları onu şaşırtmış gibi. Bunun üzerine ben de başka bir soruma cevap almayı denedim; gerçi bu soruyu o anda, Bayan Berry'yle öğle yemeğine sadece birkaç dakika kalmışken sormam abesti belki de. Öte yandan, cevap vermeye razı olsaydı onun yanında konuşmaktan da çekinmezdi muhtemelen, Bayan Berry hikâyeyi biliyor olsa gerekti.

"Karınız nasıl öldü Peter? Hiç bilmiyorum. Size hiç sormadım bu soruyu. Siz de hiç anlatmadınız."

Wheeler elini alnından çekip çakmak çakmak gözlerle bana baktı; şaşkınlıktan ya da öfkeden değil, uyanık bakışlarla.

"Niçin şimdi soruyorsun?" dedi.

Gülümseyerek cevap verdim: "Belki de günün birinde bu yüzden bana sitem etmeyin diye; dün gece, onca yılın ardından bizim İç Savaş'a uğramış olduğunuzu öğrendiğimde daha önce hiç merak etmediğim, sormadığım için sitem ettiğiniz gibi. İşte bu yüzden şimdi soruyorum."

Wheeler gülümseyecekken kendini tuttu, dürtüsüne karşı koydu. Elini çenesine götürüp mırıldandı, tıpkı Toby Rylands gibi.

"Hımm," dedi. "Hımm": Oxford'da düşünürken çıkarılan ses. Sonra konuştu: "Acaba Luisa için endişeleniyorsun da birden en kötü ihtimali düşünüp bende kendi yansımanı mı gördün? Öyle mi? Daha boşanmadan dul kalmaktan mı korkuyorsun acaba? Korkular konusunda dikkatli ol. Uzaklık hayaletlere davetiye çıkarır. Yalnızlık da öyle. Bilmemek daha da fazla."

Söyledikleri beni biraz şaşırtmıştı; Wheeler soruya yan çizmek için kurnazlık etmiş, ansızın lafı değiştirmiş olabilirdi. Ama yakasını bırakmaya niyetim yoktu. Her şeye rağmen birkaç saniye düşündüm. Kazara gerçeği yakalamıştı kısmen; bunu bilmesinde bir sakınca görmedim, keskin kavrayışı onun için neşe kaynağıydı:

"Evet, biraz endişeliyim. Dolayısıyla çocuklar konusunda da endişeliyim. Buraya geldiğimden beri onlar hakkında pek fazla şey bilmiyorum, Luisa'yla ilgili daha da az şey biliyorum. Oldukça sık konuştuğumuz halde arada bir perde var sanki. Kiminle görüşüp kiminle görüşmediğini, eve kimin girip kimin çıktığını bilmiyorum, ona ve yeni dünyasına ilişkin bir bilmezlik süreci; belki de dünyası henüz de-

ğişim halinde. İşin doğrusu, kendi evimde neler olduğunu artık pek bilmiyorum, gözümün önünde canlanmıyor. Sanki eski görüntüler donuklaşmış, günden güne de kararıyor gibi. Ama bu yüzden sormamıştım Peter, siz değindiğiniz için sordum. Valerie'ye." O ismi, son derece özel olduğundan ilk kez o sabah duyduğum ismi telaffuz etme cüretini göstermiştim. Dudaklarımda bir suistimal duygusuyla. "Niçin öldü, söylesenize."

Bunun üzerine Wheeler oyun oynamaktan vazgeçti. Çenesinin kasıldığını gördüm, dişlerini sıktığını, üst üste bindirdiğini fark ettim, konuştuğunda sesi çatlamasın diye kendini toparlayan biri gibi.

"Şey..." dedi. "Başka bir gün anlatayım, olmaz mı? Senin için sakıncası yoksa." Sanki benden bir ricada bulunur gibiydi, her kelime güçlükle çıkmıştı ağzından.

Israr edecek değildim. Wheeler'ı ansızın saran sisi dağıtmaya çalışmak için az önce piyanoda duyduğum melodiyi, akılda kalan pasajı ıslıkla çalmak geçti içimden. Ama önce bir cevap vermem gerekiyordu, burada susmak cevap olmayacaktı.

"Nasıl isterseniz," dedim. "Canınız istediği zaman anlatın, istemezse hiç anlatmayın."

Ardından ıslık çalmaya koyuldum. Islık çalmanın bulaşıcı olduğunu bilirim, nitekim öyle oldu; Wheeler da kuşkusuz hiç düşünmeden bana katıldı hemen; parçayı ezbere bilmesi boşuna değildi, muhtemelen kendi de çalıyordu. Bununla birlikte ansızın durup bir şey ekledi:

"Aslında insanın hiçbir zaman hiçbir şey anlatmaması gerekir."

Wheeler bunu ayağa kalkar kalkmaz söylemişti, ben de onun ardından ayağa kalktım. Dirseğimi tutup gücünü toparlamak üzere benden destek aldı. Bayan Berry pencereden bize işaret ediyordu. Müzik durmuştu; ırmağa sırtımızı dönüp eve doğru yürürken artık sadece bizim cılız, temposuz ıslıklarımız işitiliyordu.

Yağmur yağmaya devam ediyordu; meydana bakan penceremden yağmuru seyretmekten hâlâ bıkmamıştım; kesintisiz, düzenli, rahat bir yağmurdu, o kadar aralıksız ve kuvvetli yağıyordu ki, sanki esnek madeni çubukları ya da sonu gelmeyen mızrakları andıran çizgileriyle tek başına geceyi aydınlatıyor, dinme ihtimalini, gökyüzünde bundan böyle herhangi başka bir hava koşulunu temelli dışlıyor, yoklu-

ğunun düşüncesine bile izin vermiyordu; tıpkı barış zamanında barış, savaştan başka şey olmadığı zamanlarda savaş gibi. Karşıdaki dansçı komşum, Gal adımları bombardımanının ardından, partneriyle sıkıcı figürlerden ve ölçülü adımlardan oluşan aptalca birtakım country square dance örnekleri sergilemişti; hayal kırıklığı yaratan bu final için ikisi de kafalarına kovboy şapkaları geçirmişlerdi; ya zırdeliydiler ya çok mutlu. Az önce de ışıkları söndürmüşlerdi; melez kadın o yağmurda yatıya kalmış olmalıydı, ama onu bir süre sevecenlikle düşünmeye koyulmadan önce emin olmam gerekiyordu; dolayısıyla birkaç dakika boyunca aşağıya, ağaçların ve heykelin ötesine baktım, düşük ihtimal olmasına rağmen çıkıp gider mi diye meydanı gözledim. İşte o sırada, iki figürün, kadınla köpeğin benim apartmanın kapısına doğru geldiklerini gördüm; şemsiyesi kadını örtüyor, açıktaki köpek silkine silkine ilerliyordu – tis tis tis. Binaya yaklaştıklarında görüş alanımdan neredeyse tamamen çıktılar; kapının önünde durduklarında tam altımda kaldıklarından sadece açık şemsiyenin kubbesinin bir parçasını görebildim. Alt kapının zili çaldı. Bir-iki saniye boyunca boş yere dışarıya bakmaya devam ettim, camı kaldırıp sarktım, eğildim (ensem ve sırtım ıslandı), kubbeli kumaş parçası dışında her şey dik bakış açımın dışında kalıyordu yine; sonra cevap vermek üzere girişe yöneldim. İnterfonun ahizesini kaldırdım. "Evet?" dedim İngilizce, İspanyolca düşünmekteyken doğrudan kendi dilimden tercüme yapmıştım; cevap kendi dilimde geldi: "Jaime, benim," dedi bir kadın sesi. "Açar mısın lütfen? Saat biraz geç, biliyorum, ama seninle konuşmam lazım. Uzun sürmez, birkaç dakika."

Telefonda ya da kapıda "Benim" deyip adını söylemeyenler, "ben" in hiçbir zaman biri olmadığını unutanlar ve aradıkları kişinin zihnini çok ya da epeyce meşgul ettiklerinden emin olanlardır. Ya da daha fazlasına gerek kalmadan, daha ilk sözde, ilk anda tanınacaklarından kuşku duymayanlardır – başka kim olacak. Köpekli kadın böyle düşünüyorsa haklıydı, bilincinde olmasa, özellikle düşünmüş olmasa bile. Çünkü gerçekten de sesini tanıdım ve kafamda bir soru işareti olmadan, gece vakti evime girsin, konuşmak üzere yukarı çıksın diye alt kapıyı yukarıdan açtım.

Temmuz 2002

JAVIER MARÍAS
YARINKİ YÜZÜN
roman

21. yüzyılın önde gelen edebiyat yapıtlarından sayılan Yarınki Yüzün nihayet Türkçede. Javier Marías, Nobel Edebiyat Ödülü'nün sağlam adaylarından biri olarak görülüyor. Yarınki Yüzün kırkın üstünde dile çevrildi. Şimdi Türkiye'de de okurlar bu güçlü romanı, Roza Hakmen'in İspanyolcadan çevirisiyle okuyabilecekler.

Yarınki Yüzün, günümüz edebiyatının genel eğilimlerinin aksine, olağanüstü bir dil kullanımına dayanıyor: Hem edebi bir ziyafet olup hem de okuru kendine heyecanla bağlayan o ender eserlerden. Romanın ilk cildi olan Ateş ve Mızrak'ın başkahramanı, Londra'da yaşayan Jaime Deza. İspanyol çevirmen Deza, karısından ayrılmanın bunalımını atlatamamış, eski defterleri kapatamamış bir adam. Sürgünde olmayan bir sürgün. İnsanların içyüzünü, maskelerin altında saklananı görme konusunda özel bir yeteneği olan Deza'nın bir "insan tercümanı ya da yorumcusu" olarak İngiliz Gizli Servisi'nin hizmetine girmesiyle gelişen olaylar, tanıştığı sıradışı kişilerin casus filmlerine taş çıkaran hikâyeleriyle birlikte daha da ilginç bir hal alıyor.

Tıpkı yarattığı kurmaca karakter gibi keskin bir gözlem ve çözümleme yeteneğine sahip olan Marías'ın yazım tarzı, gücünü ve özgünlüğünü detaylara gösterdiği dikkatten, bir konuyu ele alırken asla yüzeysel olanla yetinmeyip onu derinlemesine, her açıdan, amansızca irdelemesinden alıyor. Sözcüklerin düşüncenin hızını kesmesine, onu yönlendirmesine izin vermiyor Marías. Düşünceler, anılar çılgınca dallanıyor ama asla dağılıp gitmiyor. Her şey büyük bir yapbozda yerli yerinde...

Metis Edebiyat | Roman
ISBN-13: 978-975-342-796-8

9 789753 427968

Metis Yayınları
www.metiskitap.com